

374
๙๐๙๐๐
1

เอกสารคำสอน

วิชา กญ. 311 การศึกษานอกระบบโรงเรียน

7 พ.ย. 2528

ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาพิเศษ
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
เมษายน 2528

98573

คำนำ

เอกสารคำสอนวิชา กญ. 311 การศึกษานอกระบบโรงเรียน มีเนื้อหาส่วนใหญ่
ครอบคลุมวิชา กญ. 311 ซึ่งเป็นวิชาที่เปิดสอนอยู่ในภาควิชาการศึกษานานาชาติ ภาควิชาการศึกษานานาชาติ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยเป็นวิชาบังคับสำหรับนิสิตวิชาเอกและวิชาโทการศึกษานานาชาติ
และเป็นวิชาชีพเลือกสำหรับนิสิตวิชาเอกอื่น ๆ ในคณะศึกษาศาสตร์ ของมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ

หนังสือนี้เรียบเรียงขึ้นโดยอาศัยประสบการณ์จากการสอนวิชาในสาขาการศึกษา
นอกระบบโรงเรียน และการศึกษานานาชาติทั้งในระดับปริญญาตรี และปริญญาโท ณ มศว ประสานมิตร
นับตั้งแต่ปีการศึกษา 2523 - 2527 เป็นเวลาประมาณ 5 ปี ถึงแม้ว่าจะมีหนังสือในแนวเกี่ยว
กันอยู่หลายเล่มแล้วก็ตาม แต่ว่ายังมีบางหัวข้อเรื่องสำคัญที่ไม่ได้กล่าวถึงในหนังสือดังกล่าว
ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า เป็นเรื่องที่น่าสนใจ และมีความสำคัญต่อการศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงได้
นำมาเรียบเรียงไว้ในหนังสือนี้แล้ว ได้แก่ จิตวิทยาการเรียนรู้ผู้ใหญ่ และแนวโน้มทาง
การศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทย

ความสำเร็จในการเรียบเรียงหนังสือนี้ ผู้เขียนขอแสดงความขอบคุณต่อบรรดา
นักการศึกษานอกระบบโรงเรียนทั้งของไทยและต่างประเทศ ที่ได้ผลิตผลงาน และเสนอแนวคิด
ต่าง ๆ ซึ่งช่วยให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ของงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ทั้งนี้ผู้อ่านจะ
สามารถศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมได้จากรายชื่อในบรรณานุกรมท้ายเล่ม อย่างไรก็ตาม ถ้าหาก
จะมีข้อบกพร่องใด ๆ ในหนังสือนี้ ผู้เขียนมีความยินดีที่จะรับฟัง เพื่อที่จะได้ปรับปรุงและแก้ไข
ในโอกาสต่อไป.

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุวัฒน์ วัฒนวงศ์)

24 เมษายน 2528

เค้าโครงการสอน

ชื่อวิชา : กญ. 311 การศึกษานอกระบบโรงเรียน 2(2)

AE. 311 Introduction to Nonformal Education

สังเขปวิชา

ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต ความหมาย ความมุ่งหมาย ขอบข่าย หลักการ และแนวคิดในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาประเทศ โครงการสำคัญ ๆ ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทย การใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน และสื่อมวลชนสำหรับการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ความมุ่งหมาย

1. ให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการทั่วไป ตลอดจนสาระสำคัญของปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาไม่เป็นทางการและการศึกษาผู้ใหญ่
2. ให้ผู้เรียนมีความเข้าใจแนวคิดพื้นฐานของการศึกษาผู้ใหญ่ ธรรมชาติและการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ และให้มีความสามารถในการใช้เทคนิคเบื้องต้นในการสอนผู้ใหญ่
3. ให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและมีข้อมูลเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในรูปแบบและลักษณะต่าง ๆ ของประเทศไทยและต่างประเทศ
4. ให้ผู้เรียนมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาประเทศ และการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้
5. ให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับการนำสื่อมวลชนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในกิจกรรมการศึกษา นอกระบบโรงเรียน
6. ให้ผู้เรียนเกิดทัศนคติและความสนใจในวิชาชีพการศึกษานอกระบบโรงเรียน

เนื้อหาวิชา

บทที่ 1 แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education)

1.1 ความหมายหลักการและความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต

1.2 คุณลักษณะที่สำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต

บทที่ 2 ความหมายและขอบข่ายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน (Nonformal - Education)

2.1 ความหมายของคำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.2 ความสำคัญและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

บทที่ 3 ประวัติการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในประเทศไทย

บทที่ 4 การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในต่างประเทศ

4.1 ประเทศในทวีปยุโรป อเมริกา

4.2 ประเทศในแถบเอเชียและแปซิฟิก

บทที่ 5 โครงการที่สำคัญ ๆ เกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนในปัจจุบัน

5.1 โครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ

5.2 โครงการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

5.3 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน

บทที่ 6 หน่วยงานที่จัดดำเนินการศึกษานอกระบบโรงเรียน

6.1 หน่วยงานของทางรัฐบาล เช่น กรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน กรมการพัฒนาชุมชน

6.2 หน่วยงานของเอกชน เช่น มูลนิธิต่าง ๆ

บทที่ 7 สื่อมวลชนเพื่อการศึกษานอกระบบโรงเรียน

บทที่ 8 จิตวิทยาการเรียนรู้ผู้ใหญ่

8.1 พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของผู้ใหญ่

8.2 การเรียนรู้ และเทคนิคการสอนผู้ใหญ่

บทที่ 9 การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาประเทศ

บทที่ 10 ปัญหาและแนวโน้มของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. การบรรยายจากอาจารย์ผู้สอน
2. การอภิปรายสาระสำคัญต่าง ๆ ภายในชั้นเรียน
3. การค้นคว้าและการทำงานที่ได้รับมอบหมายจากอาจารย์
4. การศึกษานอกสถานที่ และการชมภาพยนตร์ด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน

การประเมินผล

1. การสอบปลายภาคเรียน
2. การเสนอรายงานการวิเคราะห์สภาพปัญหา
3. การสรุปผลการอภิปรายกลุ่ม และการร่วมแสดงความคิดเห็น
4. การมีส่วนร่วมและการแสดงความสนใจในกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

แผนการสอน

เนื่องจากหนึ่งภาคเรียนจะมีเวลาประมาณ 18 สัปดาห์ ซึ่งอาจารย์ผู้สอนและนิสิตจะมีโอกาสพบกัน 18 ครั้ง ๆ ละ 2 ชั่วโมง รวมเวลา 36 ชั่วโมง ดังนั้นจึงขอจัดแผนการเรียนการสอนดังต่อไปนี้.

<u>สัปดาห์ที่</u>	<u>บทเรียนและกิจกรรม</u>	<u>จำนวนชั่วโมง</u>
1	ชี้แจงสาระสำคัญของบทเรียนจากเค้าโครงการสอน สร้างความคุ้นเคยระหว่างนิสิตและอาจารย์ แนะนำวิธีการสอน การประเมินผล เอกสารอ้างอิง	2
2	แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต	2
3 - 4	ความหมายและขอบข่ายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน	4
5	ประวัติการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทย	2
6	การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในต่างประเทศ	2
7 - 8	โครงการที่สำคัญ ๆ เกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน	4
9	ชมภาพยนตร์หรือทัศนศึกษาด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน	2
10 - 11	หน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน	4
12	สื่อมวลชนเพื่อการศึกษานอกระบบโรงเรียน	2
13 - 14	จิตวิทยาการเรียนรู้ผู้ใหญ่	4
15	การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาประเทศ	2
16	ปัญหาและแนวโน้มของการศึกษานอกระบบโรงเรียน	2
17	ทบทวนสิ่งที่เรียนมาแล้วทั้งหมดและซักถามปัญหาอื่น ๆ	2
18	สอบไล่ปลายภาคเรียน	2

สารบัญ

หน้า

คำนำ

เค้าโครงการสอน

แผนการสอน

บทที่ 1	แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการศึกษาลोकชีวิต	1 - 21
	ความหมายของการศึกษาลोकชีวิต	1
	ความสำคัญของการศึกษาลोकชีวิต	3
	ประโยชน์และการนำการศึกษาลोकชีวิตไปประยุกต์	5
	คุณลักษณะที่สำคัญของการศึกษาลोकชีวิต	6
	วิธีดำเนินการตามแนวการศึกษาลोकชีวิตในระดับหมู่บ้าน	16
	สรุปทนายบท	19
	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน	20
	การวัดและการประเมินผล	20
	เอกสารอ้างอิง	21
บทที่ 2	ความหมายและขอบข่ายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน	23 - 47
	สาเหตุสำคัญที่ต้องมีการศึกษานอกระบบโรงเรียน	24
	ขอบข่ายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน	26
	ความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน	28
	คุณลักษณะที่สำคัญของการศึกษานอกระบบโรงเรียน	32
	คุณค่าและข้อได้เปรียบของการศึกษานอกระบบโรงเรียน	33
	ขอแตกต่างระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษา ในระบบโรงเรียน	36

	หน้า
การกำหนดนโยบายการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน	40
สรุปทายบท	45
กิจกรรมการเรียนการสอน	46
การวัดและการประเมินผล	46
เอกสารอ้างอิง	47
บทที่ 3 ประวัติการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทย	49 - 81
สมัยสุโขทัย (พ.ศ. 1781 - 1921)	49
สมัยอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310)	50
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	54
สมัยรัตนโกสินทร์ยุคใหม่	58
สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง ถึง สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2	63
การขยายการศึกษาผู้ใหญ่	66
นโยบายการศึกษาผู้ใหญ่ของรัฐบาล ระหว่าง พ.ศ. 2483-2503	68
การดำเนินงานจัดการศึกษาผู้ใหญ่ พ.ศ. 2483 - 2503	69
สรุปทายบท	79
กิจกรรมการเรียนการสอน	80
การวัดและการประเมินผล	80
เอกสารอ้างอิง	81
บทที่ 4 การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในต่างประเทศ	83 - 115
ประเทศสหรัฐอเมริกา	84
ประเทศอังกฤษ	89
ประเทศแคนาดา	93
ประเทศสิงคโปร์	98

	หน้า
๑ X ประเทศฟิลิปปินส์	103
๒ X ประเทศอินโดนีเซีย	107
สรุปทายบท	113
กิจกรรมการเรียนรู้การสอน	114
การวัดและการประเมินผล	114
เอกสารอ้างอิง	115
บทที่ 5 โครงการที่สำคัญในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน	117 - 156
การศึกษานอกระบบแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน	117
การประเมินผลโครงการการศึกษานอกระบบแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน	131
โครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ	135
สรุปผลการประเมินโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ	142
ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน	146
การประเมินผลที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านทั่วประเทศ	150
สรุปทายบท	154
กิจกรรมการเรียนรู้การสอน	154
การวัดและการประเมินผล	155
เอกสารอ้างอิง	156
บทที่ 6 หน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน	157 - 184
กรมการศึกษานอกโรงเรียน	157
รูปแบบและวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของกรมการศึกษา นอกโรงเรียน	160
กรมการพัฒนาชุมชน	169
หน้าที่และความรับผิดชอบของกรมการพัฒนาชุมชน	171

	หน้า
หน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐบาล	175
1. กระทรวงกลาโหม	175
2. กระทรวงศึกษาธิการ	176
3. กระทรวงมหาดไทย	177
4. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์	179
5. กระทรวงยุติธรรม	180
หน่วยงานเอกชนและมูลนิธิ	181
สรุปท้ายบท	182
กิจกรรมการเรียนการสอน	182
การวัดและการประเมินผล	183
เอกสารอ้างอิง	184
บทที่ 7 สื่อมวลชนเพื่อการศึกษาจากระบบโรงเรียน	185 - 200
สื่อมวลชนและการสื่อสารมวลชน	185
ประเภทของสื่อมวลชน	187
วิฤกษ์กระจายเสียง	187
โทรทัศน์	190
หนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์	192
ภาพยนตร์	195
ประโยชน์ของสื่อมวลชนกับการศึกษาจากระบบโรงเรียน	197
สรุปท้ายบท	198
กิจกรรมการเรียนการสอน	199
การวัดและการประเมินผล	199
เอกสารอ้างอิง	200

	หน้า
บทที่ 8 จิตวิทยาการเรียนรู้ผู้ใหญ่	201 - 226
พัฒนาการและภารกิจในวัยผู้ใหญ่	201
สมมุติฐานที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่	204
การเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่	207 ✓
ทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่	212
ข้อตกลงเบื้องต้นสำหรับการสอนผู้ใหญ่	216
ขอแตกต่างระหว่างการสอนผู้ใหญ่และการสอนเด็ก	219
เทคนิคในการสอนผู้ใหญ่	220
สรุปทฤษฎีบท	223
กิจกรรมการเรียนรู้การสอน	224
การวัดและการประเมินผล	225
เอกสารอ้างอิง	226
บทที่ 9 การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาประเทศ	227
ความหมายของการพัฒนา	228
ปรัชญาและแนวคิดในการพัฒนาชุมชน	228
หลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชน	231
การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน	232
ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาชนบทกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน	235
สรุปทฤษฎีบท	240
กิจกรรมการเรียนรู้การสอน	240
การวัดและการประเมินผล	241
เอกสารอ้างอิง	241

	หน้า
บทที่ 10 ปัญหาและแนวโน้มของการศึกษานอกระบบโรงเรียน	243-254
สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทย	243
ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน	245
โฉมหน้าของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในอนาคต	246
แนวโน้มและทิศทางของการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทย	248
แนวนโยบายการศึกษานอกระบบโรงเรียนในแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 6	249
สรุปท้ายบท	251
กิจกรรมการเรียนการสอน	252
การวัดและการประเมินผล	253
เอกสารอ้างอิง	254
บรรณานุกรม	255

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการศึกษาลงชีวิต

ความหมายและความสำคัญของ การศึกษาลงชีวิต

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับวงการ ศึกษา ซึ่งได้แก่ครู อาจารย์ นักการศึกษา และ นักวิชาการอื่น ๆ ส่วนมากแล้วมักจะไม่วางใจกับคำว่า "การศึกษาลงชีวิต" (Lifelong Education) ทั้งนี้เพราะว่าการศึกษาลงชีวิตค่อนข้างจะเป็นแนวความคิดใหม่ โดยที่อาจจะพิจารณาได้จาก รายงานของ "สำนักงานคณะกรรมการระหว่างชาติเพื่อพัฒนาการศึกษา" (International Commission on the Development of Education : ICED, 1972) ซึ่งทางองค์การยูเนสโกได้จัดพิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2515 โดยในรายงานได้ให้ข้อเสนอแนะสำหรับวางแผนการศึกษาว่า ควรจะใคร่เริ่มให้มีการจัดการศึกษาที่เรียกว่า "Lifelong Education" อันนับได้ว่าเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาสำหรับอนาคต ทั้งในประเทศที่กำลังพัฒนาและประเทศที่พัฒนาแล้ว หลังจากนั้นเป็นต้นมาแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาลงชีวิตก็ได้รับความสนใจจากผู้ที่เกี่ยวข้องในวงการ ศึกษาและการพัฒนา รวมทั้งเป็นที่รู้จักกันมากขึ้นเรื่อย ๆ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาค้นคว้าและการตรวจสอบเกี่ยวกับ บรรดา เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ โดยเฉพาะจากการศึกษาค้นคว้าของ เดฟ (Dave, 1973) ได้พบว่าแม้กระทั่งในทวีปยุโรปเองก็ปรากฏว่ายังไม่ค่อยมีความเข้าใจในความหมายของคำว่า การศึกษาลงชีวิต หรือมีความคิดเห็นที่ตรงกันในหลักการของการศึกษาลงชีวิต นอกจากนั้นแล้ว แนวความคิดและวิธีการเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็ยังมิได้มีการนำไปประยุกต์ใช้มากนักเท่าที่ควร สำหรับในประเทศอื่น ๆ นอกจากในยุโรปแล้วจึงยังไม่ค่อยจะเป็นที่รู้จักกันเสียทีเดียว ดังนั้นการที่นำมากล่าวถึงในบทนี้ ก็เพื่อให้ผู้อ่านได้เกิดแนวคิดและความเข้าใจที่เกี่ยวกับหลักการของการศึกษาลงชีวิต และจะได้นำไปกล่าวถึงอีกในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาผู้ใหญ่

อย่างไรก็ตาม แนวคิดเกี่ยวกับ "การศึกษาลงชีวิต" ก็มีได้เป็นของใหม่โดยสิ้นเชิง หรือว่าเป็นสิ่งที่สลับซับซ้อนยุ่งยากแก่ความเข้าใจแก่ประการใดเลย แท้จริงแล้วคนทุกคนย่อมจะมีความคุ้นเคยและได้มีโอกาสประสพกับการศึกษาลงชีวิตด้วยตนเองอยู่แล้ว ทั้งนี้ก็เพราะว่า

โลกเรานั้นยุคปัจจุบันย่อมจะมีความรู้ใหม่ ๆ สภาพการณ์และวิทยาการใหม่ ๆ เกิดขึ้นอยู่เกือบตลอดเวลา รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นที่มนุษย์จะต้องเรียนรู้อยู่เกือบตลอดเวลาอยู่แล้ว นั่นก็คือ หมายถึงการพยายามทำตัวเองให้ทันกับสิ่งเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและความรู้ วิทยาการทั้งหลายที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ อยู่เสมอ

สิ่งที่น่าจะต้องกล่าวถึงความกับการศึกษาตลอดชีวิตก็คือ "การเรียนรู้ตลอดชีวิต" (Lifelong-Learning) ทั้งนี้จากข้อเขียนของนักการศึกษาที่มีชื่อเสียงชาวสหรัฐอเมริกาคนหนึ่งคือ (คิวอี้) (Dewey. 1916 : 20) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ในหนังสือชื่อ "Democracy and Education" โดยสรุปว่า "ชีวิตคือกระบวนการในการพัฒนาและการที่มีการพัฒนาการก็คือการมีชีวิตอยู่" (Life is a process of development and developing is living) กระบวนการดังกล่าวนี้ได้นำความเฉพาะความสามารถและศักยภาพที่อยู่ภายในตัวบุคคลเท่านั้น แต่มีความหมายกว้างออกไปถึงอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมของบุคคล ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งเร้าจากภายนอก แต่ก็เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ เราอย่างมากในด้านของคุณภาพชีวิต สำหรับสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่แวดล้อมมนุษย์เรานั้นก็อาจจะมีส่วนพัฒนาเกี่ยวกับสังคม ใจอันได้แก่วัฒนธรรม ความรู้ ความชำนาญ ทัศนคติ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อถือ และค่านิยมของสังคม ดังนั้นจึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า "การเรียนรู้มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาต่อไป" (Learning is essential to continue development)

สำหรับปรัชญาพื้นฐานของการศึกษาตลอดชีวิต ก็เพื่อ "ความเจริญเติบโตทางร่างกาย การพัฒนาบุคลิกภาพ ความเจริญงอกงามทางด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ทั้งนี้โดยเน้นให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องโดยตลอดชีวิต" (Dave. 1973 : 11 - 12) ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่าการศึกษาคือชีวิตอยู่บนพื้นฐานและความเชื่อที่ว่า "การศึกษาและการเรียนรู้มันเกิดขึ้นโดยตลอดชีวิต โดยวิธีการและกระบวนการที่แตกต่างกันออกไป" นอกจากนั้นแล้วยังมีความเชื่อและปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคือชีวิตว่า บุคคลจะมีการจัดลำดับและระบบสำหรับการเรียนรู้โดยตลอดชีวิตของตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ การปรับปรุงอาชีพ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ หรือการพัฒนาพัฒนาบุคลิกภาพให้เหมาะสมกับตนเอง ทั้งนี้ไม่ว่าจะเพื่อความมุ่งหมายอันใดก็ตาม ซึ่งความจริงแล้วก็เพื่อการพัฒนาบุคคลนั่นเอง

ทำให้ง่าย
งั้นจ้ะ
ใจเลว

ความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต

ทำไมจึงต้องจัดให้มีการศึกษาตลอดชีวิต ในการที่จะตอบคำถามนี้ได้ นั้นคงจะมีเหตุผลที่ต้องทำความเข้าใจและถกเถียงกันอยู่หลายประการที่เดียว เช่น อาจจะเป็นการเพิ่มความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา หรือเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันทางการเมือง เศรษฐกิจ หรือเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ดีกว่า หรือแม้กระทั่งเพื่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นและเหมาะสมยิ่งขึ้น และเหตุผลอื่น ๆ อีกหลายประการ ซึ่งจะได้พิจารณาถึงเหตุผลและความจำเป็นที่ต้องมีการศึกษาตลอดชีวิต (Cropley. 1977 ; p. 22)

1) เพื่อช่วยให้เกิดความเสมอภาค (Equity) ทั้งนี้เพื่อให้ทุกคนได้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มความสามารถ ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งการศึกษาตลอดชีวิตจะมีส่วนช่วยในด้านความเสมอภาคนี้ได้มากกว่า การศึกษาในระบบโรงเรียน เพราะการศึกษาในระบบโรงเรียนนั้นบางครั้งก็ถูกกล่าวหาว่าเป็นสถานที่ที่มีส่วนช่วยรักษาสภาพความแตกต่างทางสังคมและชนชั้นให้คงอยู่ตลอดไป ในทางตรงกันข้ามการศึกษาตลอดชีวิตจะช่วยแก้ไขและลดบทบาทในด้านนี้ของระบบโรงเรียนได้อย่างมาก

2) เพื่อช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจทางการศึกษา (Economic) เนื่องจากการลงทุนทางด้านการศึกษาในภาวะปัจจุบันนั้นได้ถึงจุดวิกฤตที่สังคมไม่อาจจะรับภาระด้านนี้ได้อีกต่อไปแล้ว โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายนั้น ปัญหาหนึ่งได้รับผลกระทบกระเทือนอย่างมาก และได้มีความพยายามในการแก้ไขปัญหาด้านค่าใช้จ่ายทางการศึกษาในระบบโรงเรียน ด้วยการพยายามพัฒนาเทคโนโลยีทางการศึกษาให้โดยยิ่งขึ้น

3) เพื่อช่วยแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของครอบครัว (Role of the Family) นักการศึกษาส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่า บ้าน หรือ ครอบครัว ได้เคยทำหน้าที่หลักอย่างสำคัญในการให้การศึกษากับเยาวชนในอดีต แต่ทว่าสถานการณ์ในปัจจุบันได้ชี้ให้เห็นชัดเจนว่า ครอบครัวได้ลดบทบาทในด้านนี้ลงไปอย่างมากโดยเฉพาะในด้านจริยธรรม และคุณธรรมต่าง ๆ การที่บทบาทของสถาบันครอบครัวลดความสำคัญลงไปในส่วนหนึ่งเป็นเพราะอิทธิพลจากความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี การเจริญเติบโตของสังคมเมือง (Urbanization) และความยุ่งยากสับสนในวิถีชีวิตของมนุษย์ จากสถานการณ์เช่นนี้เป็นที่คาดคะเนในภาพอนาคตของเด็กและเยาวชนย่อมจะเกิด "ผลกระทบทางค่านิยม" (Collapse of Values)

ซึ่งเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม และบทบาทของครอบครัวนั่นเอง ในกรณีนี้ การศึกษาตลอดชีวิตจะมีส่วนช่วยในการให้ความรู้ทางความรู้ ความเข้าใจ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นการกำหนดที่และบทบาทแทนครอบครัวเพื่อช่วยเติมช่องว่างที่เกิดขึ้นให้เต็มและสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะว่า กิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตสามารถครอบคลุมตั้งแต่เด็กจนถึงคนชรา นั่นเอง จึงเป็นที่คาดหมายได้ว่า วัฒนธรรมและคุณธรรมต่าง ๆ ตลอดจนกระทั่งบทบาทของครอบครัวจะต้องได้ปรับปรุงแก้ไขให้เกิดความเข้มแข็ง และทำหน้าที่โคเชนเติมควมการจักรกระบวนการและกิจกรรมทางการศึกษาตลอดชีวิต

4) เพื่อการเปลี่ยนแปลงบทบาททางสังคม (Social Roles)

บทบาทของบุคคลในสังคมนับว่าเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวอย่างมาก โดยเฉพาะในกรณีนี้อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทบางประการของเยาวชนวัยรุ่นในสังคม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใดกับบิดามารดา กับหัวหน้างาน หรือบทบาททางด้านการเมืองในระดับชุมชนและหมู่บ้าน การที่คนเราได้พึ่งพาเทคโนโลยีจะทำให้มีเวลาว่างมากขึ้น ด้วยเหตุผลต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมจะทำให้เวลาที่จะใช้เพื่อการเรียนรู้มียาวนานกว่าในสมัยก่อน นอกจากนั้นผู้หญิงและแม่บ้านก็มีบทบาทหน้าที่ในการทำงานนอกบ้านมากขึ้นกว่าเดิมด้วยเช่นกัน การเปลี่ยนแปลงบทบาททางสังคมดังกล่าวนี้ย่อมทำให้การให้บริการทางด้านการศึกษาลดลงชีวิตอยู่อย่างเหมาะสมจะมีความจำเป็นมากขึ้น

5) เพื่อให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี

(Technological Change) เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะส่งผลและมีอิทธิพลโดยตรงในการที่มนุษย์เราจำเป็นต้องได้รับการศึกษาลดชีวิต โดยเฉพาะในแง่ของการได้รับข้อมูลข่าวสาร (Information) ที่เหมาะสมและถูกต้องเพื่อจะได้รับกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นอกจากนั้นแล้วการเปลี่ยนแปลงลักษณะของหน้าที่การงานและอาชีพที่ประกอบอาชีพกันนับว่าเป็นภาระหน้าที่ ก่อให้เกิดความจำเป็นที่ควรจะได้รับความรู้และทักษะใหม่ ๆ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เหล่านี้

6) สำหรับองค์ประกอบต่าง ๆ ทางด้านการประกอบอาชีพ (Vocational Factors) ทั้งนี้เพราะว่าจะทำให้เกิดความจำเป็นที่บุคคลควรจะได้รับความรู้ความชำนาญหรือทักษะใหม่ ๆ เพื่อการนำไปประกอบอาชีพให้เกิดความเหมาะสมและดียิ่งขึ้น เพราะ

ความรู้เดิมที่ได้รับมาจากการศึกษาในโรงเรียนอาจจะใช้ไม่ได้ หรือเกินไปนั่นเอง

ประโยชน์และการนำการศึกษาตลอดชีวิตไปประยุกต์

ความสัมพันธ์ของการนำเอาการศึกษาตลอดชีวิตไปใช้ ย่อมจะก่อให้เกิด
ผลประโยชน์ในแง่มุมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

1. ในแง่ของปรัชญาและอุดมการณ์ (Ideological) ทั้งนี้โดยยึดถือหลักการและ
ความเชื่อที่ความหมายเราทุกคนยอมรับกันมาแต่เดิม และควรจะได้รับความสะดวกในการ
ที่จะได้รับบริการในสิ่งที่สำคัญสำหรับชีวิต นั่นก็คือการมีโอกาสได้รับการศึกษา ความชำนาญ
ความรู้ต่าง ๆ เพื่อที่จะนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้นอันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาค้น
อื่น ๆ ซึ่งก็ไม่ว่า ความไม่รู้ ความยากจน โรคภัยไข้เจ็บ และความยุติธรรมในสังคม โดย
ความเชื่อในอุดมการณ์ว่าจะสามารถแก้ไขของว่างและความแตกต่างของสังคมได้อย่างเหมาะสม
2. ในด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายนั้น ปรากฏว่า
คนส่วนมากยังอ่านไม่ออกและเขียนไม่ได้ประกอบทั้งมีการศึกษาค่อนข้างต่ำ ทำให้มีผลสืบเนื่อง
ไปสู่การที่ต้องตกอยู่ในวงจรแห่งความชั่วร้ายและความยากจน (The Vicious Circle of
Poverty) อันเป็นวัฏจักรที่ต่อเนื่องกันไปอย่างไม่มีวันสิ้น อย่างไรก็ตาม เป็นที่คาดหวังว่า
การศึกษาตลอดชีวิต การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาต่อเนื่อง จะช่วยให้คนส่วนใหญ่
สามารถปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงในแง่ต่าง ๆ ดังนี้คือ

- 2.1 ช่วยในการปรับปรุง และพัฒนาผลผลิตให้ดีขึ้น
- 2.2 ช่วยในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม
- 2.3 ช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสุขสบายภายในชุมชน
- 2.4 ช่วยแก้ไขสุขนิสัยและหลักเกณฑ์ที่ควรปฏิบัติทางสุขภาพ และอนามัย

3. ในด้านสังคมวิทยาและการศึกษา ปัจจุบันการศึกษาที่จัดอยู่อาจกล่าวได้ว่า พอแม่
และบุตรครองใจรับประโยชน์อันน้อยจากการศึกษา ซึ่งก็มีผลทำให้เด็ก ๆ จะได้รับความรู้
อย่างถูกต้องจากพ่อแม่เป็นไปได้น้อยกว่าเช่นกัน ดังนั้นปัญหาสำคัญในประเทศที่กำลังพัฒนา
คือ ความสูญเสียทางการศึกษามีอยู่ค่อนข้างสูงมาก ทั้งนี้เพราะว่าพ่อแม่เองก็ไม่ว่าหนังสือจนไม่สามารถ
จะช่วยเหลือ หรือสอนหนังสือให้แก่เด็ก ๆ ได้ การจัดให้มีการศึกษาต่อเนื่องหรือการศึกษาผู้ใหญ่

สำหรับพ่อแม่ผู้มาจึงนับว่ามีส่วนช่วยในการยกฐานะทางสังคมได้ดียิ่งขึ้น เพราะว่าจะได้รับประโยชน์ทั้งแก่ตัวเองและครอบครัว

4. ทางด้านการเมืองและการปกครอง ในสังคมประชาธิปไตยนั้นการปกครองของรัฐบาลจะต้องพยายามให้ประชาชนมีความรับผิดชอบต่อประเทศชาติในฐานะของความเป็นพลเมืองคือช่วยปลูกฝังความรู้สึกและทัศนคติที่ถูกต้องเหมาะสมในทางการเมืองและการปกครอง พยายามสร้างผู้นำในระดับชุมชนให้เพิ่มมากขึ้น ช่วยฝึกให้เกิดความเป็นพลเมืองดีในตัวประชาชนโดยอาศัยกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต

5. การปรับปรุงทางด้านเทคโนโลยีและศิลปวัฒนธรรม ทั้งนี้เกิดจากการที่ประชาชนต้องยอมรับความก้าวหน้าทางด้านความรู้ความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ตลอดจนการบริหารงานแบบใหม่ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

6. การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านความรู้ใหม่ ๆ อันจะมีผลทำให้ความรู้เดิมที่เคยได้เรียนมาอาจจะเก่าเกินไป โดยเฉพาะการศึกษาจากในระบบโรงเรียนในวัยเด็กจะไม่สามารถนำมาใช้ได้ในชีวิตประจำวันได้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะต้องสอนวิธีการหาความรู้ให้กับประชาชนที่เป็นผู้ใหญ่ ซึ่งตรงกับคำว่า "How to Learn" หรือ "How to Study" หมายถึงว่าจะแก้ไขเปลี่ยนแปลงความรู้เดิมอย่างไรให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคม ชุมชน จะมีการปรับตัวอย่างไรให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

คุณลักษณะที่สำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต

เนื่องจากอุดมการณ์และแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตนั้น ยังนับได้ว่าอยู่ในขอบเขตอันจำกัดไม่เป็นที่แพร่หลายกันอย่างกว้างขวางและถือได้ว่ายังอยู่ในระยะของการปรับปรุงหรือการพัฒนาให้เหมาะสม อย่างไรก็ตามก่อนที่จะได้รับการปรับปรุงให้สอดคล้องกับแนวทางที่ควรที่จะนำไปใช้ ส่งเสริมและปฏิบัติกันนั้น ก็สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องมาวิเคราะห์คุณลักษณะที่แท้จริงของแนวคิดดังกล่าว ทั้งนี้โดยอาศัยหลักฐานจากทั้งที่มีอยู่ในทางทฤษฎีและจากการค้นคว้าทดลอง โดยเฉพาะจากการศึกษาค้นคว้าของ เดฟ (Dave R.H. 1973 : 14-25) ได้ให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิดของการศึกษาตลอดชีวิตไว้ในหนังสือชื่อ "Lifelong

Education and School Curriculum" ซึ่งมีแนวความคิดที่บอกถึงคุณลักษณะของการศึกษาตลอดชีวิตไว้ 20 ประการ ดังนี้คือ

1. มีคำอยู่ 3 คำในความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต คำทั้ง 3 นั้นได้แก่ ชีวิต (Life) ความยาวนานของชีวิต (Lifelong) และ การศึกษา (Education) ซึ่งคำทั้ง 3 นี้จะมีความหมายเกี่ยวของและผสมผสานรวมกันไปตลอดอายุขัยของมนุษย์เราทุกคน

คำทั้ง 3 คำดังกล่าวนี้จะรวมกันเข้าเป็น "การศึกษาตลอดชีวิต" สำหรับคำว่า "ชีวิต" และ "การศึกษา" ในตัวของมันเองนั้นมีความหมายกว้างขวางสามารถมองได้หลายมิติ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของความหมายนั้นก็จะขึ้นกับความแตกต่างของสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จึงทำให้ผลของการศึกษาเพื่อชีวิตแตกต่างกันออกไปตามสถานการณ์ และรูปแบบต่าง ๆ กัน การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการเรียนรู้นั้น คำว่า "ตลอดชีวิต" เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เห็นช่วงเวลาของการเรียนรู้ การศึกษาตลอดชีวิตได้เริ่มต้นขึ้นพร้อมกับการเริ่มมีชีวิต และจบลงพร้อมกับวาระสุดท้ายของชีวิต การศึกษาจะเข้ามาเกี่ยวของทุกคนและทุกลักษณะของการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ ตลอดจนบทบาทต่าง ๆ ที่บุคคลได้แสดงออกมา

2. การศึกษานั้นมิได้สิ้นสุดลงหรือจบลงเพียงแต่การศึกษาที่ได้รับจากในระบบโรงเรียนเท่านั้น หากแต่ว่าการศึกษานั้นควรจะมีลักษณะเป็น "กระบวนการตลอดชีวิต" (Lifelong Process) นั่นคือการศึกษาคือชีวิตจะครอบคลุมโดยตลอดช่วงชีวิตของมนุษย์เราทุกคน

การศึกษาในระบบโรงเรียน เป็นการศึกษาที่น่าเอาคนในวัยเด็กและวัยรุ่นเข้ามาศึกษาเล่าเรียน เพื่อเตรียมการเป็นผู้ใหญ่หรือการเผชิญชีวิตของสังคมในอนาคต เป็นการศึกษาที่เตรียมช่วยตนเองในด้านการงานและอาชีพ เป็นกระบวนการของการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของสังคม เพื่อช่วยให้ชีวิตของมนุษย์ได้เป็นไปในแบบแผนที่ดีกว่า แต่การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่ให้แก่มนุษย์ทุกคนทุกวัย ดังนั้นการศึกษาคือชีวิตจึงกลายเป็นความจำเป็น เพื่อนำมาลดช่องว่างระหว่างวัย ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม จึงทำให้เกิดปัญหาของว่างระหว่างวัยในเรื่องโอกาสทางการศึกษาและกรอื่น ๆ ดังนั้นปัจจุบันนี้จึงได้มีการเอาใจใส่และสนใจต่อการขยายการศึกษาออกไปอย่างกว้างขวาง การศึกษาจึงเปิดกว้างขึ้นและไม่สิ้นสุด จนกระทั่งวันสุดท้ายของชีวิตแต่ละบุคคล ซึ่งย่อมจะหมายถึงการปลูกฝัง

ทัศนคติของการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้แก่ประชาชน ให้เข้าใจว่าธรรมชาติของการเรียนรู้นั้นไม่ได้จบลงพร้อมกับการศึกษาในระบบโรงเรียนซึ่งเป็นการเรียนรู้เฉพาะในช่วงเวลาหนึ่งในชีวิตของแต่ละบุคคลเท่านั้น แต่จะต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต

3. การศึกษาตลอดชีวิตไม่ใช่เฉพาะการศึกษาผู้ใหญ่เท่านั้น แต่เป็นผลรวมของการศึกษาทุกชั้นทุกตอน เช่น การศึกษาก่อนวัยเรียน การประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษาดังนั้นการศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นการแสวงหาทักษะทางการศึกษาที่เป็นการรวมการศึกษาทุกระดับและทุกประเภทเข้าด้วยกัน

ได้มีการกล่าวกันอยู่เสมอ ๆ ว่า การศึกษาตลอดชีวิตเริ่มต้นเมื่อจบจากการศึกษาในระบบโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยแล้ว ซึ่งหมายถึงว่าเป็นการศึกษาผู้ใหญ่เพียงอย่างเดียว และบางคนก็ให้ทัศนะว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นโครงการศึกษาต่อเนื่องในวัยผู้ใหญ่ อย่างไรก็ตามทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตนั้นหมายถึงการรวมเอาทุก ๆ ขั้นตอนของการศึกษาไว้ ซึ่งในปัจจุบันก็เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง

๔. "การศึกษาตลอดชีวิต เป็นผลรวมของการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Nonformal Education) และการศึกษาย่างไม่เป็นทางการ (Informal Education)

เนื่องจากการศึกษาตลอดชีวิตไม่มีการกำหนดขอบเขตที่จะจัดตั้งสถาบันการเรียนรู้ที่แน่นอน แต่ก็เป็นการศึกษาผสมผสานทั้งหมด ทั้งสถานที่ ที่ศึกษา สถานะของแต่ละบุคคล ความต้องการเรียนรู้ของสังคม จึงทำให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตกว้างขวางมาก ดังนั้นสาระสำคัญของความคิดในเรื่องนี้คือ ความต่อเนื่องของจุดประสงค์ของการเรียนรู้จากสถาบันการเรียนรู้ จนถึงไม่มีสถาบันการเรียนรู้ อันหมายถึงการรวมกันระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาย่างไม่เป็นทางการ

5. ชีวิตในครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาตลอดชีวิตอันดับแรก เป็นบทบาทที่มีความละเอียดมากที่สุด และเป็นบทบาทขั้นต้นที่สำคัญที่สุดของกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต นับว่าเป็นจุดแรกเริ่มของการศึกษาของแต่ละบุคคลตามกระบวนการเรียนรู้ในครอบครัว

การอยู่รวมกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว การจัดองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในบ้าน การดำรงชีวิตในครอบครัว ตลอดจนองค์ประกอบอื่น ๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในด้านการศึกษา

ภายในบ้านจะเป็นสิ่งสำคัญมากในการศึกษาตลอดชีวิต บ้านเป็นตัวแทนของสังคมที่เริ่มกระบวนการเรียนรู้ และต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิตของแต่ละบุคคล ซึ่งจะทำให้รู้จักตนเองในบทบาทและสถานะต่าง ๆ กันในสังคมทุกระยะเวลาที่ผ่านไป

6. ชุมชนมีบทบาทสำคัญในระบบการศึกษาตลอดชีวิต นับตั้งแต่วัยเด็กซึ่งเป็นวัยที่เริ่มมีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชุมชน และชุมชนก็จะมีบทบาทในฐานะองค์ประกอบทางด้านการศึกษาด้านอาชีพ ด้านความรู้ทั่วไปจนตลอดชีวิต

คำว่า "ชุมชน" (Community) มีความหมายกว้างขวางมาก เพราะชุมชนย่อมประกอบไปด้วยเพื่อนบ้าน เพื่อนสนิท ผู้รู้จักมักคุ้น ผู้รวมกลุ่มวัฒนธรรมเดียวกัน กลุ่มการเมือง กลุ่มอาชีพ กลุ่มการค้าและธุรกิจประเภทต่าง ๆ การบริการสาธารณะและกลุ่มกิจการอื่น ๆ ทั้งหมดซึ่งแต่ละบุคคลในกลุ่มจะเรียนรู้ต่อเนื่องไปตลอดเวลา ทั้งตามกำหนดการที่วางไว้และที่เป็นไปตามธรรมชาติ นอกจากนั้น สถาบันทางศาสนา สื่อสารมวลชนต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ และ โทรทัศน์ ก็เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และเป็นส่วนสำคัญยิ่งในกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต ดังนั้นโครงสร้างทั้งหมดของสังคมจึงถูกนำมาเป็นบทบาทต่าง ๆ ในระบบการศึกษาสำหรับสมาชิกในชุมชนทุกคนเพื่อพัฒนาตนเอง และมีส่วนร่วมคิดสร้างสรรค์ในการที่จะพัฒนาบุคคลอื่น ๆ ในสังคมด้วย

7. สถาบันทางการศึกษา เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย และศูนย์การฝึกอบรม เป็นแหล่งให้การศึกษาที่สำคัญยิ่ง แต่ก็เป็นส่วนหนึ่งในบรรดาหลาย ๆ อย่างที่ให้การศึกษาตลอดชีวิต และสถาบันการศึกษาเหล่านี้ ก็ไม่ใช่เป็นสิ่งเดียวที่ให้การศึกษา และก็ไม่สามารถแยกจากองค์การศึกษาอื่น ๆ ในสังคมได้

การศึกษาที่ได้จากโรงเรียนเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการศึกษาทั้งหมด ดังนั้นการจัดกิจกรรมทางการศึกษา ของ หน่วยงานการศึกษาทั้งหลายก็ควรมีความสอดคล้องซึ่งกันและกันมีส่วนร่วมกันอย่างจริงจัง หากไม่เช่นนั้นแล้ว ความปรารถนาที่จะให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิตนั้น จะมีพอได้ไม่เต็มที่ ฉะนั้นการที่กล่าวมาหรือวิเคราะห์ถึงบทบาทของระบบการศึกษาที่จัดสร้างขึ้นในโรงเรียน มหาวิทยาลัย และสถาบันทางการศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบจะต้องมีความเกี่ยวพันกันอย่างต่อเนื่อง ประกอบและส่งเสริมกันในแง่ของการศึกษาตลอดชีวิต

8. การศึกษาตลอดชีวิตเป็นขบวนการที่ต่อเนื่องและเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของประสบการณ์เพื่อชีวิต

แต่ละช่วงชีวิตของคนเรานั้นจะเกี่ยวข้องกับความจริงของงานของการเรียนรู้อย่างเต็มที่ และมีความรู้สึกในผลสำเร็จของชีวิตนั้น จะต้องมีการเตรียมประสบการณ์นั้น ๆ ทั้งด้านชีวิตส่วนตัว สังคม และอาชีพ การที่จะบรรลุความมุ่งหมายเหล่านี้ได้ ก็ต้องมีความจำเป็นที่จะให้เด็กได้รับการอบรมในส่วนลึกซึ้งของประสบการณ์ที่จะได้รับ มีความเชื่อมโยงกันระหว่างประสบการณ์เดิมและประสบการณ์ใหม่ ให้เป็นไปอย่างไม่วางสาย

9. การศึกษาตลอดชีวิตคือการแสวงหาความสมบูรณ์ของชีวิต หรือเป็นการสร้างบูรณาการแห่งชีวิตนั่นเอง

การพัฒนาบุคลิกภาพของคนเราทุกช่วงชีวิตนั้น เป็นการพัฒนารวมกันทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา การรวมกันเช่นนี้จะเป็นการสร้างบทบาททั้งด้านส่วนตัว สังคม และอาชีพในลักษณะที่ผสมผสานเพื่อทำงานทั้งหมดตั้งแต่งานที่ง่ายที่สุดไปจนถึงงานที่ซับซ้อนที่สุดได้

10. การศึกษาตลอดชีวิตมีลักษณะเป็นสากล เป็นตัวแทนของการศึกษาเพื่อประชาธิปไตย เป็นการศึกษาที่ให้โอกาสแก่ทุกคนได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน ทุกขั้นตอนของชีวิต ตามความสามารถและโอกาสที่ทุกคนจะได้แสวงหาประโยชน์จากการศึกษา

ในทัศนะของการศึกษาแบบนี้ ก็คือความพยายามนานาประการที่จะทำให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นสากล ให้คนทั้งหลายได้รับการศึกษาทุกขั้นตอนของอายุของเรา ให้ทุกคนได้มีโอกาสได้รับการศึกษาเพื่อสนองสิทธิมนุษยชนเป็นสำคัญ แนวความคิดอันนี้อาจจะต้องใช้กลวิธีที่แตกต่างกันออกไปตามสิ่งแวดล้อม และภูมิประเทศ ความต้องการและการกำหนดทางเทคโนโลยีของแต่ละประเทศ

๑๑. การศึกษาตลอดชีวิตมีลักษณะยืดหยุ่นในด้านเนื้อหา วัสดุอุปกรณ์ เทคนิคในการเรียนรู้ และระยะเวลา

ระบบของการศึกษาตลอดชีวิตไม่ได้เป็นไปในลักษณะที่เข้มงวดมีระบบแบบที่ตายตัว ระบบนี้จะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้นั้นได้ศึกษาไปตามกำลังความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และเวลาที่เหมาะสมของแต่ละบุคคล เป็นการตอบสนองความต้องการและ

สถานการณ์ทั้งไม่เหมือนกัน ในขณะที่ความรู้ได้ขยายตัวออกไป ทักษะใหม่ ๆ ก็เกิดขึ้น
เนื้อหา และรูปแบบของการเรียนรู้ก็จะเพิ่มมากขึ้น กระบวนการเรียนรู้เหล่านี้จะเป็นกระบวนการ
เรียนรู้ที่แต่ละบุคคลเรียนรู้โดยการชี้นำตนเองให้ตัวเองได้รับความชำนาญและเข้าใจในวิธีการ
ของการเรียนรู้ ถึงแม้ว่าบางครั้งการเรียนรู้แบบกลุ่มแต่ละคนก็ย่อมจะต้องมีส่วนร่วม
ในการตัดสินใจเกี่ยวกับเนื้อหา เครื่องมือในการเรียนรู้ ระเบียบข้อบังคับในการเข้ารับการ
ศึกษาและอื่น ๆ การศึกษาเพื่อชีวิตเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลได้เลือกศึกษาตามความสนใจ
และพัฒนาศักยภาพอย่างสมบูรณ์โดยการศึกษาที่มีความยืดหยุ่น ไม่มีระเบียบที่เข้มงวดและกว้างขวาง

12. การศึกษาตลอดชีวิต เป็นการเข้าถึงการศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลง เปิดโอกาส
ให้มีการปรับปรุงวัสดุและสื่อการเรียน ในขณะที่พัฒนาการใหม่ ๆ ได้เกิดขึ้น

การศึกษาดำเนินชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง
โดยการรับเอาวิทยาการและเทคโนโลยีทางการศึกษาเข้ามามีส่วนรวมในการศึกษา เนื้อหา
วิชาทำให้บุคคลสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง และยังเป็นการเตรียม
ให้เขาพร้อมต่อการเข้าร่วมสร้างสรรค์ในกระบวนการเปลี่ยนแปลง ลักษณะดังกล่าวนี้จะเป็น
ลักษณะที่ก่อให้เกิดความยืดหยุ่นในหลายประการของการศึกษาดำเนินชีวิต

13. การศึกษาดำเนินชีวิตมีหลายรูปแบบและหลายวิธีการ ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษา
ตลอดชีวิตมีความเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง

การเปิดโอกาสให้เลือกวิธีการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นของการเรียนในสถาบันต่าง ๆ
วิธีการศึกษาหรือรูปแบบต่าง ๆ นั้น ได้แก่ การศึกษาค้นคว้า การเรียนภาคค่ำ การเรียน
ในวันหยุด การเรียนทางหนังสือพิมพ์ การเรียนทางไปรษณีย์ มหาวิทยาลัยเปิด วิทยุ
โทรทัศน์ เครื่องคอมพิวเตอร์และอื่น ๆ วิธีเรียนที่มีโอกาสเลือก เช่น การศึกษาค้นคว้า
ตามโปรแกรมการเรียน หรือเรียนจากกลุ่มเล็ก ๆ จากกลุ่มใหญ่ จากชุมชน จึงสรุปได้ว่า
การจัดการศึกษาหลายรูปแบบ และใช้วิธีที่แตกต่างกัน วิธีการสื่อสารใหม่ ๆ เพื่อตอบสนอง
ความต้องการทางการศึกษาของบุคคลและสังคม นั่นคือ การศึกษาดำเนินชีวิต

14. การศึกษาดำเนินชีวิตประกอบด้วยความรู้ทั่วไปและวิชาชีพ ทั้งสองวิชานี้ได้
มีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง แต่จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันโดยธรรมชาติ

วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและความก้าวหน้าอื่น ๆ มีอิทธิพลในหลายอาชีพ อาจโดยทางตรงหรือทางอ้อม ดังนั้น ความรู้ใหม่ ๆ ทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอื่น ๆ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นในการเพิ่มประสิทธิภาพในการประกอบอาชีพงานทักษะใหม่ ๆ จะต้องได้รับการอธิบายเกี่ยวกับเรื่องทัศนคติ และเข้าใจอยู่เสมอว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีนั้น มีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ในสังคม สร้างค่านิยมใหม่ ๆ ขึ้นในสังคม เป็นขอบเขต และรูปแบบของเวลาว่าง มีอิทธิพลต่อความหวังของชีวิต เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต สิ่งเหล่านี้ต้องการการพัฒนา ทักษะในการดำรงชีวิต การเปลี่ยนแปลงแก้ไขตามความเชื่อและทัศนคติ บางครั้ง บางคราว ชาวที่ทันสมัยที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันมีความสำคัญต่อความรู้และการอาชีพทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ การศึกษาจากสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นโดยอ้อมประกอบไปด้วยสถานการณ์หลายประการ เช่น สภาพสังคม และความสะดวกในด้านภูมิศาสตร์ ความเจริญทางเศรษฐกิจ และการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในสังคม ดังนั้นการปรับตัวอย่างถูกต้องให้ทันโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การศึกษาค้นคว้าความรู้ทั่วไปของวิชาชีพย่อมต้องเพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะหาได้จากการศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบวนและไม่มีระบบนั้นก็หมายถึง การศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันโดยไม่ขาดสายตามธรรมชาติ

15. การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงนวัตกรรมเพื่อความสำเร็จของบุคคลและสังคมสามารถที่จะทำได้โดยใช้การศึกษาค้นคว้าตลอดชีวิต

การเรียนรู้ของคน เป็นสิ่งที่ซับซ้อนมาก ทั้งเริ่มตั้งแต่คนมีการพยายามในการปรับตัวเพื่อความสำเร็จในอันที่จะดำรงชีวิต คนทุกคนต้องมีการเรียนรู้ต่อเนื่องกันไปในแง่ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต สิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาที่จะต้องได้รับการแก้ไข

การศึกษาในระบบโรงเรียนที่ได้รับในตอนเด็ก ๆ หรือวัยรุ่นนั้น ไม่เพียงพอสำหรับชีวิตอันยาวนานของคนเรา กระบวนการเรียนรู้ของชีวิตมีหลายแบบ เช่น การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยที่ตัวเราเองไม่ตั้งใจ เรียนรู้จากปัญหา เรียนรู้จากสังคมอันใดแก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งแต่ละสังคมก็จะแตกต่างกันไป

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสิ่งต่าง ๆ ในปัจจุบันทำให้เราต้องการการศึกษาตลอดชีวิต เพราะชีวิตของคนเราต้องพบกับปัญหาที่ซับซ้อนขึ้นทุกวัน บางปัญหาจะต้องมีการ

แก้ไขอย่างมีระบบระเบียบจึงจะสำเร็จ ฉะนั้น แต่ละคนจึงต้องการการการสร้างความรูของคนที่
เพื่อที่จะนำมาปรับตัวให้เข้ากับภาวะสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การอุตสาหกรรม ฯลฯ
การปรับตัวให้เข้ากับอิทธิพลภายนอก (สังคม เศรษฐกิจ) นั้น ต้องอาศัยการตัดสินใจของ
แต่ละบุคคล ด้วยเหตุนี้ การศึกษาตลอดชีวิตจะของตระหนักถึงความจริงของชีวิต การทำให้
ชีวิตประสบความสำเร็จและการพัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง จากจุดมุ่งหมายดังกล่าวมาแล้ว
จะเห็นได้ว่าการปรับตัวนั้นต้องอาศัยวิธีการใหม่ ๆ ดังนั้น คุณสมบัติของการศึกษาตลอดชีวิต
จึงมีประโยชน์ที่จะได้รับในปัจจุบัน แนววิธีการใหม่ ๆ เพื่อการปรับตัวของตนกับโลกปัจจุบัน

16. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยแก้ไขสิ่งบกพร่องของระบบการศึกษา

ระบบการศึกษาในปัจจุบัน เมื่อพิจารณาจะพบว่า ยังจัดให้ไม่ตรงกับความต้องการ
ของชีวิต ขาดความเหมาะสมสำหรับผู้เรียน ผลที่ได้จากการเรียนไม่น่าสนใจ ทำให้ผู้เรียน
แยกตัวเองออกจากสังคม ไม่สามารถค้นหาบุคลิกลักษณะที่แท้จริงของตัวเอง ประสบการณ์ที่
ได้จากการเรียนในโรงเรียนนั้นแตกต่างไปจากชีวิตนอกโรงเรียน

การศึกษาตลอดชีวิตได้รับการคาดหมายว่า เป็นการนำเอาการศึกษานอกระบบ
โรงเรียนกับการศึกษาในระบบโรงเรียนเขามารวมกัน โดยในแนวนอนจะพยายามถึงการศึกษา
เขาไปเกี่ยวข้องกับบ้าน โรงเรียน สังคม และแนวทางการศึกษาจะต้องทำให้คนได้มีความ
เจริญถึงขีดสุด เหตุที่ผู้เรียนควรจะเป็นไปให้หรือจัดให้ตรงกับความต้องการของแต่ละบุคคล ซึ่ง
จะต้องพิจารณาถึงปัญหาและระดับการเจริญเติบโตของแต่ละบุคคล โดยจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง
ในเรื่องที่เกี่ยวกับการสอน การสำเร็จการศึกษา ไปรับรองวุฒิ โดยจะเน้นในเรื่องของการ
แก้ไข และปรับปรุงการเรียนและการสอนที่เป็นอยู่

17. เป้าหมายสุดท้ายของการศึกษาตลอดชีวิต คือ การรักษาไว้และปรับปรุง "คุณภาพของชีวิต" ให้ดีขึ้น

ความหมายของ "คุณภาพของชีวิต" ขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคมใดสังคมหนึ่ง
ระบบการเมือง แนวความคิดของการมีชีวิตที่ดี ความเชื่อของสังคมและประเพณี ภาวะเศรษฐกิจ
และเหตุผลอื่น ๆ ภาวะการดำรงชีวิตในหลายส่วนของโลกจะแตกต่างกัน ถ้าคำนึงถึงแนวความคิด
ของการมีชีวิตที่ดี แต่อย่างไรก็ตามการถือถือสื่อสารสมัยใหม่ การเมืองการระหว่างประเทศ

ทำให้สังคมมนุษย์ในโลกแคบเข้ากว่าแต่ก่อน เป็นความจริงที่ว่าหลายประเทศกำลังกันร่นตอสู่ เพื่อให้บรรลุถึงความเจริญทางเศรษฐกิจขั้นต่ำ ในอันที่จะทำให้มาตรฐานการครองชีพของพลเมืองสูงขึ้น แต่หลายประเทศกำลังร่นรงค์ให้พลเมืองของตนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์มากขึ้น ความจริงที่เห็นเด่นชัดในโลกก็คือ ปัญหาสันติภาพในโลก ความจำเป็นเร่งด่วนที่จะป้องกันน้ำและอากาศเสีย รวมทั้งปัญหาประชากรเพิ่มอย่างรวดเร็ว และการให้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีจำกัดอย่างขาดการพิจารณา สิ่งเหล่านี้เป็นตัวชี้ให้เห็นแกนกลางของคุณค่าซึ่งแสดงคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ซึ่งที่จริงแล้วมีรูปแบบของการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันอยู่ทั่วโลก แต่การทำให้คนในสังคมมีความเป็นอยู่ดีขึ้น เป็นเป้าหมายที่จะต้องบรรลุและได้รับการส่งเสริม เป้าหมายของการศึกษาตลอดชีวิตก็มุ่งหวังเช่นเดียวกัน

18. สิ่งจำเป็นสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตก็คือ โอกาสทางการศึกษา
แรงจูงใจ และความสามารถในการเรียนรู้

โอกาสเป็นสิ่งแรกที่จำเป็นต้องมี สำหรับการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบไม่ว่าจะเป็นวิชาชีพหรือวิชาสามัญ เพราะการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมภายในบ้าน ชุมชน หรือสถาบันทางการศึกษาก็ตาม แต่การเรียนรู้จะต้องเป็นไปตามธรรมชาติและความสามารถที่จะศึกษา ซึ่งนอกจากจะจัดการศึกษาตามปกติแล้วยังมีการศึกษาอีกหลายอย่าง เช่น การฝึกอบรม และการฝึกงาน เป็นต้น ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องจัดให้ทุกคนมีโอกาสได้ศึกษาตลอดชีวิต เมื่อมีโอกาส ผู้เรียนก็อยากจะเรียน การศึกษาตลอดชีวิตก็ไถ่กลายมาเป็นการเรียนด้วยตนเอง และตั้งจุดมุ่งหมายของการเรียนเอง ดังนั้นการจัดโอกาสทางการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนได้รับผลประโยชน์เพื่อพัฒนาตนเองทุก ๆ ด้าน จะต้องจัดทำเพื่อให้การศึกษาตลอดชีวิตบรรลุเป้าหมายได้ ด้วยเหตุนี้ การศึกษาตลอดชีวิตจะต้องพิจารณาความต้องการของปวงชนเป็นส่วนสำคัญ นอกจากนี้กระบวนการทางการศึกษาจะต้องจูงใจให้ผู้เรียนต้องการที่จะเรียนรู้อยู่เรื่อย ๆ ด้วย

ความสามารถทางการศึกษาเป็นประการที่สามที่ผู้เรียนต้องมีเพื่อบรรลุเป้าหมายของการศึกษาตลอดชีวิต ความสามารถทางการศึกษาก็คือความพร้อมที่จะเปิดโอกาสทางการศึกษาที่จัดให้ รวมทั้งทักษะในเทคนิคการเรียนรู้ ความสามารถที่จะวางแผนและสนับสนุนโครงการ

การเรียนรู้ของตนเอง ความสามารถในการใช้เครื่องมือเทคนิคต่าง ๆ และสื่อการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความสามารถที่จะเรียนด้วยตนเอง ความสามารถทางการเรียนรู้จากการเรียนเป็นกลุ่ม ความสามารถที่จะเลือกเรียนตามยุทธศาสตร์และสถานการณ์ต่าง ๆ ความสามารถในการที่จะวัดและประเมินผลความก้าวหน้าด้วยตนเองและอื่น ๆ การศึกษาก็จะกลายเป็นกระบวนการที่จะส่งเสริมความสามารถทางการศึกษาและทำให้ความสามารถทางการศึกษาเกิดประโยชน์ สำหรับการเรียนรู้ของบุคคลไม่ว่าจะอยู่ในวัยไหนของชีวิต

19. การศึกษาลดชีวิต เป็นแกนกลางหรือตัวจักรที่สำคัญของการศึกษาอื่น ๆ

ทุกแบบ

ทางคามเทศน์ โครงสร้างของการศึกษาลดชีวิต คือ การจัดองค์ประกอบต่าง ๆ ของการศึกษาทุกประเภท รวมทั้งการศึกษาทุกระดับ ทุกรูปแบบ ทุกเนื้อหาเข้าด้วยกัน ตามหลักการแล้ว จุดประสงค์แยกเป็นการจัดการศึกษารับเพื่อทุกคนในสังคม และรวมไปถึงการจัดสิ่งแวดล้อม เพื่อการศึกษาด้วย สิ่งเหล่านี้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงลดชีวิตคน และยังรวมไปถึงความแตกต่างในแต่ละขั้นตอนของวิวัฒนาการของมนุษยชาติ ซึ่งแตกต่างกันในรูปแบบของการพัฒนาการ เช่น การพัฒนาการทางกายภาพ คือ อายุ รูปร่าง หน้าที่ พัฒนาการทางสติปัญญา พัฒนาการทางจิตสังคม พัฒนาการทางจิตวิญญาณ และยิ่งกว่านั้นสำหรับในแต่ละบุคคลยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ต่าง ๆ และระยะเวลาต่าง ๆ ตลอดช่วงชีวิตของแต่ละบุคคล ดังนั้นการศึกษาลดชีวิตจึงขึ้นเพื่อที่จะให้การพัฒนาการต่าง ๆ นั้น เป็นไปในทางที่ดีตามกระบวนการของการศึกษา ยังมีพื้นฐานและเนื้อหาของการศึกษาที่จำเป็นต่อชีวิต ความจำเป็นต่าง ๆ เหล่านี้ เมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้วก็เกิดเป็นเทศน์เกี่ยวกับการวางแผนงานในด้านการจัดการศึกษาลดชีวิต

20. ในขั้นของการปฏิบัติการ กล่าวได้ว่า การศึกษาลดชีวิตจะเป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดระบบการศึกษาอื่น ๆ ได้อย่างดี

✕ ตามเทศน์ของการศึกษาลดชีวิต ดังที่ได้อธิบายมาแล้วนั้น การจัดการศึกษาลดชีวิตจัดขึ้นจากการที่เข้าใจระบบการศึกษาลดชีวิตเป็นอย่างดีว่า การศึกษาในรูปแบบนี้ให้รวมเอากระบวนการเรียนรู้ทุกอย่างตลอดชีวิตของแต่ละบุคคลเข้าด้วยกัน ในด้านการปฏิบัติการ จุดประสงค์ของการศึกษาลดชีวิตเป็นระบบรวมของการศึกษาทั้งหมด เพราะรวมเอาความคิด

ทั้งหมดของการศึกษาเข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นที่บ้านหรือที่โรงเรียน ตลอดจนในสังคมการจัด
การศึกษาตลอดชีวิตนี้ ต้องคำนึงถึงโครงสร้างในการจัดองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น เงินทุน
เทคโนโลยีทางการศึกษา ตลอดจนวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เป้าหมายของการศึกษา สื่อการเรียน
ระบบการประเมินผลและอื่น ๆ ทั้งตามทฤษฎีแล้วการจัดการตามแผนการศึกษาตลอดชีวิตคือ
การจัดการศึกษาทุกด้านให้สัมพันธ์กันและกัน

วิสัยทัศน์การตามแนวการศึกษาตลอดชีวิตในระดับหมู่บ้าน

ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ กรมสามัญศึกษา ซึ่ง
ปัจจุบันดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้กล่าวถึงลักษณะของการประสานงาน
การศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน ตามแนวการศึกษาตลอดชีวิต (โกวิท วรพิพัฒน์
2517) โดยได้ชี้ให้เห็นว่าการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาขึ้นโดยทฤษฎีแล้ว ผู้จัดการศึกษามี
วัตถุประสงค์มุ่งส่งเสริมบุคคลให้อยู่เย็นเป็นสุขด้วยกันทั้งสิ้น แต่ประชาชนจะมีความสุขได้นั้น
จำเป็นจะต้องมีสิ่งต่อไปนี้คือ

1. ปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย
และยารักษาโรค คนที่หิวอาหาร ออกกำลังกาย คนที่เจ็บป่วย ขอมยาที่จะทำให้มีความสุขได้
2. สามารถกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้พอสมควร ดังนั้นทราบได้ว่าการดำเนิน
ชีวิตของประชาชน ยังขึ้นอยู่กับอิทธิพลของบุคคล หรือหน่วยงานจากภายนอก เช่นจากหน่วย
ราชการ สมาคมสังคมสงเคราะห์ ฯลฯ โดยไม่ต้องลงทุนลงแรง ประชาชนยอมจะไม่
กระตือรือร้นในการต่อสู้เพื่อปรับปรุงตัวเอง
3. มีความเป็นอยู่ผสมกลมกลืน อย่างราบรื่นไปกับสังคมและสิ่งแวดล้อม ไปที่ไหน
มีความมั่นใจในตนเอง นั่นคือตนเองและเห็นว่าตนเองเข้าไหนเข้าได้

หลักเกณฑ์สำคัญในการสร้างระบบการศึกษาตลอดชีวิตในระดับหมู่บ้าน

ปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยังคงอาศัยอยู่ในชนบท และไม่ว่าการพัฒนา
ต่อไปจะไกลเพียงใด พลเมืองส่วนใหญ่ของไทยก็คงต้องใช้ชีวิตต่อไปอีกหลายสิบปี ดังนั้น
การสร้างระบบการศึกษาตลอดชีวิตนี้จะต้องคิดในแนวทางที่จะไปถึงชนบทด้วยเช่นกัน ซึ่งในการ

ดำเนินงานอาจมีหลักการดังต่อไปนี้

1. สถานที่ซึ่งจะจัดให้เป็นที่ตั้งศูนย์ประสานงานการศึกษาตลอดชีวิตนี้อาจใช้สิ่งที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น เช่น วัด โรงเรียน ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศาลาประชาคม ห้องสมุด สถานีอนามัย สถานีกาชาด ฯลฯ หรือจะสร้างขึ้นใหม่ก็ได้ แต่ต้องเป็น ที่ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านเห็นวาทนไปมาโดยสะดวกที่สุด และจะไปใช้บริการได้ง่ายที่สุด โดยไม่ตองเกรงอกเกรงใจผู้อื่น

2. การบริหารงานทั้งหมดของศูนย์การศึกษาตลอดชีวิตให้อยู่ในความรับผิดชอบของ ประชาชนในหมู่บ้านนั่นเอง

3. ศูนย์ต่าง ๆ ที่หน่วยงานทั้งหลายมีอยู่แล้วในหมู่บ้าน เช่น โรงเรียน สถานีอนามัย ศาลาประชาคม ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ถ้าหากมิได้รับเลือกจากประชาชนให้เป็นศูนย์ ประสานงานนี้ ไม่จำเป็นต้องเลิกกิจการของคนที่อยู่ในศูนย์นั้น ๆ แต่ต้องเป็นที่ยอมรับกันว่า หากคนมีกิจกรรมที่จะช่วยประชาชนจะพยายามช่วยงานศูนย์ประสานงานนี้ เช่น โรงเรียนอาจ ตกลงกับนักเรียนของคนที่จะจบชั้นต่าง ๆ ว่า เมื่อจบไปแล้วถ้าจะเข้าโรงเรียนไม่สะดวก หมู่บ้านเรามีศูนย์ประสานงานการศึกษาตลอดชีวิตนี้ เป็นที่ซึ่งจะไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมได้ ครูมีอะไรที่ประชาชนน่าจะนำไปใช้นั้น หรือหน่วยอนามัยหรือพัฒนากรต่าง ๆ เมื่อมีข่าว อะไรความรู้อะไร ก็สามารถส่งไปเผยแพร่ที่สถานที่ดังกล่าวได้

4. หน่วยงานต่าง ๆ ที่จะไปบริการหรือจัดกิจกรรมในแต่ละหมู่บ้าน จะต้องไปจัด การติดต่อกับชาวบ้านในหมู่บ้านนั้น ๆ เฉพาะที่เกี่ยวกับกิจการของตน เช่น หากกระทรวง ศึกษาธิการให้หนังสือพิมพ์ 3 ฉบับ ชาวบ้านจะต้องจัดอะไรให้ จะต้องรักษาอะไร จะต้อง จัดซื้อหนังสือมาเพิ่มเติมให้ตนเองเท่าไร จะต้องมีที่นั่งอ่านใดก็ได้ จะต้องมีตู้เก็บหนังสือได้ เท่าไร กรมประชาสัมพันธ์จะจัดให้เครื่องรับฟังวิทยุ ก็อาจจะซื้อแม่ให้ชาวบ้านปฏิบัติตามไร เช่นจะต้องมีตู้เก็บวิทยุชนิดใด ป้องกันขโมยได้ มีห้องนั่งฟัง จะต้องรับผิดชอบในเรื่องการ ซ่อมแซม กองตอบแบบสอบถามของกรมประชาสัมพันธ์เดือนละครั้ง ฯลฯ ทั้งนี้แล้วแต่ หน่วยงานนั้น ๆ จะกำหนด หากประชาชนหมู่บ้านใดไม่พร้อมจะรับงานของหน่วยงานใด หน่วยงานนั้นก็ไม่มีสิทธิ์จะไปเลิกมกิจกรรของศูนย์การศึกษาตลอดชีวิตนี้ อย่างมากที่หน่วยงาน

จะทำได้อีกคือ ลดบริการที่หน่วยงานนั้นจัดช่วยชาวบ้านกลุ่มนั้นเท่านั้น

5. หน่วยงานต่าง ๆ ไม่จำเป็นต้องจัดงบประมาณคนละโครงการใหม่ แต่อาจจะใช้บริการที่แต่ละหน่วยงานมีอยู่แล้ว เราส่งเสริมศูนย์ประสานงานการศึกษาตลอดชีวิตนี้ และไม่จำเป็นต้องที่แต่ละหน่วยงานจะต้องไปช่วยแต่ละศูนย์พร้อมกัน เพียงแต่ว่าถ้าหน่วยงานใดเข้าไปในหมู่บ้านใดแล้วให้เป็นที่รู้จักกันในหมู่บ้านนั้น ๆ มีศูนย์ประสานงานนี้อยู่แล้ว และพยายามให้ศูนย์นั้น ถ้าหากหมู่บ้านนั้นไม่พร้อม อาจเสี่ยงไปช่วยหมู่บ้านอื่นที่พร้อมจะรับบริการก่อน

6. เนื่องจากประเทศไทยเรามีหมู่บ้านถึงประมาณ 46,000 หมู่บ้าน จะดำเนินงานไปให้ทั่วถึงภายในเวลาอันรวดเร็วย่อมไม่ได้ ดังนั้นการดำเนินงานจะต้องคำนึงถึงความพร้อมของหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะให้บริการ และความพร้อมของชาวบ้านเป็นสำคัญด้วย ทั้งนี้อาจจะเริ่มจากจุดที่ดำเนินการสะดวกที่สุด ให้ชาวบ้านพร้อมที่สุด

7. เพื่อให้เกิดความมั่นใจในระดับปฏิบัติงาน ควรมีการทดลองจัดตั้งระบบการศึกษาตลอดชีวิตนี้โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

เมื่อได้มีการจัดศูนย์ประสานงาน และศูนย์ได้พิจารณาว่าสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว แต่ละศูนย์จะสามารถขยายขอบเขตการดำเนินงานและกิจการ ร่มอย่างกว้างขวาง อาจมีการคัดเลือกชาวบ้านไปรับการอบรมเฉพาะเรื่อง จากแต่ละหน่วยงานเพื่อแก้ปัญหาในท้องถิ่นบางประการเพื่อนำกลับมาให้คำแนะนำ หรือตั้งชั้นสอนเรื่องนั้น ๆ ขึ้นในศูนย์ ซึ่งก็จะเป็นการช่วยเหลือในการทำงานของแต่ละหน่วยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นด้วย

ผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อมีระบบการศึกษาตลอดชีวิต

1. จะให้มีสถาบันที่ประชาชนสนใจจะไปศึกษาได้ตลอดเวลา เป็นหลักประกันของหน่วยงานต่าง ๆ ที่จัดการศึกษาและพัฒนาว่าหลังจากที่ประชาชนจบการศึกษา หรือการพัฒนาในช่วงใดช่วงหนึ่งของโครงการใดโครงการหนึ่งไปแล้ว หากสนใจที่จะหาความรู้เพิ่มเติม จะมีแหล่งที่ไปหาได้ตลอดชีวิต หน่วยงานที่ช่วยประชาชนอยู่ชั่วระยะหนึ่งนั้นจะใคร่สู้กว่า คนไม่ได้ดำเนินการชนิด "ตัดหางปล่อยวัด" อย่างทุกวันนี้

2. จะช่วยให้หน่วยงานต่าง ๆ สามารถส่งข่าวคราว และติดต่อสื่อสารกับประชาชนในแต่ละหมู่บ้าน ที่เคยไปช่วยเหลือได้ เช่น อาจส่งเอกสาร สิ่งพิมพ์เพิ่มเติมไปให้เป็น

สมบัติส่วนรวม

3. เป็นการป้องกันการสูญเสียเปล่าเพราะล้ม และป้องกันการที่วิชาการต่าง ๆ ที่สอนไปแล้วจะไม่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนเต็มທີ່หรือล้าสมัย ทั้งนี้เพราะหน่วยงานต่าง ๆ จะแจ้งข่าวการเปลี่ยนแปลงมาโดยเสมอ

4. เพื่อจะได้มีหน่วยประสานงานและหน่วยกลาง ที่ไม่เป็นสมมติหรือเป็นผลงานของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นหน่วยงานและผลงานของประชาชนในแต่ละหมู่บ้านเอง

5. เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ ได้ต่อรองกันในการที่จะไปดำเนินงานในระดับหมู่บ้าน ประชาชนจะมีโอกาสได้เลือกรับความช่วยเหลือได้ด้วยความประสงค์ยิ่งขึ้น

6. เพื่อจะได้เห็นการนำปรัชญา และข้อคิดเห็นที่ผูกพันถึงการศึกษาคลออกชีวิตให้เป็นจริงในทางปฏิบัติ

ทั้งนี้ หากศูนย์ประสานงานการศึกษานอกโรงเรียน ตามแนวความคิดการศึกษาคลออกชีวิตได้ประสบผลสำเร็จ วันหนึ่งประชาชนจะเห็นว่าการศึกษาอันมีได้หมายถึงการไปโรงเรียนเป็นปีๆ หรือหมายถึงหลักสูตรระยะสั้น หรือการพัฒนาต่าง ๆ ที่ตนเองหรือบุตรหลานได้รับอยู่ แต่อาจหมายถึงการจัดประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เป็นประโยชน์ ให้ความรู้และมีทัศนคติที่เหมาะสมกับสภาพสังคม ทำให้คนมีโอกาสอยู่ดีกินดี มีความสุข และตนเองมีทางรวมกันจัดขึ้นได้ และสามารถจะหาความรู้เพื่อความสุขโคคลออกชีวิตของคน และสำหรับทุกคนในหมู่บ้าน

สรุปท้ายบท

เท่าที่ได้อธิบายมาแล้วในบทนี้จะเห็นได้ว่าแนวคิดในการจัดการศึกษาคลออกชีวิตนั้นมีความสำคัญ และมีส่วน เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลอย่างมาก ถ้ารัฐบาลสามารถจัดองค์กร เพื่อช่วยให้เกิดกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องแล้ว นับว่าจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศโดยส่วนรวมได้อย่างยิ่ง

ส่วนความหมายของการศึกษาคลออกชีวิตก็นับได้ว่า เป็นแนวความคิดที่กว้างขวางมาก ซึ่งหมายรวมถึงการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาอย่าง

ไม่เป็นทางการ นั่นคือ เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตของมนุษย์เรานั้นเอง ในการที่จะมี โอกาสได้พัฒนาตัวเองอย่างเต็มความสามารถทั้งในค่านส่วนตัว ค่านสังคม ค่านอาชีพ และ การทำงาน ดังนั้นจึงเป็นการศึกษาที่หมายรวมถึงหมดของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นที่บ้าน โรงเรียน ชุมชน สถานที่ทำงาน หรือ การเรียนรู้ที่ได้รับจากสภาพการต่าง ๆ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ผู้สอนบรรยายเพื่อให้ผู้เรียนได้รับแนวคิดที่สำคัญ ๆ ในกิจกรรมการศึกษาลงชีวิต
2. ให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น และร่วมกันอภิปรายกลุ่มในหัวข้อต่าง ๆ เช่น
 - 2.1 ถ้าไม่มีกิจกรรมการศึกษาลงชีวิต จะเกิดปัญหาอะไรขึ้น
 - 2.2 การศึกษาลงชีวิตมีส่วนช่วยในการพัฒนาสังคมและชุมชนได้อย่างไร
 - 2.3 การศึกษาลงชีวิตเกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพกับการศึกษาในระบบโรงเรียนหรือไม่
3. ให้ผู้เรียนเล่าจากประสบการณ์ของตนเองว่าเคยทำกิจกรรมการศึกษาลงชีวิต อะไรบ้าง เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และผู้สอนช่วยสรุปให้เขาประเด็นในบทเรียน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับแนวความคิดที่ถูกต้องยิ่งขึ้น
4. ให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากหนังสืออ่านประกอบอื่น ๆ และจาก เอกสารอ้างอิง ทั้งนี้เพื่อจะได้มีความรู้ความคิดที่กว้างขวางมากขึ้น

การวัดและการประเมินผล

1. สังเกตจากความสนใจและการเอาใจใส่ของผู้เรียน ในขณะที่รับฟังคำบรรยาย จากผู้สอน และซักถามเมื่อบรรยายจบแต่ละหัวข้อ
2. สังเกตความกระตือรือร้นในการแสดงความคิดเห็นต่อหัวข้อเรื่องที่มอบหมายให้ อภิปรายร่วมกัน
3. สังเกตการเข้าร่วมอภิปรายกลุ่ม และการเสนอรายงานสรุปว่ามีความเข้าใจ มากน้อยเพียงใด มีการยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกคนอื่น ๆ และมีการเสนอแนะแนวคิด ของตนเองต่อกลุ่มมากน้อยเพียงใด.

เอกสารอ้างอิง

กชกร สังขชาติ การศึกษานอกระบบโรงเรียน ศักดิ์โสภณการพิมพ์, 2527, 192 หน้า
การศึกษาผู้ใหญ่, กอง กรมสามัญศึกษา รวมบทความการศึกษาผู้ใหญ่ เล่ม 2 โรงพิมพ์
กรมศาสนา. 2519, 456 หน้า

ทวีป อภิสัทธ์ การศึกษานอกระบบโรงเรียน หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู
2523, 342 หน้า

ปฐม นิคมนานนท์ การศึกษานอกระบบโรงเรียน อักษรบัณฑิต 2522, 139 หน้า

สุภกร ศรีเส้น การศึกษานอกระบบโรงเรียน พิมพ์ครั้งที่ 2 มปท. 2523, 259 หน้า

สามัญศึกษา, กรม แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อชีวิต มปท., มปพ., 268 หน้า อัดสำเนา

อุณา นพคุณ การศึกษานอกระบบโรงเรียน โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, 2523,
207 หน้า

Bernadino, F.G. and Ramos M.S. Nonformal Education in the Philippines

Bulacan, Reyvil Bulakena Publishing Corporation, 1981, 229 p.

Coombs, Philip H. (et al.) New Paths to Learning for Rural Children

and Youth. U.S.A. International Council for Educational

Development, 1973 133p.

Dave, R.H. (ed.) Foundations of Lifelong Education. Oxford, Pergamon

Press, 1976 382 p.

Singh, R.P. and Neerja Shukla Nonformal Education an Alternative to

Formal System. New Delhi, Bahri Publications Private Ltd.,

1979. 88 p.

ความหมายและขอบข่ายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ถ้าหากเราพิจารณาจากประวัติศาสตร์แล้วจะเห็นได้ว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีในแนวความคิดใหม่แต่อย่างใดเลย ทั้งนี้เพราะว่าในการสนทนารธรรมะหรือการพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาของชาวบ้านต่อพระสงฆ์ในเรื่องต่าง ๆ นั้น มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชุมชนอย่างมาก ตลอดจนกระทั่งวิธีการแก้ไขปัญหาดัง ๆ การสอนวิชาชีพระยะสั้นหรือการทำหัตถกรรม อุตสาหกรรมในครอบครัว โดยอาจจะเรียนรู้ได้จากภูมิความรู้ในครอบครัว และชุมชน อันได้แก่ พระสงฆ์ หรือผู้มีความสามารถและความชำนาญ จึงเป็นการชี้ให้เห็นได้ว่าแทบทุกสังคมก็จะมีรูปแบบการจัดการศึกษานอกโรงเรียนอยู่แล้วแทบทั้งสิ้น โดยจะศึกษาได้จากประวัติศาสตร์ของพวกชาวกรีก และชาวจีน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการศึกษานั้นมิได้มีขอบเขตหรือจำกัดอยู่กับเรื่องเป็นเวลา (time - bound) และเรื่องของสถานที่ (place - bound) อีกต่อไปแล้ว ทั้งนี้เพราะว่าบุคคลสามารถเรียนรู้ได้ตลอดช่วงชีวิตของเขา (life - time) โดยไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่เพียงได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนเท่านั้น นอกจากนั้นการศึกษาในระบบโรงเรียนเองก็ไม่สามารถที่จะกำหนดปริมาณได้อย่างพอเพียงอีกต่อไป บุคคลอาจจะศึกษาหาความรู้ได้จากกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยหาเทียมกัน วิธีการหาความรู้ต่าง ๆ อาจทำได้ด้วยการติดต่อกันระหว่างบุคคล ได้รับความรู้จากสถานที่ต่าง ๆ หรือด้วยแรงจูงใจในการศึกษาหาความรู้ด้วยการศึกษาค้นคว้าตนเอง (Self - study) ซึ่งอาจจะมีประสิทธิภาพและได้รับผลดีกว่าวิธีการศึกษาจากระบบโรงเรียนก็ได้

การศึกษาของมนุษย์เรานั้นมิได้จบสิ้นลงเพียงเมื่อเขาจบการศึกษาจากโรงเรียนประถม มัธยมศึกษา หรืออุดมศึกษาเท่านั้น แต่แท้จริงแล้ว การศึกษาของบุคคลยังต้องกระทำอย่างต่อเนื่องและถือได้ว่าเป็นกระบวนการอันถาวรตลอดไป (Permanent Process) และต้องขยายต่อไป จนอาจจะกล่าวได้ว่ามีลักษณะเป็นการศึกษาจาก "แรกเกิดจนถึงหลุมฝังศพ" (The cradle to the grave) โดยมีลักษณะที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในสถานที่ใด ๆ ก็ตาม ในช่วงเวลาใดก็ได้ รวมทั้งสามารถเกิดได้ในหลาย ๆ รูปแบบด้วยกัน จากแนวความคิดดังกล่าวมา

แล้วนี้ นับว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดแนวคิดที่จะจัดการศึกษาในรูปแบบอื่น ต่างออกไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียนที่ถือได้ว่าได้ประสบปัญหาต่าง ๆ มากมายด้วยกัน สำหรับเหตุผลสำคัญของการจัดบริการกิจกรรมทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

สาเหตุสำคัญที่ต้องมีการศึกษานอกระบบโรงเรียน

1. การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก ในปัจจุบันนี้อัตราการเปลี่ยนแปลงได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งแต่ละบุคคลไม่ว่าจะคาดการณ์ได้หรือไม่ ชีวิตอยู่ภายใต้ความกดดันไว้มากเกินไปและจะเป็นเหมือนอย่างที่เกิดขึ้นว่าอนาคตกลายเป็นสิ่งที่ไมอาจทำนายและเข้าใจได้ และในหลาย ๆ กรณีอนาคตกลายเป็นอันตรายอย่างร้ายแรงแก่การดำรงชีวิต ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากไม่สามารถปรับตัวทันกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ ก่อให้เกิดความวิตกกังวลและหมกหมุ่นแก่ตนเอง ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการศึกษาก็คือจะทำอย่างไรในเมื่อสิ่งที่สอนไปนั้นล้าสมัย หรือใช้ไม่ได้ในเวลาอันรวดเร็ว

2. การเพิ่มอย่างรวดเร็วของประชากร เกือบแทบทุกประเทศกำลังประสบปัญหานี้ มีอยู่ไม่กี่ประเทศที่สามารถดำเนินการวางแผนครอบครัวได้สำเร็จ สำหรับประเทศที่ไม่สามารถควบคุมได้ปัญหาระดับที่ตามมาคือ การให้การศึกษาแก่ประชากรซึ่งเพิ่มขึ้นและเป็นประชากรที่ตระหนักถึงสิทธิของการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน อัตราการตายที่ลดลงและการที่ประชากรมีอายุยืนนานขึ้นได้ ก่อให้เกิดปัญหาอีกนานัปการ โดยเฉพาะในด้านการศึกษานั้นเป็นที่น่าสงสัยว่าระบบโครงสร้างและวิธีการจัดการศึกษาที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน จะสามารถสนองความต้องการของประชากรได้อย่างไร

3. วิวัฒนาการของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ผลจากวิวัฒนาการและความก้าวหน้าของทั้งสองสิ่งนี้ย่อมกระทบกระเทือนต่อการดำรงชีวิตของบุคคลอย่างไม่ต้องสงสัย ไม่ว่าจะเป็นเด็กที่อยู่ในโรงเรียนหรือเป็นผู้ใหญ่ที่ออกไปทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่ในสังคม ผู้ที่เรียนสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในสาขาต่าง ๆ จะพบว่าในชั่วระยะเวลาเพียงสิบหรือยี่สิบปี ความรู้และสิ่งที่ตนได้ศึกษามานั้นล้าสมัยหรือใช้ไม่ได้เสียแล้ว ผลของวิวัฒนาการในด้านต่าง ๆ ย่อมจะทำให้

นักการศึกษาต้องคิดมากกว่าจะให้การศึกษาอย่างไรจึงจะสามารถใหญ่ เรียนปรับตัวทันกับสิ่งใหม่ ๆ ในอนาคตได้ ทั้งนี้เพราะความล้นของความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะกระทบกระเทือนต่อการประกอบอาชีพของบุคคลอย่างมาก

4. ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง คงเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าการเมืองมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชากรในประเทศอย่างมาก ดังนั้นความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวประชากรด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่าในจำนวน 125 ประเทศที่เป็นสมาชิกขององค์การยูเนสโกนั้น มีอยู่ถึง 1 ใน 3 ซึ่งเป็นประเทศที่เพิ่งได้รับเอกราชเมื่อไม่นานมานี้เอง ดังนั้นประชากรที่มีอยู่ในสังคมหนึ่ง ๆ อาจคงเผชิญกับสังคมที่มีลักษณะใหม่ได้ในวันหนึ่งวันใด ปัญหาสำคัญที่ท้าทายประชากรของแต่ละประเทศยุคนี้คือ การเลือกตัดสินใจว่าจะยึดแนวการเมืองอย่างไร พุทกันไปแล้วนี่ก็เป็นเรื่องของกรณีศึกษา โดยเฉพาะการสร้างแนวคิดในค่านิยมของผู้นปกครองและผู้นถูกปกครอง ตลอดจนการสร้างรากฐานและโครงสร้างของระบบการปกครองที่เหมาะสมแก่สังคมแต่ละยุคแต่ละสมัย เราจะสร้างความรับผิดชอบ สร้างวุฒิภาวะทางการเมืองการปกครองแก่ประชากรได้อย่างไร นี่เป็นปัญหาสำคัญที่จะต้องแก้ไข และความรับผิดชอบก็อาจจะไม่พ้นผู้อยู่ในวงการศึกษาไปได้

5. ความเปลี่ยนแปลงด้านการคมนาคมและการสื่อสาร พัฒนาการด้านการคมนาคมทางที่เป็นมาระยะหนึ่ง ทำให้โลกสามารถติดต่อกันได้อย่างรวดเร็ว ลักษณะเช่นนี้ทำให้เราได้เห็นความเจริญก้าวหน้าของอารยธรรมเป็นส่วนรวม มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันมากยิ่งขึ้น และไม่อาจมองว่าการหรือไม่ก็ตาม ผลสะท้อนย่อมจะมีขึ้นอย่างไม่ต้องสงสัย การสื่อสารนี้อาจมีอันตรายได้มากถ้าหากผู้ที่ได้รับหรือผู้สื่อสารขาดความเข้าใจ ไม่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาดีพอ อาจทำให้การแปลความหมาย การยอมรับไม่เป็นไปในทางที่ถูกที่ควร ปัญหาการเลือกและการตัดสินใจจะเกิดขึ้นทุกขณะและไม่ต้องสงสัยเลยว่าการศึกษาซึ่งมีส่วนรับผิดชอบในการฝึกอบรมโดยตรงจะต้องดำเนินการตามที่เหมาะสม

6. การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ สิ่งท้าทายโลกปัจจุบันซึ่งประชากรไม่ว่าในเมืองใหญ่หรือในชนบทจะต้องประสบก็คือ การมีเวลาว่าง และการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

การมีเวลาว่างมากนี้วากันไปแล้ว เป็นผลที่เกิดขึ้นในสังคมอุตสาหกรรม แต่ในสังคมเกษตรกรรม ก็อยู่ควบคู่กัน โดยเฉพาะหลังฤดูเก็บเกี่ยวแล้วเราจะทำอะไรถึงจะใช้เวลาว่างดังกล่าว ช่วยส่งเสริมชีวิตให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น อย่างน้อยผ่านการศึกษาก็ย่อมมีหน้าที่สร้างความรู้สึกรู้สึกให้เกิดขึ้นแก่ทุกคนในชาติ เกี่ยวกับเรื่องนี้

7. ความเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวและในสังคม
สิ่งนี้เกิดจากผลการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคม เราจึงเห็นว่าไม่มีของไหนเกิดขึ้นในระหว่างบุคคลแต่ละวัย ผู้ใหญ่ไม่เข้าใจเด็ก พ่อแม่ไม่เข้าใจลูก และในทางกลับกัน เด็กก็ไม่เข้าใจผู้ใหญ่และลูกไม่เข้าใจพ่อแม่ การศึกษาคควรมีบทบาทในเรื่องนี้อย่างไร มีอะไรบางอย่างที่ทุกฝ่ายในสังคมควรได้รับการอบรมสั่งสอน

ขอบข่ายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นครอบคลุมทั้งเด็กซึ่งจบจากการศึกษาในระบบโรงเรียน และผู้ใหญ่ซึ่งขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษา ดังนั้นขอบข่ายของงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงกว้างขวางทั้งในด้านการฝึกฝนอาชีพ ทักษะ และกิจกรรมการเรียนการสอนอื่น ๆ อย่างไม่จำกัดตามการอ่านออกเขียนได้หรือการรู้หนังสือ (Literacy) ก็มีไปเป็นเป้าหมายหลักสำหรับระบบการศึกษานอกระบบโรงเรียน แต่ก็น่าสนใจว่าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ทั้งนี้เพราะว่าชั้นเรียนในทุก ๆ ระดับสามารถจัดเพิ่มขึ้นได้ในงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน นอกจากนั้นแล้วการศึกษานอกระบบโรงเรียนก็มีคุณลักษณะเด่นเกี่ยวกับกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต เพราะว่ามีกระบวนการและวิธีการที่จะพัฒนาศักยภาพ และสมรรถภาพของบุคคลให้บรรลุความสามารถสูงสุดของตนเอง ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับการพัฒนานั้นมีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ทั้งที่อยู่ในเมืองและชนบท เป็นบุคคลที่มีความต้องการได้ปรับปรุงทักษะและพัฒนาตนในทางอาชีพการงานไปตามเป้าหมายที่ต้องการในชีวิต

ในการปฏิบัติงานทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น ผู้ทำหน้าที่เกี่ยวข้องจะมีได้จำกัดอยู่เฉพาะครูอาจารย์เหมือนกับการศึกษาในระบบโรงเรียน แต่จะมีเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ที่ทำงานในชุมชนเกี่ยวข้องของอยู่ด้วย ซึ่งก็มักจะได้แก่พัฒนาการ เจ้าหน้าที่ด้านการเกษตร เจ้าหน้าที่

สาธารณสุขและอนามัย บุคคลเหล่านี้จะเข้ามาให้บริการและทำงานเกี่ยวกับประชาชนที่ส่วนใหญ่ มักจะยากจน การศึกษาต่ำ และมีโรคภัยไข้เจ็บอยู่เป็นประจำ สำหรับเทคนิคและวิธีการ ในการปฏิบัติงานด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรให้เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และ อาจมีความแตกต่างกันไปในแต่ละเขตชุมชน แนวทางทั่วไปในการดำเนินงานด้านนี้ ได้มีข้อเสนอแนะ ไวหลายหนทางด้วยกัน ในที่นี้จะขอนำเอาแนวคิดของนักการศึกษานอกระบบโรงเรียนชาวอินเดีย)

2. ท่าน คือ สิงห์ และ เนอร์จา (Singh R.P. and Neerja S. 1979 : 11 - 14)
ซึ่งได้ให้คำแนะนำไว้ดังนี้

1) ควรให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรม ค่านิยม และทัศนคติทางสังคม บุคคลที่ทำหน้าที่ ในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องระมัดระวังและให้ความสนใจต่อวัฒนธรรม และค่านิยมของคนที่จะไปปฏิบัติงานรวมด้วย ในการเรียนการสอนนั้นต้องไม่ก่อให้เกิดความคิดเห็น ที่ขัดแย้งกับสิ่งที่ชาวบ้านยึดถือและปฏิบัติอยู่ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความเชื่อผิด ๆ แດอาจจะ พยายามสอนให้เขามีความคิดและความเชื่ออย่างถูกต้องมากขึ้น ช่วยพัฒนาปรับปรุงความคิดให้เขา สามารถรู้จักตัวเอง ชุมชน และสังคมได้ดียิ่งกว่าเดิม

2) ต้องให้ความสำคัญต่อความคิดและสติปัญญาของชาวบ้าน นักการศึกษานอกระบบ โรงเรียนจะคงไม่ติดที่หรือคิดเอาเองว่าคนที่ไม่รู้หนังสือจะคอยความคิดและสติปัญญาตามไปด้วย ทั้งนี้เพราะว่าคนชนบทส่วนมากแล้วฉลาดและสามารถทราบว่ามีทรัพยากรอะไรอยู่บ้างในชุมชน ซึ่ง เขาจะสามารถนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นจึงไม่ควรจะไปสอนหรือแนะนำอะไรที่แปลกใหม่ ไปเสียหมดทุกอย่างในการที่เขาจะเรียนรู้ แตควรจะพยายามให้เขาได้เกิดความซาบซึ้งและ เห็นคุณค่าด้วยตัวเขาเองมากกว่า

3) ส่งเสริมการรู้หนังสือและการอ่านออกเขียนได้ ถึงแม้ว่าการอ่านออกเขียนได้อาจจะ มีอิทธิพลสำคัญของระบบการศึกษานอกโรงเรียน แต่มันก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งในการจัดดำเนินการ โครงการทางด้านนี้ และนับว่าเป็นผลพลอยได้ที่สำคัญด้วยเช่นกัน โดยอาจจะกล่าวได้ว่า การรู้ หนังสือที่ชาวบ้านได้รับในโครงการก็จะทำให้เกิดการพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีให้กับเขาด้วย

4) วิธีการต่าง ๆ ในงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนมักจะดำเนินการอย่างไม่สลับซับซ้อนและไม่เสียค่าใช้จ่าย

มาก โดยทั่วไปแล้วจะพยายามใช้วิธีการหลาย ๆ รูปแบบในการให้ข่าวสารข้อมูล ทำให้ความรู้ การฝึกทักษะความชำนาญ พยายามใช้สื่อการสอนหลาย ๆ ประเภท เหนือเกี่ยวกับวิธีการสอนก็ใช้ หลาย ๆ รูปแบบด้วยกัน การเลือกใช้วิธีการอะไรนั้นบางครั้งก็มีความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึง ตัวผู้รับบริการควรมีคุณลักษณะเช่นใด และวิธีการที่ดีที่สุดก็คือวิธีการที่สามารถก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ สูงสุดนั่นเอง

แนวคิดดังกล่าวนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผู้ปฏิบัติงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาผู้ใหญ่ สำหรับผู้ที่ศึกษา และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติงานการศึกษานอกระบบ โรงเรียนเองก็จะมีส่วนช่วยทำให้เกิดความเข้าใจได้มากขึ้นด้วย ผู้เขียนเองมีความเห็นด้วยกับ ข้อเสนอทั้ง 4 ประการดังกล่าวแล้ว โดยเฉพาะในข้อที่ 1 และ 2 นั้น มีความสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกโรงเรียนอย่างมาก ในแง่ที่ต้องการให้บุคคลมีศักดิ์ศรี และเคารพยกย่องตนเอง ซึ่งก็คือลัทธิมนุษยนิยม (Humanism) หรือปรัชญาคิดเป็น ที่วงการศึกษานอกโรงเรียนของไทยเรายึดถือเป็นแนวปฏิบัติ

ความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน

การกล่าวถึงความหมายของคำต่าง ๆ ต่อไปนี้จะช่วยให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจ และมีแนวคิดที่ถูกต้องเมื่อได้อ่านพบคำดังกล่าวอีก ซึ่งคงจะได้อธิบายถึงอีกหลายครั้งในหนังสือนี้

1. การศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) หมายถึง กิจกรรมทางการศึกษาที่มีการจัดโครงสร้างจากต่ำไปหาสูง โดยมีการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ (Educational System) มีการจัดชั้นเรียนอย่างสอดคล้องกับอายุของนักเรียน โดยเรียงลำดับจากระดับประถมศึกษาจนกระทั่งถึงอุดมศึกษา มีการศึกษาหาความรู้ในวิชาการต่าง ๆ หลายด้านด้วยกัน เป็นการศึกษาเต็มเวลา (Full - time)

ลักษณะที่สำคัญของการศึกษาในระบบโรงเรียน ก็คือ การกำหนดอายุเฉพาะของผู้เรียนในแต่ละระดับชั้น (Age - specific) สำหรับการเรียนการสอนก็มุ่งหวังที่จะให้นำไปใช้ในระดับที่สูงขึ้นเป็นสำคัญ มีการจูงใจผู้เรียนโดยการให้วิทยบัตร ประกาศนียบัตร จนกระทั่งถึงปริญญาบัตร

2. การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Education) เป็นกระบวนการตลอดชีวิต (Lifelong Process) ในการที่บุคคลจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับทัศนคติ ค่านิยมทางสังคม ทักษะ และความรู้ ทั้งนี้จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน (Daily Experience) รวมทั้งจากอิทธิพลและแหล่งความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้น โดยเฉพาะจะได้รับจากครอบครัว สถานที่ทำงาน สื่อสารมวลชน หอสมุด เพื่อน ๆ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น เด็ก ๆ จะเริ่มเรียนรู้คำศัพท์ใหม่ ๆ จากเพื่อนเล่น หรือจากทางบ้าน ก่อนที่เขาจะเริ่มตนเรียนในโรงเรียน หรือเขาอาจจะเรียนรู้การทำอาหารจากมารดา ดังนั้นการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการจึงเป็นกระบวนการที่ไม่ได้มีการจัดเรียงลำดับอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุคคลจะเลือกรับรู้ตามความสนใจและความสมัครใจ และกระบวนการนี้จะมียุทธศาสตร์ชีวิตของบุคคล (Life - time)

3. การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-Formal Education) เป็นกิจกรรมทางการศึกษาใด ๆ ที่จัดขึ้นอย่างมีระบบ แต่จัดขึ้นนอกเหนือจากระบบโรงเรียนภาคปกติ ทั้งนี้ไม่ว่าจะแยกออกเป็นกิจกรรมหนึ่งต่างหาก หรือเป็นส่วนสำคัญของกิจกรรมหลักก็ตาม โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้บริการต่อประชากรให้ได้รับการเรียนรู้ ทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่

ในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2520) ข้อ 37 ได้ให้ความหมายว่า "เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ไม่ว่าการศึกษานั้นจะจัดขึ้นเป็นกิจกรรมการศึกษาโดยเฉพาะ หรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่น เพื่อมุ่งให้รู้จักแก้ปัญหา ฝึกอาชีพ หรือพัฒนาความรู้เฉพาะอย่าง ตามความต้องการ และความสนใจของพลเมือง"

นอกจากนั้นแล้วยังได้เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงได้กล่าวไว้เป็นแนวนโยบายดังในข้อ 14 ดังนี้ "รัฐพึงเร่งจัดและสนับสนุนการศึกษานอกโรงเรียนในลักษณะต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลได้รับการศึกษาตลอดชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่มีโอกาสศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นอันดับแรก"

สำหรับกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง การศึกษาที่จัดขึ้นนอกระบบโรงเรียนมี 3 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบที่กำหนดเนื้อหาสาระไว้เป็นแบบแผนแน่นอน มีจุดเริ่มต้น และจุดจบของกระบวนการเรียนนั้น ๆ มีหลักเกณฑ์ในการรับรู้เรียนและหรือมีหลักฐานที่ผู้เรียนสามารถจะได้นำ

การศึกษาต่อไปได้

2. รูปแบบที่จัดหลักสูตรและเนื้อหาสาระของวิชาสนองความต้องการของผู้เรียน มีความยืดหยุ่นในการวางหลักสูตรเฉพาะรายเรียน และวิชาสนองความต้องการเฉพาะอย่างของผู้เรียน และ

3. รูปแบบของการศึกษาตามอัศยาศัย หรือการศึกษาทางอ้อม

4. การศึกษายุใหญ่ (Adult Education) หมายถึง กิจกรรมทางการศึกษาที่จัดขึ้นสำหรับประชากรที่เป็นผู้ใหญ่ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ใหญ่เรียนรู้ ทักษะ ค่านิยม ทักษะ และความสามารถในการประกอบอาชีพ เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และมีประสิทธิภาพ

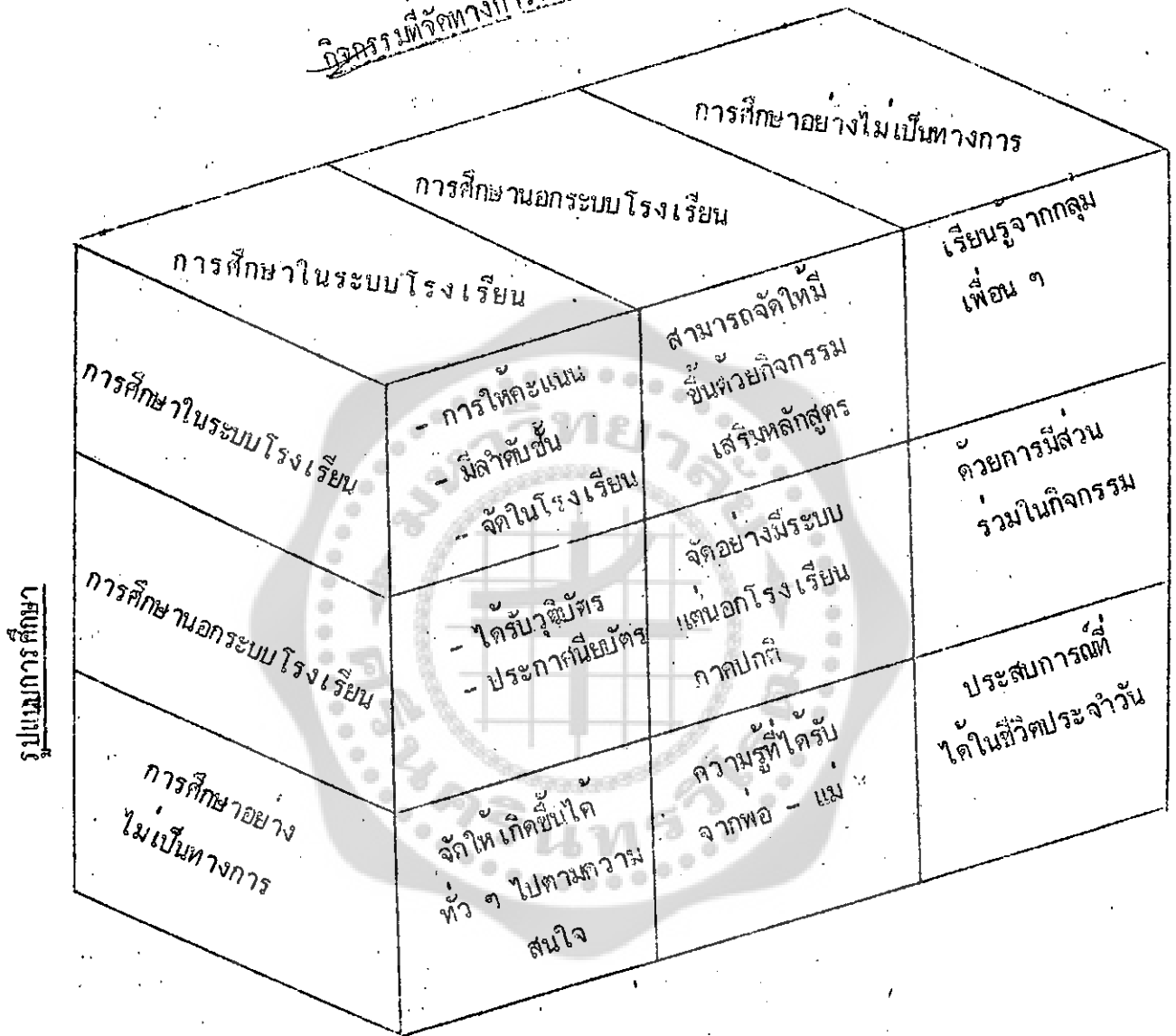
สำหรับการศึกษายุใหญ่นั้นมักจะมีความสนใจสัมพันธ์กับการศึกษานอกระบบโรงเรียนอยู่เสมอ ทั้งนี้จากประวัติศาสตร์ความเป็นมาจะเห็นได้ว่าคนส่วนใหญ่จะได้อ่านและรู้จักกับคำว่า "การศึกษายุใหญ่" มาก่อน แม้แต่ในต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา และอังกฤษก็ยังใช้คำว่า "Adult Education" สำหรับชื่อภาควิชาเป็นส่วนใหญ่ เพราะแต่เดิมนั้นเป็นกิจกรรมที่เน้นเป้าหมายประชากรผู้ใหญ่แทบทั้งสิ้น แต่ในระยะหลังความสนใจได้เพิ่มมาสู่กลุ่มเยาวชนที่อยู่นอกโรงเรียนด้วย ดังนั้นความหมายของการศึกษายุใหญ่จึงมีขอบเขตเฉพาะเจาะจงมากกว่า อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินกิจกรรมหรือการจัดการเรียนการสอนแล้วก็ตามจะไม่มีอะไรแตกต่างกันมากนัก

5. การศึกษาต่อเนื่อง (Continuing Education) เป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่จัดขึ้นสำหรับประชากรที่ได้รับการศึกษาแล้วระดับใดระดับหนึ่ง หรือในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง แล้วจัดกิจกรรมทางการศึกษาให้บุคคลนั้นสามารถเข้าศึกษาต่อเนื่องไปได้อีก เพื่อให้สอดคล้องและเป็นไปตามแนวการศึกษาตลอดชีวิต ส่วนมากแล้วมักจะเป็นกิจกรรมในระดับอุดมศึกษา และมุ่งเข้ามศึกษาเพื่อการเพิ่มพูนคุณธรรมทั้งใ้รับปริญญา มหาวิทยาลัยในต่างประเทศส่วนมากจะมีแผนการศึกษาต่อเนื่องควบคู่กับการศึกษายุใหญ่ เพื่อทำหน้าที่จัดกิจกรรมในลักษณะนี้ และในเวลาเดียวกันก็จะทำหน้าที่สอนนักศึกษาเพื่อรับปริญญาชั้นสูงทางด้านการศึกษาผู้ใหญ่ด้วย อาจจะเป็นระดับปริญญาโท และปริญญาเอก

เพื่อที่จะให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจยิ่งขึ้นเกี่ยวกับนิยามและความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยเฉพาะคือ การศึกษาในระบบโรงเรียน และการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ จึงขออนุญาตนำเอาแนวคิดที่เป็นโมเดลของการศึกษานอกระบบโรงเรียนจากยูเนสโก

มาแสดงถึงภาพที่ 1

กิจกรรมที่วัดทางการศึกษา

ภาพที่ 1. จำแนกกิจกรรมการศึกษา 3 ประเภท

คุณลักษณะที่สำคัญของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ในการกล่าวถึงลักษณะสำคัญของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนนี้ ผู้เขียนขอแนะนำมาจากข้อสรุปในการสัมมนาของคณะกรรมการที่ปรึกษาเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชียอาคเนย์

(SEADAG : Southeast Asia Development Advisory Group) ซึ่งได้จัดการประชุมขึ้น ณ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. เมื่อเดือนพฤษภาคม 1971 (SEADAG. 1971) โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะมีส่วนเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับความต้องการโดยเฉพาะของบุคคลในอันที่จะนำไปสู่การพัฒนาทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งจะมีคุณลักษณะที่แตกต่างไปจากโครงการทางการศึกษาที่จัดขึ้นในระบบโรงเรียน

2. การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมพฤติกรรมในด้านหนึ่งด้านใดโดยเฉพาะ อันเป็นผลมาจากการได้รับกิจกรรมในโครงการนั้น ๆ

3. การจัดกิจกรรมในโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียน มักจะก่อให้เกิดการเรียนรู้และเรียนรู้ได้รับประสบการณ์ ซึ่งจะก่อให้เกิดความชำนาญและทักษะ รวมทั้งกระบวนการเกี่ยวกับความรู้มีความสามารถในการเป็นผู้นำชุมชน

4. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีลักษณะที่สามารถยืดหยุ่น (Flexible) รวมทั้งก่อให้เกิดนวัตกรรม (Innovation) ต่าง ๆ ทางการศึกษาได้โดยง่าย ดังนั้นการจัดการวางแผนการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงไม่ควรจะเข้มงวด และมีการควบคุมดูแลเหมือนกับการศึกษาในระบบโรงเรียน

5. โครงการที่จัดขึ้นทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนส่วนมากแล้วมักจะเสียค่าใช้จ่ายไม่มากนัก และผู้เรียนอาจต้องช่วยเหลือตนเองบ้างในด้านการใช้จ่าย (Self - supporting)

6. การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นโครงการที่อยู่ใกล้ชิดกับจุดประสงค์ในการนำไปใช้ ทั้งนี้เพราะว่าเป็นโครงการที่ริเริ่มเพื่อให้ตรงกับความต้องการโดยเฉพาะของผู้เรียน (Specific Need)

7. การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นวิธีการที่พยายามใช้ประโยชน์จากการศึกษาในระบบโรงเรียนให้มากที่สุด โดยการฝึกความชำนาญ ความรู้ที่เรียนมาแล้วจากในระบบโรงเรียน จะพยายามนำมาสร้างเสริมและฝึกปฏิบัติให้มากขึ้นอีกในกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน

สช

คุณค่าและข้อได้เปรียบของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

1. โครงการและกิจกรรมส่วนมากของการศึกษานอกระบบโรงเรียน สามารถนำไปใช้และก่อให้เกิดผลประโยชน์ที่ทันที่ทันใจ (Immediate Usefulness) ทั้งนี้อาจจะพิจารณาได้จากความเจริญก้าวหน้าของผู้เรียนในด้านการงานและอาชีพ ช่วยก่อให้เกิดรายได้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะมีลักษณะตรงกันข้ามกับการศึกษาในระบบโรงเรียน เพราะอาจจะต้องรอคอยสำหรับการนำไปใช้ในอนาคต (Future Use) ตัวอย่างเช่น ถ้าหากผู้เรียนเขามารวมกิจกรรมในโครงการสอนกลุ่มสนใจแล้วก็จะสามารถนำความรู้ ความชำนาญไปใช้ได้ โดยใช้เวลาเรียนเพียงไม่กี่ชั่วโมง
2. การเรียนการสอนในการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีลักษณะที่ยึดถือตัวผู้เรียนและความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยถือเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ (Person - centered or Need - centered) ดังนั้นผู้เรียนจะเลือกเรียนเฉพาะสิ่งที่ตนเองมีความสนใจและต้องการเท่านั้น
3. การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่ให้ความสำคัญกับประกาศนียบัตรและความสำคัญทางวิชาการมากนัก (Academic degree or certificate) รวมทั้งผู้สอนจะเป็นใครก็ได้ ไม่จำเป็นต้องมีคุณวุฒิทางการศึกษาสูงมากนัก แต่ขอให้มีความสามารถและมีความรู้ที่จะถ่ายทอดแก่ผู้เรียนได้เป็นสำคัญ
4. การศึกษานอกระบบโรงเรียนให้ความสำคัญส่วนใหญ่ กับการปฏิบัติจริงและสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในการดำรงชีวิตได้ และเป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน (Job - related) การเรียนรู้ทางคณิตศาสตร์นั้นเป็นเพียงเพื่อให้เกิดความเข้าใจและการขยายแนวคิดเท่านั้น แต่จะเน้นความสำคัญส่วนใหญ่ที่การปฏิบัติ และทักษะที่ผู้เรียนจะได้รับ จนกระทั่งสามารถนำไปดำเนินงานหรือสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากคุณค่าและข้อได้เปรียบดังกล่าวทั้ง 4 ประการของการศึกษานอกระบบโรงเรียนนี้ ถ้าหันมาพิจารณาจากกระบวนการจัดการทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทยเรา ก็จะเห็นได้ว่ามีคุณค่าอยู่หลายด้านด้วยกัน โดยเฉพาะในด้านที่สำคัญ ๆ และควรจะได้กล่าวถึงก็คือ

ประการที่ 1 การศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นวิธีการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ และได้รับผลสำเร็จอย่างสูงนอกเหนือจากการศึกษาภาคบังคับ หรือการศึกษาในระบบโรงเรียน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการช่วยให้ผู้ที่อยู่นอกโรงเรียนสามารถอ่านหนังสือออก คิดเลขเป็น และ
ไ้รับทราบข่าวสารข้อมูลที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต โดยจะเห็นได้จากการดำเนินโครงการ
การรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ โครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ โครงการจัดตั้ง
ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

ประการที่ 2 การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นโครงการที่สามารถจัดการอย่างไ้ดล
สำหรับประชากรที่อยู่นอกโรงเรียนจำนวนหลายล้านคน โดยไ้ไ้รับความรู้ทางกานวิชาชีพ และ
ทักษะที่สำคัญในการประกอบอาชีพ ซึ่งหลังจากนั้นไ้จะทำให้ผู้เรียนมีรายไ้ค้ขึ้น มีคุณภาพและ
มาตรฐานการดำรงชีวิตที่มั่นคงมากขึ้น ตัวอย่างในลักษณะนี้ไ้คือ การสอนวิชาชีพต่าง ๆ ที่ดำเนิน
การไ้โดยกรมการศึกษานอกโรงเรียน โรงเรียนสารพัดช่าง สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน ตลอดจน
กระทรวงการคลังดำเนินการสอนของสถาบันเอกชนและมูลนิธิต่าง ๆ ซึ่งนับไ้ไ้ความมีองค์กรและสถาบัน
ช่วยกันดำเนินการอยู่อย่างมากมายทั้งในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดต่าง ๆ เกือบทั่วประเทศไทย

ประการที่ 3 การศึกษานอกระบบโรงเรียน สามารถจัดดำเนินการเพื่อไ้โอกาส
แก่ประชาชนที่อยู่นอกโรงเรียนไ้ได้รับการพัฒนาทางกานสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และนันทนาการ
ตามความสนใจของผู้เรียน โดยเฉพาะผู้ไ้ไม่มีโอกาสไ้รับจากในระบบโรงเรียน กิจกรรมใน
ลักษณะนี้ไ้ได้แก่ การจัดอบรมผู้ใหญ่ในชนบท การอบรมแม่บ้าน การอบรมผู้นำเยาวชน การอบรม
ผู้นำกลุ่มเกษตรกร เป็นต้น ซึ่งก็จัดดำเนินการไ้โดยหลาย ๆ หน่วยงานของรัฐบาล อาทิ ศูนย์
การศึกษานอกโรงเรียนประจำจังหวัด กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สำหรับคุณภาพของการศึกษานอกระบบโรงเรียนดังที่ไ้กล่าวมาแล้วนี้ จะมีความหมายมาก
ยิ่งขึ้นอีกถ้าหากผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีส่วนในการลงผลกระทบไ้
เกิดขึ้นกับการศึกษาในระบบโรงเรียน อย่างไรก็ไ้สิ่งทีการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีส่วนส่งเสริม
ไ้ให้เกิดผลดีต่อการศึกษาในระบบโรงเรียน สามารถสรุปไ้ได้ดังต่อไปนี้ไ้คือ

1. การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นแนวทางเลือกพิเศษสำหรับการศึกษาในระบบ
โรงเรียน (As an alternative) ในความหมายนี้ การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีวิธีการ
ทีสามารถส่งเสริมไ้เกิดขึ้นได้ ทั้งนี้เพราะว่าการศึกษาในระบบโรงเรียนอาจจะไม่ไ้ทำ

เนื่องจากการขาดแคลนด้านทรัพยากร เช่น เกี่ยวกับเวลา อาคารสถานที่ บุคลากร ด้านงบประมาณ ดังตัวอย่างเช่น การจัดสอนวิชาทางงานหัตถกรรมพื้นบ้านต่าง ๆ วิชาดีพทางงานเกษตรกรรม ทั้งนี้ โดยการจัดโครงการส่งเสริมเป็นพิเศษนอกเวลา (Extension program)

2. การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาในระบบโรงเรียน (As a complement) การจัดโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนสามารถเป็นส่วนประกอบที่เสริมให้ระบบโครงสร้างของการศึกษามีความสมบูรณ์มากขึ้น โดยอาจจะจัดทำในรูปแบบของโครงการฝึกอบรมเพื่อนำไปปฏิบัติงานได้ดียิ่งขึ้น (On-the-job training) จากการนำเอาทฤษฎีไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติให้เกิดผลคือชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ให้ตรงกับสภาพความต้องการและปัญหาของผู้เรียน

3. การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อการส่งเสริมและเป็นการเพิ่มเติมการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน (As an extension) ในความหมายนี้ มีลักษณะที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อยำถึงการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งเป็นความพยายามในการขยายกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดไปในตัวบุคคล โดยเฉพาะเมื่อได้จบการศึกษาในโรงเรียนไปแล้ว สำหรับวิธีการที่ดีและเหมาะสมมากที่สุดก็คือการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั่นเอง

4. การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดระบบการเรียนรู้ทั้งภายในสังคม (Learning System) ความต้องการทั้งหมดของประชาชนในชาติอาจจะได้รับบริการเพื่อการเรียนรู้จนจบเป็นระบบ โดยการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียนรวมกันเป็นสำคัญ ทั้งนี้ไม่ว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะมีลักษณะอย่างไร ก็อาจจะพิจารณาเป็นส่วนประกอบของระบบการเรียนรู้ และสามารถทำให้เป็นกิจกรรมที่มีความสมบูรณ์เพื่อการศึกษาได้ทำหน้าที่ในสังคมอย่างมีความหมายยิ่งขึ้น

อาจกล่าวได้ว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นส่วนที่มีความจำเป็นและเป็นส่วนประกอบในการสนับสนุนให้เกิดระบบการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดไป (Continuing Learning) ดังที่อาเหม็ดและคัมส์ (Ahmed and Coombs. 1975) ได้สรุปความเห็นไว้ดังนี้

"การศึกษานอกระบบและการศึกษาในระบบโรงเรียนมีลักษณะเป็นคู่แข่งกัน แต่การศึกษาทั้ง 2 ประเภทนี้ควรจะเป็นส่วนสนับสนุนซึ่งกันและกัน เพราะว่าทั้ง 2 กิจกรรมนี้มีความสำคัญและ

จำเป็น มีรูปแบบการจัดแตกต่างกันหลายอย่างในการก่อให้เกิดระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning System) เพื่อที่จะให้บริการแก่สมาชิกทั้งหลายและประชาชนที่มีความต้องการหลากหลาย และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา"

ขอแตกต่างระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาในระบบโรงเรียน

เพื่อให้ผู้อ่านและนิสิตนักศึกษาที่ศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาระบบโรงเรียนได้มีความเข้าใจในรายละเอียดของกิจกรรมทางด้านการศึกษาระบบโรงเรียนยิ่งขึ้น จึงขอนำมาเปรียบเทียบกับกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งส่วนใหญ่พวกเราทุกคนมีความคุ้นเคยและรู้จักกันดีอยู่แล้ว โดยจะเปรียบเทียบกันในด้านของวัตถุประสงค์ ระยะเวลาในการจัด เนื้อหาวิชาที่สอน ระบบการเรียนการสอน การบริหารและการควบคุม โดยแนวความคิดทั้งกลาวนี้เป็นของ ซิมกินส์ (Simkins T. 1977 : 12 - 15)

ตาราง เปรียบเทียบรูปแบบของการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน

การศึกษาในระบบโรงเรียน	การศึกษาระบบโรงเรียน
ก. วัตถุประสงค์	
1. เป็นวัตถุประสงค์ระยะยาวและมีความมุ่งหมายทั่วไป มีความคาดหวังที่จะจัดเตรียมพื้นฐานสำหรับชีวิตในอนาคตของผู้เรียน	1. เป็นวัตถุประสงค์ระยะสั้น และมีความมุ่งหมายเฉพาะเจาะจงจัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของบุคคลและชุมชน โดยให้ความรู้เฉพาะด้านที่มีความจำเป็น และสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ทันที
2. ต้องการได้รับวุฒิบัตร ทั้งนี้การศึกษาในระบบโรงเรียนเน้นการได้รับประกาศนียบัตร มีคุณสมบัติที่สามารถอยู่ในสังคมได้ต่อไปทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม	2. ไม่เน้นความสำคัญของวุฒิบัตร เนื่องจากเป็นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งต้องการได้รับผลทันที ทั้งตนเองและชุมชน รางวัลที่ได้รับจึงเป็นสิ่งที่ไม่สนใจมากนัก

การศึกษาในระบบโรงเรียน	การศึกษานอกระบบโรงเรียน
การให้รางวัลในที่นี้จึงเป็นสิ่งจำเป็น	จะเกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาทั้ง ความเป็นอยู่ ผลผลิต การรู้จักตนเอง จิตใจ การรู้จักจักสภาวะแวดล้อมได้ อย่างเหมาะสม

ข. ระยะเวลา

1. ใ้ระยะเวลายาวนาน การศึกษาในระบบโรงเรียนส่วนมากใช้เวลาเกินกว่า 1 ปี แทบทั้งนั้น และอาจจะนานเกินกว่านี้ เช่น อาจจะเป็นระยะเวลา 10 ปี เป็นการศึกษาที่จะมุ่งต่อไปในระดับที่สูงขึ้น
2. เป็นการเรียนเพื่อเตรียมตัวสำหรับอนาคต จึงจัดหลักสูตรส่วนใหญ่เน้นหนักเพื่อสังคม และเศรษฐกิจในวันข้างหน้า
3. เป็นการเรียนเต็มเวลา โดยไม่อนุญาตให้ทำกิจกรรมอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการทำงาน

1. ใ้ระยะเวลาสั้น ๆ มีอยู่เป็นส่วนน้อยที่อาจจะใช้เวลาเกิน 2 ปี ส่วนมากแล้วจะสั้นกว่านี้ ความยาวของระยะเวลาที่ใ้จะขึ้นอยู่กับผลของความสำเร็จในการเรียนที่ได้รับ
2. เป็นการเรียนเพื่อการนำไปใช้ทันทีทันใด จึงขึ้นอยู่กับความต้องการ และวัตถุประสงค์ของผู้เรียน รวมทั้งบทบาทในชีวิตประจำวัน
3. เป็นการเรียนบางเวลา โดยเฉพาะใ้เวลาว่าง ทั้งนี้จะเป็นไปตามความต้องการ และความสะดวกของผู้เรียน

ค. ด้านเนื้อหาวิชา

1. เน้นหนักในความรู้พื้นฐานและมาตรฐานความรู้ทางานสติปัญญา ไม่ค่อยเน้นด้านทักษะทางร่างกาย และความรู้สึกมากนัก

1. เน้นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นและใ้ความสำคัญที่ผู้เรียนแต่ละคน ต้องการใ้เกิดทักษะ และสามารถปฏิบัติงานได้ หน่วยการเรียนรู้จะมีความสัมพันธ์กับความสนใจของผู้เรียน

การศึกษาในระบบโรงเรียน	การศึกษานอกระบบโรงเรียน
2. เน้นความรู้ทางความรู้วิชาการ หลักสูตรจึง พื้นฐานทางคณิตศาสตร์ ลักษณะคอนทาง ทางไกลจากสภากาเววคลอมและสังคม 3. ผู้เรียนจะถูกคัดสรรโดยข้อบังคับทุกประการ ที่มีอยู่ โดยเฉพาะความสามารถและ สติปัญญา การอ่านออกเขียนได้เป็นสิ่ง จำเป็น และความสำเร็จในระดับที่ต่ำกว่า มีความสำคัญต่อการเรียนในระดับที่สูงขึ้น	2. เน้นงานการปฏิบัติ หลักสูตรจะพยายาม ให้เกี่ยวข้องกับนำไปปฏิบัติในการ เรียนรู้ โดยเฉพาะให้มีความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมของผู้เรียนด้วย 3. ข้อบังคับแทบทุกประการถูกกำหนดโดย ผู้เรียน และจัดให้เข้ากับความต้องการ ความสนใจและศักยภาพของผู้เรียน คุณสมบัติเฉพาะบางประการเช่นการ รู้หนังสือ หรือคุณวุฒิ จึงมิใช่สิ่งจำเป็น ในการรับเข้าศึกษา
ง. ระบบการเรียนการสอน	
1. ยึดถือสถาบันการศึกษาเป็นหลัก เพราะวา เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นในสถาบันที่เสียค่า ใช้จ่ายสูง ซึ่งเราเรียกว่า "โรงเรียน" 2. การศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นโครงการ ที่ทางไกลและแยกตัวออกจากสภาพ แวดล้อมทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมที่ เป็นอยู่ 3. มีโครงสร้างที่แน่นอนตายตัว การศึกษา ในระบบโรงเรียนมีโครงสร้างที่เกี่ยวข้อง อยู่กับเรื่องของเวลาเรียนและอายุผู้เรียน	1. ยึดถือสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก เช่นจาก สถานที่ทำงาน บ้าน โดยไม่เน้นจุด มุ่งหมายเพื่อการศึกษาเพียงอย่างเดียว ในสถานที่ใด ๆ ก็ได้ 2. เกี่ยวของสัมพันธ์กับชุมชน โดยพยายาม มีความใกล้ชิดกับสภาพความเป็นอยู่ การทำงานและสภาพที่การเรียนรู้อาจ ขึ้นจริงในชีวิต 3. มีโครงสร้างที่มีความยืดหยุ่น เป็นโครง สร้างที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ และ แต่ละโครงการไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับ สัมพันธ์กัน

การศึกษาในระบบโรงเรียน	ศึกษานอกระบบโรงเรียน
4. ครูผู้สอนเป็นศูนย์กลาง ต้องอาศัยเทคโนโลยีต่าง ๆ และเน้นความสำคัญของการสอนมากกว่าการเรียบเรียง ครูผู้สอนจะต้องมีคุณวุฒิและประสบการณ์เป็นสำคัญ 5. ใ้ทรัพยากรเป็นจำนวนมาก เพราะจำเป็นต้องใช้บุคลากร ค่าใช้จ่ายในการลงทุนสูง โดยให้ทรัพยากรจากแหล่งภายนอกชุมชนเป็นสำคัญ	4. ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยอาศัยแหล่งวิชาการและเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีอยู่ให้มีความสำคัญกับการเรียนรู้มากกว่าการสอน และผู้สอนจะเป็นใครก็ได้ที่มีความชำนาญและความสามารถ 5. เป็นการประหยัดทรัพยากร ทั้งนี้จะพยายามใช้แหล่งทรัพยากรในท้องถิ่น ค่าใช้จ่ายจึงถูกกว่าและสามารถเรียนรู้ได้ในเวลาว่างงาน
จ. การควบคุมดูแล	
1. อาศัยการควบคุมจากภายนอก ทั้งนี้โดยการให้หลักสูตรและมาตรฐานทางวิชาการเป็นเครื่องตัดสิน การควบคุมจากสาธารณชนและจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง 2. มีลำดับขั้นตอน การควบคุมภายในก็มีขั้นตอนและโครงสร้างมากมาย โดยขึ้นอยู่กับขนาดและความสัมพันธ์ระหว่างครูตอครู และครูตอผู้เรียน	1. เป็นการควบคุมดูแลด้วยตนเอง โดยความร่วมมือจากสถาบันและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และมีใช้จากหน่วยราชการโดยตรง มีอำนาจจัดการในโครงการได้โดยอัตโนมัติ ทั้งนี้โดยอาศัยความคิดริเริ่มและความร่วมมือจากท้องถิ่น 2. การควบคุม เป็นแบบประชาธิปไตย โดยส่วนมากแล้ว เป็นไปตามที่ผู้เรียนต้องการ และเป็นความต้องการของชุมชน

การกำหนดนโยบายการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการเรื่องการศึกษานอกระบบโรงเรียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2518 ทั้งนี้โดยมี ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี เป็นประธานอนุกรรมการ และมี ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ ซึ่งได้ทำรายงานให้คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษานำเสนอคณะรัฐมนตรี เมื่อ 4 มกราคม 2521 และคณะรัฐมนตรีอันมี พลเอก พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้พิจารณาในคราวประชุมเมื่อวันที่ 24 มกราคม 2521 และได้ลงมติรับทราบผลการดำเนินงานของคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาสำหรับรายงานฉบับที่ 9 ของอนุกรรมการเรื่องการศึกษานอกระบบโรงเรียน ได้สรุปสภาพปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่น่าสนใจไว้เป็นประเด็นใหญ่ ๆ 3 ประการ ได้แก่ ปัญหาคนประชากร ปัญหาคนหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน และปัญหาคนเนื้อหาและวิธีการ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2521 : 5 - 7)

ปัญหาทาง ที่เกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน

1. ปัญหาคนประชากร

- 1.1 ผู้จบการศึกษามากับสังคมส่วนใหญ่มีความรู้ขั้นพื้นฐานที่จะนำไปประกอบอาชีพ
รวมทั้งมีโอกาสได้รับการฝึกฝนไม่เพียงพอและมักลืมหนังสือด้วย
- 2.2 ประชาชนส่วนใหญ่ที่ยอยู่นอกระบบโรงเรียน โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในชนบทแทบ
จะไม่มีโอกาสได้รับการบริการทางการศึกษาสืบเนื่อง
- 3.3 ประชาชนส่วนใหญ่มีปัญหาในการพัฒนาตนเองให้สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม
เศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศ

2. ปัญหาคนหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

- 2.1 หน่วยงานต่าง ๆ ชาติมีความรู้ความเข้าใจการศึกษานอกระบบโรงเรียนน้อยมาก
กำลังมีไม่เพียงพอ รัฐบาลนโยบายการให้และการผลิตบุคลากรที่แน่นอน
- 2.2 งบประมาณไม่เพียงพอ และสัดส่วนระหว่างงบประมาณของการศึกษาในระบบ
โรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่สมดุลกัน ทำให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่
สามารถรับช่วงไปได้เท่าที่ควร

2.3 ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ

2.4 การจัดการศึกษานอกโรงเรียน ส่วนใหญ่จัดในเมือง ยังไม่กระจายไป
สู่ชนบทอย่างทั่วถึง

2.5 การศึกษานอกโรงเรียนยังไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจัง

2.6 การศึกษานอกโรงเรียนดำเนินการโดยหน่วยงานหลายหน่วย แต่การประสาน
งานในการกำหนดนโยบาย การวางแผนการควบคุมส่งเสริมและการประเมินผลยังไม่มีประสิทธิภาพพอ

3. เนื้อหาและวิธีการ

3.1 เนื้อหา หลักสูตร ตลอดจนระยะเวลา การเรียน การฝึก ยังไม่
เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น และความต้องการของประชาชนเท่าที่ควร

3.2 การศึกษานอกโรงเรียนและในโรงเรียนมิได้สัมพันธ์ต่อเนื่องและสนับสนุน
ซึ่งกันและกันมากนัก

3.3 การจัดการศึกษานอกโรงเรียนบางประเภทยังกำหนดคุณสมบัติของผู้เรียน
มากเกินไป อันเป็นการสกัดกั้นไม่ให้ประชาชนส่วนใหญ่ สามารถรับการศึกษาได้ตามความต้องการ

3.4 ระบบการบริหารและการจัดการ ศึกษาตลอดจนวัสดุอุปกรณ์การศึกษายังไม่
เอื้อต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

นโยบายและแนวทางในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

การศึกษานอกโรงเรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการศึกษานอกเหนือไปจากการศึกษาใน
ระบบโรงเรียนเพื่อมุ่งให้รู้จักแก้ปัญหา ปักอาชีพหรือพัฒนาความรู้เฉพาะอย่างตามความต้องการ
และความสนใจของประชาชน

นโยบายการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

1. จะเร่งจัดและสนับสนุนการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้
บุคคลมีโอกาสได้รับการศึกษาตลอดชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่มีโอกาสรับ
การศึกษาในระบบโรงเรียน

2. จะให้มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชนที่จัดการ ศึกษา
นอกระบบโรงเรียน เพื่อให้การศึกษานอกโรงเรียนเป็นการศึกษาที่เข้าถึงประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ

และให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยเน้นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนได้ออกไปประกอบอาชีพหรือปรับปรุงอาชีพให้ดีขึ้น

3. จะจัดรูปแบบและเนื้อหาวิชาทั้งวิชาสามัญและอาชีพ เพื่อตอบสนองความต้องการ ของประชาชนในท้องถิ่น โดยการศึกษาสำรวจความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้นเป็นสำคัญ

4. จะส่งเสริมให้หน่วยงานที่จัดการศึกษานอกโรงเรียน มีการวิจัยคิดค้นและสร้าง เสริมมาตรฐานเหมาะสมกับชุมชนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม สำหรับการปรับปรุงคุณภาพของการศึกษานอกโรงเรียนให้กว้างขวางและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

5. จะส่งเสริมให้สื่อมวลชนทาง ฯ ที่มีอยู่แล้ว มีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษาทั้ง ในและนอกโรงเรียนอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะใช้สถานีวิทยุที่มีอยู่แล้วทั่วประเทศ จัดรายการ เพื่อเผยแพร่ความรู้ของประชาชนให้มากขึ้น โดยเน้นรายการที่เป็นประโยชน์แก่การดำรงชีพ คุณธรรมและสร้างทัศนคติที่ดีแก่ประชาชน เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

6. จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ท้องถิ่น เอกชน กลุ่มชน ร่วมรับภาระในการให้บริการ เด็กก่อนวัยเรียน โดยเฉพาะในชนบท ในแหล่งเสื่อมโทรมและในชนบทที่หนาแน่น พร้อมทั้งเร่งส่งเสริมให้ความรู้แก่บิดามารดา ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก โดยอาศัยสื่อมวลชนและสถาบัน ทั้งของรัฐบาลและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

7. จะปรับปรุงคุณภาพของการศึกษานอกโรงเรียน โดยเน้นด้านบุคลากรให้มีความรู้ ความชำนาญในการจัดการศึกษา รวมทั้งสนับสนุนการจัดสรรและจัดหาทรัพยากรสำหรับการศึกษานอกโรงเรียนให้เหมาะสม

8. จะเร่งรัดและหาทางให้ธุรกิจเอกชน มูลนิธิและสมาคมมีบทบาทร่วมมือกับรัฐใน การจัดการศึกษานอกโรงเรียนให้มากยิ่งขึ้น โดยเน้นในด้านกรณีอาชีพ

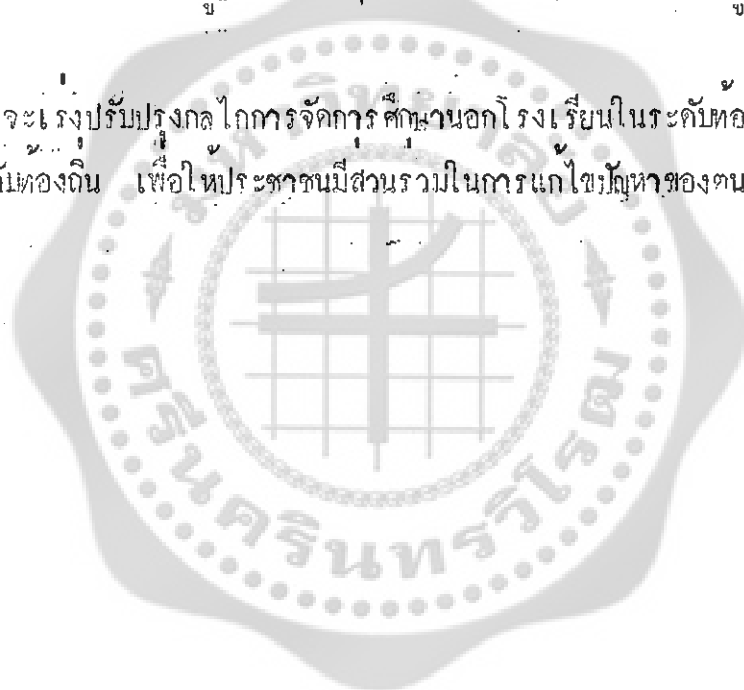
9. จะส่งเสริมให้มีการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษานอกโรงเรียนไปยังส่วน ภูมิภาคและปรับปรุงการบริหารในระดับจังหวัดให้คล่องตัวยิ่งขึ้น เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพและลดความสิ้นเปลืองในการทำงาน

10. จะส่งเสริมและสนับสนุนให้สถานศึกษาทุกระดับ และทุกประเภทให้บริการทางการ การศึกษานอกโรงเรียนให้แก่ประชาชนให้มากยิ่งขึ้น

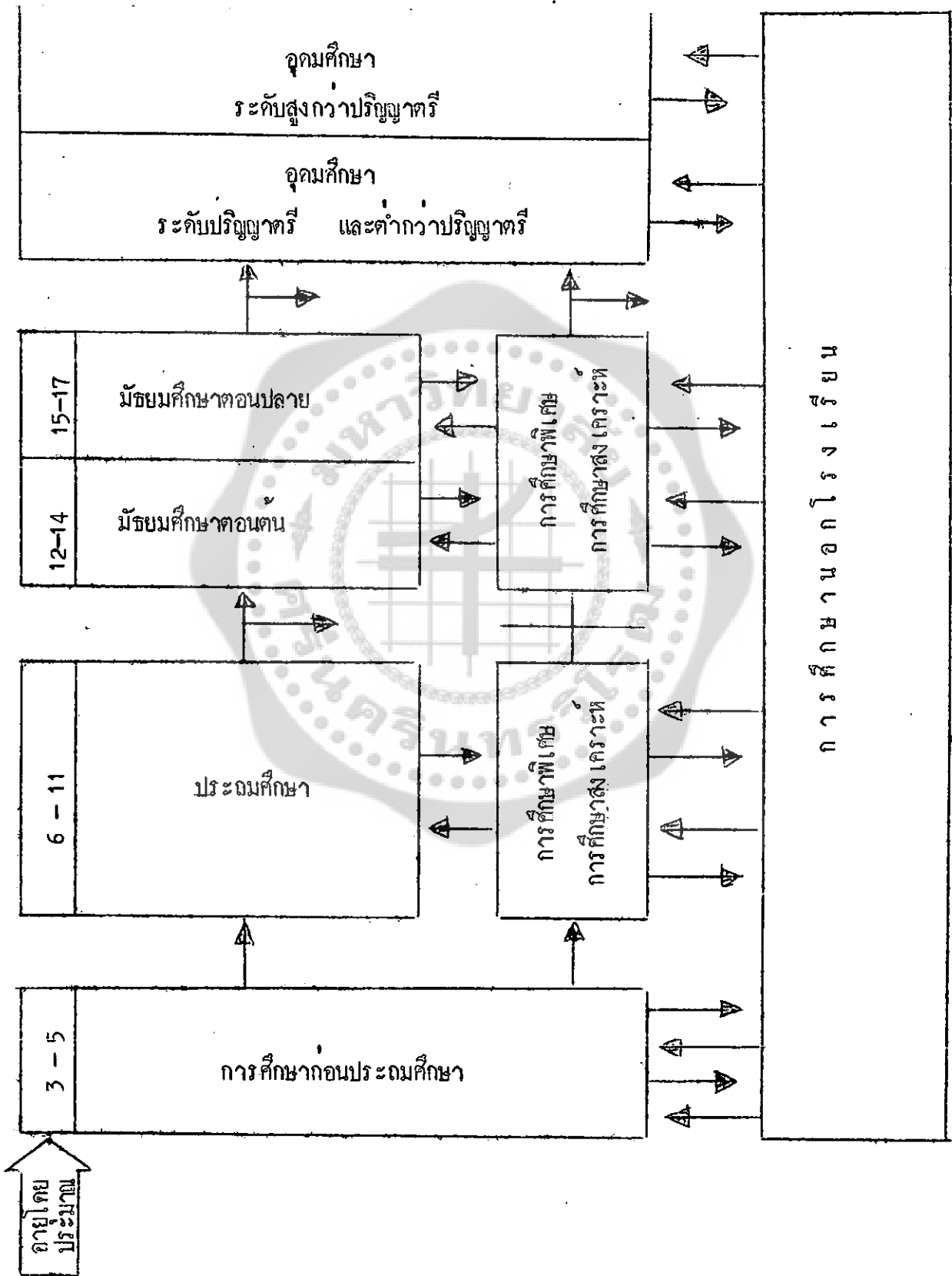
11. จะส่งเสริมให้ประชาชนมีความสามารถ และมีโอกาสที่จะรวมในการดำเนินงาน การศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้ตรงกับความต้องการ และเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของ ประชาชนแต่ละท้องถิ่น

12. จะส่งเสริมและจัดการศึกษานอกโรงเรียน ให้มีความประสานสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด กับการศึกษาในระบบโรงเรียน และเสริมสร้างให้ต่อเนื่องเพียงพอับสิ่งที่การศึกษาในระดับได้ สร้างความรูพื้นฐานไว้ โดยสนับสนุนและส่งเสริมให้ฝึกปฏิบัติวิทยาศาสตร์ และประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและแหล่งนันทนาการในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้ ทักษะและความ เพลิดเพลิน

13. จะเร่งปรับปรุงกลไกการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในระดับท้องถิ่น ให้สอดคล้อง กับแผนพัฒนาฯ ระดับท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเองแท้จริง

แผนภูมิระบบการศึกษา

จากแผนภูมิระบบการศึกษา ซึ่งได้เสนอไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 จะเห็นได้ว่าการศึกษาของโรงเรียนสามารถจัดดำเนินการตามขั้นตอนไปกับการศึกษาในระบบ โรงเรียนตั้งแต่อายุประมาณ 3 - 5 ปี คือ การศึกษาปฐมวัย หรือก่อนประถมศึกษา และต่อไป จนถึงระดับอุดมศึกษา หรือสูงกว่าปริญญาตรี ทั้งนี้จะกล่าวถึงกิจกรรมการศึกษานอกระบบ โรงเรียนดังกล่าวนี้โดยละเอียดในตอนต่อไป

อย่างไรก็ตาม ในแผนการศึกษาแห่งชาติยังได้กล่าวถึงแนวนโยบายการศึกษาของรัฐ ในหมวด 2 โดยเฉพาะข้อ 13 บรรทัดสุดท้ายได้สรุปว่า "รัฐพึงจัดให้มีการประสานสัมพันธ์กันระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน รวมทั้งให้มีภาคปฏิบัติที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ในแต่ละระดับและประเภทการศึกษา"

สรุปทนาย

สาระสำคัญเท่าที่กล่าวถึงในบทนี้ก็คือความหมาย และขอบข่ายของกรศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยได้อธิบายให้เห็นถึงความจำเป็นและสาเหตุที่ต้องจัดให้มีการกรศึกษาประเภทนี้ ซึ่งสาเหตุที่สำคัญก็คือ สภาวะการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกมนุษย์ยุคปัจจุบัน รวมทั้งความก้าวหน้าทางคานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความก้าวหน้าของการคมนาคมและการสื่อสาร นอกจากนี้ยังได้อธิบายถึงแนวทางในการปฏิบัติงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้ได้รับผลสำเร็จนั้นควรจะมีคือแนวคิดและปรัชญาใดบ้าง

สำหรับความหมายของศัพท์และนิยามที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะช่วยให้เกิดความเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น การเปรียบเทียบกิจกรรมทางคานการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียนก็จะทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้และความเข้าใจถูกต้องชัดเจน ส่วนที่กล่าวถึงนโยบายและแนวทางในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะทำให้ทราบได้ว่ารัฐบาลมุ่งดำเนินการกรการศึกษานอกระบบโรงเรียนไปในทิศทางใด ซึ่งก็จะสามารถติดตามหรือศึกษาหาความรู้ได้ต่อไปอย่างถูกต้องและเหมาะสม

ดังนั้นการกรศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงนับเป็นองค์ประกอบที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต เพราะวามบุคคลควรจะได้รับความรู้และได้รับทราบข่าวสารข้อมูลทักษะที่เขามีความต้องการในชีวิตประจำวัน โดยที่เขาไม่สามารถจะได้รับมาจากในโรงเรียน

ทั้งนี้เพราะว่ามีเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ จำนวนมากไม่มีโอกาสจะได้รับผลประโยชน์จากการศึกษาในระบบโรงเรียนเท่าที่ควร เพราะฉะนั้นเขาจึงควรจะมีสิทธิ์และโอกาสที่จะได้รับบริการเพิ่มเติมจากกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน)

กิจกรรมการเรียนการสอน

1. ผู้สอนบรรยายเพื่อให้ผู้เรียนได้รับแนวคิดที่สำคัญ ๆ ในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน
2. ให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น และร่วมกันอภิปรายกลุ่มในหัวข้อต่าง ๆ ที่ผู้เรียนมีความสนใจหรือเกี่ยวข้อง เช่น
 - 2.1 ถ้าหากไม่มีกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน จะเกิดปัญหาอะไรบ้าง
 - 2.2 การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีส่วนช่วยในการพัฒนาสังคม ชุมชน อย่างไร
 - 2.3 การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีส่วนเกี่ยวข้องของสัมพันธ์กับการศึกษาในระบบโรงเรียนหรือไม่
 - 2.4 การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับการศึกษาตลอดชีวิตในลักษณะใดบ้าง
3. ให้ผู้เรียนเลาถึงประสบการณ์ของตนเองว่าเคยทำกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนอะไรบ้าง เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และผู้สอนช่วยสรุปให้เขาประเด็นในบทเรียน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับแนวความคิดที่ถูกต้องยิ่งขึ้น
4. ให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากหนังสืออ่านประกอบอื่น ๆ เพื่อจะได้มีความคิดที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

การวัดและการประเมินผล

1. สังเกตจากความสนใจและความเอาใจใส่ของผู้เรียนแต่ละคน และทั้งกลุ่มในขณะที่รับฟังคำบรรยายจากผู้สอน และซักถามเมื่อจบการบรรยายแต่ละหัวข้อ
2. สังเกตความกระตือรือร้นในการแสดงความคิดเห็นต่อหัวข้อเรื่องที่มอบหมายให้อภิปรายร่วมกัน

3. สังเกตการเข้าร่วมอภิปรายกลุ่ม และการเสนอรายงานสรุปว่ามีความเข้าใจมากน้อยเพียงใด มีการยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกคนอื่น ๆ และมีการเสนอแนะแนวคิดของตนเอง ตลอดจนมากน้อยเพียงใด.

เอกสารอ้างอิง

- กชกร สังชาติ การศึกษานอกระบบโรงเรียน ศักดิ์โสภการพิมพ์, 2527, 192 หน้า
- การศึกษาผู้ใหญ่, กอง กรมสามัญศึกษา รวมบทความการศึกษาผู้ใหญ่ เล่ม 2 โรงพิมพ์
กรมศึกษา 2519, 456 หน้า
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมเรื่องการศึกษาออกโรงเรียน
มปท., 2521 104 หน้า
- ปฐมนิคมานนท์ การศึกษานอกระบบโรงเรียน อักษรบัณฑิต 2522, 139 หน้า
- สุภา ศรีเสน การศึกษานอกระบบโรงเรียน พิมพ์ครั้งที่ 2 มปท. 2523, 259 หน้า
- อุณา นพคุณ การศึกษานอกระบบโรงเรียน โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล 2523, 207 หน้า
- Bernadino, F.G. and Ramos M.S. Nonformal Education in the Philippines
Bulacan, Reyvil Bulakena Publishing Corporation, 1981, 229 p.
- Coombs, Philip H. (et al.) New Paths to Learning for Rural Children
and Youth. U.S.A. International Council for Educational
Development, 1973, 133 p.
- Simkins, Tim Nonformal Education and Development Manchester Monographs,
Direct Design Ltd., 1977, 77 p.
- Singh, R.P. and Neerja Shukla Nonformal Education - an Alternative to
Formal System. New Delhi, Bahri Publications Private Ltd., 1979
88 p.

ประวัติการศึกษาของระบบโรงเรียนของไทย

งานการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียนในประเทศไทย ได้มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว คือ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นต้นมา ซึ่งลักษณะและเนื้อหาของการศึกษาเหล่านั้นขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นไปของบ้านเมืองเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสามารถอธิบายความเปลี่ยนแปลงเป็นสมัยต่าง ๆ ได้ดังนี้

สมัยสุโขทัย (พ.ศ. 1781 - 1921)

ในสมัยกรุงสุโขทัย การปกครองบ้านเมืองเป็นไปในรูปแบบของพ่อปกครองลูก พระเจ้าแผ่นดินทรงใช้อำนาจในการปกครองจัดการของบ้านเมืองอย่างมีทศพิธราชธรรมเพื่อปกป้องคุ้มครองประชาชนให้เกิดความอยู่เย็นเป็นสุข ใครมีเรื่องเดือดร้อนประการใดก็มาร้องทุกข์ขอความเป็นธรรมจากพระเจ้าแผ่นดิน การเศรษฐกิจของประเทศจัดอยู่ในระบบการค้าเสรีไม่มีระบบนายหน้าผูกขาด หรือกีดกันเกะกะการแลกเปลี่ยนใด เนื่องจากความสมบูรณ์พูนสุขของอาณาจักรสุโขทัยทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ปัญหาการปกครองและปัญหาความยากไร้ของประชาชนในประเทศจึงมีไม่มากนัก จะมีอยู่บ้างก็เป็นไปในเรื่องการรบกวนปล้นชิงให้เข้มแข็งทางการเมือง ให้เกิดความสามัคคีปรองดองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อสร้างชาติ สร้างประเทศ พระเจ้าแผ่นดินจึงใช้เวลาในการให้ความรู้ให้แนวคิด แนวทางในการดำรงชีวิตในสังคมแก่ประชาชนรวมทั้งการกำหนดค่านิยม คุณงามความดีต่าง ๆ ตลอดจนศีลธรรม จริยธรรม และคุณธรรมต่าง ๆ ในอันที่จะหล่อหลอมคนในชาติให้เป็นคนที่มีความสมัครสมานสามัคคีปรองดองกันตามแนวพุทธศาสนาซึ่งผูกพันอยู่มากกับวิถีชีวิตของคนในสมัยนั้น พ่อขุนรามคำแหงทรงใช้เวลาทุกวันโดยไม่ละเลยที่จะออกประทับบนพระแท่นมิ่งคิลาเพื่อทรงอบรมสั่งสอนประชาชนอันเป็นกุศโลบายหนึ่งในการพัฒนาประเทศและการรักษาความมั่นคงภายในประเทศเป็นผลดียิ่งในสมัยนั้น

ในปี พ.ศ. 1826 พ่อขุนรามคำแหงไท่ทรงประดิษฐ์อักษรไทยที่เรียกว่าลายสือไทยขึ้นใช้แทนตัวอักษรขอมและมอญโบราณที่ชกกันแพร่หลายในสมัยนั้น เมื่อมีตัวอักษรทั้งสำเนียงและภาษาใช้เองแล้ว จึงมีการเรียนการสอนภาษาไทยกันตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม

การจัดการเรียนการสอนในสมัยนั้นก็ยังเป็นไปตามพระราชดำริของพระเจ้าแผ่นดินที่ไม่มีระบบแน่นอน เพียงแต่สอดคล้องสัมพันธ์สมผสานไปกับการสั่งสอนของพระในพระพุทธศาสนาเท่านั้น การจัดการศึกษาในสมัยสุโขทัยจึงอาจเรียกได้ว่าเป็นการจัดการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อประชาชนในลักษณะเปิดให้ทุกคนมีโอกาสในการได้รับบริการทางการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมได้ความอรรถภาพ ถึงแม้จะมีการเล่าเรียนกันในช่วง หรือในวัดก็มีได้จัดไว้เฉพาะคนในวัดหรือคนในช่วงเท่านั้น แต่เปิดให้ประชาชนทั่วไปมีโอกาสได้ใช้บริการด้วย เนื้อหาวิชาการที่ศึกษาเล่าเรียนกัน นอกจากการฝึกอบรมความเป็นพลเมืองที่มีศีลธรรมจรรยา การรวมพลังกลุ่มเพื่อรักษาความเป็นมาของชาติ และลายสือไทยแล้วยังมีการเรียนการสอนและศึกษาวิชาการต่อสู้ของลูกผู้ชาย ส่งเสริมงานอาชีพเพื่อการค้าขาย เช่นการผลิตเครื่องสังคโลก ส่งไปขายต่างประเทศ เป็นต้น ส่วนผู้สอนนั้นนอกจากพระเจ้าแผ่นดินและพระแล้ว ยังมีการแสวงหา รวบรวมนักปราชญ์ราชบัณฑิต ผู้รู้สามารถทุกสาขาวิชาการศึกษาจากแหล่งวิชามาเป็นผู้สอนมีหลักฐานปรากฏว่าไท่ทรงนำชาวจีนมาจากเมืองจีนเพื่อช่วยสอนคนไทยให้รู้จักการทำด้วยขามที่เรียกว่า ขามสังคโลก เป็นต้น การศึกษานอกโรงเรียนในสมัยสุโขทัยจึงเป็นการศึกษาที่สนองตอบต่อสภาพการทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการปกครองของบ้านเมืองในสมัยนั้น

สมัยอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310)

สมัยกรุงศรีอยุธยา บ้านเมืองเริ่มเปลี่ยนแปลง ไปมีการติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้นทั้งด้านการค้าขาย การเมือง การปกครอง และการศึกษสงคราม สภาพเศรษฐกิจและสังคมอันเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนเริ่มซับซ้อน มีกฎหมาย ระเบียบ และธรรมเนียมประเพณีในการปฏิบัติมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้าแผ่นดินกับประชาชน เริ่มเปลี่ยนไปเป็นแบบนายกับบ่าว พระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดในการปกครองบ้านเมือง และมีเสนาข้าราชการรับผิดชอบกันเป็นหมู่ เป็นเหล่าเป็นตัวแทนรับพระราชอำนาจมาปฏิบัติผลหลั่นกันไปตามลำดับ ลักษณะการศึกษาสมัยนี้จึงได้เปลี่ยนรูปแบบให้สอดคล้องกับสภาพความซับซ้อนของสังคมมากขึ้น แหล่งวิชาการศึกษาที่สำคัญได้แก่ วัด วัด และบ้าน การเรียนการสอนก็เป็นที่ไปในลักษณะของการศึกษานอกโรงเรียนทั้งสิ้น

วัง เป็นศูนย์รวมของวิทยาการทุกสาขา เป็นผู้นำทางปัญญาที่ยอมรับนับถือกันในสังคมสมัยกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นศูนย์กลางของแหล่งวิทยาการนี้จะเป็นผู้กำหนดแนวทางและนโยบายในเรื่องการศึกษาให้สมผสานเป็นเนื้อเดียวไปกับการปกครอง เช่น พระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงสอนในเรื่องการปกครองโดยการจัดตั้งระเบียบการปกครองแบบจตุสดมภ์ พระนารายณ์มหาจักรพรรดทรงสอนวิชาทหารทุก และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแก่ประชาชนโดยการเปิดสัมพันธ์ทางการทูตกับฝรั่งเศส เป็นต้น การสอนโดยวิธีนี้ไม่ใช่การสอนหนังสือแต่เป็นการสอนคนอันเป็นหลักของการศึกษานอกโรงเรียนนั่นเอง

นอกจากการศึกษาที่สมผสานไปกับการปกครองบ้านเมืองแล้ว วังยังเป็นแหล่งสรรพวิชาชั้นสูง ชั้นนำของสังคมสมัยนั้นอีกด้วย แต่การศึกษาศิลปวิทยาดังกล่าวนั้นเริ่มเป็นระบบมากขึ้น เปิดเรียนกันในราชสำนัก และเฉพาะเจ้าพระวงศ์และครอบครัวข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เท่านั้นที่มีโอกาสได้รับการฝึกฝนเล่าเรียน สามัญชนไม่มีโอกาสที่จะได้ศึกษาหาความรู้เช่นนั้นบ้าง จึงทำให้การเรียนการสอน และศิลปวิชาชั้นสูงถูกจำกัดอยู่ในวงแคบ ไม่ได้รับการแพร่หลายเท่าที่ควร

เนื้อหาวิชาการศึกษาที่จัดสอนกันในวังนั้นก็มีความกว้างไกลไปหลายสาขา เช่น การบ้านการเรือน ขางลิ้นหนู ศิลปการละคร ดนตรีไทย ศิลปการต่อสู้ ภาษาและวรรณคดี โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน การราชาศัพท์ ไวยากรณ์ แพทย์ศาสตร์ ตำรับพิชัยสงคราม และพิธีการของทางราชการ เป็นต้น

สำหรับครูสอนวิชาดังกล่าวนี้นักเรียนแล้วแต่เป็นคนในวัง ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษของตน เมื่อมีชื่อเสียงมากก็จะโปรดให้เป็นราชบัณฑิต เป็นพระอาจารย์ เช่น ทรงไท่ฝรั่งชาติกรีก ชื่อ คอนสแตนติน เยวาก็ (เจ้าพระยาวิชาเยนทร์) มาเป็นครูสอนการทำฝั งทอดประปากใช้ในเมืองลพบุรี เป็นต้น วิชาการเรียนการสอนก็เป็นไปโดยการกระทำ และปฏิบัติจริงทั้งสิ้น

มีหลักฐานปรากฏว่าในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น การศึกษาในราชสำนักรุ่งโรจน์มาก แม้กระทั้งนายประจักษ์สามารถแต่งโคลงได้ วิชาภาษาไทยในสมัยนี้ก็นับว่าเจริญรุ่งเรืองมาก และได้เริ่มมีมาตรฐานมาตั้งแต่ครั้งนั้น เพราะปรากฏว่า พระโหราธิบดีได้แต่งแบบเรียนไทยชื่อ จินตมณีขึ้น และนับว่าเป็นแบบเรียนเล่มแรกที่ยังใช้ เป็นแบบเรียนสืบมา เป็นเวลานาน

สถาบันที่จัดให้มีการถ่ายทอดความรู้ การศึกษาเล่าเรียนและการฝึกอบรมทางสติปัญญา และทักษะอื่น ๆ นอกจาก "วัง" แล้วก็คือ วัด ทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือกันมากในสังคมสมัยนั้น จากหลักฐานที่ปรากฏคนไทยได้นับถือพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาช้านานแล้ว ในสมัยสุโขทัยพระเจ้าแผ่นดินก็ได้อาศัยวัดเป็นสถาบันในการให้การศึกษอบรมแก่ประชาชนควบคู่ไปกับการเป็นสถาบันทางศาสนพิธี ส่วนพระภิกษุที่ทำหน้าที่สองประการคือ เผยแพร่พุทธศาสนา และอบรมสั่งสอน พัฒนาคุณภาพของประชาชนเพื่อสนองนโยบายของบ้านเมืองพร้อมกันไปด้วย วัดกับวังจึงมีการส่งเสริมสนับสนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกันเป็นอย่างดีในการให้การศึกษแก่ประชาชน

วัด เป็นสถาบันทางสังคมอย่างหนึ่งที่คนไทยส่วนใหญ่ของประเทศยอมรับนับถือโดยทั่วไป สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้นเท่าไร วัดก็ยิ่งมีความสำคัญมีบทบาทมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการศึกษา การจัดการศึกษาของวัดนั้น สมภารเจ้าวัดหรือพระในวัดมีวิชาความรู้ในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งเป็นผู้สอน ชาวบ้านจะเป็นผู้สืบเสาะว่าวัดใดมีพระเก่งมีชื่อเสียงในทางที่ตนสนใจก็จะพากันไปฝากตัวเอง ฝากลูกหลานให้เป็นศิษย์ขอรับการศึกษาล่าเรียนวิชาด้วย ถ้าเป็นที่พอใจด้วยกันทั้งสองฝ่ายก็จะมีการรับไว้เป็นศิษย์สั่งสอนวิชาความรู้ให้ บางครั้งการรับเป็นศิษย์ก็เนื่องจากความสัมพันธ์ที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษของครอบครัวนั้นด้วย และเปิดโอกาสให้สำหรับผู้ชายเท่านั้น การจัดการศึกษาในวัดจึงมีลักษณะเป็นการศึกษานอกโรงเรียนระบบเปิดที่ค่อนข้างอยู่ในขอบเขตจำกัดอยู่บาง สำหรับเด็กชายอายุยังน้อยเมื่อพระรับไว้เป็นศิษย์แล้วก็ต้องพักอาศัยกินอยู่กับพระที่วัดคอยปรนนิบัติพระไปด้วย ศิษย์วัดเหล่านั้นก็จะได้เรียน อาน เขียนหนังสือไทยและบาลีความสมควร เพื่อเป็นการเตรียมสำหรับเวลาข้างหน้าเมื่อเติบโตขึ้นจะได้สะดวกในการอุปสมบท และเรียนควบคู่ไปกับวิชาของลูกผู้ชาย เช่น คณิตศาสตร์ ตรีโกณมิติ คำนวณพิสัยสงคราม เมตตามหานิยม อวยุทธสงครามพิชัยยุทธ์ เป็นต้น เมอร์ซีเออร์ เคอ ลาลูแบร์ ราชทูตในคณะทูตฝรั่งเศสสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ซึ่งเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้กล่าวไว้ในหนังสือราชอาณาจักรสยามว่า

"พระสอนหนังสือให้แก่เด็กตั้งแต่ห้าขวบมาแล้ว และท่านอธิบายคำสั่งสอนแก่ราษฎรตามที่เขียนไว้ในหนังสือบาลี"

เมอร์ริเวอร์ นิลเลอกัวซัง สังกวามแห่งพัลลอส ในคณะศาสนโรมันคาทอลิกของ
ฝรั่งเศสประจำประเทศไทยกล่าวไว้ในหนังสือราชอาณาจักรสยามเมื่อ พ.ศ. 2397 ว่า

"ภายหลังหรือบางทีก่อนพิธีโกนจุก มีการการกวดส่งบุตรของชนไปอยู่วัดเพื่อเรียนอ่าน และ
เขียนหนังสือที่นั้น เด็กเหล่านี้จะรับใช้พระ พายเรือให้พระ และรับประทานอาหารซึ่งบิณฑบาตมา
ใกล้กับพระคหบดี พระสอนอ่านหนังสือให้เพียงเล็กน้อย วันละครั้งหรือสองครั้ง..."

การให้บุตรชายที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์อุปสมบทเป็นพระภิกษุ นั้นเป็นประเพณีที่มีมานานแล้ว
ทั้งนี้เพื่อให้บุตรชายของครอบครัวได้มีโอกาสได้เรียนหนังสือ เพราะ "อันลูกชายลายมือนี้คือยศ"
นั่นเอง ในแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศนั้น ถึงกับมีระเบียบกำหนดไว้ว่า บุตรหลานข้าราชการ
คนใดที่จะถวายตัวเข้ารับราชการ ถ้ายังไม่ได้อุปสมบทก็ไม่ทรงแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการใด
การสอนพระสอนเฒ่าในวัดจึงเป็นการจัดการศึกษา เมื่อใดบวชได้เรียนแล้วก็จะได้รับการอบรม
สั่งสอนทั้งด้านการศึกษา ศีลธรรม จรรยา และความรู้หนังสือไทย อ่าน เขียน และการ
คิดเลข ความรู้ไปกับศิลปวิทยาอื่น ๆ ที่เป็นวิชาเอกของผู้เป็นอาจารย์ในส่วนนั้น ๆ สถานที่ที่
เรียนกันนั้นก็จะเป็นหอฉัน หอสวดมนต์ ศาลาการเปรียญ โบสถ์ และกุฏิ เป็นต้น การสอน
พระ สอนเฒ่าในวัดจึงเป็นการจัดการศึกษานอกโรงเรียนอย่างหนึ่งที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาของ
สังคมสมัยนั้นเป็นอย่างดี นอกจากวัดในพระพุทธศาสนาแล้ว ชาวญวนที่เข้ามาค้าขายกับไทยใน
สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เช่น ชาวโปรตุเกส ฮอลันดา เป็นต้น ยังได้รับพระบรมราชา
นุญาตจากพระเจ้าแผ่นดินให้สร้างโบสถ์ขึ้นเพื่อทำกิจทางศาสนาด้วย ทั้งนี้เพราะประเทศไทยไม่
รังเกียจศาสนาใด ๆ และพระเจ้าแผ่นดินก็ทรงให้ความอุปถัมภ์แก่พวกบาทหลวงมาจนฝรั่งเห็นเป็น
โอกาสที่จะเกลี้ยกล่อมคนไทยให้เข้ารับศาสนาอื่น เมื่อมีโบสถ์สำหรับทำกิจทางศาสนาแล้ว
ก็ตั้งหลักสอนศาสนาเพื่อโน้มน้าวใจคนไทยให้เข้ารับมากขึ้น นอกจากสอนศาสนาแล้วก็สอน
หนังสือและวิชาการอื่น ๆ ด้วย การใช้สถานที่ทางศาสนาเป็นแหล่งวิทยาคารสำหรับชาวบ้านจะ
ได้มีโอกาสมาขึ้นในการศึกษาเล่าเรียน จึงเป็นวิธีการที่สำคัญทางการศึกษานอกโรงเรียนที่เริ่ม
ใช้มานานแล้ว และสำหรับการศึกษานอกโรงเรียนที่จัดโดยบาทหลวง หรือมิชชันนารีนั้น เปิด
โอกาสให้หญิงไทยได้เล่าเรียนด้วย

บ้านและชุมชน เป็นแหล่งวิชาการที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชนตั้งแต่เกิดถึงตาย บ้านนับได้ว่าเป็นสถานที่ให้การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและสังคมได้อย่างแท้จริง ยิ่งกว่าสถานใด ๆ แมวบ้านจะไม่ใช่วิชาที่สอนหนังสือหรือสถานที่ฝึกปรีชาญาณสูงเหมือนในวัดหรือในวัง แต่บ้านก็เป็นแหล่งวิชาการที่จะให้สมาชิกในบ้านและในชุมชนได้เรียนรู้ชีวิต รู้จักสังคม รู้จักปัญหา และได้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาจากชีวิตจริง มีได้จากครู หรือคำร่าเหว นั่น และบ้านก็เป็นสถาบันที่จะเตรียมคนให้พื้นฐานเบื้องต้นพร้อมที่จะส่งต่อไปให้สถาบันการศึกษาอื่น ๆ ต่อไป เช่น ชายฉกรรจ์ก็จะส่งเขาวางเรียนในวัด และส่งต่อเข้ารับราชการทหารกับฝ่ายปกครองในวัง ส่วนผู้หญิงก็จะส่งเขาไปฝึกอบรมการบ้านการเรือนในวังบ้าง ในบ้านข้าราชการผู้ใหญ่ เป็นต้น การศึกษาในบ้านและชุมชนจึงเป็นการศึกษานอกโรงเรียนที่มีความสำคัญยิ่งมาตั้งแต่เด็กทารก การศึกษาที่สอนกันในบ้านนั้นเป็นหน้าที่ของพ่อแม่และแม่บ้าน หรือครูชั้นานาญาติที่ยอมรับนับถือกันในบ้าน ถ้าเป็นสาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ เป็นที่เลื่องลือ เช่น วิชาช่างศิลป์-การละคร วิชาการต่อสู้ป้องกันตัว ฯลฯ ก็จะมีคนจากบ้านอื่น ๆ มาขอฝากตัวเป็นศิษย์ เพื่อศึกษาวิชาควยวิชาเหล่านี้เป็นวิชาเฉพาะที่หวงแหนกันมาก ส่วนไวสำหรับคนในบ้าน ในครอบครัวเท่านั้น ไม่ยอมสอนคนบ้านอื่นง่าย ๆ อย่างไรก็ตามวิชาที่เล่าเรียนกันในบ้านส่วนมากก็จะเป็นวิชาที่ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ทันทีในปัจจุบัน วิธีการเรียนการสอนก็โดยครูทำให้อุและดูเรียนไปปฏิบัติจริง ได้ฝึกทักษะ และสังเกตกลเม็ดแก้ปัญหายเอง แบบที่เรียกว่าครูพักลักจำ นั่นเอง การศึกษาในสมัยกรุงศรีอยุธยาจึงอาจเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ซึ่งเริ่มมีความซับซ้อนมากขึ้น และลักษณะของการจัดการศึกษาเริ่มจะเปี่ยมมากขึ้นตามไปกับลักษณะของการปกครองที่มีการมอบอำนาจกันลงหลั่นเป็นระดับชั้นและการศึกษาจะเริ่มถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญของนักการปกครองมากขึ้นทุกที เนื่องจากเป็นการศึกษาที่อยู่บนพื้นฐานของขนบธรรมเนียมประเพณี ศีลธรรมจรรยา ศาสนา และจารีตต่าง ๆ อันเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยสมัยนั้น การศึกษาดังกล่าวจึงเป็นลักษณะหนึ่งของการศึกษานอกโรงเรียนหรือการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมอย่างแท้จริง

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3)

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น การศึกษายังคงมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด เช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา ราษฎรนิยมส่งบุตรหลานไปฝากไว้กับพระเพื่อเล่าเรียนหนังสือ พระก็ยินดีรับไว้

ช่วยอบรมจรรยาบรรณ และใ้อาศัยคัมภีร์ปฏิบัติรับใช้ศิษย์ได้เล่าเรียน อ่าน เขียนหนังสือไทย รุ้หลักธรรมพร ะพุทธศาสนาเบื้องต้น และภาษาบาลี ครั้นเด็กมีอายุพอสมควรก็ให้บรรพชาเป็น สามเณรและเรียนขอธรรมสูงขึ้นไปอีก เมื่อมีอายุครบ 20 ปี บุรุษส่วนใหญ่ก็จะอุปสมบทเป็น พระภิกษุสงฆ์และเป็นประเพณีปฏิบัติกันมานานแล้ว ในตอนปลายกรุงศรีอยุธยาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บรมโกศทรงกวักขั้การศึกษาทางพระพุทธรศาสนาทุก บูรพจนานาวราชการคนใดที่จะถวายตัวทำ ราชการ ถ้ายังไม่ได้อุปสมบท ก็ไม่ทรงแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการ ดังนั้นเหตุนี้ที่สำคัญข้อหนึ่ง ในการอุปสมบทคือ "บวชเพื่อเรียน" หรือ ที่เข้กลันคิดปากว่า "บวชเรียน" ในสมัยก่อนวัด แทบทุกแห่งจึง เป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป และพระภิกษุก็ทำหน้าที่เป็นครูบรมสั่งสอน ศิษย์ของตนตามความรู้ความสามารถที่จะพึงทำได้

ถ้านับย้อนหลังตั้งแต่ พ.ศ. 2414 กลางสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ลงไป การศึกษาของคนไทยส่วนมากเป็นการศึกษาที่ไม่มีแบบแผน หรือเป็นการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Education) ทั้งนี้ ซึ่งจัดว่าเป็นการศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกโรงเรียนรูปแบบหนึ่ง โดยมีจุดเริ่มต้นจากวัด เพราะวัดเป็นศูนย์ รวมจิตใจและการศึกษาของชุมชน ประชาชนต้องการเรียนวิชาการอะไรออกไปเรียนที่วัด ซึ่งมี พระสงฆ์เป็นผู้ให้ทั้ง ความรู้ ความประพฤติ และการปฏิบัติตน

การศึกษาแบบโบราณของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาจนถึงสมัยของพระบาทสมเด็จพระ จุฬจอมเกล้า ฯ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นการศึกษาชนิดที่ไม่มีแบบแผน ไม่มีโรงเรียนสำหรับ เรียนหนังสือโดยเฉพาะ ไม่มีหลักสูตรว่าจะเรียนวิชาอะไรมาจ เรียนมากน้อยแค่ไหนเพียงไร เวลาเรียนตั้งแต่ก็บงถึงก็โบง ไม่มีการวัดผลการศึกษา ไม่มีแผนการศึกษา รัฐไม่ได้เป็นผู้ จัดการศึกษาโดยตรง มอบให้วัดเป็นผู้จัดการตามกำลังความสามารถของแต่ละวัด การศึกษาของ เด็กชายมักจะ เริ่มตั้งแต่โกนจุกแล้วถือประมาณ 13 ขวบ พ่อแม่ก็จะส่งให้ไปอยู่วัดเพื่อ เรียนหนังสือ และวิชาต่าง ๆ ที่พระสามารถสอนได้ ส่วนการเรียนวิชาความรู้สาขาใดสาขาหนึ่ง เป็นพิเศษนั้นน้อย นอกจากลูกเจ้านายหรือข้าราชการชั้นสูงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ราชวรัชกาลที่ 3 - 4 พวกคนชั้นสูงเริ่มนิยมเรียนวิชาการแบบยุโรป เช่น ความรู้เรื่องเครื่องจักรกลไก วิชาเดินเรือ และวิชาปรัชญาตะวันตกบางตองจำรงฝรั่งมาเป็นคนสอน พวกจีนที่มั่งคั่ง ร่ำรวย

ก็นิยมจ้างครูฝรั่งมาสอนเช่นเดียวกัน สำหรับวิชาช่างฝีมือนั้นสอนกันอยู่ในครอบครัวไม่ใคร่เผยแพร่ให้คนนอกสกุลรู้ บางทีพวกที่มีอาชีพอย่างเดียวกันมาอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน อย่างในสมัยรัตนโกสินทร์มีพวกสีบลกุลการช่างต่าง ๆ อยู่รวมกันเป็นแห่ง ๆ เช่นที่ตำบลบ้านนาคร บ้านพาน บ้านดอกไม้ (เพลิง) บ้านบุ บ้านรางหลอ และถนนตีทอง เป็นต้น ผู้ปกครองไม่นิยมให้ลูกผู้หนึ่งเรียนหนังสือ ชอบให้อยู่บ้าน หรือมิฉะนั้นก็ส่งไปเป็นเด็กรับใช้ในวังเจ้านาย หรือบ้านข้าราชการ ผู้มีฐานะบรรดาก็คือ รับการอบรม มารยาทสมบัติของผู้ดี และเรียนวิชาของลูกผู้หนึ่งเพื่อเป็นแม่บ้านที่ดีจึงมีผู้หนึ่งน้อยคนที่อ่านหนังสือออก

การศึกษาตามวัดนั้น สถานที่เรียนสำหรับเด็กมีอยู่หลายแห่งด้วยกัน ตั้งแต่ตามกุฏิของพระอาจารย์บาง ไปเรียนที่วิหารบาง ที่หอสวดมนต์บาง และที่หอนั้นบาง แลแต่ความสะดวกและเหมาะสม ทั้งนี้ต้องแล้วแต่ครูใหญ่หรือเจ้าอาวาสด้วย ถ้าในวัดมีนักเรียนมากอาจให้เด็กมาเรียนรวมกันในที่กว้าง ๆ เช่นในหอนั้นหรือในหอสวดมนต์ ถ้ามีนักเรียนน้อยก็ให้แบ่งเรียนกันตามกุฏิ หรือตามคณะตามแต่จะสะดวก นักเรียนมีอยู่ 3 ประเภท คือ

1. นักเรียนที่เป็นพระภิกษุ เป็นนักเรียนที่มีอายุมาก ตั้งแต่อายุครบอุปสมบท และอุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว เป็นต้น นักเรียนภิกษุเหล่านี้เรียนวิชาทางศาสนาแบ่งออกเป็น 2 พวก พวกคันถธุระคือพวกศึกษาเล่าเรียนทฤษฎีพระปริยัติธรรม และพวกวิปัสณาธุระ คือพวกปฏิบัติธรรม
2. นักเรียนที่เป็นสามเณร เป็นนักเรียนที่มีอายุ ตั้งแต่ 11 ขวบขึ้นไป ภายหลังที่ได้โกนจุกแล้วบวชเป็นสามเณร พวกนี้ตามปกติต้องอ่านออกเขียนได้มาตั้งแต่เป็นศิษย์วัดแล้ว
3. นักเรียนที่เป็นศิษย์วัด เป็นนักเรียนชั้นมูล อายุตั้งแต่ 7 - 8 ขวบขึ้นไป แล้วแต่พ่อแม่จะมีความประสงค์ให้ศึกษาเล่าเรียน จนถึงอายุ 20 ปี (ถ้าไม่บวชเณร) ก็แบ่งออกเป็น 2 พวก พวกหนึ่งพ่อแม่แนะนำมาฝากเป็นศิษย์วัด กินอยู่หลับนอนที่วัดเสร็จ อีกพวกหนึ่งเป็นเด็กเข้าไปเยียนกลับ โดยมากก็มีบ้านช่องอยู่ใกล้วัด สะดวกแก่การไปมา พ่อแม่พามาฝากไว้ให้ศึกษาเล่าเรียนที่วัด

เวลาที่ศึกษาเล่าเรียนนั้นยอมแล้วแต่ความสะดวกและกิจวัตรของพระภิกษุผู้เป็นอาจารย์ตามปกติแล้วในตอนเช้ามีด นักเรียนที่เป็นพระภิกษุและสามเณรมักจะตื่นขึ้นท่องวิชาที่เรียนมาแล้วให้จำได้แม่นยำ แล้วจึงจะครองผ้าออกไปปิดมณฑปกวาดจะเสร็จจากมณฑปแล้วฉันเช้าแล้วมักจะเป็นเวลา

ราว 8 นาฬิกา หรือกว่านั้น ระหว่างนี้บรรดาศิษย์วัดก็ต้องช่วยปรนนิบัติพระจนกว่าจะฉันเสร็จแล้ว ต่อจากนั้นจึงจะเริ่มศึกษาเล่าเรียนกันในชั้นเรียนทั้งกลางวันและกลางคืน อาจารย์จะสอนและศิษย์ก็จะเรียนกันไป ตามพวกต่างเรียนจนถึง 10 น. หรือ 10.30 น. ก็หยุดสอนหยุดเรียนกันเพื่อเตรียมรับฟังธรรมพระเวลาเพล และปฏิบัติพระ บางวัดอาหาที่บิณฑบาตมาไม่เพียงพอสำหรับคนเพลพวกศิษย์วัดรุ่นโตจะต้องหุงอาหารถวายพระ เมื่อพระฉันเรียบร้อยแล้วเป็นเวลาเรียนเล่าฟังเพราะอาจารย์มักจะจำวัดไปจนบ่ายโมง หรือนาย 2 โมง แล้วจึงจะลงมือสอนรอบบายไปจนถึง 4 โมง หรือกว่านั้นจึงเลิก พวกเด็กไปมากลับบ้านได้ ส่วนศิษย์วัดนั้นเป็นเวลาพักผ่อน การเรียนส่วนใหญ่ใช้ท่องบ่นให้จำได้ ไม่มีการส่งเสริมให้ความคิดริเริ่มทำอะไร ครูเป็นผู้ออกหนังสือให้ เมื่อออกแล้วศิษย์ก็เอาไปท่องทำหรือคัดเขียนเอาเอง การลงโทษเป็นการลงโทษแบบเจ็บกายเป็นส่วนใหญ่

เมื่อเรียนหนังสือไทยจบออกเขียนได้แล้ว พวกนักเรียนพระและนักเรียนสามเณรก็เรียนหนังสือขอม (แต่เรียกขอมลือ) เพื่ออ่านคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพราะคัมภีร์ต่าง ๆ เขียนด้วยอักษรขอมทั้งนั้น แล้วสอบเปรียญประโยคต่าง ๆ ส่วนการเรียนภาษาไทยนั้นเรียนกันไปเรื่อยไม่มีการสอบเพื่อเลื่อนชั้นเหมือนทางฝ่ายพระปริยัติธรรม เรียนเรื่อยไปเท่าที่ความสามารถแต่ละคนจะอำนวยให้ การเคารพครูอาจารย์นั้นสูงยิ่ง จะต้องกราบหนังสือหรือกระดานชนวนซึ่งถือว่าเป็นครูเหมือนกัน 3 หน้า เวลาเลิกก็ต้องกราบอีก 3 หน้า ถ้าเขียนหนังสือหรือขอมกระดานก็ต้องกราบขอโทษ หากกระดานตกกระดานล้มก็ต้องกราบ จะเข้าไปหาครูก็ต้องกราบ 3 หน้า กลับมาก็ต้องกราบ 3 หน้า เช่นเดียวกัน วันหยุดก็อดงานโลน และวันพระ บางทีวันโกนหยุดครึ่งวัน วันพระหยุดเต็มวันแล้วแต่เจ้าอาวาส วัดหยุดพิเศษยอมแล้วแต่ชาววัดมีงานหรือไม่ถ้ามีงาน เช่น เทศน์มหาชาติ ก่อพระเจดีย์ทราย ไม่มีที่สำหรับเรียนหนังสือก็ต้องหยุดเรียน

เครื่องใช้ในการเรียนของเด็กมีกระดานกับดินสอ ส่วนกระดานที่ทำด้วยหินชนวนนั้นเพิ่งจะมีภายหลัง กระดานคำทำด้วยไม้ อาจทำด้วยไม้ทองหลางหรือไม้รวบ กว้างราว 50 ซม. ยาว 75 ซม. ทำด้วยเขมามาให้มีลึกลง แล้วเอากระเบื้องถวายขามาทำให้ละเอียดผสมกับน้ำรักทาทับอีกครั้งหนึ่ง ใช้ไม้ตะขากหรือหอยเบี้ยตัวโตซัดให้เรียบเข้าเนื้อกระดาน ส่วนดินสอใช้น้ำขี้เถ้าผสมมาปั้นให้ละเอียด ผสมน้ำคลึงให้เป็นแท่งไขน้ำใบตาลคั้นเหยาะผสมในเวลานั้นกาว เพื่อให้ไม่ให้

ดินสอพองนั้นเปื่อยยุ่ยในเวลาเขียน สำหรับนักเรียนชั้นสูงขึ้นไปใช้สมุดทำด้วยกระดาษข่อยเขียนด้วยปากกาไม้ไผ่ หรือขนไก่ขนนกมาแล้วข้างตนและเมื่อถึงชั้นสูงพวกจารหนังสือใช้ใบลานและเหล็กสำหรับจารหนังสือแล้วใช้เขมาลูบตามรอยจารึก เพื่อให้ติดเป็นตัวอักษรสีดำ หรือพลีกลีผลงอย่างอื่นเพื่อให้งดงามยิ่งขึ้น เช่นมีการปักทองรองฉาก เป็นต้น

สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงกระทำสิ่งที่เป็ประโยชน์แก่การศึกษา คือ เมื่อครั้งที่โปรดให้บูรณะวัดพระเชตุพนโคโปรดให้จารึกวิทยาการต่าง ๆ ลงในแผ่นหินที่ระเบียงวัดพระเชตุพน เมื่อ พ.ศ. 2379 วิชาที่นำมาจารึกส่วนใหญ่เป็นวิชาชั้นสูง บางทีก็มีรูปเขียนรูปปั้น ประกอบคำอธิบายไวด้วย ได้แก่วิชาดาราศาสตร์ แพทยศาสตร์ คุชศาสตร์ อักษรศาสตร์ เครื่องประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ ขวานพยุหยาตรา ขนบประเพณี ตำแหน่งทำเนียบทางราชการ เรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา และทำเนียบสมณศักดิ์ ฉะนั้นจึงถือกันว่าวัดพระเชตุพนเป็นตลาดวิชาหรือมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกของประเทศไทย

สมัยรัตนโกสินทร์ "ยุคใหม่" (รัชกาลที่ 4 - รัชกาลที่ 6)

นโยบายหลักของประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาไ้มุ่งหน้าพัฒนาประเทศเข้าสู่แบบตะวันตก ซึ่งทำให้ได้รับการยอมรับว่าเป็นอารยประเทศ เลิกคตินิยมเจริญรอยตามสมัยกรุงศรีอยุธยา การเปลี่ยนแปลงนโยบายนี้ทำให้ประเทศชาติรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของมหาประเทศไปได้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดจ้างฝรั่งเข้ามาทำงานเป็นล่ามในส่วนราชการต่าง ๆ และช่วยในการแปลคำรา มีการสร้างโรงพิมพ์ที่วัดบวรนิเวศสำหรับพิมพ์หนังสือทางพุทธศาสนา ต่อมาจึงตั้งโรงพิมพ์หลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวังชื่อ โรงพิมพ์อักษรพิมพการ พิมพ์หนังสือราชกิจจานุเบกษา ซึ่งถือว่าเป็นหนังสือทางราชการไทยครั้งแรกใน พ.ศ. 2401

สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นยุคที่ใด เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงการบ้านเมืองอย่างกว้างขวางเป็นครั้งแรก แขนวเสียดายที่พระองค์เสด็จขึ้นเสวยราชย์ เมื่อทรงมีพระชนมายุมากและทรงดำรงอยู่ในราชสมบัติในระยะเวลาดำเนินการค่อนข้างสั้น และจำกัด ฉะนั้นการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของชาติคงจะอุบัติขึ้นในรัชสมัยของพระองค์เป็นแน่แท้

แต่อย่างใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงปรับปรุงทั้งสิ้นที่เราได้ดำเนินการไปแล้วนั้น ก็นับว่าเป็น การพื้นฐานอย่างสำคัญ เป็นการวางรากฐานแนวความคิดในการปฏิวัติพัฒนาประเทศ ให้เข้าสู่ ยุคใหม่ทันสมัยแบบ สมองย่นานอารยประเทศ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติใน พ.ศ. 2411 พระชนมายุได้ 16 พรรษา สมเด็จพระนางยารักขาสรีรังษี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ มาจนพระเจ้าอยู่หัวทรงบรรลุนิติภาวะ ระหว่างนั้นได้ทรงศึกษาหาความรู้ตามแบบอย่างอารยประเทศ เพื่อปฏิรูปบ้านเมืองให้ทันสมัยกับเหตุการณ์ทาง ๆ ได้เสด็จประพาสประเทศเพื่อนบ้านมี มลายู สิงคโปร์ ชวา สุมัตรา พม่า และอินเดีย เพื่อทอดพระเนตรการจัดบ้านเมืองที่พวกอังกฤษ และฮอลันดากระทำอยู่ เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์แล้วได้ทรงมุ่งทำการปฏิรูปประเทศชาติเป็นการใหญ่ ทั้งในด้านการปกครอง การสังคม การศึกษา และการคมนาคม และการศึกษา ทรงจัดการศึกษาเพื่อฝึกคนเข้าทำงานของรัฐเป็นประการสำคัญ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินนโยบายทางศาสนา เช่นเดียวกับ สมเด็จพระราชบิดา ในรัชสมัยของพระองค์ เป็นระยะที่มีมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ได้ขยายงานการศึกษาอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะด้านการศึกษาของโรงเรียนประจำในบริเวณวังหลัง ดังธนบุรี เรียกว่า "โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง" ผู้ที่เป็นกำลังสำคัญในการวางรากฐานการศึกษาของสตรีไทย ในท้าวหนาแพรหลาย คือนางสาวเอ็ดนาโคล (Edna Cole) ซึ่งเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2421 และได้เคยผ่านการสอนที่เพชรบุรีและเชียงใหม่มาแล้วก่อนที่จะเข้ามาดำเนิน กิจการที่โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง นางสาวโคล หรือที่รู้จักกันในนามว่า "แหม่มโคล" ได้วางแผนการศึกษาสตรีไทยให้มีความรู้ อ่าน เขียน พูดภาษาอังกฤษได้ และกวัดขั่นอบรมความ ประพฤติกายใจเกรงรัก จนมีนิยมส่งบุตรหญิงเข้า "โรงเรียนแหม่มโคล" กันแพรหลาย ต่อมา นางสาวโคลได้ไปซื้อที่ดินใหม่ทีบบางกะปิและย้ายไปตั้งโรงเรียน ณ สถานที่ใหม่ใน พ.ศ. 2468 เปลี่ยนชื่อโรงเรียนใหม่ว่า "โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย" นางสาวโคลได้ทำหน้าที่ครูใหญ่อยู่ถึง 45 ปี โรงเรียนกุลสตรีวังหลังมีชื่อเสียงมาก เป็นศูนย์กลางการศึกษาสตรีแบบตะวันตกใน เมืองไทย กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในโรงเรียนได้เป็นตัวอย่างของการจัดการศึกษาสตรีในเวลา ต่อมา และเป็นแนวคิดในการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูด้วย ทั้งนี้เพราะภายหลังที่ตั้งโรงเรียน

กุลสตรีวังหลวงแล้ว 25 ปี บรรดาครูสตรีของโรงเรียนรัฐบาลแทบทั้งหมดในกรุงเทพฯ ล้วนเป็นนักเรียนที่สำเร็จจากโรงเรียนแห่งนี้ นับว่ามีชนชั้นนาหรืออเมริกันประสมกลมกลืนสำเร็จอย่างดียิ่งในการช่วยยกระดับฐานะสตรี วางรากฐานและขยายการศึกษาสำหรับสตรีไทยให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงพระราชดำริว่า บรรดาผู้ที่มาถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ส่วนใหญ่เป็นผู้มาจากตระกูลสูง แต่ความรู้ในทางหนังสือยังมีไม่พอที่จะรับราชการในตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ต่อไปภายหน้าได้ จึงโปรดให้จัดตั้งโรงเรียนหรือโรงเรียนสอนพวกมหาดเล็กทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนขึ้นในกรมทหารมหาดเล็กภายในพระบรมมหาราชวัง และโปรดให้

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) แด่ครั้งยังเป็นหลวงสารประเสริฐ ปลัดกรมพระอัครราชเลขาเป็นครูสอนหนังสือไทยเมื่อ พ.ศ. 2413 นับเป็นครั้งแรกที่มีการสอนหนังสือไทยที่ไม่ได้อ่านที่วัด ไม่ได้อ่านที่บ้านหรือในราชสำนัก ตามแบบที่เคยกระทำกันมาแต่ก่อน และเป็นจุดแรกที่จะเริ่มเป็นโรงเรียนที่มีลักษณะเป็นโรงเรียนอย่างแท้จริง แนวการศึกษามุ่งไปทางวิชาหนังสือไทย วิชาเลข และขนบธรรมเนียมราชการโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้มหาดเล็ก มีความรู้ความสามารถพอที่จะรับราชการได้ ต่อมาโปรดเกล้าฯ ปรึกษากับพระราชวงศ์และข้าราชการในสูงบุตรเขาเรียนที่โรงเรียนหลวงในพระบรมมหาราชวังตามใจสมัครอีกด้วย โรงเรียนนี้ต่างกับโรงเรียนแบบโบราณหรือโรงเรียนวัด คือ มีสถานที่เล่าเรียนซึ่งจัดไว้โดยเฉพาะ มีพระวาสนเป็นครูทำการสอนตามเวลาที่กำหนด ผู้ที่เข้าเรียนได้รับพระราชทานเสื่อ และอาหารกลางวันด้วย นอกจากนี้พระยาศรีสุนทรโวหาร ครุใหญ่ยังได้เรียบเรียงตำราเรียนขึ้น 6 ตอน ได้แก่ บทบรรพกิจ วาหนัตถ์ อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไพบูลย์วิจารณ์ และพิศาลการันต์ เมื่อเรียนจบทั้ง 6 ตอนแล้ว จึงจะนับว่าจบวิชาขั้นต้น แบบเรียนชุดนี้เป็นแบบเรียนหลวงชุดแรกที่ใช้เป็นแบบหัดอ่านเบื้องต้นของนักเรียนทั้งในโรงเรียนหลวงและโรงเรียนอื่น ๆ ทั่วไปต่อมาอีกเป็นเวลานาน

ในตอนแรก ๆ ชั่วระยะเวลา 10 ปีเศษ นับแต่ได้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2414 เป็นต้นมา ได้ตั้งโรงเรียนในพระบรมมหาราชวังมีลักษณะเป็นโรงเรียนพิเศษขึ้นหลายโรงเรียนด้วยกัน สรุปข้อความว่าในสมัยแรกเริ่มมีโรงเรียนดังนี้

1. โรงเรียนหลวง

2. โรงเรียนภาษาอังกฤษ
3. โรงเรียนนายทหารมหาดเล็กที่พระตำหนักสวนกุหลาบ
4. โรงเรียนท่าแรน
5. โรงเรียนสำหรับพระเจ้าลูกยาเธอ (บางทีก็เรียกว่าโรงเรียนราชกุมาร)
6. โรงเรียนพระปริยัติธรรม

เมื่อจำนวนโรงเรียนมีมากขึ้น ความจำเป็นที่จะต้องควบคุมและตรวจตราให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างดีและอยู่ในแบบแผนเดียวกันก็เกิดขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จึงโปรดให้ตั้งกรม ซึ่งมีหน้าที่จัดการศึกษาโดยเฉพาะขึ้นใหม่อีกกรมหนึ่งเมื่อ พ.ศ. 2430 มีชื่อเรียกว่า กรมศึกษาธิการ

* เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2435 ได้มีประกาศพระบรมราชโองการตั้งกรมกรรมการขึ้นเป็นกระทรวงธรรมการมีกรมในสังกัดรวม 5 กรม คือ

1. กรมกรรมการกลาง (คล้ายสำนักงานปลัดกระทรวงในปัจจุบัน)
2. กรมศึกษาธิการ
3. กรมพยาบาล
4. กรมพิทักษ์วัด
5. กรมสังฆการี

สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นยุคที่ประเทศไทยได้ประสบกับการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงที่สุดอย่างที่ไม่เคยมีปรากฏมาในยุคใด สมัยใดเลย ดังที่พระองค์เคยมีพระราชดำรัสรับสั่งไว้คราวหนึ่งว่า "ความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปใน 40 ปีนี้ เหมือนอย่างจะยิ่งกว่า 500 ปี ที่จะไถ่เปลี่ยนแปลงในพระราชพงศาวดารก็ไม่ว่า"

ยุคนั้นบ้านเมืองได้มีการเปลี่ยนแปลง จนเกือบจะโดยสิ้นเชิง เช่น เลิกลัทธิระบบบริหารแบบจตุสดมภ์ เปลี่ยนมาเป็นแบบกระทรวงสมัยใหม่ ซึ่งปีถึง 12 กระทรวง (ในารแรก) เลิกระบบการปกครองหัวเมืองแบบโบราณ ที่แยกฝ่ายกันอยู่หลายสังกัด จัดตั้งเป็นมณฑลเทศาภิบาลอยู่ในความดูแลของมหาดไทยกระทรวงเดียว

สมัยรัชกาลที่ 6 นับได้ว่าเป็นยุคแห่งการสร้างสรรค์เสริมเติมต่อจากงานปฏิวัติที่ได้ดำเนินไปในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่น ในด้านการปกครองส่วนกลางก็มีการปรับปรุงกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ

และตั้งกระทรวง ตั้งกรมใหม่เพิ่มขึ้นมา อาทิเช่น กระทรวงทหารเรือ กรมศัลยากร ฯลฯ

การปกครองส่วนภูมิภาค ก็มีการตั้งภาคและตำแหน่งอุปราช สำหรับควบคุมดูแลการปกครองหัวเมืองเพิ่มขึ้นจากที่รัชกาลที่ 5 ได้ตั้งมณฑลและสมุหเทศาภิบาลไว้แล้ว

ในค่านกฎหมาย และการศาลก็ได้ดำเนินการตามคอกจากที่ไล่ทำไว้ในสมัยรัชกาลที่ 5 หลายสิ่ง เช่น ได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นครั้งแรก รวม 3 บรรพ จัดระเบียบการศาลใหม่ ให้ศาลฎีกา มารวมสังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรมตามแบบสากล จัดตั้งเนติบัณฑิตยสถานขึ้น ฯลฯ

ในด้านการศึกษา ซึ่งรัฐได้แรกเข้ามามีบทบาทในรัชกาลที่ 5 นั้นมาในรัชกาลที่ 6 นี้ได้มีการปรับปรุงขยายออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้นกว่าเดิม เป็นอันมาก เช่น เริ่มมีการศึกษาถึงขั้นอุดมศึกษา หรือชั้นมหาวิทยาลัยเป็นครั้งแรก เริ่มมีการศึกษาคณะบังคับ แรกตรา พ.ร.บ. โรงเรียนราษฎร เริ่มส่งเสริมอาชีวศึกษาเป็นครั้งแรก ฯลฯ

ในด้านการธุรกิจ-การค้า ได้แก่วางแผนการสหกรณ์ ตั้งคลังออมสิน เลิกหยบ ก.ช. และการพนันบ่อนเบี้ย ซึ่งเป็นโครงการมาตั้งแต่รัชกาลที่ 5 แล้ว มีการขยายทางรถไฟ และปรับปรุงกิจการรถไฟเป็นการใหญ่ ตั้งสถานีหัวลำโพง สร้างสะพานพระราม 6 สร้างสนามบินดอนเมือง

ในด้านการแพทย์-สาธารณสุข ซึ่งแต่แรกได้วางรากฐานในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น ในรัชกาลนี้ก็ได้สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้แก่การนี้ขึ้น เช่น ตั้งโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ตั้งสถานเสาวภาตั้งกรมสาธารณสุข เปิดการประปา ฯลฯ

ในค่านขนบประเพณีของบ้านเมือง ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงให้เข้าสู่แบบตะวันตกเป็นอันมากในรัชกาลที่ 5 แล้วนั้น มาในสมัยรัชกาลที่ 6 นี้ก็ยังได้มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมอีกหลายเรื่อง เช่น ตรา พ.ร.บ. ขานนามสกุล กำหนดค่านำหนานามสตรีและเด็ก เปลี่ยนแปลงประเพณีการนับเวลาให้ใช้เวลามาตรฐานแบบสากล ฯลฯ

รวมความว่า สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นยุคแห่งการสร้างเสริมเติมเต็มคอกจากงานปฏิวัติในรัชกาลที่ 5 และจะเห็นเด่นชัดได้จากงานสร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ชาติบ้านเมืองจากรัชกาลที่ 4 จนถึง รัชกาลที่ 6 นั้น มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันเป็นการก้าวเข้าสู่อารยธรรมแบบตะวันตก

สมกับคำที่เรียกกันว่า "ยุคไทยใหม่"

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ประกาศชี้แจงเรื่องรูปโครงการศึกษา การศึกษากำหนดแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. สามัญศึกษา เป็นการเรียนวิชาความรู้สามัญ ซึ่งทุกคนควรรู้ เช่น วิชาเลข วิชาไทย ฯลฯ
2. วิชาสามัญศึกษา เป็นความรู้พิเศษที่สามารถเลือกเรียนเฉพาะอย่างของแต่ละบุคคล เช่น วิชาครู วิชาหมาย วิชาช่าง ฯลฯ

สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (ร. 7 - 2503)

เมื่อสิ้นสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเป็นเวลาที่ใกล้เคียงกับการ สิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งส่งผลสะท้อนให้เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ประเทศไทยก็ได้รับความกระทบกระเทือนตามไปด้วย เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นครองราชย์ เมื่อ พ.ศ. 2468 พระองค์ทรงทรงรับภาระแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศ อย่างหนักยิ่ง พระองค์ทรงแก้ปัญหาโดยการประหยักรายจ่ายของประเทศลงให้มากที่สุดเท่าที่จะ มากได้วิธีหนึ่งที่ทรงใช้ก็คือ การลดจำนวนข้าราชการ ยุบหน่วยการปกครอง เช่น ยุบมณฑล ลงเหลือ 10 มณฑล ยุบจังหวัดลงเหลือ 70 จังหวัด การยุบครั้งนี้ส่งผลสะท้อนมาถึงการศึกษา ด้วย เช่น เมื่อยุบมณฑลก็ต้องยุบโรงเรียนประจำมณฑล ยุบกรมบางกรมในกระทรวงศึกษาธิการ การประถมศึกษาในไม่สามารถขยายตำบลที่จะให้พระราชบัญญัติประถมศึกษาออกได้อีกคงรักษาไว้เพียง จำนวน 83 % ของตำบลทั่วประเทศ

เนื่องจากภาวะทางเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำดังกล่าว และประจวบกับความตื่นตัวทาง การเมืองของชนที่คิดจากการศึกษาต่างประเทศ ซึ่งทำให้เกิดการปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการ ปกครองจากแบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็น ประมุข เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 คณะปฏิวัติที่ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเรียกตัวเอง ว่า "คณะราษฎร" ได้ประกาศหลักการหกประการ เป็นนโยบายในการบริหารงานของประเทศ และถือว่าการ ศึกษา เป็นหลักหนึ่งในหลักทั้ง 6 ประการนั้น การศึกษานอกโรงเรียนก็เป็นสิ่งสำคัญ ประการหนึ่งที่มีรัฐเริ่มมองเห็นความสำคัญโดยมุ่งไปสู่การจัดการศึกษาผู้ใหญ่ เป็นอันดับแรก ความ

เคลื่อนไหวย้ายทางการศึกษาออกโรงเรียน หรือการศึกษาผู้ใหญ่หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
แล้วมีดังนี้

เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2480 รัฐบาลอันมีพลตรีพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็น
นายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎร เกี่ยวกับการจัดการศึกษาว่า จะจัดการศึกษา
ผู้ใหญ่ที่ไมรูหนังสือได้รับการศึกษาจนอ่านออกเขียนได้ และรู้หน้าที่พลเมืองด้วย เพราะรัฐบาล
ในสมัยนั้นได้ตระหนักดีว่าการที่จะคิดปรับปรุงประเทศให้เจริญก้าวหน้าได้นั้นต้องให้การศึกษาแก่
ประชาชนเป็นอย่างดีและทั่วถึง เพราะจากการสำรวจของกระทรวงมหาดไทยในปี 2480
ปรากฏว่าประชาชนไมรูหนังสือ ร้อยละ 68.8 หรือประมาณ 6,878,584 คน ในจำนวน
ประชาชนที่มีอายุ 10 ปีขึ้นไป 10,000,788 คน จะเห็นว่าประชาชนเป็นจำนวนมากที่ไม่รูหนังสือ
แม้ว่ากระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน) จะพยายามจัดการศึกษาให้แก่เด็ก
อย่างเต็มที่แล้วก็ตาม ก็ไม่สามารถที่จะจัดให้ประชาชนวัยผู้ใหญ่ที่ไม่รูหนังสือลดลงมาได้ ซึ่ง
จำเป็นจะต้องจัดการศึกษาค้นคว้าการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นอีกทางหนึ่ง พร้อมกันนั้น รัฐบาลได้จัดตั้งกรรมการ
เรื่องการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้น เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2480 ให้รวมพิจารณาโครงการในการจัด
การศึกษาผู้ใหญ่ โดยมี พล. ร. ต. หลวงสินธุสงครามชัย ร. น. รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
ธรรมการในสมัยนั้น เป็นประธานกรรมการ และเจ้าของเรื่องดำเนินการร่วมกับรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงกลาโหม คือ พลตรีหลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย น. อ.
หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ หลวงประดิษฐมนูธรรม พ. อ. หลวงชำนาญยุทธศิลป์ และหลวงวิจิตรวาทการ
คณะกรรมการชุดนี้ได้ดำเนินการดังนี้

1. พิจารณาจัดวางแผนการศึกษาผู้ใหญ่ พร้อมทั้งวางโครงการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ให้
เรียบร้อยในปลายปี 2480
2. ได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ไปดูและศึกษาวิธีการ ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ ในต่างประเทศ
คือ ประเทศยุโรป และประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นเวลา 2 ปี เจ้าหน้าที่ดังกล่าว คือ
นายบุญชาย สมพงษ์ หัวหน้าแผนกตรวจสอบเรื่องราวและความเห็น สำนักงานเลขานุการ
รัฐมนตรีกระทรวงธรรมการ
3. เสนอให้รัฐบาลจัดดำเนินการ การศึกษาผู้ใหญ่ในวงรัฐบาลไปพลาง ๆ ก่อน คือ
ดำเนินการตามเค้าโครงการ การศึกษาผู้ใหญ่ทั้งคณะกรรมการชุดนี้ได้ออกกำหนดให้

ต่อมาเมื่อรัฐบาลชุดของพลตรีพระยาพหลพลพยุหเสนา หมดสมัยลงเมื่อปี พ.ศ. 2481 รัฐบาลใหม่ซึ่งมี พลตรีหลวงพิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้รับชองเอานโยบายจัดการศึกษา ผู้ใหญ่ไว้ดำเนินการต่อ และได้แถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2481 เฉพาะในส่วนการศึกษาผู้ใหญ่ "การศึกษาภาคแคว้นจะพยายามจัดใหญ่ใหญ่ที่ไม่ว่าหนังสือ ได้รับการศึกษาจนอ่านออกเขียนได้ และรู้หน้าที่พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย" และจัดตั้งคณะกรรมการ ชูลีใหม่ขึ้นแทนชุดเก่า มีจำนวน 6 คนเท่าชุดแรก เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2481 มีรัฐมนตรี วาการกระทรวงธรรมการเป็นประธานกรรมการรับชองนโยบายซึ่งรัฐบาลชุดก่อนวางโครงการไว้ มาดำเนินการต่อไป การดำเนินงานของคณะกรรมการชุดนี้ได้ดำเนินการดังนี้

1. พิจารณาวางโครงการดำเนินงานด้านการศึกษาผู้ใหญ่ โดยอาศัยแนวชอง คณะกรรมการชุดเดิม ประมวลเข้ากับรายงานชองเจ้าหน้าที่ไปชองงานจากต่างประเทศ ทั้งนี้ได้ วางโครงการเรียบร้อย เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2483

2. ได้เสนอให้รัฐบาลมีการประชาสัมพันธ์กับประชาชน ให้ส่วนนี้กันจะรู้ถึงความสำคัญ ชองการรู้หนังสือ เป็นการชองไว้ซึ่งวัฒนธรรมชองชาติ รัฐบาลจึงได้ประกาศใช้รฐนิยมฉบับที่ 9 ซึ่งว่าด้วยภาษา และหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมืองนี้ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2483

3. เสนอให้รัฐบาลพิจารณาจัดตั้งกองการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นในสำนักงานปลัดกระทรวง ธรรมการ เพื่อให้หน้าที่ดำเนินงานตามโครงการที่วางไว้ต่อไป โดยมีนายบุญรวย สุ่มพวง เป็น หัวหน้ากองการศึกษาผู้ใหญ่เป็นคนแรก

ไทยกล่าวแควว - รัฐบาลสมัย พล.ท. หลวงพิบูลสงคราม ประกาศใช้รฐนิยมฉบับที่ 9 ไว้แล้วซึ่งมีสาระสำคัญคือ เรื่องภาษา กับหนังสือไทยและหน้าที่พลเมืองชองไทย รัฐบาลนี้ได้ เน้นถึงความสำคัญของภาษาไทยต่อนชชาติไทย พร้อมกันนั้นได้ย้ำถึงหน้าที่พลเมืองชองไทยอีก อย่างหนึ่งก็คือ ศึกษาให้รู้หนังสือไทยอันเป็นภาษาชองชาติให้อ่านออกเขียนได้ และควรจะชักจูง ให้ชาวไทยที่ยังไม่รู้หนังสือใครหนังสือด้วย เน้นให้ชาวไทยทราบว ทุกคนเมื่อเกิดมาเป็นคนไทย ไม่ควรแบ่งแยกกัน พร้อมทั้งย้ำให้ชาวไทยช่วยกันแนะนำ เตีไม่รู้หนังสือ ไม่เอาใจหน้าทีพลเมือง ชีชองชาติใครหนังสือ และเข้าใจในหน้าที่พลเมืองด้วย ต่อมาวันที่ 5 สิงหาคม 2483

กระทรวงธรรมการได้สั่งการ ไปยังคณะกรรมการจังหวัดทุก ๆ จังหวัด ให้เตรียมการที่จะจัดการ

บางส่วน และอนุมัติให้จังหวัดนั้น ๆ ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียน หรือจัดตั้งสถานศึกษาเพื่อการศึกษายุ่งใหญ่ไปพลาง ๆ ก่อนการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ในระยะเริ่มแรกนั้น ได้ดำเนินการ 3 ประการด้วยกัน คือ

1. จัดสำหรับพลเมืองหนุ่ม โดยจัดการศึกษาให้ครบทั้งด้านอ่านออกเขียนได้ ด้านหน้าที่พลเมือง พร้อมทั้งให้การศึกษาด้านการอาชีพเบื้องต้น
2. จัดสำหรับพลเมืองวัยกลางคน โดยจัดการศึกษาในด้านใดด้านหนึ่ง จากข้อ 1 เช่น ใหญ่เพียงอ่านออกเขียนได้ หรือหน้าที่พลเมือง แต่เพียงอย่างเดียว
3. กำหนดให้ส่วนราชการทุกกระทรวงทบวงกรม ใครร่วมมือช่วยเหลือตามที่ใดมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ไม่ใช่ว่าจะรับผิดชอบของกระทรวงกรมการแต่อย่างใด

สิ่งจำเป็นที่จะต้องสอนใหญ่ผู้ใหญ่มีดังนี้ คือ

1. สอนให้หนังสือไทย (อ่านออก เขียนได้)
2. สอนให้หน้าที่พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย
3. สอนให้รู้จักการอาชีพเบื้องต้น
4. สอนให้รู้จักวัฒนธรรมของชาติ

✽ การขยายการศึกษาผู้ใหญ่

กระทรวงกรมการได้ทำความเข้าใจกับกระทรวงมหาดไทย ขอให้เทศบาลเข้าร่วมมือในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ด้วย กระทรวงมหาดไทยจึงได้สั่งการไปให้เทศบาลให้ร่วมมืออย่างเต็มที่ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ของรัฐบาล สำหรับทางคานส่วนภูมิภาคนั้น ก็เตรียมการในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ของรัฐบาล มีผู้สมัครใจเข้ามาเรียนมากมายทีเดียว ทั้งระยะเวลาเพียง 3 ปีเศษ ทำให้คนไทยอายุ 10 ปีขึ้นไปสามารถอ่านหนังสือออกเขียนหนังสือได้ถึง 1,400,686 คน ทำให้สถิติผู้ไม่รู้หนังสือลดลงมาก จากที่เคยกล่าวมาแล้วพอสรุปได้ว่า ระบอบการศึกษาผู้ใหญ่ของไทยเป็นยุคทอง เพราะรัฐบาลออกกฎหมายสนับสนุนการศึกษาผู้ใหญ่ โดยมีพระราชกำหนดไว้ก่อนหนึ่งในมาตรา 3 ว่า คนไทยทุกคนที่มีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง 45 ปีบริบูรณ์ ซึ่งไม่รู้หนังสือไทยในวันที่ 1 มกราคม ปีใด ไม่สามารถอ่านและเขียนหนังสือได้ตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ต้องเสียค่าบำรุงการศึกษาสำหรับปีนั้นจนกว่าจะรู้หนังสือตามมาตรฐาน

ดังกล่าวแล้ว หรืออายุ 45 ปี ซึ่งพระราชกำหนดนี้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2486

ต่อมาปี พ.ศ. 2488 ก็โดยยกเลิกพระราชกำหนดนี้เสียเนื่องจากเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2488 และประเทศไทยมีภาวะเศรษฐกิจต่ำลง จึงทำให้ผู้เรียนลดน้อยลงเรื่อย ๆ การศึกษาผู้ใหญ่ของไทยในระบายนั้ก็ค่อยทรบเราลง ซึ่งจะเห็นได้จากสถิติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2488-2508 เป็นระยะเวลา 11 ปี สอนิโคนไกร์หนังสือได้เพียง 217,262 คนเท่านั้น

จากการประชุมนานาชาติเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่ครั้งแรก ค.ศ. 1929 (พ.ศ. 2472) ของสมาคมการศึกษาผู้ใหญ่แห่งโลก ซึ่งจัดขึ้นที่มหาวิทยาลัยแคมบริดจ์ประเทศอังกฤษ ดร.แมนบริจ นายกสมาคม โกลกล่าวในที่ประชุมตอนหนึ่งว่า "เมื่อไม่มีการศึกษาผู้ใหญ่เท่ากับไม่มีการศึกษา นั่นก็หมายความว่า การศึกษาผู้ใหญ่ได้มีมาก่อนการศึกษาทั้งปวง เป็นการศึกษาควบคู่มาพร้อมกันชีวิต จากถำกล่าวนี้ทำให้การศึกษาของไทยก่อน พ.ศ. 2480 ซึ่งจะเริ่มสมัยไหนก็แล้วแต่ จะต้องมีการศึกษาผู้ใหญ่อยู่เสมอ เรื่องนี้ พล. ร.ท. หลวงสินธุสงครามชัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการสมัยนั้น กล่าววว่า "ความจริงการศึกษาผู้ใหญ่ได้มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ หากแต่มองเป็นจารีตประเพณีไป จึงไม่รู้ว่าเป็นการศึกษาอีกแบบหนึ่ง นั้น คือ การอุปสมบทในพระพุทธศาสนาั่นเอง" เช่นเดียวกัน บุญช่วย สมพงษ์ หัวหน้ากองการศึกษาผู้ใหญ่คนแรกครั้งนั้น ก็กล่าวว่า "การศึกษาผู้ใหญ่มีมาแต่โบราณกาลแล้ว คือการบวชเรียน กำหนดผู้ใหญ่ใหญ่โตเขาศึกษาในวัยอันสมควร เมื่ออายุ 20 - 21 ปี" และเจริญ แจมเจริญ หัวหน้ากองการศึกษาผู้ใหญ่อีกสมัยหนึ่ง ก็กล่าวว่า "ความจริงนั้นการศึกษาผู้ใหญ่ ได้มีการจัดมาแล้วตั้งแต่สมัยโบราณ สมัยพอรุนงามคำแหง ได้อบรมสั่งสอนความรู้ทั่วไปและวิชาหนังสือให้แก่พวกราษฎร" จากถำกล่าวทั้งหมดนี้เป็นการยืนยันว่า การศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทยได้มีมานานแล้ว โดยลักษณะเมื่อเทียบกับการศึกษาผู้ใหญ่ในปัจจุบัน เพราะผู้ใหญ่ คือผู้มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป หรือผู้มีอายุพ้นเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ อายุ 15 ปีขึ้นไปก็เขาเรียนในโรงเรียนผู้ใหญ่ได้ด้วยความสมัครใจ ไม่มีการบังคับ ศึกษาหาความรู้นอกโรงเรียน ตามเวลาและโอกาสอันววยให้ ซึ่งก็เช่นเดียวกัน คนสมัยก่อนที่บวชเรียนเมื่ออายุ 15 ปี ไปจนถึงอายุ 21 ปี ศึกษาหาความรู้ตามโอกาสไม่มีการบังคับ เช่นเดียวกัน ไม่ได้เรียนในโรงเรียน จึงเรียกได้ว่า เป็นการศึกษาผู้ใหญ่ด้วย ถึงแม้วาต่อมา ประเทศไทยจะได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา เมื่อ พ.ศ. 2464) เพื่อบังคับให้เด็ก

เรียนในโรงเรียนประถมศึกษาแล้วก็ตาม แต่ไม่เห็นให้เลิกการศึกษาผู้ใหญ่แบบเดิมแต่อย่างใด เพราะการบังคับมีกระบวนการที่ลำบาก กระนั้นก็ตาม การบวชเรียนยังประเพณีสืบมา จนถึงปัจจุบันนี้ ก็ยังนับเป็นการศึกษาผู้ใหญ่โดย

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การศึกษาของไทยก่อน พ.ศ. 2480 โดยเริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นต้นมา ในส่วนหนึ่งก็นับเข้าเป็นการศึกษาผู้ใหญ่ คือ ผู้ใดที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป ไม่ว่า จะเรียนในวัด ในราชสำนัก หรือสำนักราชบัณฑิตหรือที่แห่งใด เป็นการเรียนวิชาหนังสือ เรียน อาน เขียนและวิชาอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตที่ดีแล้ว จึงถือว่าเป็นการศึกษาผู้ใหญ่ได้

นโยบายการศึกษาผู้ใหญ่ของรัฐบาล ระหว่าง พ.ศ. 2483 - 2503

นโยบายการศึกษาผู้ใหญ่ในช่วงเวลาดังกล่าวจะเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์ต่างทางการเมือง การปกครอง และทางศาสนาเศรษฐกิจ ส่วนมากจะเป็นภายในประเทศมากกว่าภายนอกประเทศ นโยบายเริ่มแรกของการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย เนื่องมาจากการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ประชาชนพลเมืองต้องเป็นผู้ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงกันดีพอสมควร จึงจะสามารถวินิจฉัยปัญหา ความเป็นอยู่ การดำรงชีวิต รู้จักทางเลือกและการตัดสินใจด้วยตนเองอย่างถูกต้อง ตามระบอบประชาธิปไตย แต่ปรากฏว่าในขณะนั้น ประชาชนคนไทยเป็นจำนวนมากที่ไม่ได้รับการศึกษา ไม่รู้หนังสือถึง 68.8 % ส่วนมากจะเป็นวัยผู้ใหญ่อันเป็นวัยกำลังสำคัญของประเทศ ดังนั้นนโยบายการศึกษาผู้ใหญ่จึงเริ่มด้วย การให้ผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือใคร่หนังสือ อานออก เขียนได้ และรู้หน้าที่พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

นโยบายการศึกษาผู้ใหญ่ ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไปอีกครั้งหนึ่ง ในช่วง พ.ศ. 2486 - 2489 อันเนื่องจากสภาพการทางการเมืองและเศรษฐกิจ รัฐบาลพยายามจะปรับปรุงประเทศให้เจริญก้าวหน้า เข้มแข็งให้ล้าหลังนานาประเทศที่เจริญ รัฐบาลได้เน้นการบำรุงเศรษฐกิจให้ดีขึ้น ให้ราษฎรมีมาตรฐานการกินอยู่ การดำรงชีพที่ดีขึ้น ดังนั้น นโยบายการศึกษาผู้ใหญ่ในช่วงนี้ นอกจากจะให้ผู้ใหญ่ไม่รู้หนังสือได้อานออกเขียนได้ และรู้หน้าที่พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยแล้ว ได้เพิ่มนโยบายส่งเสริมความรู้ทางงานวิชาชีพ วัฒนธรรม สาธารณสุข และงานการปกครอง เพื่อให้การศึกษาผู้ใหญ่เป็นกำลังส่งเสริมนโยบายของรัฐบาลเหมาะสมกับกาลสมัยอีกด้วย จนถึงกับจัด

ให้นักศึกษาผู้ใหญ่เข้าประกวด ส. ก. ก. หรือการส่งเสริมการเกษตรและการค้า เป็นต้น

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นโยบายการศึกษาผู้ใหญ่ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง แนวนโยบายที่ใหม่หนึ่งคือ อานนอก เขียนได้ และรพนาที่พลเมือง นั้นยังไม่เพียงพอ ความเจริญก้าวหน้า ความมั่นคง เป็นเป้าหมายของชาติจะอยู่ได้นั้น ประชาชนพลเมืองของชาติจะต้องมีสภาพเศรษฐกิจการทำมาหากินที่คล้าย ประกอบกับได้รับแนวความคิดจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ซึ่งเป็นองค์การที่เพิ่งเกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นี้เอง เพื่อบริหารเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา และสันติภาพของโลกและประเทศต่าง ๆ ดังนั้น นโยบายการศึกษาผู้ใหญ่ของประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2490 เป็นต้นมาจึงได้เน้นทางงานอาชีพศึกษาเป็นพิเศษทุกรัฐบาล จัดการศึกษาประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น จัดให้มีห้องสมุดประชาชน ทั้งประจำที่และเคลื่อนที่เพื่อบริการประชาชนจนถึงที่ นอกจากนั้นขยายการศึกษาจากระดับประถมศึกษา หรือมูลฐาน ขึ้นอ่านออก เขียนได้ ไปจนถึงระดับมัธยมศึกษา

จึงกล่าวได้ว่า นโยบายการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2483 - 2503 เริ่มแรกจัดให้ครูหนังสือและรพนาที่พลเมือง สร้างแนวความคิดทางงานวิชาชีพเป็นพิเศษ และหาผู้ที่สจจัดและขยายไปพร้อม ๆ กัน ทั้งความสามัญและวิธีพอยางกว้างขวาง โดยแต่ละช่วงและขั้นตอนนั้นได้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐโดยส่วนรวมทั้งทางงานเศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง

การดำเนินงานจัดการศึกษาผู้ใหญ่ พ.ศ. 2483 - 2503

เริ่มแรกเมื่อ พ.ศ. 2480 รัฐบาลได้แถลงนโยบายการศึกษาผู้ใหญ่ว่า "การศึกษาภาคผนวก จะจัดให้ผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือ ได้รับการศึกษาจนอ่านออกเขียนได้ และเข้าใจหน้าที่พลเมือง" หลังจากนั้นได้ตั้งกรมวิชาการขึ้นคณะหนึ่ง พิจารณาวางโครงการดำเนินงานจัดการศึกษาผู้ใหญ่ ประกอบด้วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ เป็นประธาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และบุตรขุนคลังอีก 3 ท่าน ได้พิจารณาโครงการแล้วเสร็จในปีเดียวกันนั้นเอง โดยสาระสำคัญและหลักการรว การจัดการศึกษาผู้ใหญ่ เป็นงานที่ต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งรัฐและเอกชน ในขณะเดียวกัน รัฐบาลได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ไปศึกษาและงานการศึกษาผู้ใหญ่ ทั่วประเทศ เพื่อจะได้นำแนวคิด วิธีการ

มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับประเทศไทย ในโครงการดำเนินการครั้งแรกนี้ จัดให้มีแผนกต่าง ๆ 3 แผนก คือ แผนกสถิติและทะเบียน แผนกหลักสูตรและวิชาการ และแผนกควบคุมการศึกษา ผู้ใหญ่ อย่างไรก็ตาม ยังไม่ได้นำโครงการตามโครงการแต่อย่างใด ก็มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล เสียก่อน

ต่อมารัฐบาลใหม่ได้รับชวณโยบายเดิมไปดำเนินการต่อ ได้แต่งตั้งกรมการขึ้น พิจารณาโครงการเดิมอีกครั้งหนึ่ง ประกอบด้วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการเป็นประธาน โดยตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็น กรรมการโดยตำแหน่งและบุตรคุณวุฒิอีก 4 ท่าน คณะกรรมการชุดนี้ได้พิจารณาโครงการ ตามเค้าโครงเดิม ได้แก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสม แล้วได้เสนอจัดตั้งกองการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้น สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงธรรมการแบ่งออกเป็น 4 แผนก คือ แผนกกองอำนวยการ แผนกตรวจ แผนกกลาง และแผนกวิชาการ โครงการนี้ได้พิจารณาเสร็จสิ้นเมื่อต้นปี พ.ศ. 2483 โดยถือเป็นโครงการทดลองไปพลางก่อน

พ.ศ. 2483 เป็นปีแรกแห่งการดำเนินการตามโครงการ รัฐบาลได้ออกประกาศ รัฐนิยมฉบับที่ 9 ว่าด้วย ภาษาและหนังสือไทย กับหน้าที่พลเมืองดี ว่า คนไทยทุกคนต้องเคารพ ยกย่องภาษาไทยและถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องศึกษาให้รู้หนังสือไทย อย่างน้อยให้อ่านออกเขียนได้ ผู้ที่รู้แล้วก็จะต้องแนะนำชักชวนผู้ไม่รู้หนังสือไทย ให้รู้หนังสือไทย และเข้าใจหน้าที่พลเมืองดีของ ชาตินี้ ต่อมากระทรวงธรรมการได้แจ้งไปยังจังหวัดทุกจังหวัดถึงวิธีดำเนินการจัดตั้ง การเรียน การสอน แบบเรียน โดยเฉพาะหลักสูตร แบบเรียน ให้ใช้ของโรงเรียนประถมศึกษาไปพลางก่อน ในขณะเดียวกัน กระทรวงธรรมการก็ได้จัดตั้งกองการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้น เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2483 มีหน้าที่รับผิดชอบ และเป็นเจ้าของเรื่องการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ ประสานงานกับหน่วยงานอื่นในการ ดำเนินการจัดการศึกษาผู้ใหญ่

พ.ศ. 2484 เป็นปีทดลองดำเนินงานจัดการศึกษาผู้ใหญ่ เพื่อพิสูจน์หลักวิชาค้นคว้า ศึกษา และมุ่งเน้นทางคุณภาพมากกว่าปริมาณ จะเห็นว่าในปีนี้ กองการศึกษาผู้ใหญ่ได้ออก ระเบียบการต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ รวมทั้งหลักสูตร แบบเรียน ระเบียบการ สอบไล่ไว้พร้อม ทำให้การดำเนินการเป็นไปอย่างมีระบบและหลักเกณฑ์ ได้ทรงรณรงค์ขอ ประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบ เพื่อสร้างความเข้าใจและให้เห็นความสำคัญของการศึกษาผู้ใหญ่

พ.ศ. 2485 ได้ปรับปรุงการศึกษายุ่งใหญ่ที่เป็นปัญหา หลังจากไต่ถลวงในปี 2484 โค้ดขึ้น และให้สอดคล้องกับนโยบายการศึกษายุ่งใหญ่ พ.ศ. 2485 ที่ให้การศึกษายุ่งใหญ่เป็นส่วนช่วยส่งเสริมนโยบายของรัฐบาล ปรับปรุงแก้ไขการเรียนการสอน ผู้เรียนที่พูดภาษาไทยไม่ได้ เช่น ใน 4 จังหวัดภาคใต้ให้เน้นการพูดภาษาไทยให้รู้ ส่วนวิชาอื่น ๆ ให้ถือเป็นรองลงมา จัดอบรมครูสอนให้มีความชำนาญ จัดการศึกษายุ่งใหญ่ให้แยกคนต่างดาวที่อยู่ในประเทศไทย แต่ไม่พูดภาษาไทยและหนังสือไทย ให้รู้ภาษาและหนังสือไทย เป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมไทย

พ.ศ. 2486 เป็นปีเร่งรัดกวัดขันให้คนไทยที่ไม่รู้หนังสือไทยต้องรีบเร่งเรียนให้รู้หนังสือไทย ภายใน พ.ศ. 2486 ให้จงได้ หัวหน้ารัฐบาล คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ส่งคำสั่งวิงวอนไปยังพี่น้องสกุลไทยที่ไม่รู้หนังสือ ให้รีบเร่งเรียนรู้หนังสือให้สำเร็จ ภายในปี 2486 ไม่เพียงแต่เท่านั้น รัฐบาลยังได้ประกาศใช้พระราชกำหนดส่งเสริมการรู้หนังสือ พ.ศ. 2486 ขึ้นอีก อันเป็นกฎหมายบังคับให้คนไทยที่ไม่รู้หนังสือที่มีอายุ 20 - 45 ปีต้องเรียนรู้หนังสือ ถ้าผู้ใดยังไม่รู้ต้องเสียค่าบำรุงการศึกษาจะไม่เกิน 5 บาท เป็นค่าใช้จ่าย ทบวง กรม กอง แผนกและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งรัฐและเอกชนได้รับเร่งแก้ไขการไม่รู้หนังสืออย่างจริงจัง

พ.ศ. 2487 เป็นช่วงของสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ถูกถามประเทศไทยอย่างหนัก ความจริงนั้นได้ถูกโจมตีทางอากาศตั้งแต่ปลายปี 2486 แล้ว การสอนหนังสือผู้ใหญ่ในเวลา กลางคืนไม่สามารถจะทำได้ เพราะจุดตะเกียงหรือเปิดไฟฟ้าไม่ได้เหตุการณ์เริ่มทวีความรุนแรงขึ้น จนในปลายปี 2487 การศึกษายุ่งใหญ่ได้หยุดชะงักลง และเลิกล้มไปเกือบหมดสิ้น อย่างไรก็ตามจากสถิติ การดำเนินงานการศึกษายุ่งใหญ่ พ.ศ. 2487 แล้วจะเห็นว่าจำนวนนักศึกษา ยังมีปริมาณมากอยู่ ทั้งนี้เป็นเพราะผลการจัดมาตั้งแต่ พ.ศ. 2486 อันเป็นผลส่งมาถึง พ.ศ.

2487

พ.ศ. 2488 สงครามโลกได้สงบลงในตอนปลายปี การดำเนินงานการศึกษายุ่งใหญ่ ยังไม่สามารถจะทำได้ และตลอดปี 2489 อันเป็นปีหลังสงครามยุติใหม่ ๆ การดำเนินงาน การศึกษายุ่งใหญ่ยังขึ้นช้าไม่ได้ เนื่องจากได้รับความบอบช้ำจากสงคราม ภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง แร่นแค้นแสนสาหัส โดยเฉพาะประชาชนไม่มีเงินที่จะมานั่งเรียนหนังสือได้เลย

พ.ศ. 2490 การดำเนินการศึกษาผู้ใหญ่ ได้เริ่มฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ได้หยุดชะงักไป เนื่องจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังกล่าว รัฐบาลได้ยกเลิกแผนการดำเนินการศึกษาผู้ใหญ่ ใ้ใช้แรงไปยังจังหวัดต่าง ๆ ถึงแนวการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบใหม่ โดยจะแนทางตามวิชาชีพตามความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น ในขณะเดียวกัน กองการศึกษาผู้ใหญ่ได้ติดตามความเคลื่อนไหวขององค์การศึกษาวិทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งประเทศไทยได้ติดตามขอระเบียบการศึกษาแนวทาง และวิธีการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ตลอดมา

พ.ศ. 2491 นโยบายฟื้นฟูการศึกษาผู้ใหญ่ยังคงดำเนินต่อไป กระทรวงศึกษาธิการได้สั่งการไปยังจังหวัดต่าง ๆ ให้พิจารณาดำเนินการอย่างจริงจัง เป็นการเตรียมการเพื่อกำเนินการในปี 2492 เป็นต้นไป โดยปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ บัญชีความต้องการของราษฎรเป็นหลัก จัดให้มีผู้ดำเนินการประจำตำบล ตำบลละ 1 คน มีหน้าที่ ชักชวน โฆษณา ประชาสัมพันธ์การศึกษาผู้ใหญ่ อย่างไรก็ตาม ทางด้านความเคลื่อนไหวการศึกษาผู้ใหญ่ขององค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งประเทศไทย เป็นแนวความคิดที่ตรงกันนโยบายของไทย ที่ไม่เพียงให้หนังสือ อานออกเขียนได้เพียงอย่างเดียว แต่ให้เรียนรูทางความรู้วิชาชีพไปพร้อมกันด้วย ดังนั้น รัฐบาลไทยจึงได้ตกลงที่จะรวมแผนการทดลองจัดการศึกษาผู้ใหญ่ภาคหลักร่วมกันกับองค์การศึกษา ฯ โดยจะเริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. 2492 เป็นต้นไป จึงได้เตรียมงานทดลองไว้ นั่นคือ จัดตั้งคณะกรรมการรวมทั้งไทยและองค์การศึกษา ฯ แนวแนวการฟื้นฟูและพัฒนาการศึกษาผู้ใหญ่ได้เตรียมงานไว้แล้วก็ตาม ทางด้านการปรับปรุงงานภายในกองการศึกษาผู้ใหญ่ก็ดำเนินไป นั่นคือได้จัดตั้งแผนกโสตทัศนศึกษาขึ้นอีกแผนกหนึ่ง จึงทำให้กองการศึกษาผู้ใหญ่เพิ่มแผนกขึ้นเป็น 5 แผนก

พ.ศ. 2492 กระทรวงศึกษาธิการร่วมกับองค์การศึกษา ฯ สหประชาชาติได้ทำการทดลองจัดการศึกษาผู้ใหญ่ภาคหลักร่วมกัน ตามแผนที่ได้จัดเตรียมไว้แล้ว โดยดำเนินการระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม 2492 ในครั้งแรกทำการทดลองที่จังหวัดพระนคร และครั้งที่สองที่จังหวัดนครราชสีมา ในการดำเนินการครั้งนี้ องค์การศึกษา ฯ สหประชาชาติ ได้ส่งผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาผู้ใหญ่เข้าร่วมดำเนินการคือ ดร.แฟรงค์ ซี. เลาบัก กับคณะ หลังจากเสร็จสิ้นการทดลองทั้งสองแห่งแล้ว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางประการ คือ เปลี่ยนเรียกชื่อ "การศึกษาผู้ใหญ่ประเภทประถมศึกษา" แบบเดิม มาเป็น "การศึกษาผู้ใหญ่ภาคหลักร่วมกัน" และยังได้เรียบเรียงแบบเรียนการศึกษาผู้ใหญ่ภาคหลักร่วมกันขึ้นอีก 3 เล่ม กระทรวง

ศึกษาศึกษาใช้ให้เป็นแบบเรียนการศึกษายุใหญ่ในเวลาต่อมา

นอกจากงานทดลองการศึกษายุใหญ่ภาคหลักมูลฐานดังกล่าวแล้ว ทางคานนโยบาย
การขยายงานการศึกษายุใหญ่ประเภทอื่น หัวหน้ารัฐบาลได้แถลงนโยบายส่งเสริมการศึกษายุใหญ่
ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งทางด้านการศึกษาประชาชน โสภักดิ์ศึกษา และอาชีวศึกษายุใหญ่
โดยเฉพาะการอาชีวศึกษายุใหญ่จะได้รับการเอาใจใส่เป็นพิเศษ ดังนั้น จึงได้ขยายงานประเภท
การศึกษายุใหญ่ออกไปเป็น 4 ประเภท คือ การศึกษายุใหญ่ภาคหลักมูลฐาน การศึกษายุใหญ่
ภาคมัธยม การอาชีวศึกษายุใหญ่และการศึกษาประชาชน สำหรับงานอาชีวศึกษายุใหญ่นั้นได้
แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานขึ้นรับผิดชอบ และความคุมเป็นส่วน ๆ ทางคานของสมุคประชาชน
กระทรวงศึกษาศึกษา ได้ออกระเบียบว่าด้วยของสมุคประชาชน พ.ศ. 2492 เป็นแนวปฏิบัติ
ไว้ด้วย จึงกล่าวได้ว่า การดำเนินงานการศึกษายุใหญ่ได้ขยายกว้างขึ้น การปฏิบัติตาม
หลักเกณฑ์ได้เริ่มขึ้น พ.ศ. 2492 แต่ก็มีงานบางส่วนที่เตรียมแผนจะดำเนินต่อไป เช่นงาน
การอบรมเคลื่อนที่ไปทางจังหวัด เป็นต้น

พ.ศ. 2493 ได้ดำเนินงานตามนโยบาย และแนวความคิดที่ได้วางไว้ ได้เน้นการ
อาชีวศึกษายุใหญ่ และการศึกษาประชาชน จัดให้ของสมุคประชาชน การโฆษณาประชาสัมพันธ์
นำภาพยนตร์ไปฉายตามต่าง ๆ ชักชวนชี้แจงเรื่องการศึกษายุใหญ่ให้ประชาชนได้เข้าใจ อยางไร
ก็ตาม ก็เป็นไปในรูปของการโฆษณาเป็นส่วนมาก จึงทำให้การศึกษายุใหญ่ประเภทอื่นไม่ได้รับการ
เอาใจใส่เท่าที่ควร

พ.ศ. 2494 ได้ปรับปรุงขอบคพรองทาง ๆ ที่ประสบในปีก่อน กระทรวงศึกษาศึกษา
ได้แจ้งแนวทางการดำเนินงานการศึกษายุใหญ่ไปยังจังหวัดต่าง ๆ อีกครั้งให้รัดกุมยิ่งขึ้น ปรับปรุง
แนวทางปฏิบัติงานอาชีวศึกษา ให้เหมาะสมกับการขยายงาน และในปีนี้ได้จัดตั้งแผนการศึกษา
ประชาชนขึ้นอีกแผนกหนึ่ง ในกองการศึกษายุใหญ่ เพื่อรับผิดชอบงานการศึกษาประชาชนได้อย่าง
เต็มที่

พ.ศ. 2495 ยังคงเน้นการศึกษาประชาชน และอาชีวศึกษายุใหญ่ กระทรวงศึกษาศึกษา
และกระทรวงมหาดไทย ได้ร่วมมือกันเตรียมงานของสมุคประชาชนในท้องที่อำเภอต่าง ๆ มี
การปรับปรุงระเบียบการของสมุคประชาชนเป็นระเบียบการว่าด้วยของสมุคประชาชน พ.ศ. 2495

โดยให้ยกเลิกระเบียบการ พ.ศ. 2492 ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับการขยายงานด้านนี้ จัดให้หน่วยการศึกษาประชาชนประจำที่และเคลื่อนที่ใน 4 จังหวัดภาคใต้ จัดหน่วยโสตทัศนศึกษาสำหรับการอาชีวศึกษาผู้ใหญ่ให้ดำเนินไปตามระเบียบที่ได้ออกไว้แล้ว

พ.ศ. 2496) กองการศึกษาผู้ใหญ่ได้รับงบประมาณสร้างห้องสมุดประชาชนตามแผนปี 2495 ทำให้ห้องสมุดเพิ่มขึ้นมาก ขยายงานการศึกษาประชาชน หน่วยเคลื่อนที่มีทั้งทางบกและทางน้ำ บริการให้ความรู้แก่ประชาชนในคานต่าง ๆ การอาชีวศึกษาผู้ใหญ่ ได้ปรับปรุงคณะกรรมการอาชีวศึกษาผู้ใหญ่อีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้สอดคล้องกับการปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม และการจัดระเบียบของกรมอาชีวศึกษา ตลอดจนอำนาจหน้าที่และการควบคุมของคณะกรรมการโคนะแนะทางปฏิบัติ, การจัดตั้งโรงเรียนอาชีวศึกษาผู้ใหญ่แทนโรงเรียนเดิมที่เลิกไปแล้ว และในปีนี้องค์การในประเทศไทยได้ตกลงทำสัญญาจัดตั้งศูนย์กลางอบรมการศึกษาผู้ใหญ่จังหวัดอุบลราชธานี หรือ ศ.อ.ศ.อ. กับสหประชาชาติ ซึ่งก็นับได้ว่าเป็นอีกก้าวหนึ่งของงานการศึกษาผู้ใหญ่ที่ได้ขยายวงกว้างต่อไป

พ.ศ. 2497 ดำเนินการจัดตั้งศูนย์กลางอบรมการศึกษาผู้ใหญ่ที่จังหวัดอุบลราชธานีเป็นแหล่งปฏิบัติการให้ความรู้แก่ประชาชนในคน อนามัย การเกษตร การเรือน การช่าง สวัสดิภาพสังคมและการศึกษา เพื่อแก้ปัญหาชนบท ความโง่เขลา ความจน ขาดอาหารและโรคภัยไข้เจ็บ นอกจากนั้น ศ.อ.ศ.อ. ยังเป็นแหล่งผลิต "สารนิเทศ" คือคู่มือการอบรมเป็นเวลา 2 ปี แล้วออกไปประจำทำงานตามภาคและจังหวัดต่าง ๆ ปีละประมาณ 60 คน เป็นการให้ความรู้แก่ประชาชนที่เรียกว่า "มูลสารศึกษา" สำหรับการศึกษาประเภทอื่นนั้นดำเนินไปตามปกติ

พ.ศ. 2498 - 2499 การดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่ได้ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนตามปกติ ซึ่งเขาอุปเขารอยถื่น ทั้งปริมาณและคุณภาพสำหรับปี พ.ศ. 2499 ได้เพิ่มประเภทการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นอีก 1 ประเภท คือ มูลสารศึกษา เนื่องจากว่าในปี "สารนิเทศ" รุ่นแรกได้ออกปฏิบัติงานตามจังหวัดต่าง ๆ 10 จังหวัด ทางด้านการศึกษาผู้ใหญ่ภาคหลักมูลฐาน และการศึกษาผู้ใหญ่ภาคมัธยม ถึงแม้ว่าจะมีจำนวนโรงเรียนเพิ่มขึ้น แต่จำนวนผู้เรียนได้ลดลง ซึ่งในขณะเดียวกัน การศึกษาประชาชนและอาชีวศึกษาผู้ใหญ่ได้ขยายเพิ่มขึ้น

พ.ศ. 2500 - 2501 การดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่ภาคหลักรฐาน และการศึกษาผู้ใหญ่ภาคมัธยม ยังคงลดปริมาณลง สำหรับการศึกษาระชาชน และอาชีวศึกษาผู้ใหญ่ก็ยังมีปริมาณเพิ่มขึ้นตามเคย ทั้งนี้เป็นเพราะว่า การจัดการศึกษาประชาชนและอาชีวศึกษาผู้ใหญ่มีขอบเขตกว้างขวางกว่าการศึกษาผู้ใหญ่ในรูปแบบอื่น ประกอบกับขณะนั้น มูลสารศึกษาก็ได้เข้ามา มีบทบาทและช่วยการดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่ได้เพิ่มมากขึ้น

พ.ศ. 2502 - 2503 สารนิเทศก์ ซึ่งเดิมสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ได้โอนไปสังกัดกระทรวงมหาดไทย เพราะว่าการปฏิบัติงานของสารนิเทศก์นั้น ได้สอดคล้องกับแผนพัฒนาท้องถิ่นของรัฐบาลซึ่งกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ดำเนินงาน จึงทำให้กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทยได้รวมมือกันปฏิบัติการ เพื่อความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน จึงได้โอนสารนิเทศก์ดังกล่าวสำหรับกระทรวงศึกษาธิการนั้น คงเป็นผลิตสารนิเทศก์แต่เพียงอย่างเดียว อีกโครงการหนึ่งที่กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงศึกษาธิการได้รวมมือกันก็คือ ดำเนินการโครงการประชาชนหมู่บ้านขวัญ เมื่อ พ.ศ. 2502 โดยจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการขึ้นที่โรงเรียนสามเสนนอก เพื่อเป็นงานทดลองรูปแบบของการพัฒนาส่งเสริมความรู้ทางดานต่าง ๆ เช่น การอาชีพ ส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ตนเองและส่วนรวม ให้ความรู้ทางดานสุขภาพอนามัย ความสามัคคี รวมแรงรวมใจกันสร้างความสำเร็จให้แกท้องถิ่น โดยยึดหลักการช่วยตนเองเป็นสำคัญ

ทางดานอาชีวศึกษาผู้ใหญ่ พ.ศ. 2503 ได้จัดตั้งโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ และโรงเรียนสรวพัฒนาขึ้นในส่วนกลางเป็นครั้งแรก จะเห็นวาทานการศึกษาผู้ใหญ่ประเภทอาชีวศึกษา การศึกษาประชาชน หองสมุดประชาชน และโสตทัศนศึกษา ได้ขยายงานและมีบทบาทมากขึ้น ในตรงกันข้าม การศึกษาภาคหลักรฐาน และการศึกษาผู้ใหญ่ภาคมัธยม มีปริมาณลดลงอีก เป็นที่เห็นได้ชัดเจนวาทานการศึกษาผู้ใหญ่ได้รับการจัดอย่างมีระบบซึ่งมีหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง เช่นเดียวกับการศึกษาของเด็ก ทำให้จำนวนครูหนังสือมากยิ่งขึ้น การศึกษาผู้ใหญ่ต้องซบเซาลง เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่เมื่อสงครามสงบลง จึงได้มีการฟื้นฟูขึ้นใหม่ ดังจะเห็นได้จากโครงการศึกษา พ.ศ. 2494 ก็ได้มีข้อบัญญัติเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่โดยกล่าวถึงความหมายและลักษณะการจัด ซึ่งมีข้อความว่า "การศึกษาผู้ใหญ่เป็นการศึกษาสำหรับเพศใดการศึกษาภาคบังคับกับหรือไม่มีโอกาสศึกษาขณะอยู่ในวัยเรียนหรือสำหรับศึกษาวิชาชีพเพิ่มขึ้น " ตลอดจนในแผนการศึกษา

แห่งชาติ ฉบับ พ.ศ. 2503 ข้อ 26 ก็ได้กล่าวว่า "รัฐพึงสนับสนุนการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อประโยชน์แก่ผู้ใหญ่ที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษา ซึ่งจะอยู่ในวัยเล่าเรียนหรือที่ประสงค์จะศึกษาเพิ่มเติม เพื่อประกอบอาชีพให้ได้ดีขึ้น หรือที่อยู่ในสภาพซึ่งไม่อาจรับการศึกษาได้ตามปกติ" พร้อมกันนี้ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 1 - 4 ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 - 4 ก็มีข้อกำหนดที่สนับสนุนการศึกษาผู้ใหญ่เรื่อยมาและทวีมากยิ่งขึ้น จะเห็นว่าการศึกษายุใหญ่ได้รับการพัฒนาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลง แต่ในช่วง พ.ศ. 2504 - 2523 ได้มีการพัฒนากายใต้แผนพัฒนาประเทศอันเป็นระยะเวลาที่มีการพัฒนาสูงสุด ซึ่งสามารถจัดยุคแห่งการพัฒนาได้เป็น 3 ยุค คือ ยุคฟื้นฟู (พ.ศ. 2504 - 2507) ยุคปรับปรุง (พ.ศ. 2508 - 2511) และยุคขยายงาน (พ.ศ. 2512 - 2523)

ยุคแรก (พ.ศ. 2504 - 2507) จัดเป็นยุคฟื้นฟู ยุเนสโกได้ให้ความสนใจในการศึกษายุใหญ่มากขึ้น จึงจะเห็นได้จากมีการพูดถึงในเรื่องการศึกษายุใหญ่ เมื่อมีการประชุมทางการศึกษาระหว่างประเทศบ่อย ๆ ครั้ง ในสมัยนั้นเป็นที่ยอมรับกันว่าประเทศจะสามารถพัฒนาได้ต้องสอนให้คนรู้หนังสือก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใหญ่ซึ่งสามารถนำความรู้ที่ได้จากการเรียนหนังสือไปใช้ประโยชน์ได้ทันที จึงจัดให้มีการรณรงค์เพื่อจัดการไม่หนังสือแห่งโลก (World Literacy Campaign) แต่รัฐบาลไทยได้เล็งเห็นว่า การสอนใหญ่ใหญ่รู้หนังสือเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ประเทศพัฒนาได้ จำเป็นต้องมีการสอนความรู้ทางวิชาชีพเบื้องต้น และเผยแพร่ความรู้ทั่วไปอันจะช่วยให้เสริมสร้างความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ทางกองการศึกษาผู้ใหญ่จึงได้ฟื้นฟูการศึกษายุใหญ่ซึ่งซบเซามาตั้งแต่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยจัดเพิ่มเป็น 3 ประเภท คือ จัดตั้งสายสามัญ สายอาชีพและการเผยแพร่ความรู้ทั่วไป โดยจัดเป็นโครงการต่าง ๆ ซึ่งได้สืบเนื่องมาจนถึง พ.ศ. 2507

ยุคกลาง (พ.ศ. 2508 - 2511) จัดเป็นยุคปรับปรุง เนื่องจากในปี 2508 ยุเนสโกได้จัดให้มีการประชุมรัฐมนตรีศึกษานานาชาติที่กรุงเตหะราน ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมด้วย และได้นำแนวความคิดมาปรับปรุงการจัดการศึกษายุใหญ่ให้เป็นการศึกษายุใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ (Functional Literacy) โดยปรับหลักสูตรให้ใกล้เคียงกับชีวิตประจำวัน ซึ่งเชื่อว่าจะเป็นสิ่งจูงใจให้ผู้ใหญ่มาเรียนมากขึ้น กองการศึกษายุใหญ่ได้เริ่มโครงการทดลองที่จังหวัดลำปาง เมื่อ

พ.ศ. 2511) นอกจากนี้ยังได้ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญจากกลุ่มสนใจ พัฒนากัน
โดยที่สนับสนุนการเพื่อการศึกษาผู้ใหญ่

ยุคปลาย (พ.ศ. 2512 - 2523) จัดเป็นยุคขยายงาน ซึ่งเป็นช่วงเวลาในแผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 - 4 (พ.ศ. 2512 - 2524) ในช่วงแผนดังกล่าวนี้ ได้
มีแนวความคิดว่าการศึกษามีส่วนเกี่ยวข้องของการพัฒนาประเทศอย่างใกล้ชิด ทำให้ประเทศมี
รายได้สูงขึ้น เพราะการศึกษาทำให้ผลผลิตสูง จึงมีแนวโน้มที่จะเน้นการพัฒนาทางการ
การศึกษาเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นแรงผลักดันที่มีความสำคัญประการหนึ่งของการ
จัดการศึกษา กล่าวคือ การเพิ่มขึ้นของประชากร จำเป็นต้องเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้นโดยส่วนกัน
โดยการปรับปรุงคุณภาพคน การอบรมและการศึกษา การศึกษาของมุ่งส่งเสริมการ
พัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยการเสริมสร้างและเตรียมกำลังคน ดังนั้น เพื่อสนองนโยบาย
ของแผนพัฒนาประเทศในด้านนี้ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ จึงตั้งจุดมุ่งหมายที่สอดคล้องกับ
การพัฒนาประเทศ โดยให้การศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความ
ประสานสัมพันธ์กัน และเหมาะสมกับสภาพตลาดแรงงานในปี พ.ศ. 2517 รัฐบาลได้แต่งตั้ง
คณะกรรมการวางแผนพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษาซึ่งได้กล่าวถึงการศึกษาออกโรงเรียนว่า

"การศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องเป็นการศึกษาสำหรับประชาชน รัฐจะต้อง
ส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งจัดขึ้นเพื่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ อันได้แก่
ผู้ที่มิได้อยู่ในระบบโรงเรียน เช่น ผู้ที่จบการศึกษามากับคัมแล้ว และไปประกอบ
อาชีพทางการเกษตร อาชีพรับจ้างหรืออาชีพอื่น ๆ ผู้ที่เรียนไม่จบการศึกษามากับกับ
ผู้ที่ไม่ร่ำหนังสือและบุคคลทั่วไป"

ฉะนั้น ในแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ. 2520 หมวดที่ 2 ว่าด้วยแนวนโยบาย
การศึกษาของรัฐได้ระบุว่า "รัฐพึงเร่งจัดและสนับสนุนการศึกษานอกระบบโรงเรียนในลักษณะต่าง ๆ
เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลได้รับการศึกษาตลอดชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่มี
โอกาสได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นอันดับแรก นอกจากนี้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติระยะที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524) ก็ได้วางนโยบายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

นอกโรงเรียน โดยระบุไว้ในบทที่ 7 ข้อ 1.1 (5) ว่า "จะขยายการศึกษานอกโรงเรียนให้กว้างขวางครอบคลุมทั่วประเทศ โดยเน้นการฝึกอบรมด้วยวิชาชีพ จัดเนื้อหาวิชาเรียนให้ตรงกับความต้องการของท้องถิ่นในประหยัดและต่อเนื่อง ..."

ทางคำนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาก็ได้ปรากฏชัดแจ้งในนโยบายการศึกษาของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา ข้อ 5.3.7 ว่า "จะปรับปรุงและส่งเสริมการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบและลักษณะต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในชนบทโดยจะเน้นการฝึกอบรมเรื่องอาชีพให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น และการส่งเสริมให้ประชาชนหาความรู้เพิ่มเติม" ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2520 กระทรวงศึกษาธิการจึงได้เงินจากธนาคารโลกจัดทำโครงการพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อปรับปรุงและจัดตั้งศูนย์การศึกษาตลอดชีวิต ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคกลางและภาคใต้ ตลอดจนจัดตั้งสำนักงานกลางเพื่อช่วยเหลือและประสานงานที่กรุงเทพมหานครพร้อมกับขยายหน่วยงานที่จัดการศึกษาผู้ใหญ่เป็นกรมการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อจัดการศึกษานอกโรงเรียน อันมีรูปแบบมาจากการศึกษาผู้ใหญ่ แต่เพิ่มการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนไว้อีก โดยมีหน่วยงานทั้งรัฐบาล รัฐวิสาหกิจ และเอกชนช่วยกันจัด จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นการยืนยันให้ประจักษ์ชัดได้ว่า งานการศึกษาผู้ใหญ่ของประเทศไทยยุคนี้ได้รับการขยายและปรับปรุงอย่างมาก จนกลายเป็นการศึกษานอกโรงเรียน (ไม่ใช่ในระบบโรงเรียนเพียงอย่างเดียว) ซึ่งพอจะแบ่งลักษณะการจัดการศึกษาให้เป็น 3 ประเภทดังต่อไปนี้

* ประเภทที่ 1 การให้ความรู้สำหรับเป็นรากฐานในการดำรงชีวิต หมายถึงการศึกษาที่จัดสำหรับช่วยผู้ใหญ่เรียนสามารถคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น มีเครื่องมือในการประกอบอาชีพในการศึกษาหาข้อมูลต่าง ๆ มาประกอบการคิด การตัดสินใจในการดำรงชีวิตประจำวัน ได้แก่ โครงการการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ และการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ

* ประเภทที่ 2 การเพิ่มพูนความรู้และทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงาน และการดำรงชีวิตเพื่อพัฒนาอาชีพและชีวิตความเป็นอยู่ของคนให้ดียิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ได้แก่ โครงการการฝึกและการเรียนในสายอาชีพสาขาต่าง ๆ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว และกลุ่มสนใจ

* ประเภทที่ 3 การให้ความรู้เพิ่มเติมเพื่อพัฒนาคุณภาพของประชาชนโดยทั่วไปการให้ข้อมูลข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์ หรือความรู้รอบตัว เพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อป้องกันการ

ลุ่มหนังสือและสิ่งที่ได้เรียนมาแล้ว และเพื่อย้ำและส่งเสริมความรู้ ความคิดในการริเริ่มสร้างสรรค์
ทาง ๆ ได้แก่โครงการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน หอสมุดประชาชน งานโสตทัศนศึกษา งาน
การศึกษาผู้ใหญ่ทางสื่อสารมวลชน

สรุปท้ายบท

บทนี้ได้กล่าวถึงประวัติและวิวัฒนาการของการศึกษานอกระบบ และการศึกษาผู้ใหญ่
โดยละเอียด ทั้งที่เริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี เรื่อยมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีลักษณะ
การเรียนการสอนในแบบของการศึกษานอกระบบโรงเรียนอย่างเห็นได้ชัด โดยมีแหล่งของความรู้
ที่สำคัญ ๆ คือ วัด วัช บาน และชุมชน ลักษณะที่เด่นของการศึกษาไทยอีกประการหนึ่งก็คือ
การศึกษาแบบเดิมของไทยเรากลับแต่สมัยสุโขทัยมาจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
ระยชน อรรถกล่าวไว้ว่าเป็นการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการหรือการศึกษาตามอัธยาศัย (In-
formal Education) เพราะว่าเป็นการเรียนรู้อย่างไม่มีแบบแผนแน่นอน และได้รับความรู้
คู่ไปกับการทำงาน หรือการปฏิบัติในชีวิตจริงนั่นเอง

ภายหลังจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การเปลี่ยนแปลง
ทางด้านการจัดการศึกษาได้มีลักษณะและรูปแบบสอดคล้องกับประเทศต่างตะวันตก สำหรับการศึกษา
ผู้ใหญ่ได้มีบทบาทสำคัญมากขึ้นต่อการพัฒนาประเทศ โดยรัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญในการ
หนังสือของประชาชนมากยิ่งขึ้น จึงได้จัดตั้งกองการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม
พ.ศ. 2483) ให้มีหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการจัดการศึกษาผู้ใหญ่และทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วย
งานอื่น ๆ ภาย ซึ่งคงจะเห็นได้ว่าในช่วงปี พ.ศ. 2483 - 2503 ได้มีการพัฒนารูปแบบ
กิจกรรม และกระบวนการในการดำเนินการทางงานการศึกษาผู้ใหญ่หลายประการ ควบคู่กันดังที่
ได้กล่าวมาแล้ว

ในช่วงเวลาดังแต่ พ.ศ. 2503 - 2523 ก็นับได้ว่าการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนได้มีการพัฒนาโดยสอดคล้องกับแผนพัฒนา เศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่
1 - 4 และจัดได้ว่าเป็นยุคแห่งการพัฒนาสูงสุด โดยอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ยุค คือยุคฟื้นฟู
มีการส่งเสริมและการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือและการมีอาชีพเบื้องต้น ในยุคกลาง เป็นการ
ปรับปรุงและริเริ่มแนวคิดใหม่สำหรับการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ สำหรับยุคปลายนับว่าเป็นยุค

แห่งการขยายงานและมีแนวความคิดทางการศึกษามีส่วนเกี่ยวข้องกับภาวการณ์พัฒนาประเทศอย่างมาก ในช่วงนี้เองงานการศึกษาผู้ใหญ่ซึ่งเดิมมีฐานะเป็นเพียงกองการศึกษาผู้ใหญ่เท่านั้น ก็ได้รับการยกฐานะและประกาศจัดตั้งเป็นกรมการศึกษานอกโรงเรียน เมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2522 โดยมีนายบรรจง ชูสกุลชาติ เป็นอธิบดีคนแรก และมีนายแพทย์บุญสม มาร์ติน เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น

กิจกรรมการเรียนการสอน

1. ผู้สอนบรรยาย และพยายามชี้ให้เห็นถึงช่วงเวลาสำคัญ ๆ ในประวัติการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบของไทย
2. ให้ผู้เรียนสรุปถึงเหตุการณ์สำคัญในแต่ละสมัย ซึ่งส่งผลกระทบและมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานทางด้านการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย
3. ให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่มอภิปราย โดยให้เปรียบเทียบถึงวิวัฒนาการของการศึกษาผู้ใหญ่ในแต่ละยุคความขึ้นต่อกันขององค์ประกอบด้านใดบ้าง
4. ให้ผู้เรียนไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากเอกสารอ้างอิงท้ายบทแล้วนำมารายงานหรือสรุปในห้องเรียนให้เพื่อน ๆ ฟัง โดยมีผู้สอนซักถามและช่วยสรุปอีกครั้งหนึ่ง

การวัดและการประเมินผล

1. สังเกตความสนใจ และบรรยากาศในการเรียนของนิสิต ขณะที่กำลังฟังการบรรยาย หรือในขณะที่มีผู้เรียนคนอื่นร่วมในการอภิปราย ซักถามปัญหา
2. สังเกตความเข้าใจของผู้เรียนในขณะที่สรุปสาระสำคัญ หรือในการอภิปรายกลุ่มว่ามีความรู้และความมั่นใจเพียงใด
3. สังเกตว่าผู้เรียนต่างงานตามที่ได้รับมอบหมายหรือไม่ จากการที่นำเอาสาระสำคัญจากการค้นคว้ามารายงานและอภิปรายในห้องเรียน.

เอกสารอ้างอิง

กชกร สังขชาติ การศึกษานอกระบบโรงเรียน ศักดิ์โสภณการพิมพ์ 2527, 192 หน้า
การศึกษานอกโรงเรียน, กรม วิวัฒนาการทางการศึกษานอกโรงเรียนของไทย โรงพิมพ์

คุรุสภา 2527, 143 หน้า

จิรภา รัตนศิริ การพัฒนาการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2504 - 2523

วิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร 2525, 440 หน้า (อัดสำเนา)

ทวีป อภิสิต การศึกษานอกระบบโรงเรียน หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู 2523,
342 หน้า

ศุภร ศรีแสน การศึกษานอกโรงเรียน พิมพ์ครั้งที่ 2 มปท. 2523, 259 หน้า

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในต่างประเทศ

เนื่องจากในบทที่แล้วได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบในประเทศไทย ซึ่งคงจะทำให้ผู้อ่านได้ทราบถึงความเป็นมาตลอดจนแนวคิดและวิธีการดำเนินงานที่เป็นมาแล้วของไทย ดังนั้นถ้าหากเราได้ทราบถึงการดำเนินการทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาผู้ใหญ่ของประเทอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่พัฒนาและเจริญรุ่งเรืองมาแล้ว คือประเทศในทวีปอเมริกา และยุโรป ย่อมจะทำให้เราทราบแนวทางและวิธีการ ซึ่งอาจจะนำมาพิจารณาและประยุกต์ใช้ได้กับสังคมไทย สำหรับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในประเทศไทยแถบเอเชีย ซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านของไทยเรา ก็จะทำให้เราได้แลเห็นความเป็นไปใดสำหรับการนำมาดำเนินการในประเทศไทยได้มากขึ้น

ในการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของต่างประเทศนั้น ผู้เขียนคิดว่าองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดทำเนื่การที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจโดยยงคี่ ก็คือการพิจารณาจากสภาพปัญหาทางควม เศรษฐกิจและสังคมอันมีผลเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในสังคมนั้น นอกจากนั้นก็ควาวิเคราะห์ถึงวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนอย่างละเอียด การจัดกิจกรรมต่าง ๆ จะช่วยให้ทราบว่ามีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่วางใจหรือไม่ สำหรับหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีบทบาทในการจัดกิจกรรมก็จะช่วยให้เราถึงความเอจจริงเอจจังของรัฐบาลประเทศนั้น ๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นก็จะเป็นส่วนที่ทำให้เราได้ตระหนักถึงและหาแนวทางที่จะแก้ไขและขจัดให้หมดสิ้นไปในที่สุด ที่กล่าวมาแล้วนี้จึงเป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในต่างประเทศ

ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ และประเทศแคนาดา ซึ่งนับว่าเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วและได้จัดทำเนื่การทางด้านการศึกษาผู้ใหญ่มาก่อนประเทศไทย จึงนับว่ามีรูปแบบในการดำเนินการที่น่าสนใจ และคงจะมีอิทธิพลในบางส่วนของเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทย ทั้งนี้เพราะว่ามีนักการศึกษาไทยจำนวนมากได้รับการอบรมสั่งสอนมาจากประเทศเหล่านี้ด้วย สำหรับประเทศเพื่อนบ้านที่จะกล่าวถึงได้แก่ประเทศสิงคโปร์ ฟิลิปปินส์

และอินโกนีเซีย ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มประเทศอาเซียนได้มีการติดต่อกับไทยอยู่เสมอ กงชามให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น และเป็นการเปรียบเทียบในการจัดทำเนโนการโดยทั่ว ๆ ไป

1. ประเทศสหรัฐอเมริกา

ระยะตน

ในช่วงศตวรรษที่ 17 และระยะหนึ่งของศตวรรษที่ 18 การดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่ในสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่มุ่งให้ผูเรียนสามารถอ่านคัมภีร์ไบเบิล และหนังสือเกี่ยวกับศาสนาเท่านั้น ระยะนี้เป็นระยะของการกุศล ต่อมาถึงสมัยอาณานิคมการศึกษาผู้ใหญ่ได้เปลี่ยนแนวโน้มเน้นหนักไปทางการศึกษาวิชาสามัญ วิชาเกี่ยวกับการปกครองแบบประชาธิปไตย มีการอภิปรายเกี่ยวกับหน้าที่พลเมือง ในสมัยนี้ได้จัดตั้งชุมนุมขึ้น ซึ่งเป็นที่รวมของคนทุกอาชีพ เพื่ออภิปรายเรื่องศีลธรรม การเมือง สังคม ปรัชญา

ต่อมาการศึกษาผู้ใหญ่ในสหรัฐอเมริกาหันมามีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ความรู้ทางวิชาวิทยาศาสตร์ธุรกิจประโยชน์ การค้นคว้า มีความรับผิดชอบต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

จากสมัยสงครามในประเทศจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นช่วงที่คนอพยพเข้าไปในสหรัฐอเมริกา การศึกษาผู้ใหญ่ในสมัยนั้นจึงเน้นเกี่ยวกับหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมของอเมริกัน กิจกรรมสาธารณะและการศึกษาวิชาชีพ หน่วยงานที่จัดขึ้นเพื่อให้การศึกษาผู้ใหญ่ได้แก่หน่วยงานเกษตร ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ใหญ่ที่สุด โดยมีพระราชบัญญัติและสมาคมต่าง ๆ สนับสนุนมากมาย มีโรงเรียนผู้ใหญ่ทางไปรษณีย์ และสมาคมอาสาทางการศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกโรงเรียนอีกมากมาย

หลังจากปี 1919 - ปัจจุบัน ได้แบ่งการเติบโตของการศึกษาผู้ใหญ่ในสหรัฐอเมริกาออกเป็น 4 ช่วง ซึ่งได้แก่ระยะอุดมการณ์ (1919 - 1929) ระยะความเป็นจริง (1930-1946) ระยะสถาบันทางการศึกษาผู้ใหญ่ (1947 - 1964) และระยะปัจจุบันซึ่งจัดอยู่ในช่วงในความสำคัญแก่สังคม (1964 - ปัจจุบัน)

ระยะอุดมการณ์ (1919 - 1929)

ระหว่างหลังสงครามการศึกษาผู้ใหญ่ถูกใช้เป็นเครื่องมือปฏิรูปทางสังคมและความก้าวหน้าทางสังคมนักเรียนในระบายนี้อุทิศความสนใจในเรื่องคุณธรรม ในระยะนี้สมาคมการศึกษาผู้ใหญ่ได้เริ่มก่อตั้งขึ้น ซึ่งได้แก่สมาคมการศึกษาผู้ใหญ่ระดับอาชีพได้ก่อตั้งขึ้นในปี 19๑2

ระยะความจริง (1930 - 1946)

เนื่องจากความตกต่ำหลังเศรษฐกิจ และสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงทำให้มีการปรับปรุงอุดมการณ์ต่าง ๆ ทางการศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้เป็นอุดมการณ์ที่สามารถปฏิบัติและมีผลเป็นปรีชาจิตใจ ช่วงนี้เริ่มมีการศึกษาผู้ใหญ่โดยอาชีพ ซึ่งพยายามเรียกร้องให้สาขาวิชาเป็นไปทางการศึกษามากกว่าการปฏิรูปสังคม ซึ่งจัดเป็นช่วงเวลาที่สำคัญสำหรับทิศทางในความหวังที่เคยมี แต่ก็ยังเป็นระยะที่เจริญงอกงามบรรลุนิติภาวะอยู่ ตำราการศึกษาผู้ใหญ่วารสารการศึกษาผู้ใหญ่ (Journal of Adult Education) ฉบับแรกก็ออกในตอนนี้ พร้อมด้วยหนังสือคู่มือการศึกษาผู้ใหญ่ (Handbook of Adult Education)

ระยะสถาบันทางการศึกษาผู้ใหญ่ (1947 - 1964)

ในช่วงปี 1920 เรื่อยมาจนถึงปี 1959 เป็นช่วงที่องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและที่ไม่เกี่ยวกับการศึกษาขยายตัวมากขึ้นและมุ่งเน้นทางการศึกษาผู้ใหญ่มากขึ้น ในระยะนี้ความพยายามได้มุ่งไปที่แก้ปัญหาค่าจำกัดความ และความเข้าใจเกี่ยวกับสาขาวิชา ซึ่งในเรื่องนี้ควรให้เกียรติแก่ศูนย์การศึกษาผู้ใหญ่ทั่วไป และสมาคมการศึกษาผู้ใหญ่แห่งสหรัฐอเมริกา ในช่วงระยะเวลานี้การศึกษาผู้ใหญ่ได้รับการสนับสนุนการเงินจากรัฐ และองค์กรเอกชน ในปี 1957 แขนงวิชาการการศึกษาผู้ใหญ่เป็นที่รู้จักในระดับชาติมากขึ้น มีการจัดตั้งแผนกโครงการการศึกษาผู้ใหญ่ในสำนักงานการศึกษาแห่งสหรัฐอเมริกา กฎหมายหลายฉบับออกเพิ่มขึ้นในระยะนี้เพื่อให้เงินในด้านการพัฒนาการศึกษาผู้ใหญ่และการวิจัยได้แก่ กฎหมายช่วยเหลืออาชีพ กฎหมายพัฒนาแรงงานและการฝึกอบรม กฎหมายการศึกษาวิชาชีพ และกฎหมายเพื่อโอกาสทางเศรษฐกิจ

ในปี 1964 การศึกษาผู้ใหญ่ในสหรัฐอเมริกาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับหน้าที่ทางสังคมและความสำคัญของแต่ละคน และกิจกรรมต่าง ๆ ยังคงจัดเพื่อคนชั้นกลาง ส่วนวิธีการจัดเป็น

ไปตามความเหมาะสมของ เวลาและสถานที่ สถาบันทางการศึกษาผู้ใหญ่ที่ก่อกำเนิดขึ้นในระยะนี้

ระยะเห็นความสำคัญของสังคม (1964 - ปัจจุบัน)

ช่วงนี้เป็นช่วงที่มีการเรียกร้องทางเศรษฐกิจ ของการความเสมอภาคทางสังคม รัฐบาลพยายามแก้ปัญหาของสังคม ซึ่งบางเรื่องกลับกลายเป็นปัญหามากขึ้น ในปี 1967 รัฐบาลจึงได้ออกพระราชบัญญัติ "โอกาสทางเศรษฐกิจ" เพื่อแก้ไขปัญหา "สงครามความจน" วัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัตินี้เพื่อที่จะกำจัดความยากจนท่ามกลางความมั่นคงของชาติ โดยการเปิดโอกาสให้ทุกคนในด้านการศึกษา การฝึกงาน การทำงานและโอกาสที่จะมีชีวิตอยู่ด้วยความภูมิใจในตัวของตัวเอง การศึกษาเป็นสิ่งที่ทุกคนเห็นว่าเป็นเครื่องมือกำจัดความจน ดังนั้น พระราชบัญญัตินี้จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งแก่การศึกษาผู้ใหญ่ สถาบันการศึกษาผู้ใหญ่ทุกแห่งให้ความร่วมมือ

สถาบันดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกระบบโรงเรียนในสหรัฐอเมริกา

ในสหรัฐอเมริกามีองค์กรใหญ่ ๆ อยู่ 3 ประเภทที่เป็นผู้นำทางการศึกษาผู้ใหญ่ คือ ศูนย์ฝึกอบรม รัฐบาลและมูลนิธิ และสมาคมทางดานวิชาชีพ

1) รัฐบาลและมูลนิธิ

รัฐบาลได้ให้การสนับสนุนในด้านการเงินและการโฆษณาเผยแพร่อีกด้วย รัฐบาลได้ให้การช่วยเหลือในด้านการพัฒนามากกว่าการควบคุม โดยรัฐบาลยึดหลัก 2 ประการ ประการที่หนึ่ง รัฐบาลไม่ควรมีบทบาทในการจัดบริการและยุ่งเกี่ยวกับระบบของสังคม ถ้าหากว่าจัดให้ประสิทธิภาพได้โดยหน่วยงานเอกชน ประการที่สอง รัฐบาลหรือหน่วยงานที่สูงกว่าไม่ควรดำเนินงานไม่ว่าเรื่องใด ๆ ถ้าหน่วยงานของรัฐในระดับที่ต่ำกว่าสามารถปฏิบัติให้สำเร็จลงได้

รัฐต่าง ๆ ก็มีบทบาทในการเป็นผู้นำทางการศึกษาผู้ใหญ่ด้วย รัฐบาลกลางจัดระบบประมาทให้แก่รัฐเพื่อจ้างบุคลากรในระดับรัฐ และขอรองในองค์กรต่าง ๆ ของรัฐให้ความร่วมมือ ปัจจุบันนี้จะมีบุคลากรอย่างน้อยหนึ่งคนในแผนกการศึกษาของรัฐที่มีความรับผิดชอบในการศึกษาผู้ใหญ่

มูลนิธิเอกชนก็เหมือนรัฐบาลกลางและรัฐบาลของรัฐ เพราะมูลนิธิเอกชนมีบทบาทเป็นผู้นำ โดยเลือกสนับสนุนด้านการเงินงานวิจัยและกิจการการศึกษาผู้ใหญ่ มีมูลนิธิที่สำคัญ 3 มูลนิธิ ได้แก่ มูลนิธิคาร์เนกี, มูลนิธิเคลสล็อก และ มูลนิธิฟอร์ด มูลนิธิคาร์เนกีสนใจในกิจการการแลกเปลี่ยนความรู้ ทฤษฎีที่น่าสนใจและความสำเร็จของการศึกษาผู้ใหญ่ มูลนิธิเคลสล็อก ให้ความสนใจจกัทั้งที่พื้สำหรับโครงการศึกษาต่อเนื่องทั้งในประเทศและนอกประเทศ มูลนิธิฟอร์ดจะมีอิทธิพลมากที่สุด เพราะเป็นผู้ให้ทุนการศึกษาผู้ใหญ่ ทุนนี้ให้เงินจกัตั้งศูนย์ศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตของผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นบันไดในการพัฒนาความรู้ วารสารในสาขาวิชานี้

2) ศูนย์ฝึกอบรม

การฝึกอบรมผู้นำทางการศึกษาผู้ใหญ่มีลักษณะสำคัญที่เป็นพื้นฐานอยู่ 2 แบบ ได้แก่ การฝึกด้วยตนเองและการฝึกอบรมจากภายนอก ซึ่งได้แก่การฝึกอบรมในองค์การต่าง ๆ หรือจากผู้นำทางจากนอกองค์การ และจากศูนย์ฝึกอบรมของมหาวิทยาลัย เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีเอกัตบุคคล และกลุ่มที่ปรึกษาเอกชนจกัโครงการฝึกผู้นำสำหรับโครงการต่าง ๆ

3) สมาคมวิชาชีพ

สมาคมระดับโลกสำหรับนักการศึกษาผู้ใหญ่มีเพียงสมาคมเดียว คือสมาคมการศึกษาผู้ใหญ่แห่งสหรัฐอเมริกา สำหรับสมาคมอื่นเป็นสมาคมที่จัดตั้งโดยนักการศึกษาผู้ใหญ่กลุ่มเล็ก ๆ ที่มีความสนใจเฉพาะเรื่องตรงกันหรือมีฉันทันกันเป็นสมาชิกขององค์การใดองค์การหนึ่ง ในปี 1964 กลุ่มระดับชาติจัดตั้งสมาคมวิชาชีพซึ่งให้ความสนใจงานการศึกษาผู้ใหญ่ที่คนส่วนใหญ่สนใจ กลุ่มนี้มีชื่อวาท้องการคณะกรรมการการศึกษาผู้ใหญ่

X วัตถุประสงค์การดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกระบบโรงเรียนในสหรัฐอเมริกา

1. เพื่อสร้างความสามารถทางวิชาชีพ
2. เพื่อสร้างความสำเร็จส่วนตัวและชีวิตครอบครัว
3. เพื่อความรับผิดชอบต่อในฐานะที่พลเมืองและสังคม
4. เพื่อความพึงพอใจในตนเอง

ประเภทของสถาบันที่จัดการศึกษาผู้ใหญ่ในสหรัฐอเมริกา

การศึกษาผู้ใหญ่มีพื้นฐานที่มีองค์การหลาย ๆ รูปแบบ จะพบว่าศูนย์การเรียนรู้แตกต่างกัน โดยลักษณะของผู้เรียน บานเป็นที่นิยมมากที่สุด คือมีจำนวนผู้เรียนน้อยกับมานานที่สุด นอกจากนี้ เป็นพวกระบบทางการศึกษา เช่น โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สองปีในวิทยาลัย โรงเรียนธุรกิจและอาชีพเอกชน หายสูญจากสถาบันที่ไม่ยึดแบบแผนเดิมได้แก่พวกธุรกิจและอุตสาหกรรม ครูอาจารย์ที่สอนพิเศษเป็นรายบุคคล โรงเรียนทางไปรษณีย์ สถาบันทางชุมชนและสังคม ห้องศิลป์ ห้องสมุดทางศาสนา และองค์การของรัฐบาล สรุปแล้วการศึกษาผู้ใหญ่ในสหรัฐอเมริกา จะเมืองคกรทั้งภาควัฒนบาลและเอกชนอุปถัมภ์

ลักษณะหลักสูตรการสอนผู้ใหญ่ในสหรัฐอเมริกา

หลักสูตรการสอนผู้ใหญ่ในสหรัฐอเมริกานั้นกว้างขวางมาก นับตั้งแต่วิชาที่สอนสำหรับเด็ก ไปจนถึงวิชาชีพ การพัฒนาบุคลิกภาพ การปรับปรุงชีวิตครอบครัว เรื่องศาสนา เป็นต้น การจัดหลักสูตรนั้นขึ้นกับความเหมาะสม ความจำเป็น ความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ

✓ ขอบเขตของการศึกษานอกโรงเรียนในสหรัฐอเมริกา

การจัดโครงการทาง ๆ ของการศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกระบบโรงเรียนใน สหรัฐอเมริกาแยกได้ดังนี้

1. การศึกษาผู้ใหญ่ประเภทวิชาสามัญ จัดให้แก่อุพลาคโอกาสการศึกษาในขณะเบญววัย แบ่งเป็นระดับประถม- ซึ่งมุ่งเตรียมประสภารกหรือพื้นฐานสำหรับเรียนต่อระดับมัธยมสวนใหญ่ เอาหลักสูตรของโรงเรียนมัธยมทั่วไปมาสอน เพราะการศึกษาในชวงนี้สำคัญมากสำหรับการเข้าทำงานหรือเรียนต่อ ต้องมีพื้นฐานการศึกษาในระดับนี้ ระดับสูง คือระดับมหาวิทยาลัย จัดขึ้นเป็นประเภทภาคค่ำ สำหรับบุคคลที่ไม่สามารถเข้าเรียนในฐานะนักศึกษาธรรมดาได้

2. การศึกษาผู้ใหญ่ประเภทอาชีวศึกษา วิชาชีพที่จัดพอจะแบ่งออกเป็นหมวด ๆ ดังนี้ หมวดคานการคาและอุตสาหกรรม หมวดการฝึกงานให้มีทักษะคานวิชาชีพในวิชาเทคนิค

3. การศึกษาผู้ใหญ่เพื่อพัฒนาความเจริญทางวัฒนธรรมและตัวบุคคล เนื้อหาวิชาไม่เกี่ยวกับอาชีพมาเรียน เช่น วรรณคดี กนตรี การแสดง เป็นต้น

4. ประเภทหลักสูตรฐาน (Adult Basic Education) มุ่งสอนให้ผู้ใหญ่อ่านออก เขียนได้ จัดขึ้นโดยอาศัยงบประมาณคินทุกประการ จัดทั้งในชนบทและในแหล่งที่มีผู้อยู่ไม่

หนังสือมาก

5. การศึกษายุใหญ่ประเภทกิจการสาธารณะ จัดเพื่อให้เข้าใจปัญหาภายในประเทศ
ปัญหาของต่างประเทศ เพื่อสร้างให้ประชาชนสนใจและมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ
6. การศึกษายุใหญ่ประเภทวิชาการเรียนและชีวิตครอบครัว จัดแนะนำการเลี้ยงเด็ก
การเรือน ความสัมพันธ์ในครอบครัว เป็นต้น
7. การศึกษายุใหญ่สำหรับผู้สูงอายุ (Senior Citizens) โครงการแบ่งแยกเป็น
สองชนิดคือ จัดโครงการสำหรับผู้สูงอายุเองและโครงการอบรมผู้ที่ทำงานกับผู้สูงอายุ
8. การศึกษาสำหรับเยาวชนนอกโรงเรียน เพื่อฝึกอบรมผู้นำ การบริการชุมชน และ
จัดโครงการแนะแนวสำหรับเยาวชน
9. การศึกษาสำหรับผู้ไม่สมบูรณ์
10. การพัฒนาชุมชน อันเป็นขอบเขตใหม่ของโครงการการศึกษายุใหญ่

2. ประเทศอังกฤษ

ถึงแม้ว่าการปฏิวัติอุตสาหกรรมจะมีอิทธิพลมากต่อการศึกษานอกโรงเรียนก็จริงอยู่ แต่
กิจกรรมทางการศึกษายุใหญ่ครั้งแรกนั้น มิได้เกิดขึ้นจากองค์กรที่เกี่ยวข้องกับบ้านอุตสาหกรรม
แต่เป็นกลุ่มทางศาสนาซึ่งได้จัดตั้งโรงเรียนสอนผู้ใหญ่ขึ้นในกลุ่มคนยากจน ที่อพยพเข้าสู่เขตเมือง
เพื่อหางานทำในตอนปลายศตวรรษที่ 18 วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนนี้เพื่อให้อ่านออก
เขียนได้

ก่อนที่จะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 การศึกษายุใหญ่ในประเทศอังกฤษได้เริ่มพัฒนาขึ้น
โดยในประเทศอังกฤษได้มีการจัดตั้งศูนย์ชุมชนเพื่อจัดการศึกษายุใหญ่ ภายหลังได้พัฒนาและแพร่หลาย
ไปยังเมืองต่าง ๆ

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 การเคลื่อนไหวทางการศึกษายุใหญ่ได้ทวีมากยิ่งขึ้น
กล่าวคือได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการการศึกษายุใหญ่ (Committee of Adult Education)
ขึ้นเพื่อกระตุ้นให้ท้องถิ่นมีบทบาททางการศึกษายุใหญ่มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้รัฐบาลกลางก็ได้ให้ความ
ช่วยเหลือในการจัดการศึกษายุใหญ่ด้วย

ในระยะเดียวกันนี้เครื่องมือสื่อสารซึ่งได้แก่วิทยุ ก็ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอังกฤษ รัฐบาลจึงได้จัดบริการด้านการศึกษาผู้ใหญ่ทางวิทยุขึ้น ทำให้เกิดกลุ่มผู้ฟังขึ้นทั่วประเทศ และในขณะเดียวกันนั่นเอง สถาบันสตรี (Women's Institute) ก็ได้เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาพัฒนาการศึกษาของสตรี จึงได้จัดการศึกษาขึ้นแก่สตรีในชนบท

ในปี ค.ศ. 1921 สถาบันการศึกษาผู้ใหญ่ของประเทศไทยอังกฤษ (British Institute of Adult Education) ได้รับการจัดตั้งขึ้นเพื่อให้ความพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผู้ใหญ่ในด้านการประชุม การสัมมนา การสอน การฝึกอบรม การติดตามผล และการเสนอเทคนิคใหม่ ๆ

หลังสงครามโลก กองทัพของอังกฤษได้มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นในกองทัพ

ในปี ค.ศ. 1944 อังกฤษได้ออกกฎหมายการศึกษานับหนึ่งซึ่งมีสาระสำคัญคือ การศึกษาในระดับท้องถิ่นต้องจัดตั้งในเวลาและนอกเวลาเพื่อให้โอกาสในการศึกษาแก่คนหนุ่มสาวซึ่งพ้นวัยประถมศึกษาไปแล้ว และถ้าประสงค์จะเข้าเรียนในโรงเรียนก็ให้จัดการศึกษาการฝึกอบรมอาชีพ การศึกษาและการศึกษาทางวัฒนธรรมแก่คนเหล่านั้น รวมทั้งให้มีการจัดตั้งมูลนิธิการศึกษาผู้ใหญ่แห่งชาติ (National Foundation of Adult Education) ขึ้นเพื่อประสานงานกิจกรรมทาง ๆ กับองค์กรอื่น ๆ ที่ทำงานเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่

✕ โดยทั่วไปแล้วการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทยเป็นกิจกรรมการศึกษาที่มีขอบข่ายกว้างขวางและมหาวิทยาลัยมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาประเภทนี้มาก การศึกษาผู้ใหญ่มีหลายรูปแบบและการจัดแยกต่างกันอย่างแจ่มชัด และแหล่งสนับสนุนทางการเงิน

ฝ่ายการศึกษาส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่สำคัญในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นตน หรือการศึกษาเพื่อการอ่านออกเขียนได้ การศึกษาสายสามัญ และการศึกษาสายอาชีพ ไปจนถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ สังคม และการเมือง กิจกรรมทางวัฒนธรรม และการใช้เวลาว่างซึ่งการจัดกิจกรรมเหล่านี้อาจจะจัดขึ้นในสถานที่ต่าง ๆ เช่น หอสมุดประชาชน ศูนย์การศึกษาผู้ใหญ่ประจำท้องถิ่น วิทยาลัย และสถานศึกษาอื่น ๆ

สำหรับการศึกษานี้ใหญ่ที่เป็นวิชาขั้นสูง หรือวิชาการขั้นสูงจะจัดในสถาบันอุดมศึกษา หรือในสถานศึกษาอื่นภายนอกมหาวิทยาลัย แต่มีหน่วยงานสังกัดมหาวิทยาลัย ทำหน้าที่รับผิดชอบ และประสานงานการศึกษานี้โดยตรง คือแผนกการศึกษานี้ใหญ่นอกมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นหน่วยงานเอกเทศไม่ขึ้นกับคณะใดของมหาวิทยาลัย โดยมีผู้อำนวยการแผนกรับผิดชอบในการบริหารงานโดยเฉพาะ เช่น ที่มหาวิทยาลัยเบอร์มิงแฮม ส่วนมหาวิทยาลัยอื่นที่มีภาควิชาการศึกษานี้ใหญ่ เปิดสอนในระดับสูงกว่าปริญญาตรี อย่างเช่นมหาวิทยาลัยนอตติงแฮม หัวหน้าภาควิชาการศึกษานี้ใหญ่ของคณะศึกษาศาสตร์จะมีตำแหน่ง เป็นผู้อำนวยการของแผนกการศึกษานี้ใหญ่นอกมหาวิทยาลัยนี้ อีกตำแหน่งหนึ่งด้วย นอกจากนี้ยังมีศูนย์การศึกษานี้ใหญ่ของมหาวิทยาลัยตั้งอยู่ที่ใจกลางเมืองนอตติงแฮม และสาขาอยู่ที่เมืองอื่นด้วย

นอกจากนี้ภาควิชาการศึกษานี้ใหญ่ หรือแผนกการศึกษานี้ใหญ่นอกมหาวิทยาลัยยัง ประสานงานกับโรงงานอุตสาหกรรมและองค์การธุรกิจต่าง ๆ ในท้องถิ่นในการจัดการศึกษานี้ใหญ่ ให้แก่พนักงาน หรือคนงานของโรงงาน บริษัท โดยประสานงานกับสมาคมการศึกษานี้ใหญ่ในโรงงาน

กิจกรรมการศึกษานี้ใหญ่นอกมหาวิทยาลัยอาจจะจัดเป็นหลักสูตรเปิดสอนในเวลากลางวัน ตอนเย็น วันหยุด เป็นหลักสูตรอบรมระยะสั้นประมาณ 1 - 2 สัปดาห์ และเป็นหลักสูตรระยะยาว ต่อเนื่อง 2 - 3 ปีก็มี แผนกการศึกษานี้ใหญ่นอกมหาวิทยาลัยรับผิดชอบในการหาครูสอน การจัดการวางเรียน การรับนักศึกษา และเลือกสถานที่เรียนสำหรับครูสอนส่วนใหญ่จะเป็นอาจารย์ จากแผนกและคณะต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย หรือจากแหล่งอื่นที่สามารถสอนวิชาเหล่านั้นได้ และ วิชาที่เปิดสอนส่วนมากจะเป็นวิชาในระดับมหาวิทยาลัย แต่เปิดสอนสำหรับคนทั่วไป

แผนกการศึกษานี้ใหญ่นอกมหาวิทยาลัยของมหาวิทยาลัยเบอร์มิงแฮมเป็นอาคารเอกเทศ ของตนเองโดยมีผู้ใจบุญยกที่ดิน ให้เป็นที่ทำการของแผนก เป็นห้องเรียน ห้องพักอาจารย์ และเจ้าหน้าที่ และห้องสมุด ซึ่งเป็นแผนกที่ใหญ่มาก นอกจากจะมีผู้อำนวยการแผนกแล้วยังมี รองผู้อำนวยการอีกสองคน และอาจารย์ประจำเกือบ 30 คน รับผิดชอบการสอนและการจัด ชั้นเรียนต่าง ๆ กัน ในการจัดชั้นเรียนนี้ปีหนึ่ง ๆ มีผู้มาลงทะเบียนเรียนกว่า 30,000 คน และ ชั้นเรียนประมาณ 7,000 ห้องเรียน และถ้าจะพิจารณาวิชาที่เปิดสอนก็จะมากกว่ารายวิชา ในแต่ละเทอม เว้นเกี่ยวกับที่มหาวิทยาลัยนอตติงแฮม

สถาบันและหน่วยงานที่ทำหน้าที่จัดการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกโรงเรียน

ในประเทศอังกฤษมีสถาบันและหน่วยงานต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในการจัดบริการ และดำเนินงานทางด้านการศึกษานอกโรงเรียน 4 หน่วยงาน ซึ่งจะกล่าวถึงโดยละเอียดต่อไป (Dent, H.C. : 1977, 127 - 129)

1. ฝ่ายการศึกษาส่วนท้องถิ่น (Local Education Authorities : LEA)
2. องค์กรที่มีหน้าที่รับผิดชอบ (Responsible Bodies) ซึ่งได้รับงบประมาณจากกระทรวงศึกษาธิการ.

3. กระทรวงกลาโหม (The Department of Defence)

4. หน่วยงานอาสาสมัครอื่น ๆ (Voluntary Bodies)

ฝ่ายการศึกษาส่วนท้องถิ่นจะทำหน้าที่จัดบริการการศึกษาให้แก่ผู้ใหญ่โดยผ่านทางวิทยาลัยขั้นสูง (College of Further Education) และศูนย์กลางการศึกษาผู้ใหญ่ (Centre of Adult Education) ซึ่งส่วนมากแล้วจะเปิดสอนเป็นรายวิชาสั้น ๆ จำนวนมากมาย หรืออาจจะอยู่ในลักษณะของการประชุมและสัมมนา ทั้งนี้หน่วยงานที่รวมจัดให้บริการนี้จะมิอยู่แทนทุกเมืองใหญ่ ๆ ในประเทศอังกฤษ

องค์กรที่รวมรับผิดชอบนั้นมีอยู่จำนวน 23 แห่งด้วยกัน ซึ่งก็ได้แก่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในอังกฤษและเวลล์ โดยทำหน้าที่ผ่านภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ หรือบางแห่งมีชื่อเรียกว่าแผนกการศึกษาสำหรับบุคคลภายนอก (Department of Extra - Mural Studies) โดยจะมีการทำงานประสานกันอย่างใกล้ชิดในการเปิดสอนวิชาต่าง ๆ ให้กับผู้ใหญ่

กระทรวงกลาโหมของอังกฤษ นอกจากจะดูแลกิจการของกองทัพทั้ง 3 คือ กองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศแล้ว ยังมีหน้าที่ให้บริการทางด้านการศึกษานอกโรงเรียนในแต่ละหน่วยกำลังด้วย ทั้งนี้ส่วนมากก็จะเป็นการประสานงานร่วมกับมหาวิทยาลัย และหน่วยงานอาสาสมัครอื่น ๆ นอกจากนั้นยังมีการเปิดบริการสอนทางไปรษณีย์ (Correspondence Course) ให้กับผู้ทหารที่ไม่สามารถเข้ามาเรียนใกล้ด้วยตนเอง

หน่วยงานอาสาสมัครอื่น ๆ จะรวมกันจัดการศึกษาให้แก่ผู้ใหญ่ ซึ่งมีลักษณะเป็นการศึกษาตามความสนใจ ที่เรียกว่าการศึกษาผู้ใหญ่แบบเสรี (Liberal Adult Education)

ซึ่งมักจะได้อะไรจากการเรียนรูสภาพสังคมและชุมชน การฝึกหัดทางคันศิลปะ วัฒนธรรม ภาษา
ทางประเทศที่สนใจ ศูนย์จัดกิจกรรมเยาวชน การศึกษาทางคันศาสนา การศึกษาในลักษณะนี้
มักจะเป้นไปเพื่อความอยากรู้อยากเห็นมากกว่าจะนำไปประกอบอาชีพ

3. ประเทศเดนมาร์ก

ประเทศเดนมาร์ก (Denmark) ได้ชื่อว่าเป็นประเทศรัฐสวัสดิการ (Welfare State)
คือ รัฐพยายามช่วยเหลือประชาชนหรือชุมชนให้มีการอยู่ดีกินดีโดยทั่วถึงกัน การที่เดนมาร์กได้ชื่อ
ว่า Welfare State ก็เพราะประเทศนี้จัดการศึกษาผู้ใหญ่รูปโรงเรียนชุมชน (Folk
high school) ที่ช่วยวางรากฐานการเกษตรให้เจริญก้าวหน้ามั่นคง จนสามารถส่งผลผลิตทาง
เกษตร มีข้าวปลาอาหาร เนื้อ นม ไข่ ปลา ออกไปขายต่างประเทศทั่วโลก ทำรายได้ให้
แก่ประเทศอย่างมากมาย

รูปแบบของการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ของประเทศเดนมาร์กแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบคือ

1. โรงเรียนชุมชน หรือ โรงเรียนประชาชน (Folk high school or People high school)
2. โรงเรียนผู้ใหญ่ภาคค่ำ (The evening class system)
3. การศึกษาผู้ใหญ่ประเภทอื่น (Miscellaneous)

1. โรงเรียนชุมชนหรือโรงเรียนประชาชน (Folk high school or People high school)

ท่าน เอ็น. เอฟ. กรุนด์ทวิก (N.F.S. Grundtwig. 1783 - 1872) ผู้เป้นทั้งกวี
นักประวัติศาสตร์ นักบวช และนักการศึกษา ได้วางรากฐานจัดการศึกษารูปโรงเรียนชุมชน
(Folk high school) ขึ้น โดยมีจุดหมายหรือเป้าหมายดังนี้

"โรงเรียนชุมชน (Folk high school) นั้น ไม่วาโรงเรียนโดยอเนกนัยหมายที่จะ
ให้นักศึกษา ซึ่งได้เรียนรูวิชาชีวโควิชาหนึ่งแล้ว ได้เข้าเรียนในโรงเรียนชุมชนไ้ตามความ
ปรารถนาและความสัาปรารถนาของเขาเอง นอกจากนี้โรงเรียนชุมชนย่อมต้องมีเป้าหมายสำคัญ
ดังต่อไปนี้ คือ

1. เป็กรอบรรมนักศึกษาทุก ๆ คนให้กลับประกอบกิจการงานด้วยจิตใจที่เข้มแข็ง
ร่าเริงยิ่งขึ้น

2. เป็กรอบรรมนักศึกษาให้มีความภูมิใจในตัวเองยิ่งขึ้น และภูมิใจในสภาพของสังคมยิ่งขึ้น
โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพสังคมของประเทศบ้านเมืองของตน

3. เป็กรอบรรมนักศึกษาให้มีความรู้สึกเป็นสุขและภาคภูมิใจ จตอกุที่ตนได้เป็นสมาชิกของ
ชุมชนและได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรมอันยิ่งใหญ่ทั้งหลายที่ประชาชนทางมุนั้น จะ
ให้บรรลุลูกหมายปลายทางตามที่ไคตั้งความปรารถนาเอาไว้ ค.ศ. 1847

โรงเรียนชุมชนแห่งแรกไคตั้งขึ้นที่เรอคิง (Rodding) อยู่ทางตอนใต้ของยแลนค์
(South Jylland or South Gutland) เมื่อปี ค.ศ. 1833

คตมาทวนคริสเต็นโคลด์ (Christenkold. 1816-1870) ภูมิใจความสนใจอย่างมาก
ในเรื่องโรงเรียนชุมชน (Folk high school) ไคสร้างโรงเรียนชุมชนของเขาขึ้นที่ริสลิง
(Ryslinge) เมืองฟิน (Fyn) เมื่อปี ค.ศ. 1851 ทวนคริสเต็นโคลด์ (Christenkold)
พูดเกี่ยวกับโรงเรียนชุมชนไควว่า "ข้าพเจ้าทอองกระตุนลูกศิษย์ของข้าพเจ้าให้ชีวิตที่ร่าเริง
สดชื่นเสียก่อนเป็นเบ้องตนแล้วข้าพเจ้าจึงอบรมสั่งสอนเขาต่อไป"

กิจกรรมของโรงเรียนชุมชนของประเทศเดนมาร์กในยุคแรก ๆ มีดังนี้

1. การทบทวนเพิ่มเติมความรู้ระดับโรงเรียนประถมศึกษาให้เข้มชนยิ่งขึ้น
2. คำเนินการสอนวิชาชีพ เช่น การเกษตร การเรือน เป็นต้น
3. ให้ความรู้อันเป็นพื้นฐานของลัทธิประชาธิปไตย
4. เป็กรอบรรมนักศึกษาเพื่อให้เป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์
5. เพื่อให้มีประสบการณ์ต่าง ๆ ในการอยู่รวมกัน

สภาพของโรงเรียนชุมชนในปัจจุบัน

ปัจจุบันประเทศเดนมาร์กมีโรงเรียนชุมชน (Folk high school) คำเนินการ
สอนอยู่ทั่วประเทศประมาณ 73 แห่ง เป็นโรงเรียนประเภทกินนอนที่เอกชนจัดส่วนใหญ่ของการจัด
โรงเรียนชุมชนเหล่านี้เป็นการจัดที่มีไคหวังผลกำไร (Non - profit institutions)
เป็นการตอบแทนและนักศึกษาทอองเสียค่าที่พักกับคากอาหารเดือนละ 600 โครนเนอร์ (Kroner)
(ราว ๆ 1,800 บาท)

หลักสูตรเวลาเรียนในการจัดแบ่งได้เป็น 2 ตอนคือ

หลักสูตรระยะยาว หลักสูตรระยะยาวนี้ได้กำหนดไว้ระหว่าง 3 - 8 เดือน นักศึกษาส่วนใหญ่ที่จะมาเข้าเรียนต้องมีอายุระหว่าง 18 - 25 ปี ในปีหนึ่ง ๆ ปรากฏว่ามี นักศึกษาสมัครเข้าเรียนราว ๆ 8,500 คน เป็นนักศึกษารายราว 1 ใน 3 และนักศึกษาหญิง ถึง 2 ใน 3

หลักสูตรระยะสั้น ได้กำหนดเวลาเรียนไว้ระหว่าง 1 ถึง 4 สัปดาห์ โดยปกติแล้ว หลักสูตรระยะสั้นนี้จัดในภาคฤดูร้อนและมีนักศึกษาเข้าเรียนในปีหนึ่ง ๆ ประมาณ 3,000 คน ไม่มีการกำหนดอายุของผู้เข้าเรียน

เนื้อหาวิชาที่สอน แบ่งได้เป็น 2 สาขา คือ

1. สาขาวิชาทั่วไป ได้แก่ วิชาประวัติศาสตร์ วรรณคดี ศิลปศาสตร์ ภาษา สังคมวิทยา จิตวิทยา ศาสนา ฯลฯ

2. หลักสูตรพิเศษ ได้แก่

- การฝึกอบรมผู้นำทางด้านการบริหาร และกิจการต่าง ๆ
- การกวดวิชาเพื่อเข้าเรียนต่อในโรงเรียนพยาบาล โรงเรียนฝึกหัดครู และ สถาบันชั้นสูงต่าง ๆ

- การฝึกอบรมคนพิการ (Physically Handicapped)

การสอบไล่ การสอนตามหลักสูตรทั้งกล่าวข้างต้น เมื่อเรียนจบหลักสูตรแล้ว กล่าวโดยทั่วไปไม่มีการสอบไล่ และทางราชการก็ไม่ออกใบสำคัญรับรองคุณวุฒิให้

บทบาทของโรงเรียนชุมชนต่อนักศึกษา คือ

1. เป็นสถานศึกษาอีกแห่งหนึ่งที่เปิดช่องทางให้นักศึกษาได้มีโอกาสขึ้นไปเรียนต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น
2. เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวชนบท ได้ศึกษาความรู้ก่อนที่จะเข้าไปอยู่ในเมือง
3. เป็นสถานศึกษาสำหรับผู้ที่เปลี่ยนแปลงอาชีพใหม่
4. เป็นสถานที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาไปหาความรู้และพัฒนาอารมณ์ในเรื่องชีวิตประจำวัน
5. เป็นสถานศึกษาที่ให้การศึกษาอย่างสมบูรณ์ตลอดกาล ไม่มีวันจบสิ้น

สถาบันศึกษาที่สืบเนื่องมาจากโรงเรียนชุมชน

โรงเรียนการเกษตร เป็นโรงเรียนที่เปิดอบรมวิชาชีพให้ชาวนาวัยหนุ่มมีหลักสูตร
เวลาเรียนตั้งแต่ 5 เดือน ถึง 11 เดือน มีโรงเรียนประเภทนี้มากถึง 30 แห่ง

โรงเรียนการเรือน เป็นโรงเรียนสำหรับฝึกอบรมสตรีวัยหนุ่มในเรื่องศิลปะและ
หน้าที่ของแม่บ้าน มีอยู่ราว 30 โรงเรียน

๑. โรงเรียนผู้ใหญ่ภาคค่ำ (The evening class system)

ประวัติและการจัด เมื่อปี ค.ศ. 1814 รัฐบาลโคตรพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ
ขึ้น (ก่อน พ.ร.บ. ประถมศึกษาของไทยถึง 107 ปี) พระราชบัญญัตินี้บังคับให้เด็กทุกคนต้อง
เข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาและในขณะเดียวกันก็ชักชวนบรรดาครูของโรงเรียนประถมให้
ช่วยสอนหนังสือแก่ผู้ใหญ่เป็นการให้การศึกษาเพิ่มเติมขึ้นในตอนเย็น ๆ ด้วย ครูที่สอนผู้ใหญ่ใน
ตอนเย็นนี้ไม่ได้รับเงินเดือนเป็นค่าตอบแทน

การปฏิวัติทางงานอุตสาหกรรม เมื่อปี ค.ศ. 1870 อีกเหตุหนึ่งที่เกิดกันกระตุ้นให้
วงการอุตสาหกรรมทั้งในเมืองเล็กเมืองใหญ่บังเกิดความต้องการที่จะให้บรรดากรรมกรทั้งหลาย
ได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมสูงขึ้น

การปฏิวัติทางงานการศึกษาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นอีกเหตุหนึ่งที่น่าสนใจให้
เป้าหมายของการจัดโรงเรียนภาคค่ำกว้างขวางไพศาล และขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว

โรงเรียนผู้ใหญ่ภาคค่ำดำเนินกิจการโดยองค์การอาสาสมัครทาง ๆ เช่น สมาคมการศึกษา
ของกรรมกร สถาบันการศึกษาเอกชน องค์การเทศบาล มหาวิทยาลัย การจัดโรงเรียนผู้ใหญ่
ภาคค่ำนั้น ปรากฏว่าได้มีการแข่งขันกันระหว่างองค์การเอกชน กับองค์การรัฐบาลอย่างจริงจัง

ในปีหนึ่ง ๆ ได้มีการจัดชั้นเปิดสอนวิชาต่าง ๆ ราว 25,000 ชั้น และจำนวนนักศึกษา
ที่สมัครเรียนก็ราว ๆ 475,000 คน ตกประมาณ 15 % ของพลเมืองของประเทศแคนาดา
วิชาที่เปิดสอนนั้นครึ่งหนึ่งเป็นวิชาเย็บปักถักร้อย และนักศึกษาหญิงเข้าเรียนถึง 70 %

ทางงานอาการเรียนของโรงเรียนผู้ใหญ่ภาคค่ำ ใช้อาคารเรียนของโรงเรียนประถมศึกษา
เป็นที่จัด และจัดในตอนบ่ายหรือกลางคืน

การตราพระราชบัญญัติการศึกษาเวลาวาง ค.ศ. 1968

เพื่อสนับสนุนส่งเสริมการจัดโรงเรียนผู้ใหญ่ภาคค่ำให้เป็นผลดียิ่งขึ้น จึงได้มีการเสนอพระราชบัญญัติฉบับนี้เข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้สภาอนุมัติให้นำออกใช้ได้ในปี ค.ศ. 1968

วิชาทาง ๆ ที่จะสอนและได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้คือ

1. โรงเรียนภาคค่ำระดับประถม จะต้องสอนวิชาทาง ๆ อย่างน้อย 20 วิชา
2. โรงเรียนภาคค่ำระดับมัธยม จะต้องสอนวิชาดังต่อไปนี้ สังคม และธรรมชาติวิทยาในระดับที่สูงยิ่งขึ้น และจะต้องสอนในวิชาทาง ๆ ที่สัมพันธ์กับวิชาที่ได้อ่านมาแล้วในโรงเรียนภาคค่ำระดับมัธยมไม่น้อยกว่า 4 ครั้ง

3. มหาวิทยาลัยประชาชน จะต้องสอนวิธี และผลของการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ การศึกษาประยุกต์ การปรากฏที่คิดค้นสัมพันธ์กันเป็นลำดับ การปรากฏเฉพาะเรื่องเฉพาะอย่าง ตลอดจนการศึกษภาคสนาม (Field study)

4. การศึกษาระดับอนุปริญญา เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งหมายจะยกระดับความรู้ให้สูงขึ้น

5. การฝึกอบรมวิชาชีพแก่ผู้ใหญ่ในเวลาว่าง อบรมวิชาชีพพิเศษแก่ผู้ใหญ่ที่พิการและต้องการความรู้เพิ่มเติม ตลอดจนจัดหลักสูตรพิเศษเพื่อฝึกอบรม

6. จัดกลุ่มการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ จะต้องจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นสำหรับผู้ใหญ่ที่ต้องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์อย่างน้อย 20 ชั่วโมง และจัดเรื่องวัฒนธรรมแพรวพราวไว้ด้วย การเข้ากลุ่มนี้ผู้ที่จะเข้ากลุ่มวิชาใดก็ได้เลือกได้ตามใจสมัคร

การศึกษาผู้ใหญ่ประเภทอื่น ๆ (Miscellaneous)

1. การจัดการศึกษาผู้ใหญ่ทางวิทยุและโทรทัศน์ กำลังอยู่ในระหว่างเตรียมการและในการดำเนินงานนั้นจะเกี่ยวข้องกับโรงเรียนผู้ใหญ่ภาคค่ำ ต่อไป

2. การศึกษาผู้ใหญ่ทางไปรษณีย์ (Correspondence courses) สภากรรมการศึกษาและบรรดาทางร้านเอกชนเป็นผู้จัดขึ้น

3. การจัดชั้นการศึกษาผู้ใหญ่ให้แก่ทหาร จัดโดยกระทรวงกลาโหม สอนวิชาหน้าที่พลเมืองที่มีหลักสูตรบังคับ 14 เดือน และสอนโดยครูพลเรือน

4. การฝึกอบรมกรรมกรและช่างฝีมือ จัดโดยกระทรวงกรรมกร ภายใต้ความร่วมมือของสหภาพกรรมกรและองค์การกรรมกร

4. ประเทศสิงคโปร์

โครงการศึกษานอกโรงเรียนในประเทศสิงคโปร์ ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยองค์การเอกชนและหน่วยงานที่ตั้งขึ้นตามกฎหมาย เพื่อแบ่งเบาภาระของรัฐบาล เพราะความเจริญทางการเศรษฐกิจในระยะที่ผ่านมา ทำให้หน่วยงานเอกชนที่เสนอจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้พิจารณาตามนโยบายสำคัญแห่งการพัฒนาการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในสถาบันต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัย และวิทยาลัยเทคนิคต่าง ๆ

ระหว่างปี ค.ศ. 1971 - 1976 การจัดการศึกษานอกโรงเรียนได้กลับเป็นภารกิจของหน่วยงานของรัฐบาลหลายหน่วย เช่น กระทรวงการคลัง ได้ตั้งสถาบันพัฒนาการบริการพลเรือนขึ้นเพื่อฝึกฝนทักษะทางการจัดการแก่พลเรือนรับบริการ นอกจากนี้ สภาการเคหะและการพัฒนา ได้พิมพ์นิตยสารขึ้นฉบับหนึ่ง ชื่อว่า "บ้านของเรา" แจกจ่ายให้เปล่าแก่สมาชิกของสภาทั้งสิ้น 230,000 ราย วัตถุประสงค์ของนิตยสารนี้เพื่อเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับนโยบายระเบียบต่าง ๆ ของสภา ตลอดจนบทความที่น่าสนใจ ๆ เช่น การตกแต่งบ้าน การดูแลเด็ก การสหภาพการ เป็นต้น นอกเหนือจากนี้การศึกษานอกโรงเรียนหลายโครงการ ก็ถูกจัดโดยเอกชนเพิ่มมากขึ้น ทั้งรูปแบบและปริมาณ

วัตถุประสงค์ของการศึกษานอกโรงเรียน กำหนดโดยรัฐบาลและคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นตามกฎหมาย ซึ่งก็เหมือนกับวัตถุประสงค์ที่ได้รายงานต่อที่ประชุม SEAMEO / SEADAG ที่จัดขึ้นในปี 1971

อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ทั้งหลายก็ไม่ได้ตามความต้องการของชุมชน โครงการต่าง ๆ ดำเนินไปตามพื้นฐานอย่างมั่นคง ตัวอย่างเช่น เมื่อพบว่ามีคนขาดแคลนกำลังคนทางานอุตสาหกรรม และต้องจัดหางานในแถบที่ทองออกจากโรงเรียนก่อนกำหนด กระทรวงศึกษาธิการก็ดำเนินการจัดตั้งโครงการฝึกหัดเยาวชน โดยประสานงานกับสภาการศึกษาผู้ใหญ่ และสภาฝึกหัดงานอุตสาหกรรม เพื่อฝึกฝนและบรรจุเยาวชน ผู้มีอายุ 14 และ 18 ปี เข้าทำงานในโครงการฝึกหัดงานดังกล่าว หน่วยงานเอกชนก็มีการเคลื่อนไหวเช่นกัน โดยเตรียมการดำเนินงานในโครงการต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ที่มีความต้องการของประชาชนไม่ได้รับการตอบสนองอย่างเต็มที่จากหน่วยงานของรัฐบาล

องค์การเอกชนพยายามที่จะก้าวเข้าไปดำเนินการ เช่น ในด้านการอนุบาลศึกษา การฝึกหัด การดำเนินงานด้านธุรกิจ และงานอื่น ๆ ซึ่งหน่วยงานของรัฐบาลไม่อาจลงทุนได้เต็มที่ และหน่วยงานที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายทั้งหลายไม่สามารถเข้าไปเกี่ยวข้องได้

วัตถุประสงค์ของศึกษานอกโรงเรียนในประเทศไทย อาจสรุปได้ดังนี้

1. เพื่อการพัฒนาการสอนภาษาสำหรับผู้ที่พูดสองภาษา และผู้ที่พูดหลายภาษา โดยการจัดสอนภาษาราชการทั้งสี่ภาษาของสาธารณรัฐสิงคโปร์
2. เพื่อการสนับสนุนและพัฒนาศักยภาพในด้านอาชีพและความสามัคคีของคนในสังคม โดยการชักให้มีการเข้าร่วมในกลุ่มกิจกรรมทางสังคม วัฒนธรรม และกิจกรรมกีฬา เช่น เกี่ยวกับการจัดให้มีการสัมมนา การประชุม และการโต้วาที ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการกิจปัจจุบัน และหัวข้อความรู้ทั่วไป
3. เพื่อการฝึกหัดและพัฒนาศักยภาพของกำลังคน โดยการฝึกฝนและพัฒนาราชชีพ การพัฒนานิสัยของการผลิต โดยการฝึกหัดในด้านการจัดการ การนิเทศบุคลากร และการจัดการศึกษาทางอาชีพ วิชาชีพ การพาณิชย์ และการศึกษาทั่วไป สำหรับผู้ใหญ่
4. เพื่อการสนับสนุนส่งเสริมความฉลาดและสมรรถภาพของการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยการจัดสัปดาห์การ และงานอดิเรก และกิจกรรมทางงานวัฒนธรรม และกีฬา
5. เพื่อพัฒนาทัศนคติและจิตใจ
6. เพื่อพัฒนาคุณสมบัติของมนุษย์ และชีวิตครอบครัวที่เป็นสุข
7. เพื่อพัฒนาความต้องการที่จะมีสุขอนามัยและนิสัยดีงาม
8. เพื่อการพัฒนาศักยภาพของความเป็นผู้นำและความสามารถในการทำงาน
9. เพื่อพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับศิลปะและศาสตร์แห่งการดำเนินงาน
10. เพื่อพัฒนาความฉลาดเฉลียวและทักษะทรงร่างกาย
11. เพื่อพัฒนาและสนับสนุนส่งเสริมความสนใจทางด้านวัฒนธรรม

การพัฒนาของการศึกษานอกโรงเรียนในประเทศไทย ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1971 อาจพิจารณาได้จากหัวข้อทั้ง 5 ข้อต่อไปนี้

1. การศึกษาก่อนเข้าโรงเรียน

2. การศึกษาเพื่อความเพลิดเพลินใจ
3. การศึกษาชุมชน
4. การศึกษาเฉพาะวิชา/อาชีพ
5. การจัดการศึกษา

การศึกษาก่อนเข้าโรงเรียน

กระทรวงศึกษาธิการไม่ได้เป็นผู้จัดการศึกษาตอนก่อนเข้าโรงเรียน สมาคมประชาชน (The People's Association) ซึ่งได้รับการสนับสนุนเรื่องเงินจากรัฐบาล เป็นหัวเรือใหญ่ในการจัดการศึกษาชั้นอนุบาลใน 166 ศูนย์ชุมชน ซึ่งมีเด็ก 16,000 คน เด็กอีก 5,500 คน อยู่ในสถานอนุบาลของโบสถ์ และสถานเอกชนอื่น ๆ ในขณะที่มีเด็กในสถานอนุบาลเอกชนที่มีได้จดทะเบียนอีกราว 16,000 คน ด้วยจำนวนเด็ก 37,500 คนในสถานอนุบาลใน 1 ปี จำนวนเด็กที่เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาจากตอนก่อนเข้าโรงเรียนในปี 1976 คิดเป็น 84 % เมื่อเปรียบเทียบกับ 20 % ในปี 1965 การเพิ่มขึ้นของความต้องการในสถานอนุบาลศึกษาเป็นผลสะท้อนถึงความเอาใจใส่ของผู้นปกครอง ทศกุดดาของชั้นก่อนเข้าโรงเรียนที่มีต่อเด็กของตน ค่าเล่าเรียนในโรงเรียนอนุบาลที่ดำเนินการโดยสมาคมประชาชน ต่ำมาก (เพียงเดือนละ 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ) ขณะที่สถานอนุบาลของเอกชนอื่นเก็บค่าเล่าเรียนเดือนละ 25.00 ดอลลาร์สหรัฐ เมื่อสมาคมฯ เริ่มดำเนินงานเปิดชั้นเรียนอนุบาลในปี ค.ศ. 1964 จุดประสงค์มีเพื่อบริการ เด็กที่มาจากครอบครัวรายได้น้อยในชนบทเท่านั้น แต่ปัจจุบันเด็กจากครอบครัวทุกระดับรายได้ก็ให้ความสนใจโครงการของสมาคม

เพื่อสนองความต้องการที่จะป้อนเด็กที่มีความชำนาญการ สภาการศึกษาผู้ใหญ่และสถาบันการศึกษาจึงจัดโครงการฝึกอบรมครูก่อนประจำการ และครูประจำการแก่ครูอนุบาลทั้งหลาย แม้จะมีปัญหาการขาดแคลนครูที่จบการฝึกฝนมาแล้ว จำนวนโรงเรียนอนุบาลเอกชนก็เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่การขาดแคลนครูกำลังแพร่หลายไปทั่ว

การศึกษาเพื่อความเพลิดเพลินใจ

สภาการศึกษาผู้ใหญ่และสมาคมประชาชน เป็นองค์กรใหญ่ 2 องค์กรที่จัดการศึกษาเพื่อความเพลิดเพลินใจโครงการต่าง ๆ โดยพยายามจัดให้มากที่สุด ในปี 1974 - 1975

สมาคม ฯ ได้จัดตั้งขึ้น 110 ประเภทต่าง ๆ กัน โครงการทางวัฒนธรรมและหัตถกรรมซึ่งมีผู้ร่วมงานรวม 29,000 ซึ่งเพิ่มขึ้น 100 % จากปี 1972 สมาคมการศึกษาผู้ใหญ่ก็จัดประสบการณ์เพิ่มขึ้นหลายอย่าง โดยจัดขึ้นที่ความนิยมของคนทั่วไป เช่น การรักษาความงาม, การปรุงอาหาร, การตกแต่งภายใน, การพูดในที่สาธารณะ และการซ่อมแซมเครื่องใช้ภายในบ้าน เป็นต้น

การศึกษาชุมชน

โครงการต่าง ๆ ในการศึกษาชุมชนส่วนใหญ่จัดโดยสมาคม ฯ และสถาบันนี้มีความเป็นผู้นำเยาวชนแห่งชาติ สมาคม ฯ โดยศูนย์ชุมชน 172 ศูนย์ได้จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินการอนุกรรมการหญิง และขบวนการแรงงานของกลุ่มเยาวชนเพื่อจัดโอกาสแห่งการเป็นผู้นำให้แก่เยาวชนในการดำเนินงาน และการจัดการในกิจกรรมที่มีค่าสำหรับตัวเขาเอง ในความพยายามที่จะอบรมให้เกิดความสำนึกในชาติ และเพื่อที่จะรักษาสัญชีที่สำคัญเอาไว้ โครงการขยายบริการชุมชนได้เริ่มนำทางโดยเชิญผู้นำมาจากการ ประกอบวิชาชีพชั้นสูงต่าง ๆ มาพบปะพูดคุยที่ศูนย์ชุมชน ซึ่งแทบจะกล่าวได้ว่าสมาชิกมาจากกลุ่มชนที่มีรายได้ต่ำ และที่ศูนย์มีฐานะดีมักจะหลีกเลี่ยงการพบปะหรือเกี่ยวข้องกับ แคนวอใหม่ใหม่แสดงให้เห็นว่าศูนย์ชุมชนขณะนี้กำลังเปิดรับการดำเนินการแนวใหม่และบริการจากทุกส่วนของสังคม ซึ่งยอมเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชน

การศึกษาวิชาเฉพาะและวิชาชีพ

สิ่งสำคัญที่สุดของการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนในประเทศสิงคโปร์ ทางที่อาจได้แก่โครงการการศึกษาวิชาเฉพาะและวิชาชีพ เหตุผลสำคัญ ก็คือความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ความต้องการคนกำลังคนเพื่ออุตสาหกรรม เช่น วิศวกรรมกรรมซ่อมและต่อเรือ ปิโตรเลียม เคมี พลาสติก อิเล็กทรอนิกส์ งานไม้ อาหาร เครื่องดื่ม การทอผ้า เครื่องตกแต่ง และการก่อสร้าง เหล่านี้ต้องการความรับผิดชอบที่ต้องได้รับการฝึกฝนทางกิจกรรมอุตสาหกรรมมากขึ้น

สมาคมนักศึกษาผู้ใหญ่ก็ได้ดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาวิชาเฉพาะ และวิชาชีพ โดยประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น ร่วมมือกันกับบริษัทประจำทางสิงคโปร์ และหอทะเบียน ยานยนต์ในการแก้ปัญหาการขาดแคลนผู้ชำนาญการที่หาได้และเยี่ยมเยียน โดยการร่วมงานกับ

สมาคมฝึกหัดผู้ขับรถ เพื่อผลิตนักขับรถที่มีคุณภาพสำหรับระบบการขนส่งแบบใหม่ เป็นต้น

การจัดการศึกษาในประเทศสิงคโปร์

เกือบจะ 15 ปีมาแล้วที่สิงคโปร์ได้ประกาศใช้โครงการพัฒนากันทาง ๆ เพื่อพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งปัจจุบันนี้สิงคโปร์ประสบความสำเร็จในการเป็นประเทศอุตสาหกรรมแล้ว แต่เพราะเหตุที่การพัฒนาความเจริญทางเศรษฐกิจด้วยการอุตสาหกรรมนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการทางช่างฝีมือ และบุคลากรผู้จัดการที่สร้างสรรค์แล้ว นอกเหนือจากนี้ บริษัทนานาชาติที่มาตั้งสาขาในสิงคโปร์ก็ได้นำเทคโนโลยีเทคนิคในการจัดการแบบตะวันตกมาใช้ด้วย องค์ประกอบเหล่านี้ก่อให้เกิดความสนใจเป็นอย่างมากในการจัดการศึกษาระหว่างชาวสิงคโปร์ผู้มีจิตใจใฝ่ธุรกิจ

โครงการจัดการศึกษาต่าง ๆ ยังคงได้รับการสนับสนุน ถึงแม้ว่าความผันผวนทางเศรษฐกิจและความยากลำบากบางประการยังคงเผชิญหน้าอยู่ องค์การการศึกษาผู้ใหญ่และสถาบันวิชาชีพส่วนใหญ่ก็ดำเนินการขยายและพัฒนาโครงการจัดการศึกษาต่าง ๆ อยู่ต่อไป แผนกศึกษา จิตกรรมฝ่ายนี้พิเศษ สภามวลผลิตแห่งชาติ สถาบันพัฒนาบริการพลเรือน สภากการศึกษาผู้ใหญ่ และสถาบันแห่งการจัดการสิงคโปร์ ได้จัดโครงการชนนการจัดการซึ่งมีชายงานกว้างขวางมาก มีผู้เข้าร่วมโครงการถึง 12,628 คน

ปัญหาสำคัญในการจัดการศึกษา เกิดจากการขาดแคลนบุคลากรผู้สอนที่มีคุณวุฒิและประสบการณ์และขาดสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม

ปัญหาสำคัญและความต้องการในการศึกษานอกโรงเรียน

ปัญหาสำคัญและความต้องการในการศึกษานอกโรงเรียนในประเทศสิงคโปร์ อาจสรุปได้ดังนี้

1. ความต้องการอันแน่นอนที่จะตั้งผู้ประสานงาน หรือคณะกรรมการสำหรับการศึกษานอกโรงเรียน

2. ขาดการประเมินหรือสำรวจความต้องการเฉพาะของชุมชน เพื่อที่จะทราบความต้องการที่แท้จริง สำหรับการวางแผนที่มีประสิทธิภาพ

3. ขากระบบประชาสัมพันธ์ที่จะเข้าถึงประชาชนซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในความต้องการของการศึกษานอกโรงเรียน

4. ขาบุคลากรที่ชำนาญในการวิจัยที่จะดำเนินการวิจัยภารกิจและประเมินผลการศึกษาเพื่อช่วยในการวางแผนและตัดสินใจในการวางโครงการอันมีผล

5. ความต้องการที่จะจัดโครงการฝึกสำหรับครูและผู้นำหัก

6. การขาดแคลนผู้สอนที่มีคุณภาพ

7. การสนใจใหญ่มีคุณภาพในวิชาที่พัฒนาสอน

8. ความต้องการที่จะป้องกันมิให้เอกชนเรียกเก็บค่าเล่าเรียนสูงเกินไปและการให้ทุนสอนที่มีคุณภาพ

9. ความต้องการที่จะจัดทำคู่มือของหลักสูตรสำหรับเพื่อกศึกษานอกระบบโรงเรียน

10. ความต้องการที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชนโดยโครงการการศึกษานอกโรงเรียน และสนับสนุนการเข้ามีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาบุคคล

11. ความต้องการที่จะให้ผู้นำและเกี่ยวข้องอนุญาตให้ให้อาจารย์สถานที่เรียนเพื่อเป็นศูนย์การศึกษานอกระบบโดยไม่คิดมูลค่า

5. ประเทศฟิลิปปินส์

การจัดการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระยะแรก เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชน โดยเน้นเรื่องกรรณกิจอยู่ดีและการมีชีวิตรอคอยในสังคม หลังจากได้รับเอกราชแล้วฟิลิปปินส์ได้ออกกฎหมายให้จัดตั้งหน่วยงานรับผิดชอบงานการศึกษาผู้ใหญ่โดยตรง คือ The Office of Adult Education ซึ่งเป็นหน่วยงานในระดับเดียวกับกองการศึกษาผู้ใหญ่ของไทย สำหรับวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งก็เพื่อทำหน้าที่ดังนี้

1. เพื่อจัดการไม่รูหนังสือ
2. เพื่อปรับปรุงค่านิยม และความเป็นอยู่ของประชาชน
3. เพื่อให้ประชาชนเป็นพลเมืองดี

สำหรับลักษณะเด่นของการจัดการการศึกษาผู้ใหญ่มี 2 ลักษณะ คือ

1. จัดในรูปแบบของการศึกษาผู้ใหญ่โดยตรง

2. จัดโดยอาศัยโรงเรียนชุมชนเป็นศูนย์การเรียน

การจัดการศึกษาผู้ใหญ่โดยทรงมี 2 แบบคือ การจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ และ
การจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบต่อเนื่อง

การจัดหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ จะเน้นในเรื่องของการจัดการไม่รู้
หนังสือ มีชั่วโมงเรียน 60 ชั่วโมง และสามารถให้วิทยุในระยะเวลา 3 - 5 เดือน

การจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบต่อเนื่อง

เป็นการจัดการศึกษาเพื่อบริการให้ครอบคลุมพื้นที่ ส่วนใหญ่ให้แก่คนในวัยหนุ่มสาวและ
ผู้ใหญ่ที่อยู่นอกกระบวนโรงเรียน เป็นพวกที่สามารถอ่านออกเขียนได้แล้ว ต้องการจะศึกษาหาความรู้
เพิ่มเติมเพื่อความก้าวหน้าและนำไปปรับปรุงสมรรถภาพในการดำรงชีวิต

การจัดหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบต่อเนื่อง ได้จัดเวลาไว้กว้างถึง 3 เดือน มีชั่วโมง
การสอนตั้งแต่ 60 - 100 ชั่วโมง สำหรับการเรียนในชั้น บุคคลที่เรียนเร็วจะจบเวลาก่อนได้

การจัดการศึกษาผู้ใหญ่โดยอาศัยโรงเรียนชุมชนเป็นศูนย์การเรียน

เป็นโครงการจัดการศึกษาให้แก่เด็กวัยหนุ่มสาวที่ออกจากระบบโรงเรียน (อายุ 14 -
17 ปี) ให้ได้ผลสำเร็จเทียบเท่ากับโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษา โดยให้โรงเรียนสำหรับเด็ก
เป็นสถานที่ใช้สอน ได้เปิดดำเนินการครั้งแรกในเกาะลันตา เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 1961

จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาผู้ใหญ่โดยอาศัยโรงเรียนชุมชนเป็นศูนย์การเรียน นอก
จากจะเป็นการให้โอกาสแก่หนุ่มสาวที่ต้อออกจากระบบโรงเรียนให้ได้มีโอกาสได้รับการศึกษาแล้ว
ยังเป็นการเตรียมตัวผู้เรียนให้มีความรู้ มีทักษะ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ รู้หน้าที่พลเมือง
ในฐานะสมาชิกของครอบครัวและชุมชน

โครงการการรู้หนังสือเพื่อโรงงานของหน่วยบริการชุมชนมหาวิทยาลัยแคนซัส

เป็นโครงการที่จัดให้แก่ประชาชนชาวมุสลิม ในเมืองมาร์คเนา ซึ่งเป็นเขตที่มี
ประชากรมุสลิมราว 50,000 คน อาศัยเป็นกลุ่มใหญ่ เป็นที่สองในลิลิปินส์ กลุ่มชนเหล่านี้
อาศัยอยู่อย่างโดดเดี่ยว และตามทวนการติดต่อกับสังคมภายนอกอย่างรุนแรง โครงการนี้จึงได้
ไปจัดให้แก่กลุ่มมุสลิมเหล่านี้

จุดมุ่งหมายของโครงการ นอกจากจะสอน อ่าน เขียน และคิดเลข แล้วยังเน้นการนำความรู้ไปใช้เพื่อให้อยู่เรียนสามารถสื่อสารกับผู้อื่นได้อีกด้วย สามารถเป็นผู้นำและรู้จักเพิ่มพูนรายได้

โครงการประชากรศึกษาของวิทยาลัยทันตาแลน

เป็นโครงการของชาวมุสลิม-ฟิลิปปินส์ ทำงานด้านการวางแผนครอบครัวและประชากรศึกษา ให้อุปกรณ์ประชากรศึกษา ซึ่งได้จากการพัฒนาปรับปรุงจากโปรแกรมพัฒนาการศึกษาของประชากร P.E.F. (POPULATION EDUCATION PROBLEM) หลักสูตรเฉพาะสำหรับชาวมุสลิมซึ่งหน่วยงานอื่น ๆ เป็นผู้ผลิตขึ้น

โครงการวิทยุโรงเรียน

เป็นโครงการที่จัดให้สำหรับหมู่สาวที่ไม่ได้อยู่ในระบบโรงเรียน ชาวนา และแมบนานคนเหล่านี้จะจัดกลุ่มกันรับฟังวิทยุ ซึ่งจะมีครูประจำกลุ่ม เป็นผู้คอยช่วยเหลือโครงการนี้มีจุดมุ่งหมายคือ

1. เพื่อปรับปรุงคุณภาพ หัตถคดีและความภูมิใจในวัฒนธรรม เน้นการรักชาติ การเสียสละของชาติและเพื่อนร่วมชาติ
2. ให้ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่แก่ชาวบ้านในด้านการเกษตร การจัดทำอาหาร การพัฒนาชุมชน การคุมกำเนิด การวางแผนครอบครัว บริการด้านสุขภาพอนามัย การสงวนทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กัน
3. คอยชี้แจงให้ประชาชนได้ทราบว่ามีรัฐบาลได้จัดกิจกรรมอะไรแล้วบ้างในด้านการพัฒนา โปรแกรมนี้จะปรับปรุงให้ดีขึ้น เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ช่วยกันพัฒนาสังคม

โครงการการศึกษาวิทยาศาสตร์สำหรับการศึกษายุใหญ่

การศึกษาวิทยาศาสตร์สำหรับผู้อยู่ใหญ่ยังอยู่ในขั้นเริ่มต้น มีวิชาอื่นที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์ซึ่งเปิดสอนอยู่ขณะนี้ คือ สุขศึกษา โภชนาการ และประชากรศึกษา วิชาเหล่านี้เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เป็นปัญหาซึ่งประชาชนกำลังเผชิญอยู่ นอกจากนั้นยังมีโครงการพัฒนาหลักสูตรสำหรับการศึกษานอกโรงเรียนอยู่เพียง 2 - 3 โครงการ

โครงการหนังสือพิมพ์กระดานดำ

จัดโดยภาคหลวงฟรานซิสโก และคณะกรรมการ มีเจ้าหน้าที่ศึกษาอำเภอ พลตำรวจ และนายควม

หนังสือพิมพ์ "อัลโมอัล ไทม์" หรือที่จริงควรจะเรียกว่า หนังสือพิมพ์กระดานดำ หรือ กระดานเขียว (ความสีของกระดาน) มากกว่า ประกอบด้วยกระดานดำ 25 แผ่นต่อวัน โดย ตั้งกระจัดกระจายกันอยู่ตามชุมชนต่าง ๆ ทั่วเมือง กระดานแผ่นใหญ่ที่สุดสูง 5 ฟุต ยาว 32 ฟุต ขนาดเท่า ๆ กัน ตั้งอยู่ตามสี่แยกถนน หน้าโรงเรียน ศูนย์ชุมชนของหมู่บ้านใกล้เคียง ๆ ออกไปถึง 18 กิโลเมตร

การเขียนข่าวจะมีคณะกรรมการเขียนข่าว ซึ่งมีทั้งประชาชน และภาคหลวง ซึ่งเป็น คณะบรรณาธิการ เขียนข้อความลงในกระดานดำ และจะขึ้นก็เขียนเป็นรูปดอกขาลงในสมุดจดงาน และนำไปใหญ่ปกครองอาณัติบ้าน ชาวก็จะแพร่กระจายไปทั่วเมือง ภาคหลวงฟรานซิสโก เป็น ผู้บุกเบิกในการจัดทำหนังสือพิมพ์กระดานดำ ประชาชนให้ความสนใจมาก สำหรับค่าใช้จ่ายใน ปีหนึ่ง ๆ ต้องใช้เงินงบประมาณ 1,560 บาท กระดานชุดหนึ่งใช้ได้ 7 ปี ค่าใช้จ่ายประจำวัน ก็มีเพียงค่าชอล์ค 12 แท่งเท่านั้น

โครงการศึกษาผู้ใหญ่โดยชีวิต

จัดโดยกระทรวงศึกษาและวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยออกกระจายเสียงเป็นภาษาฟิลิปปินส์ ทุกวันอาทิตย์ จากสถานีต่าง ๆ ในกรุงมะนิลา และเมืองเซบู รวมทั้งเมืองใหญ่ ๆ อื่น ๆ อีก หัวข้อบรรยายคือ เรื่องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ การศึกษาของ บิดามารดา และความเป็นพลเมืองดี และการศึกษาเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น

โครงการจัดการศึกษานอกแบบ IMPACT

วิธีการจัดแบบนี้กำลังทำอยู่ในชนบทบางแห่งของฟิลิปปินส์ IMPACT ย่อมาจาก INSTRUCTIONAL MANAGEMENT BY PARENTS COMMUNITY AND TEACHER นายควมว่า เป็นการจัดการสอนโดย พ่อ แม่ ชุมชน และครู ในการดำเนินงานของ IMPACT นั้น ถือว่าสิ่งที่นักเรียนจะเรียนนั้นไม่ใช่จากโรงเรียน การจัดแบบ IMPACT ไม่มีโรงเรียน เดิม

ศูนย์การศึกษา ซึ่งเป็นสถานที่ทำงานของศึกษานิเทศก์คนหนึ่ง และเป็นที่เก็บรวบรวมอุปกรณ์การเรียนการสอน และมีห้องเรียนที่เด็กจะมาปรึกษาปัญหาการเรียน 1 ห้อง นักเรียนจะเรียนไต่หลายวิธีที่เป็นหลักคือ เรียนจากบทเรียนสำเร็จรูป ซึ่งจะมารับได้ที่ศูนย์การศึกษา และนำกลับมาไปศึกษาด้วยตนเอง ในขณะเดียวกัน พ่อ แม่ จะช่วยเหลือเด็กบ้างและบางครั้งจะมาเรียนที่ศูนย์ฯ บางครั้งก็เป็นชาวบ้านที่จ้างมาสอน การเรียนบางอย่างก็ได้เครื่องบันทึกเสียงหรือวิทยุช่วย พร้อมทั้งมีการฝึกทักษะ โดยการปฏิบัติด้วย

โครงการจัดการศึกษานอกแบบ ISOSA

วิธีการนี้กำลังจัดทำอยู่ในชนบทหลายแห่งในฟิลิปปินส์ ISOSA ย่อมาจาก IN SCHOOL OF SCHOOL APPROACH ความคิดเรื่องนี้คือการขยายสถานที่ที่เด็กเรียนออกไป คือ แทนที่เด็กจะเรียนเฉพาะที่โรงเรียนเท่านั้น ก็ให้เด็กไปเรียนรูจากชุมชนด้วย เรียกว่าเป็นการขยายวงของโรงเรียน จากเฉพาะในขอบเขตของโรงเรียนออกไปสู่ท้องถิ่นด้วย วิธีการนั้น คือ ให้เด็กนักเรียนเรียนที่โรงเรียนสัปดาห์หนึ่ง ให้เด็กออกไปเรียนในท้องถิ่นด้วยตนเองอีกสัปดาห์หนึ่ง สลับกันไป ในโรงเรียน ครูสอนเฉพาะที่จำเป็นจริง ๆ ที่เด็กเรียนด้วยตนเองลำบาก และมีการทดสอบประเมินผล ที่เด็กไปเรียนด้วยตนเองจากชุมชนด้วย สำหรับการเรียนนอกโรงเรียนนั้น เด็กอาจได้รับแบบเรียนสำเร็จรูปไปเรียนเองที่บ้าน หรืออาจไปสังเกตหรือทำงานร่วมกับคนในชุมชนนั้นตามที่ครูแนะนำไป วิธีการของ ISOSA นี้ช่วยให้ครูรับนิคชอบนักเรียนได้มากขึ้น ซึ่งช่วยให้การลงทุนเกี่ยวกับครูลดน้อยลง และยังช่วยให้เด็กเรียนได้ด้วยตนเอง และได้รับความรู้ตรงกับชีวิตจริงของเด็กอีกด้วย

6. ประเทศอินโดนีเซีย

ตลอดระยะเวลาประมาณ 350 ปี ที่อินโดนีเซียเป็นเมืองขึ้นของเนเธอร์แลนด์ การศึกษาแทบจะไม่ได้เกิดขึ้น ปีประชากรโดยประมาณ 6 เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งหมดที่สามารถอ่านและเขียนภาษาคัดได้

ชาวอินโดนีเซียที่รักชาติ ได้เริ่มสนใจที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2451 โดยเริ่มจัดสอนอ่าน-เขียน ภาษาอินโดนีเซีย โดยจัดเป็นชั้นเรียน สอนให้เด็กมีความรักชาติ

สอนให้ชาวซึ่งในบรรดาคดีของตน นับว่าเป็นการเริ่มต่อสู้เพื่อเอกราช แต่การดำเนินงานก็ไม่ได้ผลเท่าที่ควร เพราะอำนาจการบริหารส่วนใหญ่ตกอยู่กับเนเธอร์แลนด์

จากการสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2473 มีประชาชนประมาณ 90 เปอร์เซ็นต์ที่ไม่รู้หนังสือ เมื่อได้รับเอกราชโดยประกาศอิสรภาพเป็นสาธารณรัฐอินโดนีเซีย เมื่อ 17 สิงหาคม 2488 รัฐบาลจึงจัดการศึกษาทั้งในและนอกโรงเรียน มีการจัดตั้งกองการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นในกระทรวงศึกษาธิการ และใน พ.ศ. 2489 กองการศึกษาผู้ใหญ่ได้ปรับปรุงงานจัดความรู้หนังสือให้กับประชาชนอย่างจริงจัง ในปี พ.ศ. 2490 รัฐบาลได้ประกาศให้แก้ปัญหาคนไม่รู้หนังสือ โดยได้รับมอบหมายให้ท้องถิ่นรับไปดำเนินการภายใต้ความช่วยเหลือจากรัฐบาลกลาง

ในปี พ.ศ. 2494 กรมการศึกษาชุมชน (Community Education Department) ในสังกัดกระทรวงการศึกษาและวัฒนธรรม (Ministry of Education and Culture) ได้ประกาศใช้โครงการ 10 ปี เพื่อการรณรงค์จัดปัญหาการไม่รู้หนังสือให้หมดไป แต่เมื่อครบ 10 ปี คือใน พ.ศ. 2504 ก็ไม่สามารถจะแก้ปัญหาให้หมดไปได้ จึงต้องดำเนินการต่อไปตามแผนการเดิมจนถึงปี พ.ศ. 2507 รัฐบาลได้ประกาศว่าสามารถที่จะจัดปัญหาการไม่รู้หนังสือให้แก่ประชาชนได้สำเร็จเรียบร้อยแล้ว คือในปลายปี พ.ศ. 2507 รัฐบาลสามารถที่จะช่วยโรงเรียนที่จะต้องทำหน้าที่ร่วมกันในสังคม ช่วยกระจายความรู้และเตรียมบุคคลให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม กระจายทอดความรู้และทักษะต่าง ๆ กันให้แก่สังคมตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ และในขณะที่เกี่ยวกับการศึกษาทั้งสองระบบก็ทำให้ชุมชนเจริญขึ้น โดยช่วยในด้านการศึกษาและทำให้โครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม บรรลุถึงจุดหมาย

การจัดการศึกษานอกโรงเรียนในระยะเริ่มแรกมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ

1. เพื่อให้ความรู้และการอ่านออกเขียนได้ และการเป็นพลเมืองดีแก่ประชาชนที่ไม่มีโอกาสศึกษาในโรงเรียนภาคปกติ
2. เพื่อเป็นส่วนเพิ่มเติมทำให้การศึกษาในโรงเรียนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

หลังจากปี พ.ศ. 2486 สังคมมีความต้องการบุคลากรงานทางวิชาชีพสาขาต่าง ๆ เพิ่มขึ้น เพื่อเป็นการแก้ปัญหา จึงได้มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกอาชีพและโรงเรียนเทคนิคขึ้นจำนวนมาก ระยะเริ่มแรกกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้บริหารงานทางด้านการศึกษาทุกประ

แต่เพียงผู้เดียว แต่การขาดประสบการณ์บริหาร ทำให้งานการศึกษากระจายไปสู่หน่วยงานใน
กระทรวงอื่น ๆ เช่น การอบรมผู้ช่วยแพทย์ การเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและการคมนาคม
การฝึกอบรมทางทหารเหล่านี้ได้กระจายไปสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในสาขาเดียวกัน ส่วนงานทาง
ด้านโรงเรียนเทคนิค ธุรกิจและเศรษฐกิจในบ้านยังขึ้นอยู่กับกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเคยบริหาร
งานด้านนี้มาตั้งแต่อยู่ที่โครงการของเนเธอร์แลนด์ กระทรวงอื่น ๆ ก็จัดโปรแกรมต่าง ๆ
ทางการศึกษานอกโรงเรียน แต่ละหน่วยงานก็จัดโปรแกรมฝึกอบรมของตนเอง

การศึกษานอกโรงเรียนอยู่ในความควบคุมของการศึกษาชุมชน กระทรวงการศึกษาและ
วัฒนธรรม แต่ละจังหวัด (26 จังหวัด) มีสารวัตรศึกษาชุมชนและแต่ละอำเภอ และเทศบาล ซึ่ง
มี 280 แห่ง มีรองสารวัตรศึกษาชุมชน ควบคุมดูแลเกือบทุกตำบล (3,500 ตำบล)
มีศึกษานิเทศก์ชุมชนเข้าร่วมงานและกิจกรรมระดับหมู่บ้าน คณะกรรมการระดับหมู่บ้านจะพัฒนาการ
จัดกิจกรรม ซึ่งจะช่วยให้คนในหมู่บ้านได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ คณะกรรมการการศึกษาชุมชน
จัดการศึกษา 5 วิธี ซึ่งเรียกว่า Pantja Marga Five ways ซึ่งเป็นระบบการศึกษาเพื่อ
พัฒนาชุมชนชนบทมีดังนี้ คือ

1. จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่คนในชุมชนหมู่บ้าน ให้อ่านออกเขียนได้ อภิปราย และ
ทำกิจกรรมอื่นได้
2. จัดสร้างห้องสมุดชุมชน ซึ่งมีความมุ่งหมายเพื่อเป็นแหล่งคนควาเรื่องราวต่าง ๆ
และให้คนในชุมชนรักการอ่าน
3. จัดการฝึกผู้นำชุมชน มีจุดประสงค์เพื่อเตรียมกำลังสำหรับการพัฒนาชุมชน
4. การจัดบริการทางการศึกษาสำหรับสตรี โดยเฉพาะการศึกษาเกี่ยวกับครอบครัว
ซึ่งมีความมุ่งหมายให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อชีวิตครอบครัว
5. จัดตั้งสโมสรเยาวชน เพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการเตรียมเยาวชนให้เป็นผู้นำ
ในการพัฒนาชุมชนชนบท

ทั้ง 5 วิธีนี้ เป็นองค์ประกอบของการเข้าถึงการศึกษาแบบบูรณาการ ซึ่งเป็นพื้นฐาน
การศึกษาสำหรับพัฒนาหมู่บ้าน

การอ่านออกเขียนได้ของผู้ใหญ่ (Literacy work for adults)

งานชิ้นแรกคือจัดหลักสูตรเพื่อการอ่านออกเขียนได้ คณะกรรมการการศึกษาชุมชนได้
รณรงค์การอ่านออกเขียนได้ทั่วประเทศ ซึ่งได้ผล คือในปี พ.ศ. 2507 ประชาชนที่อ่านไม่ออก
เขียนไม่ไ้ซึ่งมีอายุระหว่าง 13 - 45 ปี ยังมีมาตรฐานการอ่านและเขียนในระดับต่ำ คนที่เรียน
หลักสูตรนี้ 3 - 6 เดือน ในระยะ 15 ปี มีจำนวน 37 ล้านคน ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจาก
ครูที่อาสาสมัคร การรณรงค์นี้เป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนโดย

1. มีการพัฒนาการทางสติปัญญาและศีลธรรม
2. ส่งเสริมทักษะทางอาชีพเพื่อให้ถึงมาตรฐานของการครองชีพ

ผลของการรณรงค์ซึ่งทำติดต่อกันมา ได้กลั้บทรงเนื่องจากชาวสุโขทัยเกี่ยวกับการอ่าน
ทำให้เยาวชนอายุ 13 ปีขึ้นไป ซึ่งไม่เคยเข้าโรงเรียน อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้

ในปัจจุบันนี้ การศึกษาชุมชนได้จัดการศึกษานอกโรงเรียนโดยใช้ชื่อว่า "โครงการ
ขจัดปัญหาคคนไม่รู้หนังสือ" (Literacy Work Program) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อเพิ่มทักษะในการอ่าน การเขียน รวมทั้งการคิดเลขอย่างง่าย ๆ เพื่อให้
สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
2. เพื่อจัดให้มีการรณรงค์เพื่อแก้ปัญหาคคนไม่รู้หนังสือ โดยให้ท้องถิ่นนั้น ๆ รับผิดชอบ
ดำเนินการทั้งในปัจจุบันและอนาคต
3. เพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาในคานบุคคล พัฒนาในคานการผลิต และการพัฒนา
ชุมชนควย

วัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้จะสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสัมฤทธิ์ผลในการรู้หนังสือของ
ประชาชนในท้องถิ่น ผลจากการรู้หนังสือจะช่วยให้สามารถนำไปปรับปรุงกาทำงานของตนเอง
และนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่ประชาชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะต้องคงอยู่
บนพื้นฐานการช่วยเหลือตนเองของบุคคลในสังคม ก็คือกาที่สามารถขจัดปัญหาคคนไม่รู้หนังสือได้
นั่นเอง

วิธีการสอนเพื่อให้อ่านออกเขียนได้ (Methods of Literacy Teaching)

หลักสูตรเพื่อขจัดกาไม่รู้หนังสือแบ่งได้เป็น 3 ชั้น ในแต่ละชั้นของการรู้หนังสือมี
มาตรฐานที่กำหนดไว้ดังนี้

ขั้นที่ 1 เพื่อให้รู้จักอักษรโรมันตัวเล็ก และเลขอารบิกตั้งแต่ 1 - 10 และให้มีทักษะในการอ่านคำง่าย ๆ ใต้อย่างถูกต้อง ใช้เวลาในการฝึกประมาณ 20 - 30 วัน

ขั้นที่ 2 เพื่อให้สามารถอ่านสิ่งพิมพ์ใต้อย่างถูกต้องในอัตรา 55 คำต่อนาที และให้สามารถเขียนชื่อและที่อยู่ของตนเองได้ รวมทั้งสามารถคิดเลขอย่างง่าย ๆ ได้ ใช้เวลาฝึกประมาณ 3 - 4 เดือน

ขั้นที่ 3 เพื่อให้สามารถอ่านคำง่าย ๆ ใต้อย่างรวดเร็วขึ้น เขียนคำต่าง ๆ ได้มากขึ้น และคิดเลขที่ยากขึ้นกว่าเดิม ใช้เวลาฝึกประมาณ 3 เดือน

การฝึกในขั้นที่ 1 มีจุดมุ่งหมายที่จะให้รู้จักวิธีออกเสียงที่ละพยางค์ ซึ่งมีวิธีการดังนี้

1. การออกเสียงสระ
2. การออกเสียงประโยคที่ถูกต้อง
3. การแยกคำออกจากประโยค
4. การแยกพยัญชนะออกจากคำ
5. การรู้จักคำใหม่

การฝึกในขั้นที่ 2 มีจุดมุ่งหมายที่จะให้รู้วิธีการอ่านที่ถูกต้องโดยทั่ว ๆ ไป โดยสอนให้คำต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประโยค

การฝึกในขั้นที่ 3 มีจุดมุ่งหมายที่จะฝึกให้อ่านคำที่ยากขึ้น

การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จในประเทศอินโดนีเซีย (Functional Literacy in Indonesia)

ในปี พ.ศ. 2513 ได้เริ่มโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ด้วยการเปิดสอนในเมืองจาการ์ โดยเป็นโครงการทดลอง การสอนตามโครงการนี้เป็นการสอนเกี่ยวกับอาชีพที่ผู้ใหญ่สนใจ โดยผู้ใหญ่เรียนได้เรียนการอ่านเขียน รวมทั้งแนวทางค้นคว้าวิจัยไปด้วย วิชาที่เป็นที่สนใจแก่ผู้เรียนมีในจาการ์ ได้แก่ วิชาการเย็บเสื้อผ้า การสุขาภิบาล เพราะเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับการครองชีพในเมืองใหญ่ได้เป็นอย่างดี

ต่อมาได้มีการทดลองเปิดชั้นเรียนแบบการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขึ้นอีกแห่งหนึ่ง ที่ทางชวาตะวันตก (West Java) ซึ่งเป็นบริเวณที่ประชาชนมีอาชีพในการเพาะปลูกข้าวและยางพาราวิชาที่เปิดเรียนก็เป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของประชาชนในท้องถิ่น

ในต้น พ.ศ. 2514 ได้เปิดชั้นเรียนการศึกษายุใหญ่แบบการศึกษาเบ็ดเสร็จขึ้นที่ชาว
ตอนกลาง (Central Java) โดยเปิดสอนวิชาชีพที่ชาวบานสนใจ เช่นการควบคุมการพังทลาย
ของดิน เป็นต้น

ผลจากการทดลอง เห็นได้ว่ามีผู้สนับสนุนมาก ผู้จัดจึงได้ขยายabajัดสอนในวิชาชีพ
ด้านอื่นอีกที่เป็นที่สนใจของประชาชน ในระยะแรกที่เปิดสอนในจากตาร มีผู้ออกจากคันเป็น
อย่างมากถึง 2 หรือ 3 ชั้นเรียน แต่ต่อมาจำนวนผู้เรียนก็เพิ่มมากขึ้น หลังจากที่ผู้สอนได้ชี้ให้
เห็นผลจนเป็นที่พอใจ เกี่ยวกับครูสอนที่มีความสามารถอยู่ในระดับต่ำ ก็ได้พยายามเตรียมตัวครู
ในคานวิชาชีพใหม่มากขึ้น เช่น ได้มีการฝึกอบรมครูที่จะออกไปสอนตามโครงการนี้ ในระยะสั้นๆ
ก่อนที่จะออกไปสอนจริง บทเรียนในการเรียนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องใช้ครูที่ผ่านการอบรม
ในระยะสั้นเท่านั้นที่ออกไปสอนได้โดยอัตโนมัติเรียนวันต่อวัน เป็นหลักสูตรในการสอนแต่ละวันไป

ภายหลังจากที่ทดลองมาแล้ว 3 เดือน ก็พบว่าได้แก้ปัญหาในเรื่องตัวครูได้ เพราะ
ก่อนที่จะออกไปปฏิบัติงานจะต้องเตรียมการสอนระยะวันต่อวัน พร้อมทั้งบทเรียนชั้นตน ทั้งนี้
บทเรียนและกระบวนการสอนจะต้องเกี่ยวเนื่องกันวิชา 2 วิชา คือ วิชาการวางแผนครอบครัว
และวิชาปลูกพืชสวนครัว

ปัญหาที่เกิดขึ้นในโครงการจัดการไม่รหนังสือ

1. การขาดงบประมาณในการจัดดำเนินการ เนื่องจากโครงการนี้มีความต้องการใช้
เงินอย่างมาก ซึ่งงบประมาณประจำปีของรัฐมีอยู่อย่างจำกัด เพราะรัฐจะต้องใช้เงินเพื่อพัฒนา
ประเทศในทางอื่นๆ จึงทำให้ไม่สามารถปฏิบัติงานทาง ๆ ให้ได้ตามจุดมุ่งหมาย

2. สภาพภูมิประเทศ และการคมนาคม ทำเลที่ตั้ง เนื่องจากภูมิประเทศเป็นเกาะ
จึงเป็นปัญหาสำคัญอย่างยิ่งในการคมนาคมขนส่ง ระยะทางระหว่างหมู่บ้านทางไกลกันมาก
ห้องเรียนก็ต้องอยู่กระจัดกระจายทำให้การคมนาคมไม่สะดวก

3. สภาพแตกต่างในเรื่องภาษาพูด เนื่องจากมีภาษาพูดหลายภาษา แต่ละท้องถิ่นมี
ภาษาของตนเอง ทำให้เป็นอุปสรรคอย่างมากในเรื่องตำราเรียนที่จะพิมพ์ออกมาเป็นภาษา
พื้นเมืองที่แต่ละท้องถิ่นใช้กัน

4. การขาดแรงจูงใจในการเรียน ทั้งนี้เพราะความมาตรฐานการครองชีพของประชาชนในชนบทยังอยู่ในระดับต่ำ มีปัญหาในการดำรงชีวิตอย่างมาก ประชาชนจึงไม่มีเวลาเรียน เขาจะใช้เวลารวบรวมเพื่อการพักผ่อนหลังจากทำงานมาตลอดวัน

5. ขาดครูที่มีความชำนาญในการสอน การสร้างครูสำหรับการสอนผู้ใหญ่เป็นสิ่งจำเป็น บางแห่งใช้ครูที่สละระดับประถม ซึ่งจบจากวิทยาลัยครู เคยสอนเด็กอย่างไรก็มักจะสอนผู้ใหญ่อย่างนั้น โดยเฉพาะครูอาสาสมัครไม่มีความรู้ทางการสอนมาก่อนเลย จึงควรจัดใหญ่ที่จะไปสอนผู้ใหญ่มีประสบการณ์มากขึ้น มีทักษะในการสอนยิ่งขึ้นโดยการฝึกฝนและอบรมวิธีและเทคนิคการสอนในวงสั้น ๆ

6. การลาออกกลางคัน (Drop - out) เหตุผลที่สำคัญในการลาออกกลางคัน คือ ความจำเป็นถึงการศึกษาของบุคคล ต้องทำงานในหน้าที่แบบบาง สภาพภูมิอากาศในอำเภอบางความยากลำบากในการคมนาคมบาง

สรุปท้ายบท

ในบทนี้เขียนได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกกระบบโรงเรียนในประเทศต่าง ๆ รวม 6 ประเทศ คือกลุ่มประเทศที่จัดไว้พัฒนาแล้ว ได้แก่ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และเยอรมัน ส่วนในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาจะเป็นประเทศเพื่อนบ้านของไทยเรา ได้แก่ สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย จากการศึกษาถึงความจำเป็นและการดำเนินงานทางด้านการศึกษาผู้ใหญ่ของประเทศทั้ง 6 ก็คงจะพอมองเห็นวิวัฒนาการ และการดำเนินงานโดยหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคอื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความเห็นว่าการดำเนินงานทางด้านการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกกระบบโรงเรียน จะโดยผลดีและเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ นโยบายและการเอาใจจริงเอาใจของผู้นำรัฐบาล ตลอดจนข้าราชการและเจ้าหน้าที่ซึ่งเกี่ยวข้อง และที่ไมควรมองข้ามไปก็คือ หน่วยอาสาสมัคร มูลนิธิต่าง ๆ หน่วยงานเอกชน สำหรับบุคคลที่สำคัญอย่างมากก็คือ ประชาชน ผู้บริโภคเองเองเห็นความสำคัญของการศึกษาอย่างไร ปัจจุบันนี้ในเมืองในโลกส่วนมากยังมองว่าการศึกษานั้นเป็นสิ่งที่ควบคู่กับระบบโรงเรียน จนท้ายที่สุดเขาจะปฏิเสธการศึกษานอกกระบบโรงเรียน

หรือการให้ความรู้ต่าง ๆ เพื่อชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดังนั้นจึงเป็นภาระหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องช่วยกันเปลี่ยนค่านิยมและพยายามปลูกฝังทัศนคติอันถูกต้องในการศึกษาให้แก่วรรณานให้ได้ ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าในประเทศที่เจริญแล้วพลเมืองส่วนมากจะแลเห็นคุณค่าของการแสวงหาความรู้ รวมทั้งต้องการที่จะได้รับบริการทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน

กิจกรรมการเรียนการสอน

1. ผู้สอนบรรยายถึงแนวทางในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียนในประเทศที่พัฒนาแล้ว และในประเทศที่กำลังพัฒนา โดยพยายามชี้ให้เห็นข้อแตกต่างไปจากที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย วัตถุประสงค์ กลุ่มประชากรเป้าหมาย (ผู้เรียน) หน่วยงานและสถาบันที่รวมจัดการศึกษาผู้ใหญ่
2. ให้ผู้เรียนสรุปการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาผู้ใหญ่ ของแต่ละประเทศว่ามีสาระสำคัญอะไรบ้าง
3. ให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่มอภิปราย โดยวิเคราะห์และเปรียบเทียบแนวการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้ว และประเทศที่กำลังพัฒนา
4. ให้ผู้เรียนรวมอภิปรายกลุ่มและวิเคราะห์ว่า ถ้าหากประเทศไทยจะนำเอาแนวทางในประเทศที่พัฒนาแล้วมาใช้จะมีข้อดี และ/หรือข้อเสียอย่างไรบ้าง
5. ให้ผู้เรียนรวมอภิปรายกลุ่มเพื่อหาข้อสรุปว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทยกับของประเทศเพื่อนบ้านเรามีแนวทางการจัด กลุ่มเป้าหมาย วิธีการจัดและกิจกรรม หน่วยงานที่รับผิดชอบ ปัญหาและอุปสรรค ฯลฯ มีความแตกต่างหรือเหมือนกันอย่างไรบ้าง

การวัดและการประเมินผล

1. สังเกตความสนใจ บรรยายการศึกษาในชั้นเรียนระหว่างที่ผู้สอนบรรยาย และซักถามความเข้าใจเกี่ยวกับสาระสำคัญจากผู้เรียน
2. สังเกตความสามารถจากการสรุปความสำคัญของการจัดการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียน ของผู้เรียนแต่ละคน
3. สังเกตความสามัคคีและความร่วมมือในการอภิปรายกลุ่มตามประเด็นและปัญหาที่ผู้สอนมอบหมายให้ เมื่อนำมาสรุปให้ทั้งชั้นฟังแล้วมีสาระสำคัญถูกต้องหรือไม่

4. สังเกตความสามารถของผู้เรียนจากการให้วิเคราะห์เปรียบเทียบการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ของประเทศต่าง ๆ หรือเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับประเทศไทยว่ามีความเหมาะสมกับสภาพการทั่วไป เศรษฐกิจและสังคมอย่างไรบ้าง.

เอกสารอ้างอิง

ทวีป อภิสัทธ์ การศึกษานอกระบบโรงเรียน หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู 2523, 342 หน้า

เนงูจา ชันไพบูลย์ ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียน : เอกสารประกอบการสอน วิชา กฏ.611 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2526, 118 หน้า (อักษรสำนวน)

พัฒนาการศึกษานอกระบบโรงเรียน, กอง กรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม :
รวมบทความการศึกษานอกระบบโรงเรียน เล่ม 4 เพชรสมาคมการพิมพ์ 2525, 482 หน้า

รูปแบบและแนวคิดทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน : ประสบการณ์จากพื้นฐานของการ
แสวงหา เพื่อพัฒนาการพิมพ์ 2523, 132 หน้า

ศุภร ศรีแสน การศึกษานอกระบบโรงเรียน พิมพ์ครั้งที่ 2 มปท. 2523, 259 หน้า

Bernardino, F.G. and Ramoe M.S. Nonformal Education in the Philippines.

Bulacan, Regvil Bulakena Publishing Corporation, 1981, 229 p.

Dent H.C. Education in England and Wales. London, Hodder and Stoughton, 1977, 171 p.

โครงการที่สำคัญในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

บทที่ 5

ผู้เขียนมีความมุ่งหมายจะระบุดังโครงการและกิจกรรมทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทย ซึ่งได้ดำเนินการให้บริการแก่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท และเป็นโครงการซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่ามีลักษณะสัมพันธ์และต่อเนื่องกันอย่างมาก สำหรับโครงการที่จะได้กล่าวถึงโดยละเอียดต่อไปนั้นได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน โครงการรณรงค์เพื่อความรู้หนังสือแห่งชาติ และโครงการจัดตั้งที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เมื่อท่านได้อ่านรายละเอียดของกิจกรรมในโครงการทั้ง 3 แล้ว คงจะเห็นด้วยกับผู้เขียนว่ามีความเกี่ยวข้องของซึ่งกันและกัน และเป็นบริการเพื่อคนในชนบทส่วนใหญ่ซึ่งขาดโอกาสอย่างมากในการได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน ดังนั้นการจัดบริการดังกล่าวนี้ให้แก่มวลชนส่วนใหญ่ จึงนับได้ว่าเป็นการให้สิ่งทุกแทนที่มีความเหมาะสมอย่างยิ่ง

ผู้เขียนได้: คณะกรรมการจัดทำโครงการนี้: กรุงเทพมหานคร: ๒๕๐๖

๑. การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน

การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ หมายถึง การศึกษาที่ผู้เรียนเมื่อเรียนแล้วนำไปใช้ได้ เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

วัตถุประสงค์ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จมีจุดมุ่งหมายดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมให้ราษฎร รู้จักคิดตัดสินใจแก้ปัญหาให้เหมาะสมกับสภาพอันจะเป็นแนวทางให้สามารถมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และเป็นพลเมืองดีของชาติ
2. เพื่อให้ราษฎรใช้บริการจากหน่วยงานส่งเสริมการกินคือยู่ดี ในสาขาต่าง ๆ เช่น บริการการสอนวิชาชีพ อนามัย การวางแผนครอบครัว เกษตร และเพื่อให้ราษฎรหาทางที่จะแสวงหาความรู้และบริการนั้น
3. เพื่อให้เขียนหนังสือ อ่านออก เขียนได้ คิดเลขเป็น อันจะใช้เป็นเครื่องมือในการหาข้อมูลความรู้ใหม่ ๆ ในการที่จะช่วยการคิดแก้ไขปัญหา อันจะเป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน

ความจำเป็นของการศึกษายุใหญ่แบบเบ็คส์รีจ

การศึกษายุใหญ่ในประเทศไทย ได้เริ่มดำเนินการอย่างเป็นทางการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2483 โดยครั้งแรกมีวัตถุประสงค์เพื่อสอนประชาชนที่เป็นผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือไทยและรู้หน้าที่พลเมือง ตามระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะจากการสำรวจสำมะโนประชากรในปี พ.ศ. 2482 ปรากฏว่ามีประชาชนอายุตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไปที่ไม่รู้หนังสือเป็นจำนวนถึงร้อยละ 68.8 หรือประมาณ 6 ล้าน 8 แสนคน รัฐบาลจึงเห็นความสำคัญและความจำเป็นในเรื่องการศึกษายุใหญ่และเริ่มรณรงค์จัดการไม่รู้หนังสือทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลในขณะนั้นที่จะเร่งรัดให้ประชาชนไทยรู้หนังสือไทยอย่างน้อยให้อ่านออกเขียนได้

ต่อมาในปี พ.ศ. 2506 จากการสำรวจสำมะโนประชากรปรากฏว่าประชาชนอายุ 15 ปีขึ้นไปที่ไม่รู้หนังสือมีอีกร้อยละ 23 จึงทำให้รัฐบาลต้องหันกลับมาสนใจกับโครงการจัดการไม่รู้หนังสืออีก โดยได้มีการปรับปรุงหลักสูตรใหม่ คือพยายามผสมผสานการสอนไม่รู้หนังสือกับการสอนความรู้ขั้นพื้นฐานเข้าด้วยกัน เพื่อให้เป็นที่สนใจแก่ผู้ไม่รู้หนังสือในเขตเมือง โครงการนี้คือ การศึกษายุใหญ่ระดับ 1, 2

ในปี พ.ศ. 2508 ประเทศไทยกับองค์การยูเนสโก ได้ร่วมมือกันวางแผนจัดการไม่รู้หนังสือขึ้นอีก โดยประเทศไทยได้ส่งคณะผู้แทนไปร่วมประชุมระดับรัฐมนตรีศึกษาริการที่ประเทศอิหร่านเพื่อวางนโยบายเกี่ยวกับการศึกษายุใหญ่ ที่ประชุมมีความเห็นร่วมกันว่า ในการรณรงค์การไม่รู้หนังสือนั้น การสอนเพียงให้คนอ่านออกเขียนได้คิดเลขเป็นเท่านั้นยังไม่เพียงพอที่จะช่วยคนให้พัฒนาตัวเอง หรือประเทศชาติได้ จะต้องส่งเสริมในเรื่องการฝึกอาชีพควบคู่ไปด้วย เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งเรื่องเรียนรู้หนังสือและรู้จักปฏิบัติในเรื่องงานอาชีพ เช่นการเพาะเห็ดฟาง การเลี้ยงหมู การปลูกผัก จะทำให้คนสามารถปรับปรุงชีวิตประจำวันได้ดีขึ้น

ความความคิดดังกล่าวในปี พ.ศ. 2511 ประเทศไทยจึงได้ประยุกต์ความคิดนั้นมาดำเนินการทางคณะกรรมการศึกษายุใหญ่แบบเบ็คส์รีจ ที่จังหวัดลำปาง โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนมีความรู้ในเรื่องการอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น และมีความรู้ในเรื่องอาชีพควบคู่กันไป แต่ผลที่ได้ออกมานั้นไม่ตรงตามความมุ่งหมายนัก กล่าวคือผู้สอนส่วนมากหันไปสอนในเรื่องการอ่าน การเขียน การคิดเลข ทั้งนี้เนื่องจาก

1. ผู้สอนมีประสบการณ์ และทักษะในเรื่องการสอน อ่านเขียน คิดเลข เพราะสอนเด็กกลางวันอยู่แล้ว

2. ผู้สอนขาดความมั่นใจในเรื่องการสอนอาชีพ เพราะได้ศึกษามาแต่วิชาการสอน อ่าน เขียน คิดเลข

3. ผู้สอนคิดว่าผู้เรียนมีความรู้ในเรื่องงานอาชีพดีอยู่แล้ว บางคนก็ว่าผู้สอนเสียอีก ผู้เรียนที่บ่นเรียนเมื่อพบกับครูที่ขาดความมั่นใจในการสอน และหวังที่จะมาศึกษาหาความรู้ในเรื่องอาชีพ และการเรียนรู้นั้นสิ่ง เพื่อเอาไปเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวัน แต่ไม่ได้รับตามที่ต้องการ ทำให้ผู้เรียนเกิดความท้อถอย เพราะความต้องการไม่ได้รับการตอบสนอง ดังนั้นผู้เรียนจึงหยุดเรียนกันมาก ทำให้เกิดปัญหาในการเรียนการสอนขึ้น

จากปัญหาค้นพบ ทำให้เกิดการศึกษาค้นคว้าหาแนวทางแก้ไขให้ต่าง ๆ เพื่อให้โครงการดำเนินไปสู่เป้าหมายที่จะพัฒนาชีวิตของประชาชนให้มีความอยู่ดีกินดี ในปี 2513 ประเทศไทย ได้ส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุมปฏิบัติการที่ประเทศอินเดีย ซึ่งจัดขึ้นโดยองค์การการศึกษาโลก (World Education, New York) การประชุมปฏิบัติการครั้งนี้ มุ่งในเรื่องการจัดการศึกษา สำหรับผู้ไม่ร่ำหนังสือควบคู่กับการให้ความรู้ในเรื่องวางแผนครอบครัว

จากข้อคิดบางอย่างจากการประชุมปฏิบัติการที่ประเทศอินเดีย ประเทศไทยได้แนวความคิดที่จะนำมารปรับปรุงการศึกษาค้นคว้าเพื่อจัดการไม่ร่ำหนังสือ โดยมีความเชื่อเบื้องต้นว่า การจัดการศึกษาค้นคว้าต้องเป็นหลักสูตร เนื้อหาจากปัญหาของประชาชนในท้องถิ่น และต้องเป็นความต้องการ และความสนใจของประชาชน

การดำเนินงานขั้นแรกตามเป้าหมายที่ปรับปรุงใหม่ กรมสามัญศึกษาได้ส่งคณะเจ้าหน้าที่ออกไปสำรวจหาข้อมูล เกี่ยวกับปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการกินดีอยู่ดีของประชาชนในท้องถิ่นที่จะเริ่มโครงการขั้นแรก คือจังหวัดลำปางและแพร่ หลังจากนั้นได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง ประกอบด้วยผู้แทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่ทำงานด้านพัฒนาชนบท เช่น ผู้แทนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงพาณิชย์และกระทรวงมหาดไทยร่วมกับเจ้าหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการ พิจารณาคัดเลือกและเพิ่มเติมปัญหาที่สำคัญในชนบท จากข้อมูลที่ได้อจากการสำรวจและประสบการณ์ในการทำงานรวบรวมขึ้นเป็นเนื้อหาของหลักสูตรและจัดทำแบบเรียน

โครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จนี้ เริ่มทดลองครั้งแรกที่จังหวัดลำปางและแพร่ โดยได้ดำเนินการเมื่อเดือนพฤษภาคม 2514 จังหวัดละ 10 ห้องเรียน โดยมีเป้าหมายว่า ภายใน 6 เดือน หรือ 180 - 200 ชั่วโมง นอกจากจะทำให้ผู้ใหญ่เรียนสามารถเข้าใจและเห็น แนวทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันแล้ว ยังจะทำให้ผู้ใหญ่เรียนได้มีโอกาสแก้ปัญหาลงมือจริงๆ ที่ นำมาบรรจบลงในเนื้อหาแบบเรียนไปด้วยพร้อมกัน ส่วนทักษะในการอ่านเขียนนั้น เป็นเป้าหมาย ที่ถือว่ามีความสำคัญรองลงมา

หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ

กระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ โดยยึดถือความเชื่อ เบื้องต้นว่าต้องตอบสนองต่อความต้องการและความสนใจ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาของประชาชนภายในชุมชนและได้ดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาสภาพปัญหาของประชาชน

การจัดทำหลักสูตรเริ่มด้วยการศึกษาสภาพหรือปัญหาของประชาชนในท้องถิ่นนั้นขั้นต้นมีการ สืบหาพื้นฐานของประชาชน ศึกษาสภาพความเป็นอยู่ ความต้องการ และภาษาที่ใช้ หลังจาก การสำรวจแล้ว ได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งประกอบด้วยเจ้าหน้าที่การศึกษาจากส่วนภูมิภาค และผู้แทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งราชการและเอกชน ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาท้องถิ่นมาร่วมกัน พิจารณาในการจัดทำหลักสูตร จัดนำเอาข้อมูลที่ได้ออกจากการสำรวจ ข้อมูลเพิ่มเติมจากเจ้าหน้าที่ ฝ่ายบริการของส่วนราชการต่าง ๆ รวมทั้งประสบการณ์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานท้องถิ่น มา เป็นพื้นฐานในการจัดทำหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ

2. การคัดเลือกเนื้อหาแนวความคิดที่จะสอนในหลักสูตร

ในการสอนเนื้อหาแนวความคิดที่สมควรจะสอนให้แก่ศึกษายุใหญ่ขึ้น ทั้งครูและวัสดุ อุปกรณ์การสอนทุกอย่าง จะให้ข้อมูลและเรื่องราวซึ่งช่วยให้นักศึกษาเข้าใจถึงสภาพปัจจุบันซึ่งเป็น ปัญหา และเข้าใจว่าปัญหาเหล่านั้นมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของเขาอย่างไรบ้าง เนื้อหาแนว ความคิดอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง ก็จะต้องนำมาพิจารณาว่าสมควรจะเลือกนำมาสอนหรือไม่อย่างไร ในบางกรณี อาจจะต้องเชิญวิทยากรอื่น ๆ จากภายนอกมาให้ความคิดเห็นเพิ่มเติมต่อไปนี้เป็น

ตัวอย่างของวิธีการพิจารณาที่จะนำไปสู่เนื้อหาแนวความคิดที่จะสอนแต่ละเรื่อง

- สภาพที่เป็นอยู่ - หลังจากถูกการเก็บเกี่ยวแล้ว ชาวนาจึงที่นาไว้เฉย ๆ มิได้ทำการเพาะปลูกอย่างอื่น ๆ
- ปัญหา - ชาวนาของชาครายได้ก็ควรจะได้อะไรบ้างน้อย ยากจน
- เนื้อหาแนวความคิด - ชาวนาควรปลูกพืชหมุนเวียน หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว เพื่อช่วยให้มีรายได้เพิ่มขึ้น และช่วยเพิ่มปุ๋ยในดินด้วย
- สภาพที่เป็นอยู่ - ประชาชนส่วนมากในชนบท ชอบสร้างคอกสัตว์ไว้ที่ต้นบ้าน
- ปัญหา - วิธีปฏิบัติดังกล่าว เป็นการทำลายสุขภาพ
- เนื้อหาแนวความคิด - สุขภาพของประชาชนขึ้นอยู่กับสุขภาพของสิ่งแวดล้อม คอกสัตว์ควรอยู่ห่างไปจากที่อยู่อาศัย ถ้าไม่สามารถทำได้ จะต้องใช้ความพยายามเป็นพิเศษ ในการที่จะรักษาความสะอาด
- สภาพที่เป็นอยู่ - ชาวบ้านส่วนใหญ่มีลูกหลายคนโดยเฉลี่ยประมาณ 6 คนต่อครอบครัว
- ปัญหา - พ่อแม่ต้องรับภาระหนักในการเลี้ยงดูลูก ให้ได้รับการศึกษา ให้อาหารกิน และมีที่อยู่อาศัยที่พอสมควร นอกจากนั้น การมีลูกหลายคน อาจทำลายสุขภาพของแม่ เพราะต้องตั้งครรภ์บ่อย
- เนื้อหาแนวความคิด - ครอบครัวที่มีขนาดกำลังก็จะมีความสุข มีความเป็นอยู่ดี ลูกได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี การตั้งครรภ์ทำให้สุขภาพของแม่ทรุดโทรมแก่เร็ว เจ็บป่วยได้ง่าย และทารกที่เกิดมาจะไม่แข็งแรงด้วย

จากผลการพิจารณา ได้คัดเลือกเนื้อหาแนวความคิดไว้ชุดหนึ่ง ซึ่งคิดว่า จะช่วยแก้ไขความเชื่อที่ไม่ถูกต้อง และสร้างทัศนคติในทางที่ดีให้แก่ผู้ใหญ่ แนวความคิดที่คัดเลือกมา สำหรับใช้ในหลักสูตรโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จมี 73 ข้อ ในจำนวนนี้เป็นด้านเกษตรและการทำมาหากิน 18 ข้อ อนามัยครอบครัว 30 ข้อ เศรษฐกิจ 11 ข้อ และหน้าที่พลเมือง 14 ข้อ

แบบเรียนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ

หลังจากที่ได้คัดเลือกเนื้อหาแนวความคิดที่จะบรรจุไว้ในหลักสูตรแล้ว กระทรวงศึกษาธิการได้ตั้งกลุ่มปฏิบัติงานขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อจัดทำแบบเรียนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ โดยอาศัยแนว

ความคิดทั้ง 73 ข้อ ที่คัดเลือกไว้ในหลักสูตรเป็นพื้นฐานในการพิจารณา

แบบเรียนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จมีลักษณะพิเศษอยู่หลายประการ แต่ที่เห็นเด่นชัดคือ รูปแบบของแบบเรียนจะเป็นแบบลิ้ว แทนที่จะทำเป็นเล่ม กว้างเหตุผลที่ว่า

1. เพื่อให้ผู้ใหญ่เกิดความสบายใจที่ได้รับแบบเรียนไม่เป็นเล่มหนา ผู้เรียนส่วนมากจะค้นตระหนักเมื่อเรียนวันแรกได้รับแบบเรียนเล่มใหญ่

2. เพื่อเป็นการจูงใจให้ผู้เรียนมาเรียนอย่างสม่ำเสมอเพราะผู้เรียนจะได้แบบเรียนเพิ่มขึ้นทุกวัน

3. ทำให้ผู้ใหญ่เกิดความภูมิใจในการมาเรียนของตนเองที่สามารถสะสมแบบเรียนได้มากขึ้นทุกวัน ๆ

4. แบบเรียนบางแผนอาจเปลี่ยนแปลง เพิ่มเติม หรือดึงออกไถ่ขายตามความต้องการของท้องถิ่น

ภาพ ภาพมีไว้เพื่อช่วยผู้เรียนในการอธิบาย โดยช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนระลึกถึงสภาพปัญหาที่กำลังประสบอยู่ในชีวิตจริง ภาพจะมีความสัมพันธ์กับคำหลัก และข้อความเนื้อหาด้านหลัง ภาพจะเกี่ยวข้องกับสภาพชีวิตที่เป็นจริงของผู้เรียน ภาพอาจจะเป็นภาพถ่ายหรือภาพวาดก็ได้ แต่ส่วนมากจะเป็นภาพถ่าย เพื่อให้ผู้เรียนแลเห็นว่าเป็นภาพจริง มิใช่เป็นจินตนาการขึ้นมา

คำหลัก คำหลักเป็นคำ

1. ที่เกี่ยวข้องกับสภาพที่เป็นจริงของผู้เรียน
2. ที่ไขข้อความเนื้อหา
3. ที่จะสร้างความคิดรวบยอดให้ผู้เรียน
4. ที่จูงใจให้ผู้เรียนดำเนินการอธิบาย

ข้อความเนื้อหา ข้อความเนื้อหา มีเพื่อ

1. เป็นแนวทางการคิดที่ดีที่จะเป็น สำหรับครูสอนในการอธิบายของผู้เรียน ข้อมูลแนวความคิดนี้ผู้เรียนอาจจะมีเหตุผลที่ดี มีแนวความคิดอื่นก็ได้
2. ให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะในการอ่านและเขียน
3. เป็นแบบเรียนสำหรับคนควากวักตนเองต่อไป

ข้อความเนื้อหาที่เขียนนี้ จะมีช่องว่างสำหรับผู้เขียนได้ฝึกเติมคำหลักจะเรียน อ่าน
เหตุที่มีช่องว่างใหญ่เรียนเติมคำหลักเพื่อ

1. ใหญ่เรียนได้ฝึกทักษะในการเขียนคำหลัก
2. ใหญ่เรียนฝึกอ่านเข้าใจความหมาย พร้อมทั้งจะเติมคำหลักได้
3. ใหญ่เรียนเกิดความภูมิใจที่สามารถเติมคำหลักได้ถูกต้อง เป็นเสมือนรางวัล
ที่ตอบสนองผลสำเร็จโดยทันที

แบบฝึกหัดภาษาไทย

เพื่อเป็นการช่วยเหลือผู้เรียนในเรื่องการฝึกทักษะ ในการอ่านเขียนภาษาไทยการศึกษา
ผู้ใหญ่วิธีแบบเบ็ดเสร็จจึงได้จัดทำแบบฝึกหัดภาษาไทย ซึ่งเป็นแบบฝึกหัดที่มีความสัมพันธ์กับแบบเรียน
เนื้อหา เช่น แบบเรียนเนื้อหา มีคำหลักว่า อาชีพ สำคัญ ในแบบฝึกหัดภาษาไทย จะฝึกหัด
ใหญ่เรียนฝึกอ่านคำ อาชีพ สำคัญ พร้อมทั้งมีการเขียนคำ อาชีพ สำคัญ ด้วย

นอกจากฝึกการอ่านเขียนเบื้องต้นแล้ว ยังส่งเสริมให้อ่านเก็บใจความ ถามตอบปัญหา
เรียงความ ฯลฯ

แบบฝึกหัดคณิตศาสตร์

คณิตศาสตร์เป็นวิชาหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในชนบทมาก นับตั้งแต่การซื้อขายเล็กน้อย
จนซื้อขายผลิตผลต่าง ๆ ถ้าประชาชนขาดทักษะ หรือประสบการณ์ในด้านการศึกษาแล้วมักจะ
ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบพอควรกกลางเสมอ ดังนั้นการศึกษายุ่งใหญ่แบบเบ็ดเสร็จจึงได้จัดทำแบบฝึกหัด
คณิตศาสตร์ส่งเสริมทักษะในการคิดเลข ทั้งนี้แบบฝึกหัดจะมีความสัมพันธ์กับแบบเรียนเนื้อหา
ตัวอย่างเช่น แบบเรียนเนื้อหา กล่าวถึงเรื่องการวางแผนครอบครัว แบบฝึกหัดคณิตศาสตร์จะ
ฝึกใหญ่เรียนนับวันรับประทานยาคุมกำเนิด เป็นต้น

วิธีการเรียนการสอน

อาจจะกล่าวได้ว่า บทบาทในการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษายุ่งใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ
นั้นมีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับการเรียนการสอนในห้องเรียนสามัญ
หรือสถาบันการศึกษารื่น ๆ ที่กล่าวถึงนี้เพราะ

1. การเรียนการสอนจะฝึกการอภิปรายกลุ่ม เป็นหลัก เพราะเป็นการกระตุ้นให้นักศึกษาผู้ใหญ่อยู่ในสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ตามธรรมชาติ คือในสังคมชนบทไทยนั้นถ้าวางจากการประกอบอาชีพแล้ว ชาวบ้านส่วนมากมักจะจับกลุ่มคุยกันเสมอ และเมื่ออยู่ในชั้นเราก็จักให้คุยกันในลักษณะเดิม เพียงแต่ครูคอย "ชักจูง" ให้อยู่ในเรื่องที่กำลังเป็นปัญหาที่กำลังพูดถึงกันอยู่ให้เป็นเรื่อง ๆ ไป

2. การสอนแบบนี้เป็นารลดบทบาทของครู และเปิดให้นักศึกษามีบทบาทมากที่สุด ครูมีหน้าที่คล้าย "ที่ปรึกษา" ในเรื่องกระบวนการเรียนรู้เท่านั้น ครูก็จะเรียนประสบการณ์ใหม่ ๆ ไปพร้อมกับนักศึกษา ครูจะไม่แยกตนเองออกจากกลุ่มนักศึกษา นอกจากเวลาใช้กระดานดำ (ซึ่งนักศึกษาก็มีสิทธิช่วย) หรือไปอยู่กับกลุ่มอื่น ฉะนั้น ครูเบ็ดเสร็จจึงไม่มีลักษณะของผู้สอนอยู่เลย

3. เป็นชั้นเรียนที่มีความเป็นกันเองมากที่สุด สิ่งที่เราเรียกว่า "ระเบียน" หรือ "กฎเกณฑ์" นั้นจะมีน้อยที่สุด เช่น นักศึกษาสนใจเรื่องใด ก็ไปห้องน้ำ นอนเขียนหนังสือ กับพื้นก็ได้ โดยไม่ของอนุญาตครู เพราะเราเชื่อว่าผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ที่ดีที่สุด เมื่อเขามีความสบายใจ

4. การอภิปรายไม่ใช่การสนทนา หรือโต้เถียงกันธรรมดา แต่เป็นการช่วยกันรวมพลังความคิดพิจารณาปัญหา หาข้อเท็จจริง หาเหตุผล และหากำหนดที่ถูกต้องที่สุดสำหรับแต่ละกลุ่ม เป็นการฝึกให้คิด และทำงานร่วมกันตามลักษณะสังคมประชาธิปไตย

5. การสอนแบบอภิปรายเป็นการส่งเสริมให้นักศึกษา คิดเอง ครูไม่อยู่ในฐานะที่จะให้คำตอบใด ๆ ทั้งสิ้น ครูเพียงแต่เสนอแนะคำถามนำอภิปรายเท่านั้น ผู้เรียนจะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข้อมูล และหาความจริงเพื่อหาคำตอบที่ดีที่สุด

6. ผู้เรียนมีเสรีภาพในการพูดเต็มที่ ขณะอภิปรายนั้นจะพูดด้วยจิตสำนึกเล็ก ๆ เขา มีสิทธิพูด และวิจารณ์ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนับตั้งแต่ครอบครัวของเขาจนถึงรัฐบาลของเขา และพร้อมกับรู้จักวิจารณ์ตนเอง ... และรับฟังผู้อื่นวิจารณ์ตน

7. ปัญหาบางประการที่หากำตอบไม่ได้ จะมีการเชิญผู้รู้ (วิทยากร) มาพูดหรือบางทีก็มีการทดลองดูกัน แล้วจึงสรุป เช่น การแขวนนาในน้ำเกลือก่อนเอาไปหว่าน หรือการทดลองบ่มหลาย ๆ ชนิดเพื่อคุณภาพ

8. ภายในกลุ่มอภิปรายของนักศึกษาจะมีการเลือกประธาน และเลขานุการมาทำหน้าที่
ตำแหน่งเหล่านี้จะหมุนเวียนกันไปเรื่อย ๆ ไม่มีการผูกขาดโดยบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง
ทั้งสิ้น

ลักษณะพิเศษที่สำคัญเกี่ยวกับเรื่องเรียนการสอนการศึกษายุใหญ่แบบเบ็คส์รีจัน มีลักษณะที่สำคัญอยู่

2 ประการคือ

1. อธิบายสอนแบบมีนักหรือหลอกลวงผู้เรียนให้เชื่อ จงให้ข้อเท็จจริง และให้เขาตัดสินใจ
ด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้วิธีอภิปรายโดยรับฟังความเห็นของผู้เรียนจึงเป็นวิธีที่ดีที่สุด โครงการนี้มุ่งที่
จะให้คนที่เคยดำรงชีวิตตามรอยบรรพบุรุษ เปลี่ยนมาเป็นคนที่ดำเนินชีวิตตามความสามารถและ
คุณพินิจของตัวเอง ในขณะที่ถกพิจารณาด้วยความคิดเห็นใหม่ ๆ จากที่อื่นด้วย การที่จะหวัง
ฟังความคิดเห็นของผู้เรียนอย่างเดียวเป็นอันตรายได้ เมื่อนักศึกษาต้องการทราบความรู้เพิ่มเติม จง
แนะนำวิทยากรท้องถิ่น เช่น พัฒนาการ หรือแหล่งวิชาให้เขาไปศึกษาเพิ่มเติม

2. ในการสอนยุคใหญ่แบบเบ็คส์รีจัน หากมีบทเรียนตอนใดควรแก้ไขให้เหมาะสมกับ
ความต้องการและสภาพท้องถิ่น ก็ควรที่จะแก้ไขไปเช่น หากผู้เรียนในท้องถิ่นนั้นไม่ไต่ห่านา
บทเรียนก็อาจเปลี่ยนเป็นการทำสวนยางหรือประมงก็ได้ หลักการทาง ๆ ที่มีอยู่จึงสามารถดัดแปลง
แก้ไขได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณพินิจของครูผู้สอนเป็นสำคัญ

การคัดเลือก และการอบรมครู

เนื่องจากการศึกษายุใหญ่แบบเบ็คส์รีจัน ใช้วิธีสอนแบบอภิปรายกลุ่มเป็นหลักซึ่งยึดกับ
การสอนในโรงเรียนภาคปฏิบัติ ฉะนั้นผู้ที่จะเป็นครูชั้นเรียนแบบเบ็คส์รีจันจะต้องได้รับการอบรม
เสียก่อน

ในปัจจุบันมีครูผู้สอนที่อยู่ในโครงการ ก็คือ ครูประถมศึกษาที่สอนอยู่ในโรงเรียนปึกซึ่ง
บางคนก็สมัครมาเอง และบางคนก็ได้รับการคัดเลือกจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาระดับท้องถิ่น
การคัดเลือกนี้คงพิจารณาถึงพื้นฐานของความเคยชินกับปัญหาและประชาชนในท้องถิ่นที่จะสอน
พิจารณาบุคลิกลักษณะ และความรู้อื่น ๆ

การอบรมครูนี้มักจะจัดขึ้นที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประจำภาค ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 5 ศูนย์
อบรมเป็นระยะเวลา 7 วัน ซึ่งมักจะจัดขึ้นในระยะก่อนที่ชาวไร่ ชาวนาจะเสร็จงานอาชีพ

ในการอบรมนี้ ครูสอนจะได้รับความรู้อย่างละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่ หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็คส์เสร็จ จิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ เทคนิคการสอน และการประเมินผล ฯลฯ

การประเมินผลโครงการระยะทดลอง

ผลจากการทดลองในสองจังหวัด คือ เพชร และลำปาง พบว่า การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็คส์เสร็จประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ในเรื่องฝึกให้คนคิดแก้ปัญหาและความสามารถในด้านการเรียนรู้ หนังสือ เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้อ่าน ซึ่งขออารายละเอียดการประเมินผลโครงการมากล่าวไว้ในที่ต่อไป

การสอนในระยะทดลองของโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็คส์เสร็จ ที่จังหวัดลำปาง และเพชรในเขตการศึกษา 8 ระยะแรกทั้งหมด 20 ชั้นเรียน มีนักศึกษา 427 คน เป็นชาย 179 คน ในจำนวนนี้มีผู้เรียนอยู่ในกลุ่มอายุ 2 กลุ่ม คือ 15 - 25 ปี กับกลุ่ม 35 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นการกระจายที่ไม่ค่อยสม่ำเสมอนัก เพราะกลุ่ม 25 - 34 ปี นั้นมีอยู่ไม่กี่คน และไม่ทราบเหตุผลว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

การประสานงานกับโครงการอื่น ๆ

ตลอดระยะเวลาที่ดำเนินโครงการชั้นทดลองอยู่นั้น ได้มีการประสานงานระหว่างการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็คส์เสร็จ กับโครงการการศึกษาของโรงเรียนประเภทอื่น ๆ ตลอดระยะเวลาการเรียน 6 เดือนนี้ หน่วยสหทัศนศึกษาเคลื่อนที่ได้นำภาพยนตร์การศึกษา ที่เกี่ยวกับเนื้อหาในหลักสูตรให้นักศึกษาทุกคนดู ในบางโอกาสเราได้เชิญเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานอื่น ๆ เช่น เกษตร อนามัย และวางแผนรวบรวมมาให้ความรู้ที่ละเอียดแก่นักศึกษา ยิ่งกว่านั้นยังได้จัดให้มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน หนังสือสำหรับผู้อ่านออกเสียงได้แล้วทั้งในระดับจังหวัดและอำเภอและหมู่บ้าน ศูนย์เหล่านี้สามารถที่จะเป็นแหล่งเผยแพร่ข่าวสารจากหน่วยงานของรัฐบาลได้ด้วย

โครงการจัดทำที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านนั้น เริ่มมีตั้งแต่ปี 2514 โดยได้เล็งเห็นว่าเป็นการไม่เพียงพอที่เราจะให้แต่ทักษะการเขียนและการอ่าน และความสามารถในการคิดกับแก้ปัญหาเป็นแก่นักศึกษาเท่านั้น ผู้คิดเป็นแล้วหากไม่ได้อบรมใหญ่ที่ถูกต้องอยู่เสมออีกจากจิตฝึก เพราะข้อมูลที่มีย่อยได้ผลสมันนอกจากนั้นจำเป็นที่จะต้องมีย่อยใหญ่ที่สำเร็จการศึกษาใหม่ ๆ นั้นได้อ่าน

เพื่อที่จะไม่ให้ล้มตัวหนังสือและปรับปรุงทักษะการอ่าน

การขยายโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ

1. การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จประเภทครูอาสาสมัครเคลื่อนสอน

การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จที่จัดมาแต่เดิมอยู่ในรูปของชั้นเรียนตามโรงเรียนประชาบาล และใช้ครูประจำการเป็นผู้สอนในเวลากลางคืน และการขออนุญาตจัดตั้งเป็นชั้นเรียนได้นั้น มีหลักเกณฑ์ว่าจะต้องมีนักเรียนอย่างน้อย 20 คน ปรากฏว่ามีปัญหาในทางปฏิบัติ พอสรุปได้ดังนี้

- 1) สถานที่ตั้งโรงเรียนอยู่ห่างไกลจากบ้านพักของนักศึกษา การเดินทางมาเรียนลำบากทำให้การรวมกลุ่มนักศึกษาเป็นไปด้วยความลำบาก
- 2) การกำหนดให้เปิดเรียนเฉพาะตอนกลางคืนนั้น ทำให้ผู้เรียนบางคนซึ่งอาจมีเวลาว่างตอนกลางวันพอจะมาเรียนก็ทำไม่ได้
- 3) สิ้นเปลืองงบประมาณในการอบรมครูใหม่มาก เนื่องจากครูสอนผู้เรียนได้ 1 - 2 รุ่น ก็ต้องเลิกสอน เพราะมีผู้ไม่รูหนังสือในหมู่บ้านเหลือน้อย ไม่สามารถรวมให้ครบชั้นเรียนตามที่กำหนดไว้ 20 คนได้
- 4) ไม่สามารถสอนประชาชนให้รู้หนังสือแยกเป็นหมู่บ้าน ๆ ไปได้ เนื่องจากผู้ไม่รูหนังสืออยู่กระจัดกระจาย ไม่สามารถรวมผู้เรียนที่อยู่ใกล้กันโคตรบ้าน

กองการศึกษาผู้ใหญ่ในปี พ.ศ. 2517 จึงจัดทำโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จประเภทครูอาสาสมัครเคลื่อนสอนขึ้นอีกประเภทหนึ่ง ควบคู่ไปกับการจัดแบบชั้นเรียนธรรมดา โดยจัดหาครูสอนที่สนใจสมัครเข้าเป็นครูอาสาสมัครเคลื่อนสอน มารับการอบรมและให้ออกไปสอนตามบ้านนักศึกษา โดยจัดสอนเป็นกลุ่ม ๆ ครูคนหนึ่งจะทำการสอนวันละ 2 - 3 กลุ่ม รวมแล้วต้องไม่ต่ำกว่า 30 คน ต่อวัน

จากการประเมินผลโครงการทดลองในปี 2518 พอสรุปได้ว่า วิธีสอนนี้โดยการนำการศึกษาไปสู่ผู้เรียนจนถึงประตูบ้าน ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับนักศึกษา เป็นผลให้นักศึกษาสามารถพัฒนาความรู้ ความคิดของตนเองได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว และการที่ครูทำงานใกล้ชิดกับนักศึกษาและชาวบ้าน ทำให้ครูได้มีโอกาสช่วยเหลือชุมชนได้มากขึ้น ครูบางคนเป็นที่รักของนักศึกษาและชาวบ้านมาก จนทำให้การขยายสถานที่สอนของครูไปสอนยังหมู่บ้านอื่น

มีอุปสรรคเพราะชาวบ้านไม่ยอมให้ครูย้าย ส่วนการไร้สถานที่สอนตามบ้าน ตามศาลาวัด ตาม
มัสยิด นั้นทำให้บรรดาการศึกษาเรียนการสอนเป็นกันเอง และสอดคล้องกับสภาพชีวิตจริงมากขึ้น
ควย

2. การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จประเภทนักศึกษาวิทยาลัยครู

เมื่อมีการขยายโครงการออกไป ในปี 2518 ได้มีผู้แทนกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญ
ศึกษา กรมการฝึกหัดครู และผู้แทนจากองค์การยูนิเซฟ ประชุมตกลงกันเห็นสมควร มีการ
ขยายงานให้กว้างขวางออกไป เพราะพิจารณาเห็นว่านักศึกษาและอาจารย์วิทยาลัยครูเป็นกลุ่ม
บุคคลที่มีทั้งพลังและคุณภาพหากได้เข้าร่วมงานในโครงการนี้ ย่อมจะทำให้งานขยายออกไปได้
กว้างขวางยิ่งขึ้น จึงเห็นสมควรจะใช้กำลังของนักศึกษาวิทยาลัยครูต่าง ๆ 10 แห่งก่อน โดย
กรมสามัญศึกษาจะให้ความช่วยเหลือในด้านหนังสือวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนโดย
ตรง ส่วนองค์การยูนิเซฟจะให้ความช่วยเหลือทางด้านวัสดุอุปกรณ์อื่น ๆ ที่จำเป็น เช่น ตะเกียง
จักรยาน ฯลฯ ตลอดจนช่วยเหลือด้านที่พักสำหรับอาจารย์พิเศษในระยะเริ่มแรก วิทยาลัยครู
ทั้ง 10 แห่ง ที่ได้รับคัดเลือกให้เข้าร่วมงานในโครงการนี้ จะดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

ปัจจุบันการดำเนินงาน จะเลือกวิทยาลัยครูที่สมัครใจปฏิบัติงานตามโครงการ ปีงบประมาณ
หนึ่ง ๆ ไม่เกิน 10 วิทยาลัย วิทยาลัยครูและเจ้าหน้าที่การศึกษาของจังหวัดจะร่วมกันพิจารณา
หมู่บ้านที่จะดำเนินงานและสถานที่ส่วนการจัดตั้งชั้นเรียน ปฏิบัติเหมือนกับการขออนุญาตจัดตั้งชั้นเรียน
ประเภทอื่น ๆ ส่วนนักศึกษาที่จะออกปฏิบัติงาน วิทยาลัยจะต้องจัดอบรมวิธีสอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบ
เบ็ดเสร็จเสียก่อนหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ มีจำนวนชั่วโมงการเรียนการสอน 200
ชั่วโมง ผู้เรียนจึงจะสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตร ฉะนั้นนักศึกษาไม่สามารถสอนผู้เรียนให้จบ
หลักสูตรตามระยะเวลาที่ออกฝึกสอนภาคสนาม 3 เดือน ทางวิทยาลัยจะจัดนักศึกษารุ่นต่อไป
เข้าทำหน้าที่สอนต่อไปทดแทนกัน นักศึกษาที่ออกฝึกสอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จจะได้คะแนน
ซึ่งถือเป็นคะแนนภาคของการออกฝึกสอนควย ด้านงบประมาณ กรมการศึกษานอกโรงเรียน
ได้จัดสรรเงินไปทั้งจ่ายจังหวัดที่วิทยาลัยครูนั้น ๆ ตั้งอยู่ซึ่งวิทยาลัยครูจะต้องเบิกเงินจากจังหวัด
สำหรับเป็นค่าวงเวลาของอาจารย์ที่ออกนิเทศและค่าวัสดุเพื่อเป็นค่าน้ำมันตะเกียงและอุปกรณ์
สำหรับนักศึกษาวิทยาลัยครูส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งเป็นค่าน้ำมันรถยนต์สำหรับอาจารย์ออกนิเทศ

3. การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จประเภทพระภิกษุสอน

เริ่มเปิดดำเนินการเป็นครั้งแรกเมื่อปี 2519 ที่จังหวัดหนองคายแล้วหยุดดำเนินการไประยะหนึ่ง ปี 2522 เริ่มเปิดดำเนินการที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน อุทัยธานี กาญจนบุรี พระภิกษุที่สอนเป็นพระภิกษุธรรมจาริก ซึ่งจะต้องผ่านการอบรมวิธีสอนการศึกษาผู้ใหญ่ เช่นเดียวกับการสอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จประเภทชั้นเรียน

ลักษณะการเรียนการสอน พระภิกษุจะหาผู้เรียนตั้งแต่ 10 คนขึ้นไป สอน 3 - 5 วันในหนึ่งสัปดาห์ สอนวันละ 2 ชั่วโมง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้เรียนและพระที่จะสอนด้วย สำหรับผู้เรียนนั้น ทางมหาเถรสมาคมกำหนดว่าผู้เรียนจะต้องเป็นชายเท่านั้น พระภิกษุที่จะสอนจะได้รับเงินเป็นค่าวิทยากร (ค่าสอน) จากเงินหมวดค่าใช้สอยเดือนละ 150 บาท ตลอดหลักสูตร 200 ชั่วโมง (6 เดือน) เป็นเงิน 900 บาท และมีค่าวัสดุ อีกส่วนหนึ่งด้วย

4. การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จในหน่วยทหาร

สำนักงานทหารพัฒนาการ กรมกลาง กองบัญชาการทหารสูงสุด ได้ร่วมมือกับกรมการศึกษานอกโรงเรียนจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขึ้นในหน่วยทหาร เพื่อเป็นการให้การศึกษากองทหารกองประจำการที่อ่านหนังสือไม่ออก เขียนหนังสือไม่ได้ รวมทั้งทหารที่ยังไม่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และทหารที่ล้มหนังสือ

โครงการนี้เริ่มดำเนินการเมื่อปี 2521 โดยสำนักงานทหารพัฒนาการ ได้เชิญตัวแทนเหล่าทัพ และผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการ มารวมหารือและมีข้อยุติว่า ควรใช้หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ เพราะเป็นหลักสูตรที่เหมาะสมในการสอนหนังสือสำหรับพลทหารที่ไม่รู้หนังสือหรือไม่จบประถมศึกษาปีที่ 4 อีกทั้งใช้เวลาน้อย ประมาณ 200 ชั่วโมง ผู้สำเร็จการศึกษาจะได้รับประกาศนียบัตรชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สำหรับหลักสูตรการศึกษากังลาว แยกเป็น 3 ประเภท

- หลักสูตรสำหรับชาวพื้นราบทั่วไป
- หลักสูตรสำหรับชาวเขา
- หลักสูตรสำหรับผู้ใช้ภาษายาวี

หลักสูตรสำหรับชาวพื้นราบ เริ่มดำเนินการแล้ว ส่วนหลักสูตรภาษายาวีได้เปิดดำเนินการในปี 2523 เพื่อแก้ปัญหาให้หน่วยที่มีพลทหารจากภาคใต้ ส่วนหลักสูตรชาวเขามีแผนดำเนินการในปีต่อไป

สำหรับพลทหารจากภาคเหนือที่เป็นชาวเขา

ครูผู้สอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ จะต้องรับการอบรมก่อน ซึ่งสำนักงานทหาร พัฒนาการและกรมการศึกษานอกโรงเรียนไครวมมือกันจัดทำหลักสูตรนี้ขึ้น โดยแยกเป็น 2 ประเภท

1. หลักสูตรสำหรับนายทหารสัญญาบัตร เพื่อกลับไปเป็นนายทหารโครงการของหน่วย หรือในฐานะครูใหญ่ของโรงเรียนที่จะจัดตั้งขึ้น ใช้เวลาอบรมประมาณ 4 สัปดาห์

2. หลักสูตรสำหรับนายทหารประทวน เพื่อกลับไปเป็นครูสอนของโรงเรียนในหน่วย ปัจจุบันครูที่ผ่านการอบรมได้กลับไปดำเนินการในหน่วยทหารบางแล้ว โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ทหารกองประจำการที่อ่านหนังสือไม่ออกเขียนไม่ได้ นอกจากทหารจะสอนทหารด้วยกันแล้ว ทหารยังมีส่วนช่วยประชาชนโดยช่วยสอนประชาชนที่ไม่รู้หนังสือ ในหน่วยที่ตั้งหรือละแวกใกล้เคียง หน่วยที่ตั้งอีกด้วย

ค่านางประมาณ ปัจจุบันกรมการศึกษานอกโรงเรียน ให้การสนับสนุนงบประมาณ ให้กับครูสอนในหน่วยทหารโดยให้ค่าตอบแทนเป็นค่าสอนของครู ส่วนค่าวัสดุ สำนักงานทหารพัฒนาการ ให้การสนับสนุนอยู่แล้ว ทั้งนี้ หน่วยทหารจะต้องปฏิบัติตามระเบียบเกี่ยวกับการขออนุมัติเบิกชั้นเรียน ตลอดจนหัดตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการทุกประการ

5. การจัดการศึกษาสำหรับชาวเขา

กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ดำเนินการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จสำหรับชาวเขา ในจังหวัดในภาคเหนือตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2520 โดยใช้รูปแบบครูอาสาสมัครเดินสอน แพัฒนา หลักสูตรและแบบเรียนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จสำหรับใช้ต่อกลุ่มเป้าหมายนี้โดยเฉพาะ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และปัญหาของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ซึ่งแตกต่างไปจากชาวไทยพื้นราบทั่วไป การดำเนินงานที่ยาวนานยังประสบอุปสรรคหลายประการ เช่นการที่หมู่บ้านชาวเขาอยู่กระจัดกระจายและห่างไกลการคมนาคมไม่สะดวกทำให้การติดตามผลทำได้ลำบาก การที่ชาวเขาส่วนมากไม่สามารพพูดภาษาไทยได้เลยทำให้การเรียนการสอนเป็นไปได้ช้าและการคมนาคมติดต่อกับชาวไทยพื้นราบบางแห่งมีน้อย ทำให้เด็กศึกษาไม่ภาษาไทยได้ง่ายทั้งการจัดการศึกษาสำหรับเด็กในหมู่บ้านยังมีน้อยมาก เด็กชาวเขายังไม่ได้รับการการศึกษาเท่าที่จำเป็นเพื่อให้เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จจึงต้องมีบทบาทที่แตกต่างออกไปและต้องผสมผสานกับการ

พัฒนาชุมชนชาวเขาให้มากขึ้น เมื่อได้ประมวลปัญหาและแนวทางการจัดการศึกษาให้แก่ชาวเขา โดยใช้เวลาวางแผนงาน 1 ปี ในปี 2522 กรมการศึกษานอกโรงเรียนจึงได้จัดทำโครงการทดลองเป็นระยะเวลา 5 ปี คือ ปี 2523 - 2527 เรียกว่า โครงการขยายการศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศช.) โดยร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับกองส่งเสริมชาวเขา และศูนย์วิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ เพื่อทดลองรูปแบบการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับชาวไทยในเขตภูเขา ใน 4 จังหวัด ภาคเหนือคือ แม่ฮ่องสอน เชียงราย เชียงใหม่ และลำปาง

วัตถุประสงค์ของโครงการก็คือ การพัฒนาและทดลองหลักสูตรการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จสำหรับเด็กและผู้ใหญ่ และระบบการจัดการศึกษาแบบใช้ชุมชนเป็นฐาน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดศูนย์การศึกษาให้เป็นแหล่งกลางบริการข้อมูลข่าวสารและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหมู่บ้าน

การประเมินผลโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน

ในปี พ.ศ. 2523 กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้อนุมัติให้ฝ่ายแผนงานและวิจัย ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคกลาง ราชบุรี เป็นผู้ติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน เพื่อทราบผลสรุปของปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน และหาแนวทางที่จะปรับปรุงแก้ไขวิธีดำเนินการให้มีประโยชน์และประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น ซึ่งผลจากการวิจัยมีสิ่งที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. ผู้บริหารกับบุคลากร

1.1 แผนกศึกษาดูงานอำเภอยังขาดเจ้าหน้าที่ธุรการที่เกี่ยวข้องกับงานด้านนี้โดยตรง เป็นผลให้การดำเนินงานขาดความคล่องตัว จึงเห็นควรจัดบุคลากรที่สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียนประจำที่อำเภอและจังหวัด เพื่อเป็นผู้ประสานงานการศึกษานอกโรงเรียนโดยเฉพาะ

1.2 วิธีหยาบเรียน โดยให้ครูหาเองและอำเภอช่วยหาครูเรียนเป็นวิธีการที่ดี และมีผลสำเร็จของชั้นเรียนค่อนข้างสูง การประชาสัมพันธ์งานการศึกษานอกโรงเรียนยังไม่กว้างขวางพอ ควรมีการประชาสัมพันธ์แก่สาธารณะชนให้เกิดความเข้าใจในโครงการต่าง ๆ ในลักษณะต่าง ๆ ให้มากขึ้น เช่นอาจทำเป็น แผนลิว รายการวิทยุ ภาพยนตร์ ฯลฯ เพื่อให้ผู้สอนสามารถรวมกลุ่มผู้เรียนได้ง่ายขึ้น

1.3 หลักการของกรมการศึกษานอกโรงเรียนที่ต้องให้ครูอบรมการสอนแบบ
เปิดเสรีขึ้นพื้นฐานก่อนให้ดำเนินการเปิดชั้นเรียน ยังจำเป็นจะต้องทำต่อไป

1.4 กรณีที่ครูได้อบรมแล้วแต่หาครูเรียนไม่ได้ ควรแก้ปัญหาโดยกองส่งครูมาอบรม
ควรให้ครูหาครูเรียนไว้อีกก่อน

1.5 ผู้บริหารเห็นว่าที่พักอาศัยของประชาชนในบางท้องถิ่นอยู่กันอย่างกระจัด
กระจายเป็นการยากที่จะจัดแบบชั้นเรียน ควรนำวิธีการครูเดินสอนมาใช้

1.6 ปัญหาที่ครูสอนสอนมากเกินไป อาจเนื่องมาจากครูเหล่านี้มักสอนใน
โรงเรียนปกติอยู่แล้ว ต้องมาสอนในตอนที่อีกทำให้หนักเหนื่อยเมื่อยล้าและขาดประสิทธิภาพใน
ในการสอน ฉะนั้นครูที่ไม่ได้สอนในระบบโรงเรียนมาดำเนินการสอนน่าจะได้อะไรมากกว่า

2. ผู้บริหารกับการดำเนินงานการนิเทศและติดตามผล

การนิเทศและติดตามผลมีปัญหามาก เพราะส่วนมากขาดการนิเทศ ติดตามผล อาจจะ
เนื่องมาจากมีปัญหเกี่ยวกับชั้นเรียนอยู่ทางไกลขาดยานพาหนะ และมักสอนเวลากลางคืน เป็นเหตุ
ให้การติดตามผลที่กำหนดไว้รอบละ 3 ครั้งนั้น ส่วนหนึ่ง (33.33 %) ยังไม่สามารถปฏิบัติได้ จึง
น่าจะหาแนวทางให้บุคคลในท้องถิ่นได้มีส่วนช่วยในการติดตามผลด้วย (เช่น กำนัน, คณะกรรมการ
ตำบล, พัฒนาการ) และเมื่ออนุมัติให้เปิดสอนแต่ละชั้นควรจะได้เสนอชื่อผู้แทนที่ติดตามผลแต่ละ
ชั้นเรียนไว้อีกด้วย

3. ครูสอนกับแบบเรียน

3.1 แบบเรียนมักได้รับหลังกำหนดและจำนวนไม่เพียงพอ ควรหาทางแก้ไขโดย
ให้มีหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง

3.2 รูปภาพและเนื้อหาในแบบเรียนยังไม่ตรงกับสภาพการดำเนินชีวิตของผู้เรียน

4. ครูสอนกับการใช้ชีวิตสอน

4.1 วิธีสอนของครูยังใช้ตามที่ยอมรับมาโดยไม่เต็มที่และบางอย่างยังไม่เหมาะสม
เพราะในการเรียนแต่ละระดับอายุของผู้เรียนแตกต่างกันมาก คือมีอายุระหว่าง 15 - 50 ปี
ทำให้กิจกรรมบางอย่างที่ใ้รับการอบรมไปใช้ไม่ได้ โดยเฉพาะถ้าครูสอนที่อายุน้อยเกินไป มัก
ทำให้ความเป็นกันเองกับผู้เรียน หรือการวางตัวของครูไม่เป็นที่ศรัทธาของผู้เรียน ฉะนั้นการจัด

ครูสอนในแต่ละระดับควรคำนึงถึงระดับอายุของผู้เรียนและครูผู้สอนด้วย หรือไม่ก็พิจารณาการวางตัวหรือความเป็นที่นับถือของผู้เรียนประกอบด้วย

4.2 เทคนิคการสอนของครูควรเน้นวิธีสอนให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียน คือ ผู้เรียนต้องการเขียนได้เป็นอันดับแรก รองลงไปเป็นการอ่านออก และการฝึกเลขเป็นตามลำดับ สำหรับเทคนิคการนำเข้าสู่บทเรียน การให้ปัญหาและการอภิปรายบางครั้งครูผู้สอนไม่ได้ใช้ มักใช้วิธีบรรยาย หรือนำเข้าสู่บทเรียนได้ไม่เหมาะสม ในการอบรมครูผู้สอนควรเน้นในเรื่องนี้ให้มาก

5. ครูผู้สอนกับการเสนอแนะการจัดทำเนืองงาน

5.1 ครูผู้สอนส่วนใหญ่เห็นว่าการดำเนินการสอนควรเน้นให้สัมพันธ์กับท้องถิ่นให้มาก

5.2 การเบิกเงินของครูควรทำความเข้าใจกับทางอำเภอหรือจังหวัดให้ครูสามารถเบิกเงินได้ค่อนข้างคล่อง

5.3 การจัดไปดูกลุ่มอื่น ๆ เห็นว่าควรทำ แต่ปฏิบัติได้ยาก เพราะชั้นเรียนแต่ละแห่งอยู่ห่างไกลกัน

5.4 การขาดเรียนแต่ละวัน ควรศึกษาสาเหตุให้แน่นอน เพราะผู้เรียนบางคนมาเรียนโดยการที่ครูขอร้องให้มาเรียน พอแม่บังคับให้มาเรียน เป็นต้น

5.5 การประกอบอาชีพของผู้เรียนเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการพิจารณาให้เปิดสอนแต่ละระดับ โดยเฉพาะคนถูกฉก และถูกเก็บเกี่ยวผลผลิต ควรเล็งการเปิดการสอนเพราะจะทำให้ไม่มีผู้เรียน หรือมาเรียนก็ไม่จบหลักสูตร

6. ครูผู้สอนกับผลการปฏิบัติงานที่ผ่านมา

6.1 การเชิญวิทยากรมาให้ความรู้เพิ่มเติมยังทำไม่ค่อยได้ ควรจะได้หาวิธีการเชิญมาให้ความรู้กับนักศึกษาให้มากขึ้น เพราะเป็นประโยชน์กับนักศึกษามาก

6.2 จำนวนนักศึกษาแรกเข้าต่อชั้นเรียน ควรประมาณ 25 คน และเมื่อเรียนเหลือน้อยกว่า 10 คน ควรจะหยุดสอน ส่วนเวลาเรียนให้ 200 ชั่วโมงเหมาะสมแล้ว และเวลาเรียนเกิน 70 % ของเวลาเรียนทั้งหมด จึงควรจะให้ประกาศนียบัตร สำหรับการวัดผล ควรใช้ระเบียบการวัดผลการศึกษานี้ใหญ่แบบ เน้นเสร็จขั้นพื้นฐานที่ไม่มีมีการวัดได้ตกเป็น เกณฑ์คืออยู่แล้ว

7. ผลจากการสังเกตพฤติกรรมของครูผู้สอน

ครูยังขาดการให้ปัญหาเพื่ออภิปรายในชั้นเรียน และครูส่วนมากยังใช้การสอนแบบที่ใช้กับนักเรียนภาคปกติ แม้แต่การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน ส่วนใหญ่มักใช้วิธีการที่ใช้กับเด็ก จึงควรมีการนิเทศและติดตามผลอย่างสม่ำเสมอเพื่อครูจะได้มีความกระตือรือร้นในการสอน เพราะจากการสอบถามครูผู้สอนปรากฏว่าบางชั้นเรียนยังไม่มีใครไปนิเทศหรือติดตามผลเลย

8. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา

ผลการทดสอบของนักศึกษาเกี่ยวกับความสามารถในการอ่าน การเขียน และการคิดเลข นักศึกษาส่วนมากทำข้อทดสอบได้คะแนนเกินครึ่ง แต่มีต้นสังกัดคือ นักศึกษาที่มาเรียนบางคน จบชั้น ป.4 ฉะนั้นการที่จะกล่าวถึงผลสัมฤทธิ์ของการเรียนการสอนตามโครงการนี้สำเร็จผลก็พูดยังไม่ได้เต็มที่ซึ่งจะต้องมีการปรับปรุงทั้งแบบเรียนและวิธีการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงแก้ไข

1. แบบเรียนควรเตรียมไว้พร้อมแต่คนปี และควรให้มีปริมาณมากกว่านักศึกษาประมาณ 20 % เพราะจากการติดตามผลพบว่านักศึกษาที่มาเรียนระยะหนึ่งแล้วจะออกไปแล้วจะมีผู้สมัครเรียนใหม่เพิ่มเติม ทำให้หนังสือที่แจกไม่พอ ส่วนวิธีการที่แจกแบบเรียนที่ละแผนทั้งนักเรียนและผู้สอนส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย เพราะแบบเรียนที่แจกให้ทีละแผนนั้นมักจะสูญหายอยู่เสมอ
2. วัสดุที่จำเป็น เช่น ขอลูก กระดาษ และตะเกียงที่ใช้ประกอบการสอน ควรจัดซื้อไว้ให้พร้อมก่อนเปิดทำการสอน
3. การจัดหาบุคลากรมารับการอบรม (ครูผู้สอน) การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ควรคัดเลือกจากหมู่บ้านหรือตำบลที่ใดทำการสำรวจแล้วจะ สามารถเปิดชั้นเรียนได้
4. การนิเทศและติดตามผลมีความจำเป็นมากควรออกไปนิเทศเยี่ยมเยียนติดตามผลรุ่นละ 4 ครั้งเป็นอย่างน้อย โดยกรมการศึกษานอกโรงเรียนควรมีเจ้าหน้าที่ของตัวเองเป็นผู้ประสานงานในแต่ละจังหวัด
5. จำนวนผู้เรียนแรกเข้าต่อชั้นเรียนควรมีประมาณ 25 คน และเมื่อเหลือนักศึกษา น้อยกว่า 10 คน ควรเลิกสอน

6. เวลาที่เปิดสอนไม่ควรให้ตรงกับฤดูกาลทำอาชีพหลักของประชาชนในท้องถิ่นนั้น โดยเฉพาะปัญหาที่ของสัมพันธ์กับการจัดสรรงบประมาณ ดังนั้นทางกรมการศึกษานอกโรงเรียนต้องโอนเงินจัดสรรไปให้จังหวัดตั้งแต่นั้นปีงบประมาณ

7. ครูวิชาชีพที่สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียนควรได้ออกไปช่วยสอนเสริมแก่ชั้นเรียนบางโอกาส

8. ครูที่ผ่านการสอนมาแล้วพอสิ้นปีควรจัดให้มีการสัมมนา เพื่อทราบปัญหาอุปสรรคในการทำงานและหาแนวทางแก้ไขต่อไป

9. ควรจัดให้มีการติดตามผลผู้เรียนเพื่อจะได้นำมาผลสัมฤทธิ์ของโครงการนี้

10. การอบรมครูจะต้องให้ พบชนและควรมีการทดลองจริงในฝึกหัดด้วย

11. เจาหน้าที่ระดับอำเภอควรอำนวยความสะดวกและให้บริการแก่ครูผู้สอนในการดำเนินงานมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

จากข้อเสนอนี้ทั้งหมดนี้ ถ้าหากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะร่วมมือกันหาทางแก้ไขแล้ว โครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จก็ควรจะ เป็นไปได้อย่างดีในอนาคต

2. โครงการรณรงค์เพื่อการรณรงค์สื่อแห่งชาติ

แนวประเทศไทยจะได้เริ่มจัดให้มีการศึกษาค้นคว้าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2464 เป็นเวลากว่า 60 ปี แต่จากการประมาณการของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า ยังมีประชากรที่อายุตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไปเป็นผู้ไม่รู้หนังสือถึงร้อยละ 14.5 ประชาชนผู้ไม่รู้หนังสือนี้เกือบร้อยละ 50 อยู่ในวัยแรงงาน ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชนบท เป็นผู้ยากไร้ที่ต้องประสบปัญหาในการดำรงชีวิตนานับประการ ฉะนั้น การไม่รู้หนังสือจึงมักส่งผลกระทบต่อความเสียเปรียบในด้านเศรษฐกิจและสังคมต่อไป

ควยความตระหนักว่า ปัญหาการไม่รู้หนังสือเป็นอุปสรรคในการยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนและการพัฒนาประเทศ รัฐบาลจึงได้ประกาศเจตนารมณ์ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมระยะที่ 5 ที่จะลดอัตราผู้ไม่รู้หนังสือจากร้อยละ 14.5 เป็นร้อยละ 10.5 ซึ่งประมาณว่าจะต้องเพิ่มจำนวนผู้รู้หนังสือขึ้นไม่ต่ำกว่า 1,500,000 คน เพื่อตอบสนองนโยบายดังกล่าว

กระทรวงศึกษาธิการจึงมีความจำเป็นต้องทบทวนยุทธศาสตร์ในการแก้ไขการไม่รณรงค์สื่อสำหรับ
ประชากรที่อยู่นอกโรงเรียน ซึ่งเป็นงานที่โค่นำเนินมา กว่า 30 ปีแล้ว โดยใช้รูปแบบต่าง ๆ กัน
รูปแบบที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเป็นการสอนแก้ไขการไม่รณรงค์สื่อแบบเบ็ดเสร็จ ซึ่งเป็นการสอนให้
ประชาชนอ่านเขียนควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้คิด ให้แก้ปัญหาของตนเองและชุมชน การแก้ไขการ
ไม่รณรงค์สื่อตามแนวทางดังกล่าวได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจนได้รับรางวัลจากองค์การสห
สหประชาชาติถึง 2 ครั้ง แต่การจัดการศึกษาในรูปแบบดังกล่าวเป็นงานที่ทำโดยยาก ต้องพัฒนา
และปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับปัญหาในท้องถิ่น ต้องฝึกอบรมครูให้สามารถจัดการเรียนการ
สอนที่จะกระตุ้นให้ผู้ใหญ่เรียนได้ฝึกหัดคิด และแก้ปัญหา ฉะนั้น แม้ว่าจะเป็นวิธีการที่ดีในการศึกษา
ที่สมบูรณ์แบบ แต่จำเป็นต้องมีการเตรียมการอย่างเป็นระบบ มีแคลงทุนสูง ในแต่ละปีจึงสามารถ
ให้บริการแก้ไขการไม่รณรงค์สื่อได้เพียง 50,000 คน กระทรวงศึกษาธิการจึงได้พิจารณาเห็นว่า หาก
จะเพิ่มจำนวนผู้ไม่รณรงค์สื่อตามเป้าหมาย 1,500,000 คน ภายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
ระยะที่ 5 จำเป็นต้องจัดโครงการรณรงค์เพื่อการรณรงค์สื่อ ซึ่งจะเป็นโครงการที่ดำเนินงาน
คู่ขนานและสอดคล้องกับโครงการแก้ไขการไม่รณรงค์สื่อแบบเบ็ดเสร็จตามรายละเอียดดังนี้

วัตถุประสงค์ในการดำเนินโครงการ

การรณรงค์เพื่อการรณรงค์สื่อครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักที่จะลดอัตราการไม่รณรงค์สื่อในกลุ่ม
ประชากรที่มีอายุ 14 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปถึง 50 ปี ที่ยังไม่รณรงค์สื่อใดมีความรู้และเขียนภาษาไทย
ได้ เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาชีวิตและแสวงหาความรุ่งเรืองไป

การรณรงค์เพื่อการรณรงค์สื่อมีหลักการว่า การไม่รณรงค์สื่อเป็นปัญหาของชาติที่ประชาชน
ชาวไทยทุกคนมีส่วนรับผิดชอบและมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือส่งเสริมซึ่งกันและกันให้อ่านเขียนได้
ฉะนั้นจึงมุ่งที่จะเชิญชวนประชาชนที่อ่านเขียนได้ให้อาสาสมัครเป็นครูสอน กระตุ้นให้แต่ละชุมชนเกิด
ความมุ่งมั่นที่จะจัดการไม่รณรงค์สื่อ และระดมสรรพกำลังทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชนให้สนับสนุน
ชุมชนในการรณรงค์ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้ กระทรวงศึกษาธิการจะรับผิดชอบการจัดหาแบบเรียน
บริการทดสอบ และพัฒนาระบบข่าวสารข้อมูล เพื่อให้ประชาชนได้ประโยชน์จากการรณรงค์สื่อ
และเพื่อป้องกันการล้มเหลว

เป้าหมายในการดำเนินงาน

โครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือมีเป้าหมายที่จะลดอัตราการไม่รู้หนังสือในกลุ่มประชากรวัย 14 - 50 ปีที่ไม่จบประถมศึกษาปีที่ 4 และอ่านเขียนไม่ได้ โดยกำหนดจำนวนผู้รู้หนังสือที่จะเพิ่มขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระยะที่ 5 ไม่ต่ำกว่า 1.5 ล้านคน เพื่อกำหนดถึงความพร้อมในแง่งบประมาณและขออนุมัติเกี่ยวกับการสำรวจไม่รู้หนังสือ จึงได้วางเป้าหมายในแต่ละปี ดังนี้

เป้าหมายการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือปีงบประมาณ 2527 - 2529

ปีงบประมาณ	จำนวนจังหวัด	จำนวนผู้รู้หนังสือที่จะมีการทดสอบ
2527	18	100,000
2528	52	600,000
2529	73	800,000
		รวม 3 ปี 1,500,000

ในปีงบประมาณ 2526 ได้มีการดำเนินโครงการนำร่อง ใน 8 จังหวัด คือ สมุทรสาคร นครฉะเชิงเทรา นครราชสีมา กาฬสินธุ์ พัทลุง นครศรีธรรมราช เชียงใหม่ และนครสวรรค์ เพื่อศึกษาแนวทางดำเนินงาน

สำหรับปีงบประมาณ 2527 โครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือได้รับความสนับสนุนจากแผนพัฒนาชนบทยากจนให้ดำเนินการใน 15 จังหวัด 6,286 หมู่บ้านที่อยู่ในทำเนียบหมู่บ้านเป้าหมายในแผนพัฒนาชนบทยากจน โดยมีเป้าหมายที่จะเพิ่มจำนวนผู้รู้หนังสือขึ้น 100,000 คน แต่จากการศึกษาผู้หลักผู้ใหญ่ในการรณรงค์พบว่า การสร้างบรรยากาศเพื่อให้เกิดความตระหนักในปัญหา ปลุกฝังความรู้สึกรวมรับผิดชอบ เกิดพลังผลักดันและพลังแข่งขันในการจัดการไม่รู้หนังสือไม่สามารถจะแยกดำเนินการเป็นเพียงบางอำเภอ บางตำบล หรือบางหมู่บ้านใด แต่จะต้องดำเนินการพร้อมกันทั่วจังหวัด โครงการรณรงค์จึงได้ติดต่อขอความสนับสนุนจากยูนิเซฟ และแจกจ่ายงบประมาณปกติของกรมการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อให้สามารถสนับสนุนการรณรงค์ได้ใน 18 จังหวัด

การสำรวจจำนวนคู่มือหนังสือและการจัดทำบัญชีรายชื่อ

กรมการศึกษานอกโรงเรียนควรวางแผนรวบรวมข้อมูลจากจังหวัดใดดำเนินการสำรวจรายชื่อคู่มือฉบับประถมศึกษาปีที่ 4 และอ่านเขียนไม่ไต่พร่วมกับข้อมูลเกี่ยวกับเพศ ที่อยู่ พื้นฐานความรู้ และอาชีพในกรุงเทพมหานคร ใน 24 จังหวัด ในปีงบประมาณ 2525 31 จังหวัดในปีงบประมาณ 2526 และจะดำเนินการครบทุกจังหวัดปี 2527

ขณะนี้กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำลังบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับคู่มือหนังสือใน 18 จังหวัดที่จะดำเนินการรณรงค์ในปี 2527 ในระบบคอมพิวเตอร์ เพื่อส่งรายชื่อให้จังหวัดตรวจสอบความถูกต้อง และเมื่อได้รับคำยืนยันแล้วจะจัดพิมพ์เป็นรายชื่อคู่มือหนังสือ ในแต่ละหมู่บ้าน แจกจ่ายให้กับผู้ประสานงานในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน เพื่อเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบและติดตามผล ผู้ประสานงานจะบันทึกความก้าวหน้าและรายงานเป็นลำดับขั้นจนถึงกรมการศึกษานอกโรงเรียนทุก 3 เดือน และตามโอกาสเมื่อได้รับข้อมูลความก้าวหน้า กรมการศึกษานอกโรงเรียนจะบันทึกข้อมูลดังกล่าวลงในระบบคอมพิวเตอร์ และจัดพิมพ์บัญชีรายชื่อพร้อมกับข้อมูลใหม่แจกจ่ายกลับมายังผู้ประสานงานในระดับต่าง ๆ และรายงานต่อประชาชนเพื่อทราบความก้าวหน้าเป็นระยะ ๆ

การจัดตั้งองค์กรเพื่อการบริหาร

กฤษฎีกาที่โครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือมีหลักการที่จะระดมสรรพกำลังจากหน่วยงานของรัฐ เอกชน และชุมชนเขาร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงาน จึงได้วางแนวคิดในการบริหารการรณรงค์ไว้ดังนี้

1. เสนอโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือเพื่อขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการพัฒนาชนบทตั้งแต่ระดับจังหวัดจนถึงระดับหมู่บ้าน และบรรจุโครงการให้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาในแต่ละระดับ
2. เสนอให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือในระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล ประกอบด้วยตัวแทนจาก 4 กระทรวงหลัก- คณะสงฆ์ สถาบันการศึกษา หน่วยงานเอกชน เพื่อรับนโยบายและแนวทางปฏิบัติจากคณะกรรมการพัฒนาจังหวัด คณะกรรมการพัฒนาอำเภอ และสภาตำบล และทำหน้าที่วางยุทธศาสตร์การดำเนินงาน บริหารงาน

ประสานงาน ติดตามผลและแก้ไขปัญหา

3. ในระดับหมู่บ้าน เสนอให้คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านเร่งจ้างผู้ประสานงานโดยให้
เกิดหมู่บ้าน 1 คนต่อหมู่บ้านหนึ่งสื่อ 10 คน ทำหน้าที่เชิญชวนผู้เรียนและอาสาสมัครอำนวยความสะดวกและติดตามผลการเรียนการสอน

4. ในแต่ละระดับ ให้ผู้ประสานงานและผู้อำนวยชีผู้หมู่บ้าน ดังนี้

ระดับจังหวัด ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน

ระดับอำเภอ ศึกษาธิการอำเภอ

ระดับตำบล กำนัน

ระดับหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน

5. เพื่อเตรียมความพร้อมแก่ผู้รับผิดชอบการปฏิบัติงานในระดับต่าง ๆ โครงการจะ
จัดการอบรมวิทยากรระดับอำเภอ ตำบล เพื่อเป็นสื่อในการอบรมผู้ประสานงานในระดับหมู่บ้าน
อีกชั้นหนึ่ง

การเรียนการสอน

โครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือมีหลักการที่จะใช้วิธีการเรียนการสอนที่ง่ายและสะดวก
กับผู้เรียน ไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ผู้เรียนสามารถเรียนที่บ้านตามความสะดวกได้โดยไม่ต้อง
เข้ากลุ่มหรือชั้นเรียน ในการสอนจะระดมพลังประชาชนที่รู้หนังสือในชุมชนให้อาสาสมัครเป็นผู้สอน
ในลักษณะตัวต่อตัว การแสวงหาอาสาสมัครอาจกระทำโดยหลายวิธี เช่น

1. ขอให้ชุมชนจัดการรณรงค์โดยอาสาสมัครภายในบ้านเป็นอันดับแรก และอาสาสมัคร
ในชุมชนเป็นอันดับต่อมา

2. ขอให้ชุมชนจัดการรณรงค์โดยอาสาสมัครในชุมชนจากเงินการสอนร่วมกับ
อาสาสมัครภายนอกที่หน่วยงานต่าง ๆ อาจส่งเข้ามาเสริมอาสาสมัครในชุมชน เช่น นักเรียน
โรงเรียนมัธยมศึกษา นักศึกษาวิทยาลัยครู บัณฑิตอาสาสมัคร เป็นต้น

3. ขอให้หน่วยงาน สบคม มหาวิทยาลัย กลุ่มบุคคล "ร่วมเพมา" ไปจัดการรณรงค์
เป็นรายหมู่บ้าน แต่การรับเพมาให้ตกลงกำหนดเวลา และเงื่อนไขกับคณะกรรมการพัฒนาในระดับ
ที่จะเสนอขอรับเพมา

2.4 อ่านแบบฟอร์มทางราชการที่ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น โทรเลข
ธนาณัติ คิวคาง ๆ เป็นต้น

2.5 อ่านและเข้าใจความหมายและจำนวนเลขไม่เกิน 4 หลัก

2.6 อ่านฉลากยาสามัญประจำบ้านได้

2.7 อ่านฉลากปุ๋ย ฉลากยาฆ่าแมลงและฉลากอื่น ๆ ด้านการเกษตรที่เป็น
ข้อความสั้น ๆ ได้

2.8 อ่านบัตรประจำตัวและยูเนียนได้

เกณฑ์การเขียน (เกณฑ์การผ่าน 50 %)

1. เขียนคำความบัญญัติคำพื้นฐานที่กรมวิชาการกำหนด

2. การนำไปใช้

2.1 เขียนชื่อ - นามสกุล ที่อยู่ บ้านเลขที่ ตำบล อำเภอ จังหวัดของ
ตัวเองได้

2.2 เขียน วัน เดือน ปี ปัจจุบันได้

2.3 เขียนเลขจำนวนไม่เกิน 4 หลักได้

2.4 จาหนาสองจุดหมายส่งทางไปรษณีย์ได้

2.5 จดบันทึกรายรับ - จ่ายคาง ๆ ได้ เช่น ขายผักได้ 10 บาท ซื้อปลา
3 บาท เป็นต้น

2.6 กรอกรแบบฟอร์มทางราชการที่ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น โทรเลข ธนาณัติ
เป็นต้น

2.7 เขียนจดหมายติดตออย่างง่าย ๆ ได้ใจความ

ในการวางระบบทดสอบ โครงการรณรงค์ได้พิจารณาถึงเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการคือ
ความเชื่อถือได้ของการทดสอบ และการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เรียนให้สามารถ รับการ
ทดสอบได้โดยไม่ต้องลำบากกาย ลำบากใจ จึงได้พิจารณาแนวทางที่จะขอความร่วมมือจาก
ประธานกลุ่ม โรงเรียนให้รับผิดชอบการวางระบบทดสอบ และทำหน้าที่เป็นศูนย์การทดสอบใน
ระดับตำบล ทั้งนี้โดยกรมการศึกษานอกโรงเรียนจะจัดพิมพ์แบบทดสอบให้ และประธานกลุ่ม

โรงเรียนสามารถวางระบบที่จะบริการทดสอบให้แก่ประชาชนในระดับหมู่บ้านโดยอาศัย ครู
ผู้ใหญ่วillage people ที่ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้านให้ดำเนินการทดสอบตามที่เห็นสมควร

แผนงานการทดสอบจะได้รับใบรับรองการรู้หนังสือ ซึ่งจะไม่มีศักดิ์และสิทธิ์เทียบเท่ากับ
ประกาศนียบัตรประถมศึกษาปีที่ 4 แต่จะสามารถใช้สมัครเข้าเรียนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ
ขั้นพื้นฐาน และการศึกษาทางวิทยุและไปรษณีย์ระดับพื้นฐาน ซึ่งในโอกาสต่อไปจะปรับให้มีหลักสูตร
รับรองจากผู้ที่ผ่านการรับรองเพื่อการรู้หนังสือแล้ว

โครงการต่อเนื่อง

หลักการที่สำคัญของโครงการ รณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ คือ เมื่อประชาชนได้พัฒนาทักษะ
ในการอ่านเขียนแล้ว จำเป็นต้องมีเอกสารสิ่งพิมพ์และแหล่งข้อมูลให้เขาได้ศึกษาหาความรู้และ
ฝึกฝนการอ่านเขียนควบคู่ไปด้วย จึงประมาณสนับสนุนจากแผนพัฒนาชนบทยากจนและองค์การ
ยูนิเซฟ คาดว่าจะสามารถจัดตั้งที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และจัดพิมพ์หนังสือส่งเสริมการอ่าน
จำนวน 24 เล่ม ให้บริการแก่หมู่บ้านที่มีการรณรงค์ได้ไม่ต่ำกว่า 7,000 หมู่บ้าน หนังสือส่งเสริม
การอ่านนี้ ส่วนหนึ่งจะขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ จัดทำสนับสนุนเพื่อเผยแพร่ความรู้ที่
เป็นประโยชน์ต่อประชาชน อีกส่วนหนึ่งจะคัดเลือกจากหนังสือที่พิมพ์เผยแพร่อยู่แล้ว สำหรับการ
จัดตั้งที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เนื่องจากไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะจัดตั้งได้ในทุกหมู่บ้านที่มี
การรณรงค์ จะได้อาศัยความร่วมมือจากสถานที่ในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน และหน่วยงานของ
รัฐและเอกชนจัดแหล่งข่าวสารกลางภายในหมู่บ้านเพื่อบริการแก่ประชาชน.

สรุปผลการประเมินโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ

การประเมินผลครั้งนี้ เป็นการดำเนินงานร่วมกันระหว่างกองแผนงานและวิจัย ศูนย์
การศึกษานอกโรงเรียนประจำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประจำ
จังหวัดต่าง ๆ ซึ่งผลจากการประเมินนี้เป็นส่วนหนึ่งที่วิเคราะห์เฉพาะของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
เท่านั้น ทั้งนี้เพียง 8 จังหวัดที่ดำเนินงานตามโครงการรณรงค์ในปีงบประมาณ 2527 คือ
อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ นครราชสีมา ชัยภูมิ ขอนแก่น ร้อยเอ็ด และกาฬสินธุ์

วัตถุประสงค์ของการประเมินผลครั้งนี้ เพื่อต้องการทราบแนวทางในการดำเนินงานและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างดำเนินโครงการปีงบประมาณ 2527 สำหรับการเลือกกลุ่มตัวอย่างนั้น ในแต่ละจังหวัดได้เลือกหมู่บ้านเป็นกลุ่มตัวอย่าง 3 หมู่บ้าน โดยเป็นหมู่บ้านยากจน 1 หมู่บ้าน และหมู่บ้านทั่วไป 2 หมู่บ้าน ทั้งนี้จะต้องเป็นหมู่บ้านที่กำลังมีการเรียนการสอนด้วย

ผลที่ได้จากการประเมินโครงการครั้งนี้ เพื่อการรู้น้ำใจ สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คงจะไม่ใช่วิธีที่เกิดขึ้นกับสภาพท้องถิ่น ๆ ภาย แต่อาจจะใช้เป็นแนวทางให้ทราบไปบางตามสมควร ในขณะที่ยังไม่ทันทำการประเมินผลในเขตภูมิภาคอื่น ๆ การประเมินผลในครั้งนี้ได้สรุปที่น่าสนใจดังนี้

1. สภาพทั่วไป

ผู้เรียนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาและไม่เคยเรียนหนังสือมาก่อน หรือเคยเรียนก็จบแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 แต่ก็มีบางส่วนซึ่งจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้เรียนต้องการเรียนเพราะลืมหนังสือประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งเป็นข้อผิดพลาดจากการสำรวจซึ่งผู้ทำการสำรวจในครั้งนั้น ไม่ได้ชี้แจงรายละเอียดว่าสำรวจเพื่ออะไร เพียงแต่สอบถามอายุเท่านั้น

อาสาสมัคร ส่วนมากเป็นชาวบ้านในหมู่บ้าน และรองลงมาคือนักเรียนซึ่งเป็นลูกหลาน และก็มีบางส่วนที่เป็นข้าราชการซึ่งสมัครเป็นอาสาสมัคร สำหรับพื้นฐานทางการศึกษาของอาสาสมัคร มีวุฒิ ป.4 เป็นส่วนใหญ่ และจบ ม.ศ.ต้น อนุปริญญา และปริญญาตรีตามลำดับ

ผู้ประสานงาน จะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ เช่นผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ครู กรรมการหมู่บ้าน สำหรับระดับการศึกษาของผู้ประสานงานมีวุฒิ ป.4 และรองลงมาคืออนุปริญญา

2. การเรียนการสอน

ผู้เรียนส่วนใหญ่จะเข้ามารวมโครงการโดยมีผู้ชักจูงและผู้ชักจูงก็คือนักเรียนและผู้ใหญ่บ้านหรือรองผู้ใหญ่บ้าน ขณะเดียวกันผู้เรียนก็เห็นว่าการอ่านออกเขียนได้มีความจำเป็นสำหรับอนาคต และมีประโยชน์ต่อตนเองในภายหน้า จึงมีความตั้งใจเรียนจนจบ ในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาของผู้เรียนนั้น ปัญหาที่สำคัญเป็นอันดับแรกคือ ผู้เรียนไม่มีเวลาเรียน เนื่องจากต้องทำมาหากิน ปัญหารองลงมา

คือปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ เช่น สายตาไม่ดี ปวดศีรษะ เมื่อใช้สมอง และปัญหาอีกประการก็คือ อาสาสมัครสอนไม่ต่อเนื่อง ซึ่งปัญหานี้ผู้เรียนเสนอแนะแนวทางแก้ไข โดยให้สอนเป็นกลุ่มแบบ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน และควรสอนจากการผสมคำที่ง่าย ๆ ก่อน

อาสาสมัครส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับผู้เรียน โดยเป็นคนในครอบครัวหรือบุคคลใกล้ชิด เช่น เป็นพี่น้อง ลูกหลาน เป็นครูสมรส และสอนแบบตัวต่อตัวโดยสอนทุกวัน เวลาที่สอนคือกลางคืน โดยที่บ้านของผู้เรียนเป็นสถานที่สอน ปัญหาที่อาสาสมัครพบจากการสอน ประการแรกคือ ผู้เรียนไม่มีเวลาว่าง ประการที่สองคือการขาดอุปกรณ์ จากปัญหานี้ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การ เรียนการสอนไม่ต่อเนื่อง ซึ่งอาสาสมัครได้ให้ความเห็นว่าการที่จะให้ผู้เรียน อ่านออกเขียนได้นั้น สิ่งที่ต้องกระทำคือ การให้กำลังใจแก่ผู้เรียน โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐควรจะไปเยี่ยมเยียนผู้เรียน บ้าง หรืออีกวิธีหนึ่งคือการจัดสอนเป็นกลุ่มโดยกำหนดเวลาให้แน่นอน ก็จะเป็นวิธีการเชิญชวน และชักจูงให้ผู้เรียนมาเรียนได้

ผู้ประสานงานได้ให้ข้อคิดเห็นว่า การที่จะชักชวนให้ชาวบ้านมาเป็นอาสาสมัครสอน หนังสือเล่มนี้ ส่วนใหญ่ผู้ประสานงานได้ใช้วิธีการเรียกประชุมเพื่อปรึกษาชาวบ้านในเรื่องนี้ โดยชี้แจง วัตถุประสงค์และขอรองเพื่ออ่านออกเขียนได้ให้ร่วมกันรณรงค์สอนผู้ที่ไม่รู้หนังสือ หลังจากนั้นจะออก พบผู้เรียนตัวต่อตัว สำหรับการที่จะให้ผู้เรียนและอาสาสมัครได้ดำเนินการสอนจนอ่านออกเขียนได้ นั้น ผู้ประสานงานได้ให้ความเห็นว่าการจะมีผลให้กำลังใจแก่ผู้เรียนผู้สอนอย่างสม่ำเสมอ

3. การประชาสัมพันธ์

ผู้เรียนส่วนใหญ่รู้เรื่องโครงการรณรงค์จากการเรียกประชุมของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ผู้เรียนได้ให้ความเห็นว่า วิธีการเรียกประชุมชาวบ้านเป็นวิธีการประชาสัมพันธ์โครงการที่ดีที่สุด

อาสาสมัครส่วนใหญ่รู้เรื่องโครงการรณรงค์จากการเรียกประชุมเป็นอันดับแรก และ รองลงมาจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดมาประชาสัมพันธ์

ผู้ประสานงานส่วนใหญ่รู้เรื่องโครงการรณรงค์จากการประชุมที่อำเภอหรือมีการประชุม ในหมู่บ้าน ขณะเดียวกันในหมู่บ้านก็ได้ประชาสัมพันธ์โครงการ โดยการใช้โปสเตอร์ของโครงการ สำหรับวิธีการที่ใกล้เคียงที่สุดคือการเรียกประชุมชาวบ้าน

ในการประชาสัมพันธ์ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ได้ใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์โครงการเกือบทุกชนิด เช่น ป้ายนิเทศ โปสเตอร์ แผ่นปลิว วิทยุ การพูดคุยกันตัวต่อตัว ฯลฯ

ความร่วมมือของหน่วยงานอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะให้ความช่วยเหลือในด้านการประชาสัมพันธ์โครงการ บางหน่วยงานจึงมีบุคลากรในพื้นที่ ก็จะช่วยติดตามผลและช่วยสอนไต่ถาม

จากที่กล่าวมาแล้วอาจจะสรุปได้ว่า ผู้เรียน อาสาสมัคร ผู้ประสานงาน จะรู้เรื่องโครงการรณรงค์จากการประชุม และบางกลุ่มยังได้ให้ความคิดเห็นว่า การเรียกประชุมหรือการชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ในที่ประชุมจะเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะทำให้เรื่องทั่วถึงกัน อย่างไรก็ตามสื่อต่าง ๆ ที่ทางศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดใช้ในการประชาสัมพันธ์ก็เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความอยากรู้อยากเห็นมากขึ้น

4. ระบบการทดสอบ

การทดสอบผู้เรียนในโครงการรณรงค์ส่วนใหญ่มีปัญหาในการเข้าทดสอบ ซึ่งปัญหาล้วนมักจะไปคอยฉุดฉุดใจในการเข้าทดสอบและไม่มีเวลาว่าง ทำให้การนัดหมายในการสอบไม่เป็นไปตามกำหนด ซึ่งอาสาสมัครและผู้ดำเนินการทดสอบได้แก้ปัญหาโดยการพูดเพื่อให้กำลังใจและให้เลื่อนการสอบไปจนกว่าจะพร้อม ในบางรายก็ตามไปทดสอบถึงบ้าน

สำหรับการมอบหมายให้ประธานกลุ่มโรงเรียน เก็บรักษาแบบทดสอบและทำระเบียบผลการทดสอบนั้น ส่วนใหญ่ประธานกลุ่มเห็นว่ามีความสะดวกแต่ก็มีบางส่วนที่เห็นว่าประธานกลุ่มโรงเรียนอาจจะไม่สะดวกในการที่จะรับมอบหมายงานนี้อีก เพราะเนื่องจากประธานกลุ่มมีงานมาก และถ้าเก็บรักษาเอกสารก็ไม่มีสถานที่ที่จะเก็บรักษา ดังนั้นประธานกลุ่มได้ขอเสนอแนะเกี่ยวกับระบบการทดสอบ พอสรุปได้ดังนี้

4.1 ควรกำหนดเวลาสอบให้แน่นอน ผู้เรียนจะใคร่รู้ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ และจะสะดวกแก่ผู้ดำเนินการสอบ

4.2 ควรจัดกระดาษและอุปกรณ์เกี่ยวกับสำนักงานให้ประธานกลุ่ม ทำรายงานบ้าง

4.3 การจัดสอบ หากจัดสอบเป็นหมู่บ้านหรือมี ศูนย์การสอบเพียงจุดเดียวจะมีความสะดวกกว่า

5. ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ

5.1 ด้านการเรียนการสอน

1. ผู้เรียนไม่ขากเรียน ไม่เห็นความสำคัญของการรู้หนังสือ
2. เกิดการขยาดินกันบ่อย ทำให้การเรียนการสอนไม่ต่อเนื่อง
3. การสอนแบบกันเอง สังคมไทยยังไม่ยอมรับและไม่ศรัทธา
4. ผู้เรียนไม่มั่นใจในการที่จะทดสอบ
5. ผู้สอนออกกลางคัน
6. ผู้เรียนสายคาและสุขภาพไม่ดี

5.2 ด้านการบริหารโครงการ

1. การจัดสรรงบประมาณควรจัดให้ตรงกับลักษณะของงานที่ต้องใช้
2. เจ้าหน้าที่ทำงานมีน้อย ปกติมีงานประจำอยู่แล้วด้วย
3. โครงการที่จะจัดต่อเนื่องจากการรณรงค์ยังไม่ชัดเจน ควรจัดให้ทันเวลา
4. ขั้นตอนการรายงานและแบบการรายงานมีมาก และยุ่งยาก รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงบ่อย
5. ควรจะมีเงินค่าตอบแทนให้ประชาชนกลุ่ม และอาสาสมัครบ้าง
6. ผู้ปฏิบัติกรมีความเห็นว่าเป็นงานยาก จึงไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร

3.

ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

ในปี พ.ศ. 2515 กองการศึกษาผู้ใหญ่ได้เริ่มโครงการจัดตั้งที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน โดยให้เป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการศึกษานอกโรงเรียน จะบริการหนังสือที่น่าสนใจให้แก่ประชาชนในรูปของหนังสือพิมพ์รายวัน ในระยะต่อมาได้มีหนังสืออื่น ๆ เพิ่มมากขึ้นในที่อ่าน ฯ จึงได้เรียกชื่อว่าที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน (ตัดคำว่าพิมพ์ ออกไป)

เหตุผลของการจัดตั้งที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน

จากเอกสาร ของกองการศึกษาผู้ใหญ่ ได้กล่าวถึงความเป็นมาและเหตุผลของการจัดตั้งที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านดังนี้

ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2489 กำหนดว่า ประชาชนชาวไทยทุกคนจะต้อง
ได้รับการศึกษาในโรงเรียนจนกระทั่งอายุครบ 15 ปี หรือเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จึงจะถือว่า
พ้นเกณฑ์บังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา ครั้นต่อมาในปี พ.ศ. 2504 รัฐบาลได้ขยายการ
ศึกษาระดับบังคับออกไปถึงประถมศึกษาปีที่ 7

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันการศึกษาของไทยยังประสบกับปัญหาต่าง ๆ อีกมาก เด็กเพียง
จำนวนน้อยเท่านั้น ที่มีโอกาสศึกษาต่อสู่การขึ้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตัวอย่างเช่น เด็กที่เข้าเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ในปี พ.ศ. 2507 สามารถเข้าเรียนต่อในชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ได้เพียง 27 % เท่านั้น

ถึงกว่านั้นประชาชนชาวไทยไม่ต่ำกว่า 80 % ยังอาศัยอยู่ในชนบท ขาดความสะดวกสบาย
ในการดำรงชีวิตหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านการคมนาคม ด้านการติดต่อสื่อสาร เป็นต้น โอกาส
ที่จะได้ศึกษาเล่าเรียนมีน้อย เพราะยังขาดแคลนทั้งอาหารและยารักษาโรค เด็กที่จบจากโรงเรียน
แล้ว นาน ๆ จึงจะมีโอกาสได้อ่านหนังสือหรือในหนังสือบาง ในที่สุดก็จะลืม และกลายเป็นคนไม่
รู้หนังสือไป ถึงแม้ว่าจะมีหน่วยราชการหลายหน่วย พยายามส่งเอกสารหนังสือ ฯลฯ ไปยังหมู่บ้าน
แต่ก็ไม่ได้รับผลดีเท่าที่ควร สาเหตุเพราะมีอุปสรรคในการขนส่ง ประกอบกับหนังสือ และเอกสาร
ที่ส่งไปไม่เป็นที่สนใจของประชาชนเท่าที่ควร

จากการศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ของกรมสามัญศึกษาเมื่อปี พ.ศ. 2513 มีหลักฐานที่แสดง
ให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องรีบจัดหาหนังสืออ่านสำหรับประชาชนในชนบทอย่างรีบด่วน อาทิเช่น
เด็กที่เรียนจบประถมศึกษาปีที่ 4 ไปแล้ว ประมาณ 33 % อาจจะกลายเป็นผู้ไม่รู้หนังสือภายในเวลา
ไม่กี่ปี และนั่นย่อมหมายความว่า การลงทุน สำหรับจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาปีละประมาณ
3,000 ล้านบาท ต้องสูญเปล่าไปถึง 33 % หรือราว 1,000 ล้านบาท เพราะสาเหตุที่นักเรียน
เหล่านั้นกลับไปสู่สภาพการไม่รู้หนังสือตามเดิม

จุดมุ่งหมายของที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน

กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา ได้วางโครงการจัดหาหนังสือและเอกสารสำหรับ
ประชาชนในชนบท โดยจัดตั้งที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านขึ้นโครงการนี้มีจุดมุ่งหมายดังต่อไปนี้

1. เพื่อให้ประชาชนทราบข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ
2. เพื่อส่งเสริมการอ่านและป้องกันการลืมหนังสือ
3. เพื่อสร้างนิสัยรักการอ่านให้แก่ประชาชน

วิธีดำเนินการ

1. กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษาเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในโครงการพิจารณาอนุมัติการจัดตั้งที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านและหมู่บ้านที่กำหนดวันละ 3 ฉบับ (ปัจจุบันวันละ 2 ฉบับ)
2. จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานขึ้นในแต่ละจังหวัด ซึ่งประกอบด้วยผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธาน ศึกษาธิการจังหวัดเป็นเลขานุการและศึกษานิเทศก์หมวดการศึกษาผู้ใหญ่ของจังหวัด เป็นผู้ช่วยเลขานุการ ในการพิจารณาอนุมัติกำหนดสถานที่ของคณะกรรมการระดับหมู่บ้าน ทำการนิเทศ ติดตามผลและประเมินผล
3. จัดตั้งคณะกรรมการระดับหมู่บ้าน คัดเลือกสถานที่ หรือจัดสร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ที่เก็บและวางหนังสือ และสิ่งจำเป็นอื่น ๆ ในแต่ละหมู่บ้านสำหรับที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน
4. กองการศึกษาผู้ใหญ่จะส่งหนังสือพิมพ์ผู้ใหญ่ และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ เพิ่มเติมจากหนังสือพิมพ์รายวัน ซึ่งผู้แทนสำนักพิมพ์ส่งอยู่แล้วเป็นประจำ กับจะประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ให้ทราบเพื่อใช้ที่อ่านหนังสือพิมพ์ ให้เป็นประโยชน์ในการแจ้งข่าวสารและเอกสารต่าง ๆ
5. ศึกษานิเทศก์การศึกษาผู้ใหญ่ 87 คน และศึกษานิเทศก์ของจังหวัด 71 จังหวัด ศึกษานิเทศก์จากภาคการศึกษาและเจ้าหน้าที่กองการศึกษาผู้ใหญ่จะเป็นเจ้าหน้าที่นิเทศทางคานะเทศนิค
6. งบประมาณสำหรับการดำเนินงาน ในขั้นแรกใช้เงินกองทุนสมทบ และเมื่อเห็นว่าการใดผลสมควรมุ่งหมาย จะตั้งทางงบประมาณปกติต่อไป

การขยายงานของโครงการ

กรมสามัญศึกษาได้จัดสรรงบประมาณไว้ 18,804,811 บาท สำหรับแผนงาน 5 ปี อันเป็นช่วงแผนพัฒนาการศึกษาชาติระยะที่ 3 พ.ศ. 2515 - 2519 โดยในปี พ.ศ. 2519 จะมีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านทั้งหมด 7,725 แห่ง ดังตารางแผนงานที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านระยะ 5 ปี ดังนี้

ปี	จำนวนที่อ่านหนังสือพิมพ์ที่จัดตั้ง	เงิน (บาท)
2515	75	88,900
2516	854	763,500
2517	3,121	3,426,858
2518	5,031	5,804,598
2519	7,725	8,458,875
5 ปี	7,725	18,542,731

การประเมินผลของโครงการในระยะต้น

แม้ว่าที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน จะเป็นโครงการที่เริ่มต้นดำเนินการในปี 2514 ปรากฏว่าโครงการดังกล่าวนี้ก็ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางแก่ชาวชนบท ดังนั้นในปี 2515 โครงการนี้จึงเริ่มขยายการจัดตั้งที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านออกไปในทุกจังหวัด โดยกำหนดให้จัดตั้งที่อ่านฯ ขึ้นอย่างน้อยจังหวัดละ 6 แห่ง หรือบางจังหวัดที่มีความพร้อมอยู่แล้วก็อาจจัดตั้งขึ้นได้ถึง 10 แห่ง การขยายการจัดตั้งออกไปเช่นนี้ กลับเกิดผลแห่งความนิยม จนกระทั่งกองการศึกษาผู้ใหญ่ไม่มีกำลังงบประมาณในขั้นต้นที่จะสนับสนุนการจัดตั้งตามที่ชาวชนบทร้องขอมา อย่างไรก็ตามการประเมินผลของโครงการในขั้นเริ่มต้น ออกจะเป็นเรื่องยากที่จะกล่าวพิสูจน์ถึงความสำเร็จได้ สมมติฐานที่ตั้งไว้ในการทำกรประเมินผลที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ได้กำหนดขึ้นไว้ในขั้นต้นดังนี้

1. ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน จะก่อให้เกิดผลในการปรับปรุงทักษะในการอ่านออกเขียนได้ สำหรับผู้อ่านหนังสือโดยไม่คำนึงถึงภูมิหลังทางการศึกษา
2. การอ่านหนังสือพิมพ์ จะช่วยให้ผู้อ่านเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติไปในวิถีทางที่จะสร้างประสิทธิภาพให้เกิดขึ้นแก่สังคม

3. จะทำให้เกิดสัมพันธ์สูงขึ้น ในระหว่างผู้อ่าน จากปัจจัยที่นำพิจารณาหลายประการ เช่น ภูมิหลังทางการศึกษา ระยะความห่างไกลจากบ้านมายังที่อ่าน สถานที่จัดตั้งความหนาแน่นของประชากร และขบวนการปฏิบัติการทาง ๆ จะเกิดขึ้นตามมา

4. ความสามารถในการอ่านที่ดีขึ้น จะมีสัมพันธ์สูงที่จะช่วยให้เกิดนิสัยการอ่านหนังสือเป็นประจำ

5. ผลสำเร็จของที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านขึ้นอยู่กับความร่วมมือช่วยเหลือ ที่ได้รับจากการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ซึ่งเกี่ยวข้องและบรรดาศักษานี เทศกัทั้งหลาย ซึ่งหากสมมติฐานดังกล่าวนี้ได้รับการทดสอบและโครงการนี้ประสบผลสำเร็จ กรมสามัญศึกษา ก็จะจัดหางบประมาณเพิ่มอีก 60 ล้านบาทต่อปีเพื่อขยายโครงการในการจัดตั้งที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านออกไปให้ทั่วถึง 46,000 หมู่บ้านในประเทศไทย

ผลจากการดำเนินงานปี 2514 - 2515

จากการติดตามผลโครงการทดลอง ในจังหวัดลำปาง ปรากฏว่าประชาชนให้ความสนใจและร่วมมือในการดำเนินงานเป็นอย่างดี มีการจัดตั้งคณะกรรมการในระดับหมู่บ้าน เพื่อรับผิดชอบโครงการฯ โดยจัดหาและดูแลรักษาสถานที่ที่ลอกจนจัดสรรอุปกรณ์เครื่องใช้ที่จำเป็น และเอกสารสิ่งพิมพ์เพิ่มเติมในแต่ละวัน จะมีประชาชนไปใช้บริการที่อ่านหนังสือพิมพ์เป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ โครงการที่อ่านหนังสือพิมพ์จะสร้างระบบการส่งหนังสือพิมพ์ที่มีประสิทธิภาพให้เข้าถึงทุกหมู่บ้าน อันจะเป็นช่องทางเผยแพร่ความรู้ทางเอกสารสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ในอนาคต

จากการดำเนินงานในปีแรก เห็นว่าโครงการนี้ประสบผลสำเร็จในการกระตุ้นให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการอ่านเขียน ปลุกฝังนิสัยรักอ่าน และป้องกันการลืมหนังสือตามความมุ่งหมาย

การประเมินผลที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านทั่วประเทศ 2524

หลังจากที่กิจกรรมเกี่ยวกับที่อ่าน ฯ ได้ดำเนินการมาประมาณ 10 ปี กรมการศึกษา นอกโรงเรียนได้มอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ กองแผนงานและวิจัย ศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนภาค และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ร่วมกันดำเนินการประเมินผลที่อ่าน

หนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านทั่วประเทศ ในปี พ.ศ. 2524 ปรากฏว่ามีจำนวนที่อ่าน ๆ ทั่วประเทศ
ทุกแห่ง จำนวน 8,367 แห่ง ซึ่งกระจายอยู่ในทุก ๆ จังหวัด (ยกเว้นกรุงเทพมหานคร)
สำหรับข้อมูลที่ได้จากการประเพณีเดิมมีสิ่งที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. สภาพภูมิศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกันมีผลให้ที่อ่านฯ แตกต่างกันไป เช่น
ในท้องถิ่นที่ประชาชนมีอาชีพในการทำสวน ทำไร่ ลักษณะชุมชนจะอยู่อย่างกระจัดกระจายกันมาก
แต่ละครอบครัวจะมีพื้นที่กว้างประมาณ 20 - 100 ไร่ ซึ่งจะห่างจากหมู่บ้านที่เป็นชานนา จะตั้งบ้าน
เรือนรวมกันอยู่เป็นกลุ่มก้อน

2. สภาพเศรษฐกิจมีผลต่อที่อ่านฯ คือ หมู่บ้านที่มีฐานะดี ที่อ่านฯ มักจะไม่ได้รับความ
สนใจ เพราะประชาชนมักจะซื้อหนังสือพิมพ์อ่านเองซึ่งสะดวกกว่า และหมู่บ้านที่มีฐานะยากจนก็
จะไม่ค่อยสนใจที่อ่านฯ เพราะต้องทุ่มเทความสนใจไปที่เรื่องปากท้องเรื่องท้อง ซึ่งมีความสำคัญและ
จำเป็นมากกว่า

3. ที่อ่านฯ ที่ดีมักจะมีผู้ดูแลอยู่เป็นประจำ ส่วนที่อ่านฯ ที่ต้องปรับปรุงคือ ที่อ่านฯ ที่
ไม่มีผู้ดูแลประจำ ซึ่งจากข้อเท็จจริงอันนี้ไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างที่อ่านฯ ที่เป็นเอกเทศ
เพราะว่าโดยทั่ว ๆ ไปที่อ่านฯ ที่สร้างอาคารเป็นเอกเทศ มักจะไม่มีผู้ดูแลประจำ ส่วนที่อ่านฯ
ที่ไม่เป็นเอกเทศ เช่น เป็นส่วนหนึ่งของร้านค้า เป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน เป็นส่วนหนึ่งของ
วัดหรือตั้งอยู่ในบริเวณหรือติดกับบริเวณบ้านของกรรมการ มักจะมีผู้ดูแลอยู่เป็นประจำ

4. หนังสือพิมพ์ผาฉาง คือ สารการศึกษานอกโรงเรียน สารประชากรศึกษา และ
หนังสือพิมพ์ผาฉางที่ออกโดยศูนย์ฯ ภาค ที่อ่านฯ ส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับเลย หรือได้รับนาน ๆ ครั้ง
ในระยะหลังนี้แทบไม่ได้รับเลย ซึ่งอาจจะเกิดจากสาเหตุที่อ่านฯ อยู่นอกเขตไปรษณีย์ เมื่อกำนัน
หรือผู้ใหญ่บ้านไปรับมาแล้วก็ทิ้งไว้ที่บ้าน หรือไม่ก็ไม่ได้แจ้งให้ชัดเจนว่าเป็นของที่อ่านฯ อีกประการ
หนึ่งที่อ่านฯ จำนวนมากไม่ได้มีรายชื่ออยู่ในบัญชีของผู้ส่งหนังสือพิมพ์ผาฉาง

5. ที่อ่านฯ บางแห่งไม่มีหนังสือพิมพ์ หรือหนังสือพิมพ์หยุดส่ง มีสาเหตุดังนี้คือ

1. ผู้ดูแลที่อ่านฯ หรือกรรมการคนใดคนหนึ่งต้องทำหน้าที่จัดซื้อหนังสือพิมพ์ โดย
ใช้เงินส่วนตัวออกไปก่อนแล้วนำใบเสร็จรับเงินไปเบิกกับทางอำเภอภายหลัง แต่ก็จะเบิกได้ช้า
เพราะการโอนเงินไปตั้งจ่ายที่จังหวัดช้าเป็นประจำ ผู้ดูแลหรือกรรมการจึงไม่สามารถที่จะจ่ายเงิน
ล่วงหน้าไปก่อนเป็นจำนวนมากได้

2. ร้านค้าที่ส่งหนังสือพิมพ์ให้ที่อ่านฯ ทึดค้าง ค่าหนังสือพิมพ์ ไปก่อนแล้วค่อยเบิกเงินจากอำเภอ เมื่อเงินงวดกไปถึง ซึ่งก็ช้มาากเช่นกัน เมื่อค้างเป็นเวลานาน ร้านค้าจึงไม่ยอมส่งหนังสือพิมพ์ให้

3. เกิดจากวิธีการสั่งซื้อหนังสือพิมพ์ของบางแห่งที่กองการหนังสือพิมพ์ 2 ฉบับต่อวัน จึงสั่งซื้อหนังสือพิมพ์ 2 ฉบับ ทั้งแต่ค้บประมาณ ซึ่งมีงบประมาณจำนวน 1,460 บาทต่อแห่งต่อปี ซึ่งเงินจำนวนนี้สามารถซื้อหนังสือพิมพ์ 2 ฉบับทุกวันไคเพียง 8 เดือนเท่านั้น ช่วงหลังอีก 4 เดือนจึงไม่มีหนังสือพิมพ์

4. เกิดจากการคมนาคมไม่สะดวกที่อ่าน ฯ ที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่นกันดารหรือในเขตอพ. หนังสือพิมพ์ก็จะหายระหว่างทาง และไม่ถึงที่อ่านฯ เป็นประจำ

6. การจัดตั้งที่อ่านฯ ไม่เป็นไปตามหลักการที่วางไว้ในโครงการที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน เช่น หลักการที่ควรมีอาคารที่อ่าน ฯ แะหลาย ๆ แห่งมักจะได้รับอนุมัติทั้ง ๆ ที่ไม่มีอาคารเป็นต้น

7. ที่อ่านฯ ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้าน อพ. ส่วนมากไม่มีความพร้อมที่จะตั้งที่อ่าน ฯ ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของความต้องการของประชาชน คณะกรรมการรวมถึงวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ การจัดตั้งที่อ่านฯ จึงเป็นการตั้งตามนโยบายของรัฐบาลที่จะให้มีการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในหมู่บ้าน อพ. ้วยเหตุผลดังกล่าวที่อ่านฯ เหล่านั้นจึงมักจะไม่ได้ผลเท่าที่ควร

ข้อเสนอแนะ

1. จากการประเมินผลที่อ่านฯ ทั่วประเทศครั้งนี้ พบว่ามีที่อ่านฯ จำนวน 1,072 แห่ง หรือร้อยละ 14.89 มีสภาพที่ควรบูรณะหรือย้ายสถานที่ตั้งไปไว้ในหมู่บ้านอื่น สาเหตุทั่ว ๆ ไปเกิดจากคณะกรรมการและประชาชนไม่ให้ความสนใจ ไม่มีหนังสือพิมพ์อยู่ในที่อ่านฯ ไม่มีผู้ดูแลประจำ เป็นต้น สำหรับวิธีการบูรณะหรือย้ายควรตั้งเป็นคณะกรรมการระดับจังหวัดไปพิจารณา โดยใช้ผลการประเมินที่อ่านฯ เป็นรายแห่งยืนยัน หากคณะกรรมการที่อ่านฯ หรือประชาชนยังต้องการอยู่ ก็อาจจะผ่อนผันให้เวลาในการปรับปรุงอีกระยะหนึ่ง เช่น 3 - 4 เดือน เป็นต้น หากยังไม่ดีขึ้นก็สมควรที่จะบูรณะหรือย้าย

2. จากการประเมินผลพบว่ามีที่อ่านฯ จำนวน 2,679 แห่ง หรือร้อยละ 37.23 ที่อยู่ในเกณฑ์ที่ต้องปรับปรุงนั้น สมควรให้เจ้าหน้าที่ระดับจังหวัดหรือระดับอำเภอจัดประชุมคณะกรรมการที่อ่านฯ แห่งนั้น ๆ เพื่อหาทางปรับปรุงให้ดีขึ้น สิ่งที่ต้องปรับปรุงก็ให้พิจารณาจากผลการประเมินที่อ่านฯ เป็นรายแห่งว่า ที่ใดควรจะปรับปรุงอะไรบ้าง เช่น ไม่มีหนังสือพิมพ์อยู่ในที่อ่านฯ ไม่มีตู้เอกสารชำรุดทรุดโทรม หรือตั้งอยู่ในที่ที่ไม่เหมาะสมและไม่สะดวกแก่การเข้าไปใช้ของประชาชน เป็นต้น

3. จากการประเมินผลพบว่า มีที่อ่านฯ จำนวน 2,686 แห่ง หรือร้อยละ 37.33 ที่อยู่ในเกณฑ์พอใช้นั้น ก็ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีการปรับปรุง เพราะว่าจากผลการประเมินผลเป็นรายแห่งพบว่า ที่อ่านฯ ที่อยู่ในเกณฑ์พอใช้ นั้น บางรายการที่จะต้องแก้ไขปรับปรุง เช่น ในรายการที่ใดคะแนนการประเมิน เท่ากับศูนย์หรือคะแนนการประเมินต่ำกว่าครึ่ง ก็สมควรที่จะต้องมีการแก้ไขปรับปรุงด้วย

4. จากการประเมินผลพบว่ามีที่อ่านฯ จำนวน 599 แห่ง หรือร้อยละ 8.32 อยู่ในเกณฑ์ดี มีจำนวนน้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ สมควรที่จะรักษาสภาพที่คั่นไว้ หากเป็นไปได้ก็ควรจะได้พัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ถ้าสามารถพัฒนาขึ้นเป็นห้องสมุดประจำหมู่บ้านโลกยิ่งดี

5. ปัญหาที่มักจะพบเสมอในการปรับปรุงที่อ่านฯ ก็คือ ไม่มีงบประมาณในการปรับปรุงวิธีหนึ่งที่จะช่วยได้บ้าง โดยการนำหนังสือพิมพ์เก่าที่เก็บรวบรวมไว้ได้จำนวนหนึ่ง ไปจำหน่ายแล้วนำเงินที่ได้ไปใช้ในการปรับปรุงได้ ถึงแม้จะเล็กน้อยก็ยังดีกว่าไม่มีเลย

6. การซื้อหรือบริจาคหนังสือหรือวารสารอื่นให้แก่ที่อ่านฯ นั้น โดยทั่ว ๆ ไปผู้ซื้อหรือผู้บริจาคมักจะคำนึงถึง แะหนังสือที่มีความรู้หรือมีสาระเป็นวิชาการแก่เพียงด้านเดียว ซึ่งโดยทั่วไปแล้วประชาชนไม่มีเวลาอ่านหนังสือเหล่านั้น จึงมีลักษณะเป็นเครื่องประดับที่อ่านฯ เสียเป็นส่วนใหญ่ ถึงแม้จะเป็นหนังสือที่ดีแต่เมื่อไม่มีคนอ่านก็ย่อมจะไม่มีประโยชน์ น่าจะพิจารณาจัดหาหนังสือประเภทการรู้หนังสือสำหรับเด็กหรือหนังสือเบาสมอง เช่น นวนิยาย หรือเกี่ยวกับดาราดาราพยนตร์ เป็นต้น ไปไว้ในที่อ่านฯ บ้าง ถึงแม้จะไม่ใช่นักหนังสือที่มีสาระความรู้ แต่ก็จะเป็นประโยชน์ในแง่ของการสร้างนิสัยรักการอ่านและป้องกันการลืมนหนังสือได้

7. ควรมีการจัดประกวดที่อ่านฯ ในระดับจังหวัดหรืออำเภอ เพื่อจะเป็นสิ่งกระตุ้นทั้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง คณะกรรมการฯ และประชาชนในการที่จะช่วยและร่วมมือกันในการปรับปรุง

และพัฒนาที่อ่าน ๆ ให้ยิ่งขึ้นไป

8. ควรหาสิ่งกระตุ้นให้ที่อ่าน ๆ มีสภาพที่หรือดีขึ้นกว่าเดิม เพราะที่อ่าน ๆ ตอนจัดตั้งใหม่ ๆ มักจะมีการดำเนินงานที่ดี เมื่อระยะเวลาผ่านไป สภาพการดำเนินงานจะค่อย ๆ ลดน้อยลงจนในที่สุดที่อ่าน ๆ ก็จะหมดสภาพไป

สรุปหาขอบ

จากการศึกษาถึงรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการที่สำคัญทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนทั้ง 3 โครงการแล้ว ผู้อ่านคงจะเห็นได้ถึงความสัมพันธ์เกี่ยวของกันอย่างยิ่ง สำหรับการสอน การศึกษาผู้ใหญ่แบบ บัณฑิต สตรีชั้นพื้นฐานจะเป็นการช่วยให้ผู้เรียนสามารถอ่านออก เขียนได้ และสามารถนำความรู้ไปใช้แก้ไขปัญหาในชุมชน เพื่อพัฒนาอาชีพให้ดีขึ้น กระบวนการในการจัดและดำเนินการสอนจะมีความสมบูรณ์ ซึ่งต้องการครูผู้สอนที่มีคุณสมบัติดีพร้อมก็จะช่วยให้การสอนโดยผู้ศึกษาขึ้นด้วย แต่ทว่าค่าใช้จ่ายงบประมาณค่อนข้างสูง และไม่สามารถจัดการสอนได้มากพอที่จะแก้ไขการไม่รู้หนังสือของประชากรส่วนใหญ่ซึ่งในปัจจุบัน (พ.ศ. 2528) มีถึงร้อยละ 14.5 ลงได้ ดังนั้นทางกรมการศึกษานอกโรงเรียนและรัฐบาลจึงได้ริเริ่มโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติขึ้นมา โดยจะดำเนินการในงบประมาณ 2527 - 2529 ซึ่งจะช่วยให้สามารถลดจำนวนผู้ไม่รู้หนังสือเหลือเพียงร้อยละ 10.5 อันจะทำให้ประชากรประมาณ 1 ล้าน 5 แสนคน สามารถรู้หนังสือได้ตามโครงการรณรงค์ การมีหนังสือสำหรับอ่านอย่างต่อเนื่องก็จะช่วยให้พวกเขาไม่ลืมหนังสืออีก ตลอดจนได้รับข่าวสารและข้อมูลให้ทันต่อเหตุการณ์ จึงเป็นการสอดคล้องกับการมีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศต่อไปด้วย

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความเห็นว่าความสำเร็จของโครงการดังกล่าวมาแล้วนั้น โดยเฉพาะโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ และการจัดตั้งที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความร่วมมือและการร่วมมือของชาวบ้าน ผู้นำชุมชน กรรมการหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ของทางราชการที่เกี่ยวข้องของทุก ๆ ฝ่าย

กิจกรรมการเรียนการสอน

1. ผู้สอนบรรยายเกี่ยวกับกิจกรรมสำคัญ ๆ ในการศึกษาผู้ใหญ่แบบ บัณฑิต สตรีชั้นพื้นฐาน โครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และอธิบายให้เห็นความ

สัมพันธ์เกี่ยวของกันของกิจกรรมทั้งสาม

2. ให้นักศึกษาชมภาพยนตร์การสอนการศึกษายุ่งใหญ่แบบเบ็คเสร็จ และการศึกษาผู้ใหญ่สำหรับชาวเขา ซึ่งทางศูนย์เทคโนโลยี กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้จัดทำไว้เมื่ออุษณษณครบจบ แล้วก็ซักถามปัญหาที่น่าสนใจจนผู้เรียนเกิดความเข้าใจ

3. ให้นักศึกษาแบบโทรทัศน์เกี่ยวกับกิจกรรมในโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ แล้วรวมกันอภิปรายสาระสำคัญและประเด็นที่น่าสนใจ

4. ถ้ามีโอกาสและเวลาเพียงพอก็จะจัดทัศนศึกษา เพื่อพาผู้เรียนไปศึกษานอกสถานที่ ในจังหวัดที่มีศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน เพื่อจะได้ประสบการณ์เกี่ยวกับการสอนการศึกษายุ่งใหญ่แบบเบ็คเสร็จ กิจกรรมจากที่อ่านหนังสือประจำทบทวน

5. มอบให้นักศึกษาเรียนรวมกันอภิปรายกลุ่มเกี่ยวกับเรื่องที่เรียนแล้ว โดยเฉพาะเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะได้จากโครงการทั้งสาม ตลอดจนอุปสรรคและปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้น

การวัดและการประเมินผล

1. ในขณะที่บรรยายให้ความรู้ ผู้สอนสังเกตความสนใจและความตั้งใจจากการฟังคำบรรยาย ตลอดจนบรรยายการศัศว ๆ ไปในชั้นเรียน

2. ซักถามความเข้าใจ และความรู้ที่ได้รับ ภายหลังจากชมการบรรยายแล้ว

3. ให้นักศึกษาเขียนรายงานแสดงข้อคิดเห็นต่าง ๆ ภายหลังจากการชมภาพยนตร์และแบบโทรทัศน์เกี่ยวกับกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนประเภทนั้น ๆ

4. มอบให้นักศึกษาทำรายงานการไปทัศนศึกษา เพื่อประเมินผลความเข้าใจต่าง ๆ ที่ได้รับเพิ่มขึ้นจากการไปศึกษานอกสถานที่.

เอกสารอ้างอิง

การศึกษานอกโรงเรียน, กรม กองปฏิบัติการ คู่มือการดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ
ขั้นพื้นฐาน วิกตอรีการพิมพ์ 2523, 100 หน้า

การศึกษานอกโรงเรียน, กรม การประเมินผลที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านทั่วประเทศ 2524
กองแผนงานและวิจัย 2524, 81 หน้า (อักษรสำนวน)

การศึกษานอกโรงเรียน, กรม การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม รวมบทความการศึกษานอกโรงเรียน
เล่ม 4 เพชรสวามการพิมพ์ 2525, 482 หน้า

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคกลาง รายงานการติดตามผลและประเมินผลการดำเนินงาน
การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน ฝ่ายบริหารเพื่อการศึกษา, ราชบุรี, 2524
70 หน้า

เอกสารทางวิชาการ, การดำเนินงานโครงการรณรงค์เพื่อการรณรงค์หนังสือแห่งชาติ
ฝ่ายพัฒนาบุคลากร, 2527 92 หน้า (อักษรสำนวน)

หน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

เนื่องจากกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีขอบข่ายกว้างขวาง รวมทั้งต้องจัดบริการให้กับกลุ่มเป้าหมายและประชากรที่อยู่นอกระบบโรงเรียนภาคปฏิบัติเป็นจำนวนมากมายิ่งนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนสามารถตอบสนองความต้องการและปัญหาของประชาชนได้อย่างทั่วถึง จึงมีหน่วยงานที่จัดดำเนินการอยู่หลายหน่วยงานด้วยกัน ซึ่งหน่วยงานและสถาบันเหล่านี้จะแยกออกไปเป็นประเภทใหญ่ ๆ คือ หน่วยงานของรัฐบาล หน่วยงานของเอกชน และหน่วยงานอาสาสมัครหรือมูลนิธิ สำหรับในที่นี้จะขอกล่าวถึงหน่วยงานของทางราชการที่มีบทบาทค่อนข้างสูงในการจัดกิจกรรมด้านนี้ ได้แก่ กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ และกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย โดยจะขอกล่าวถึงในรายละเอียดเพื่อให้ทราบถึงหน้าที่ความรับผิดชอบ นโยบายและขอบข่ายของกิจกรรม ตลอดจนรูปแบบต่าง ๆ ในการจัดดำเนินการ

นอกจากนี้จะกล่าวถึงหน่วยงานราชการอื่น ๆ ที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้วย ได้แก่ กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งจะมีกรมในสังกัดรับผิดชอบในการจัด สำหรับหน่วยงานที่จะกล่าวถึงในตอนสุดท้าย คือ หน่วยงานเอกชนและมูลนิธิ โดยเป็นหน่วยงานที่ไม่ได้ใช้งบประมาณและข้าราชการ เพื่อที่ผู้อ่านจะได้สามารถเปรียบเทียบเกี่ยวกับวิธีการจัด ตลอดจนรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

1. กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่และความรับผิดชอบดังต่อไปนี้

1.1 จัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อแก้ไขการไม่รู้หนังสือ ให้การศึกษาทดแทนแก่ผู้ใดที่โอกาสที่จะเข้ารับการศึกษาในระบบโรงเรียน ให้การฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น จัดบริการส่งเสริมการอ่าน จัดพิพิธภัณฑ์ทางการศึกษา การศึกษาทางสื่อมวลชน จัดการศึกษานอกโรงเรียน ในรูปแบบที่เหมาะสมอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมความรู้ความสามารถ การปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ การแก้ไขปัญหามลพิษในชีวิตประจำวัน การพัฒนาชุมชนและความเป็นพลเมืองดีในระบบประชาธิปไตย

1.2 วางแผน วิจัย พัฒนาและฝึกอบรมเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียนใน
ความรับผิดชอบของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ประสานงานการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งจัดโดย
หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนอื่น ทั้งของรัฐและเอกชน

1.3 อุทธรณ์ ส่งเสริม และให้บริการเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียนแก่
หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนอื่น ในรูปแบบการอุทธรณ์ การฝึกอบรมการพัฒนาหลักสูตร และ
วัสดุอุปกรณ์การศึกษานอกโรงเรียน การประชุมสัมมนาเพื่อปรับปรุงงานการศึกษานอกโรงเรียน
✳ กรมการศึกษานอกโรงเรียน แบ่งส่วนราชการออกเป็น 6 กอง และส่วนราชการที่มี
ฐานะเทียบเท่ากองอีก 1 หน่วย

1. สำนักงานเลขาธิการกรม รับผิดชอบดำเนินงานเกี่ยวกับงานธุรการทั่วไปของกรม
ดำเนินงานประชาสัมพันธ์ สารบรรณ การเงินและบัญชี การพัสดุ การเจ้าหน้าที่ อาคารสถานที่
ควบคุมตรวจสอบและวิเคราะห์การปฏิบัติงานของกองและงานต่าง ๆ ภายในกรม ให้เป็นไปตาม
ระเบียบแบบแผนและกฎหมาย

2. กองแผนงานและวิจัย มีหน้าที่รับผิดชอบในการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการ
ศึกษานอกโรงเรียน เพื่อใช้ในการวางแผนและปรับแผนการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนทั้ง
ระยะสั้นและระยะยาว จัดทำและควบคุมงบประมาณ รวบรวมจัดทำสถิติและวิเคราะห์ข้อมูลทาง
สถิติและวิเคราะห์เพื่ออ้างอิง

ทำการวิจัยผลิตเอกสารการวิจัย ประเมินผลและติดตามผลการปฏิบัติงานโครงการต่าง ๆ
และประสานงานการศึกษานอกโรงเรียนกับประชาชน ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์การ
เอกชน และสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกโรงเรียนทั้งภายในและภายนอกประเทศ
รวมทั้งทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาการศึกษานอกโรงเรียน
ซึ่งมีหน้าที่บริหารงานของคณะกรรมการในเรื่องการจัดประชุม จัดทำรายงานการประชุม ศึกษา
รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียน ตามความต้องการของคณะกรรมการฯ วิเคราะห์
การดำเนินงานโครงการการศึกษานอกโรงเรียนที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดทำอยู่ จัดทำรายงานสรุปผลการ
ดำเนินการในเรื่องอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการ

3. กองพัฒนาศึกษานอกโรงเรียน มีหน้าที่ในการพัฒนาหลักสูตรของการให้การศึกษา
นอกโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งสายสามัญและอาชีวศึกษา ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ทั้งยังมีหน้าที่
ในการพัฒนาบุคลากรของกรมเพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานการศึกษานอกโรงเรียน
กำหนดและรักษามาตรฐานการศึกษานอกโรงเรียน กับผลิตเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตลอดจน
ดำเนินการเผยแพร่ เอกสารเหล่านั้นไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการเผยแพร่ไปยังบรรดา
ประชาชนผู้สนใจในงานการศึกษานอกโรงเรียนโดยทั่วไปอีกด้วย

4. กองปฏิบัติการ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้บริการและความคุ้มครอง
การดำเนินงานการศึกษานอกระบบ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเร่งรัด การศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ สายอาชีวศึกษา กลุ่มผู้สนใจ
ห้องสมุดประชาชน ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ห้องสมุดเคลื่อนที่ ศูนย์รับบริจาคหนังสือ
โสตทัศนศึกษา การศึกษาทางวิทยุและไปรษณีย์ ตลอดจนความคุ้มครองและติดตามผลการปฏิบัติงานของ
ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดและศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค

5. ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา มีหน้าที่ให้บริการ ปรับปรุง ส่งเสริมการเรียน
การสอนในระบบโรงเรียนและนอกโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ โดยศึกษาคนควาและใช้เทคโนโลยี
ใหม่ ๆ เป็นศูนย์ประสานงานในด้านข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมการศึกษา จัดและดำเนินการวิทยุ
กระจายเสียง และโทรทัศน์เพื่อการศึกษา

6. ศูนย์บริการเพื่อการศึกษา มีหน้าที่เป็นแหล่งวิทยากร ในการจัดการศึกษาที่
ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองของประชาชนที่อยู่ทั้งในและนอกโรงเรียน ให้บริการการศึกษาค้น
คว้า ศาสตร์ เทคโนโลยี การเกษตร อวกาศ และศิลปวัฒนธรรม ชนบท รมเนียมประเพณี
ในรูปแบบของนิทรรศการ ทั้งนิทรรศการถาวร และนิทรรศการชั่วคราวที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพ
ปัญหาความต้องการและความสนใจของประชาชนหรือสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษา การจัดแสดง
การบรรยาย การอภิปราย การฉายภาพยนตร์ในห้องแสดง การสาธิต การทดลอง การสัมมนา
และฝึกอบรม

7. หน่วยศึกษานิเทศก์ มีหน้าที่และความรับผิดชอบดังต่อไปนี้

๗.๑ นิเทศการสอน การบริหาร และงานวิชาการ เป็นที่ปรึกษาให้ขอเสนอแนะ
ทางวิชาการ การศึกษานอกโรงเรียนแก่สถานศึกษาหรือหน่วยงานย่อยที่จัดการศึกษานอกโรงเรียนใน

สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน

7.2 ตรวจและ ตรวจสอบ และควบคุมสถานศึกษาหรือหน่วยงานย่อยที่จัดการศึกษานอกโรงเรียนในสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน ในฐานะพนักงานเจ้าหน้าที่ตามที่กฎหมายระบุไว้

7.3 ศึกษา ค้นคว้าทางวิชาการนิเทศการศึกษา ที่เกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียน และเผยแพร่ผลการศึกษาค้นคว้า เพื่อส่งเสริมความรู้ ความสามารถของศึกษานิเทศก์และบุคลากรของสำนักงานนิเทศการศึกษานอกโรงเรียนทั่วไป

* รูปแบบและวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

การจัดการศึกษานอกโรงเรียน ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน มีรูปแบบและวิธีจัดดังต่อไปนี้

1. การศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ

การศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ จัดเพื่อให้ประชาชนที่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาในโรงเรียนภาคปกติ ให้มีโอกาสเข้าศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ผู้ที่ได้รับประกาศนียบัตรตามหลักสูตรนี้มีศักดิ์และสิทธิ์เท่ากับผู้ที่ได้รับประกาศนียบัตรจากโรงเรียนภาคปกติ การศึกษาผู้ใหญ่ประเภทนี้ มักจัดตั้งขึ้นในโรงเรียน หรือสถานที่ของหน่วยราชการ องค์การ โรงงานอุตสาหกรรม สมาคม โดยใช้อาคารสถานที่ อุปกรณ์การสอน และบุคลากรของโรงเรียนภาคกลางวันหรือของหน่วยงานนั้น ๆ มาใช้สอน นักศึกษาผู้ใหญ่ กรมการศึกษานอกโรงเรียนช่วยเหลือทางด้านค่าตอบแทนครู และการนิเทศ การเรียนการสอน การศึกษาผู้ใหญ่ประเภทนี้ ปีหลักสูตร เท่ากับประโยคประถมศึกษาและประโยคมัธยมศึกษาตอนปลายดังนี้

1.1 ระดับประถมศึกษาตอนต้น

1.1.1 หลักสูตรภาคหลักสูตรฐานภาคต้น (ป.2) และหลักสูตรภาคหลักสูตรฐานภาคปลาย (ป.4) ระยะเวลาเรียนหลักสูตรละ 6 เดือน หลักสูตรนี้ใช้สำหรับโรงเรียนผู้ใหญ่ระดับประถมศึกษาบางแห่งที่เปิดสอนในชนบท ยกเว้นโรงเรียนผู้ใหญ่ในกรุงเทพมหานคร โรงเรียนผู้ใหญ่ในเรือนจำ และโรงเรียนผู้ใหญ่ในจังหวัดที่ใช้หลักสูตร การศึกษาผู้ใหญ่แบบเร่งรัด

1.1.2 หลักสูตรระดับที่ 1 (ป.2) และระดับที่ 2 (ป.4) ใช้เวลาเรียน
ระดับละ 6 เดือน หลักสูตรนี้ใช้สำหรับโรงเรียนผู้ใหญ่ที่อยู่ในเมือง สำหรับผู้ที่ประสงค์จะเรียน
วิชาสามัญในระดับสูงขึ้น และโรงเรียนผู้ใหญ่ในเรือนจำ

1.1.3 หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 (ป.6) ใช้เวลา
เรียนประมาณ 1 ปี 6 เดือน ผู้เรียนจะต้องสอบไล่ไม่น้อยกว่า 30 หน่วยกิต จึงจะถือว่าสอบได้
ระดับที่ 3 (ป.6)

1.2 ระดับมัธยมศึกษา

1.2.1 หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ระดับที่ 4 (ม.3) ใช้
เวลาเรียน 1 ปี 6 เดือน ผู้เรียนจะต้องสอบไล่ไม่น้อยกว่า 50 หน่วยกิต จึงจะถือว่าสอบได้ ระดับ
ที่ 4 (ม.3)

1.2.2 หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ระดับที่ 5 (ม.ศ.5) ใช้หลักสูตรประโยค
มัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518 ของกระทรวงศึกษาธิการ

2. การศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ

การศึกษานี้มีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนในด้านการประกอบ
อาชีพให้ดียิ่งขึ้น โดยจัดเป็นหลักสูตรระยะสั้น ๆ มีทั้งในแบบประจำที่และเคลื่อนย้ายไปฝึกอบรม
วิชาชีพสาขาต่าง ๆ ตามความต้องการของประชาชน เมื่อประชาชนได้รับการฝึกอบรมจนไม่
ต้องการจะเรียนอีกแล้ว ก็จะเคลื่อนย้ายโรงเรียนไปปฏิบัติงานในท้องที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งแบบ
ลักษณะของโรงเรียนออกเป็น 2 ประเภทคือ

2.1 ประเภทโรงเรียนประจำที่ ได้แก่โรงเรียนอาชีพศึกษาผู้ใหญ่ซึ่งจัดสอนโดย
ใช้สถานที่ของโรงเรียนกลางวันมีอุปกรณ์การสอน ครู อาจารย์พร้อมอยู่แล้ว ใช้เวลาเรียน
ตอนเย็น หลักสูตรเวลาเรียนตั้งแต่ 100 - 300 ชั่วโมง ตามความเหมาะสม วิชาที่เปิดสอน
แบ่งเป็น 4 หมวดคือเกษตรกรรม คหกรรม ธุรกิจ และเกษตรกรรม

2.2 ประเภทโรงเรียนเคลื่อนที่ ได้แก่โรงเรียนผู้ใหญ่เคลื่อนที่และโรงเรียน
ฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ สำหรับโรงเรียนผู้ใหญ่เคลื่อนที่เป็นหน่วยเคลื่อนที่เล็ก ๆ เข้าไปบริการ
ประชาชนในชนบทหรือหมู่บ้านที่ห่างไกล เปิดทำการสอนตั้งแต่เวลา 9.00 - 15.00 น.

ไต่หลักสูตร 150 - 300 ชั่วโมง วิชาที่สอนมี คณิตศาสตร์ คณิตศาสตร์ เสริมสวย ช่างเครื่องยนต์ และเกษตรกรรม ส่วนโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ (ผอศ.) เป็นหน่วยเคลื่อนที่สำหรับบริการประชาชนท้องถิ่นที่มีประชาชนหนาแน่น วิชาที่เปิดสอนส่วนใหญ่เน้นหนักทางคานอุตสาหกรรม เช่น ช่างเครื่องยนต์ วิทยุ ไฟฟ้า ช่างเชื่อม ช่างตัดเสื้อ ชาย - หญิง เป็นต้น เวลาเรียนแบ่งออกเป็น 3 รอบ รอบเช้า (9.00 - 12.00 น.) รอบบ่าย (13.00 - 16.00 น.) และรอบค่ำ (17.00 - 20.00 น.) ไต่หลักสูตร 300 ชั่วโมง ปัจจุบันโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่โคจรถิ่นวิชาต่าง ๆ แยกย้ายกันออกไปสอนในที่ทางไกลเรียกว่าโครงการฝึกอาชีพเคลื่อนที่ชุมชน

3. การศึกษาผู้ใหญ่แบบกลุ่มสนใจ

กลุ่มสนใจ เป็นงานการศึกษาออกโรงเรียนอีกรูปแบบหนึ่งที่จัดขึ้นโดยคำนึงถึงสภาพความเป็นอยู่ ปัญหาความต้องการและความสนใจที่แตกต่างกันไปแต่ละบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนสามารถใช้ความรู้ความสามารถที่ได้เรียนมาให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมในสภาพและสถานการณ์นั้นได้อย่างดีที่สุด

การจัดการศึกษาแบบกลุ่มสนใจ มีลักษณะยืดหยุ่นสามารถสนองความต้องการของแต่ละบุคคลได้ภายในระยะเวลาอันสั้น หลักสูตรที่เปิดสอนไม่เกิน 30 ชั่วโมง อาจเป็นระยะเวลาเพียง 5 ชั่วโมงก็ได้ โครงการได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. 2516 ปรากฏว่าได้รับความสนใจจากประชาชนมาทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ปัจจุบันการจัดการศึกษานอกโรงเรียนแบบกลุ่มสนใจเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางในทุกจังหวัด

วิธีดำเนินการอาจทำได้ 2 กรณีคือ เจ้าหน้าที่ในแต่ละจังหวัดจะทำการสำรวจความสนใจและความต้องการของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นเสียก่อน ว่ามีความต้องการจะศึกษาหาความรู้ในเรื่องใดบ้าง แล้วรวบรวมผู้ประสงค์จะเรียนในเรื่องเดียวกันมีจำนวนไม่น้อยกว่า 15 คน จัดหาวิทยากรทำการสอนในเรื่องนั้น กำหนดเนื้อหาวิชาที่จะสอนและเสนอขออนุมัติจากจังหวัด ในส่วนกลางเสนอต่อกรมการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อทำการสอนทางราชการจะจ่ายค่าสมนาคุณให้แก่ผู้สอนในอัตราชั่วโมงละ 30 บาท อีกวิธีหนึ่งเกิดจากประชาชนจำนวน 15 คนขึ้นไป มีความสนใจที่จะเรียนรู้อะไรร่วมกัน ก็อาจเสนอเรื่องขออนุมัติให้เปิดสอนวิชาที่ต้องการขึ้นได้ ทาง

ราชการจะจ่ายเงินค่าสอนนักเรียนให้แก่นักเรียน สำหรับผู้สอนนั้น กลุ่มอาจจัดหาเองหรือให้เจ้าหน้าที่
จัดหาไปก็ได้ เนื่องจากกลุ่มสนใจที่จะจัดสอนกันในระยะสั้น ๆ ไม่เกิน 30 ชั่วโมง ฉะนั้น
ผู้เรียนจะต้องรู้แนวทางการเรียนรู้อะไร เช่น ถ้าต้องการเรียนทำขนมก็ต้องรู้ว่าการทำขนมอะไร
เพราะขนมมีหลายอย่าง หรือถ้าต้องการเรียนเพื่อพัฒนาการเกษตรที่ตนเองทำอยู่ก็ต้องรู้แนว
ทางการรู้เรื่องอะไร เช่น ต้องการเรียนวิธีคิดหาดอกเบี้ย วิธีเลือกปุ๋ย วิธีเลือกพันธุ์ข้าว วิธีตอน
หมุ่ การเพาะเห็ดนางฟ้า และวิธีขายข้าว เป็นต้น

งานเรื่องจัดกลุ่มสนใจนี้จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนมาก ตรงกับความต้องการของ
ประชาชนและจัดได้อย่างกว้างขวาง จึงใคร่ขอความร่วมมือให้ช่วยกันหาทางส่งเสริมให้ประชาชน
ได้มีโอกาสทราบ เพื่อให้มีส่วนร่วมในโครงการนี้ ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงตนเองและสังคมให้
มากยิ่งขึ้น

4. ห้องสมุดประชาชน

การจัดห้องสมุดประชาชน เป็นการศึกษากิจการที่จัดขึ้นในรูปเอนกประสงค์ เพื่อการศึกษา
แก่บุคคลทุกเพศทุกวัยและทุกระดับการศึกษา เพื่อช่วยส่งเสริมให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่านและ
รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ตลอดจนให้บริการทางข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ ที่ทันต่อ
เหตุการณ์และความเปลี่ยนแปลงของสังคม ปัจจุบันมีห้องสมุดประชาชนซึ่งจัดในลักษณะต่าง ๆ มี
ทั้งห้องสมุดประชาชนจังหวัด ห้องสมุดประชาชนอำเภอ และห้องสมุดเคลื่อนที่ สำหรับห้องสมุด
เคลื่อนที่นั้นมีทั้งหน่วยรถเคลื่อนที่ไปตามชุมชนต่าง ๆ และหน่วยเรือเคลื่อนที่ไปตามสายลำน่าน้ำต่าง ๆ
เช่นแม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำบางปะกง เป็นต้น

5. การศึกษายุใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ

การศึกษายุใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนที่ยังอ่านหนังสือไม่ออก
เขียนหนังสือไม่ได้ มีสมรรถภาพในการรู้จักตนเอง รู้จักสังคม คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น และ
สามารถแสวงหาข้อมูลมาประกอบความคิด การตัดสินใจได้ดียิ่งขึ้น โดยได้รวบรวมสภาพปัญหา
ความสนใจและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ มาจัดทำเป็นหลักสูตรกิจกรรมการ
เรียนการสอนที่ผู้สอนจะจัดขึ้น อาจจะเป็นที่โรงเรียน ศาลาวัดหรือบ้านผู้เรียนเองก็ได้ ผู้เรียน
และผู้สอนจะร่วมกันอภิปรายถึงสภาพปัญหาหรือความต้องการของท้องถิ่นเพื่อหาทราบถึงเหตุผล แล้ว
ร่วมกันหาแนวทางดำเนินการแก้ปัญหา เพื่อให้บรรลุถึงความต้องการที่เหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น

หรือแต่ละคน พร้อมกันนี้ผู้เรียนจะได้ฝึกทักษะในการอ่าน การเขียนและการคิดเลขไปด้วย เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต และแสวงหาข้อมูล หรือวิทยาการใหม่ ๆ เพิ่มเติมพอสมควร หน่วยโสตทัศนศึกษามีอยู่ทุกจังหวัด จังหวัดละ 1 หน่วย แต่ปัจจุบันอุปกรณ์ทางด้านนี้ชำรุด และไม่ทันสมัย เพราะขาดการบำรุงรักษา และการสนับสนุนในด้านงบประมาณ บริการฉายภาพยนตร์ ทัศนศึกษาภาพนิ่งประเภทส่งเสริมความรู้ และให้ความบันเทิงแก่ประชาชน ทุกเพศทุกวัย ตามสถานที่ที่กำหนดไว้ในโครงการ บริการอุปกรณ์โสตทัศนศึกษา แก่ส่วนราชการหรือหน่วยงานอื่น ที่ขอความร่วมมือ

6. การศึกษาผู้ใหญ่ทางสื่อมวลชน

ประชาชนประมาณร้อยละ 80 อยู่นอกโรงเรียน เป็นการยากที่จะจัดการศึกษาได้อย่างทั่วถึง เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงจัดให้มีการศึกษาทางสื่อมวลชนควบคู่ไปกับการศึกษาผู้ใหญ่ประเภทอื่น ๆ เช่น การให้การศึกษาด้านวิทยุ และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น โดยมีเนื้อหาความรู้ในทางต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน และสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น การศึกษาผู้ใหญ่ทางสื่อมวลชนที่ได้จัดบริการแก่ประชาชนทั่วไปดังกล่าว มีดังนี้

6.1 การผลิตหนังสือพิมพ์สารคดีใหญ่ ได้ผลิตหนังสือพิมพ์ขึ้นเพื่อเผยแพร่ความรู้ในด้านการแนะนำอาชีพ โฆษณาการ การอนามัย และการวางแผนครอบครัว กฎหมายในชีวิตประจำวัน สังคมศึกษาและระเบียบประเพณีต่าง ๆ ของไทย ตลอดจนเผยแพร่ข่าวสารที่น่าสนใจ เป็นภาษาและเนื้อเรื่องง่าย ๆ และสามารถนำเนื้อหาของเรื่องต่าง ๆ ไปใช้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันได้ นอกจากนั้นยังช่วยส่งเสริมการอ่านและป้องกันการลืมนั่งสื่อของประชาชน ในชนบทอีกด้วย หนังสือพิมพ์นี้จะมีลักษณะเป็นแบบหนังสือปิดฝาผนัง (Wall Newspaper) ออกเป็นรายปักษ์เพื่อให้ประชาชนในชนบทได้อ่าน โดยส่งไปยังที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน วัด กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สถานีอนามัย และโรงเรียนผู้ใหญ่ทุกแห่งทั่วประเทศ

6.2 การจัดรายการวิทยุและโทรทัศน์ เพื่อเสนอความรู้ในด้านที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเช่น อาชีพ เศรษฐกิจ การอนามัย กฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การปกครอง เหตุการณ์ ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ และโดยเฉพาะ

อย่างยิ่งได้เสนอความรู้เกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ ของงานการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งประชาชนจะได้
รับประโยชน์และได้รับบริการต่าง ๆ จากโครงการนั้น โดยตรง

ลักษณะของรายการที่จัด แบ่งออกเป็นหลายลักษณะ เช่นบทสนทนา บทสัมภาษณ์
การอภิปราย และบทละคร โดยออกอากาศทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์ต่าง ๆ

7. การศึกษานอกโรงเรียนทางวิทยุและไปรษณีย์

ปัจจุบันวิทยุกระจายเสียงและไปรษณีย์มีบทบาทสำคัญทางการศึกษามาก ทั้งในโรงเรียน
และนอกโรงเรียน โดยเฉพาะวิทยุสามารถไปถึงที่ต่าง ๆ ได้ ซึ่งบางแห่งการคมนาคมยังไม่
ไปถึงแม้วิทยุไปถึง ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะระบบเครื่องรับวิทยุแบบทรานซิสเตอร์กำลังได้รับความนิยม
อย่างแพร่หลายและราคาไม่แพงนัก ทั้งยังไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องการใช้กระแสไฟฟ้าอีกด้วย
ด้วยเหตุนี้ วิทยุจึงได้เปรียบสื่อบรรณคดีอื่น ๆ ในด้านที่จะกระจายโอกาสทางการศึกษาไปสู่
ประชาชนส่วนใหญ่ได้ในเวลาอันรวดเร็วและประหยัด การให้การศึกษาทางวิทยุและไปรษณีย์เพื่อ
การศึกษานอกโรงเรียนนี้ เพื่อให้โอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาแก่ประชาชนที่อยู่น
นอกโรงเรียน ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพ ในกรณีเช่นนี้
ขอบข่ายของการดำเนินงานจึงต้องขยายไปทั่วประเทศ โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือศูนย์
เทคโนโลยีทางการศึกษา กรมการศึกษานอกโรงเรียน ด้วยความร่วมมือของกรมประชาสัมพันธ์

7.1 การเรียนใช้ 3 วิธีคือ

- ก. เรียนโดยการรับฟังทางวิทยุ
- ข. เรียนโดยการศึกษาด้วยตนเองจากเอกสารที่แจกไปให้ พร้อมทั้งทำ
กิจกรรมที่กำหนดให้
- ค. เรียนโดยการพบกันครูประจำกลุ่มอย่างน้อยสัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง

7.2 การสอนใช้ 3 วิธีคือ

- ก. การสอนโดยการออกอากาศทางวิทยุ
- ข. สอนโดยทางไปรษณีย์
- ค. มีครูประจำกลุ่มพบผู้เรียนสัปดาห์ละไม่น้อยกว่า 3 ชั่วโมง

7.3 วิธีเรียนของประเภทกลุ่มสนใจ ผู้เรียนฟังวิทยุอย่างน้อยสัปดาห์ละ 2 ครั้ง

ครั้งละ 30 นาที เรียนด้วยตนเองจากเอกสารที่แจกให้ตลอดทั้งทำกิจกรรมตามที่กำหนด และต้อง

ไปพบครูประจำกลุ่มเพื่อทบทวนบทเรียน รวมอภิปรายปัญหาและรวมทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับบทเรียนสัปดาห์ละไม่น้อยกว่า 3 เรื่อง

7.4 วิธีเรียนประเภทการศึกษารูปแบบเบ็ดเสร็จ

ก. การศึกษารูปแบบเบ็ดเสร็จเบื้องต้น (ชั้นอ่านออกเขียนได้) ผู้เรียนรับฟังวิทยุอย่างน้อยสัปดาห์ละ 3 ครั้ง ๆ ละ 30 นาที เรียนด้วยตนเองโดยการฝึกอ่าน ฝึกเขียน ฝึกคิดเลข และทำแบบฝึกหัดหลังจากการเรียนทางวิทยุ แล้วพบครูประจำกลุ่มเพื่อทบทวนบทเรียน รวมอภิปรายปัญหาในบทเรียนที่ตั้งใจ หรือที่ครูประจำกลุ่มตั้งเพิ่มสัปดาห์ละไม่น้อยกว่า 3 ชั่วโมง

ข. การศึกษารูปแบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 - 4 เรียนโดยการรับฟังวิทยุประมาณสัปดาห์ละ 6 ครั้ง ๆ ละ 30 นาที เรียนด้วยตนเองจากเอกสารที่ส่งไปให้ และจากเอกสารที่กำหนดให้อ่าน ตลอดจนการทำกิจกรรมและแบบฝึกหัดที่กำหนดให้ และเรียนโดยการพบครูประจำกลุ่มเพื่อทบทวนบทเรียน สอบตามปัญหาต่าง ๆ อภิปรายรวมกันในวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตสัปดาห์ละไม่น้อยกว่า 3 ชั่วโมง

✓ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค

เป็นสื่อนำทางการศึกษาที่ดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน ทางด้านวิชาการ ปฏิบัติการ ประสานงาน และวางแผนการดำเนินงาน โดยให้ความช่วยเหลือแก่ศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนจังหวัดเพื่อให้บริการท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยกระทรวงศึกษาธิการศึกษา ข้อมูลสถิติฐานข้อมูลทางการศึกษาผู้ใหญ่ ให้สนองความต้องการเฉพาะท้องถิ่นได้ดียิ่งขึ้น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคจัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริม และดำเนินการวิจัยความต้องการทางการศึกษา สภาพความเป็นอยู่ และปัญหาในการดำรงชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นที่รับผิดชอบ จัดการวัดผลโครงการทดลองและโครงการการศึกษาออกโรงเรียน

2. เพื่อพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตร แบบเรียน อุปกรณ์การสอน หนังสืออ่านประกอบ หนังสือส่งเสริมการอ่านให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

3. เพื่อผลิตเอกสารเผยแพร่ความรู้ สำหรับใช้ในโครงการศึกษาสำหรับประชาชนในท้องถิ่นที่รับผิดชอบ

4. เพื่อจัดการอบรมผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ วิทยากร ครูผู้สอน ผู้นำชุมชน อาสาสมัครในทางการศึกษานอกโรงเรียน ตลอดจนเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานอื่น ๆ ให้สามารถ คำนึงงานการศึกษานอกโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ประสานงานกับสถาบันการศึกษาชั้นสูง ในการจัดสอนการศึกษานอกโรงเรียนแก่ผู้ที่จะดำเนินงาน

5. เพื่อดำเนินโครงการทดลองในทางการศึกษานอกโรงเรียน เช่น โครงการศึกษา ทางวิทยุและไปรษณีย์ โครงการวางระบบการศึกษาตลอดชีวิต

6. เพื่อช่วยเหลือผู้บริหารการศึกษาในส่วนภูมิภาคในการวางแผนการดำเนินงาน และการปรับปรุงงานการศึกษานอกโรงเรียน

7. เพื่อจัดโครงการ สาธิตเป็นตัวอย่างแก่ชุมชน ที่มีความประสงค์จะริเริ่มโครงการ การศึกษานอกโรงเรียน

8. เพื่อส่งหน่วยเคลื่อนที่ไปให้บริการในท้องถิ่นที่มีปัญหาทางการศึกษาเร่งด่วนที่หน่วย งานปกติไม่สามารถแก้ไขได้ตามคำขอของจังหวัด

9. เพื่อเป็นศูนย์รวมข้อมูลทางวิชาการ ของงานการศึกษานอกโรงเรียนภาค เช่น เป็นศูนย์ เก็บและเผยแพร่หลักสูตรระยะสั้นที่จัดทำขึ้นในท้องถิ่น

10. เพื่อประสานงานกับหน่วยงานอื่น

* ✕ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประจำภาคที่จัดตั้งขึ้น 5 ศูนย์มีดังต่อไปนี้คือ

- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (จังหวัดอุบลราชธานี)
- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ (จังหวัดลำปาง)
- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคใต้ (จังหวัดสงขลา)
- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคกลาง (จังหวัดราชบุรี)
- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออก (จังหวัดระยอง)

ศูนย์จะทำหน้าที่รับผิดชอบเรื่องการค้าเนินโครงการทดลองและปรับปรุงในด้านวิชาการ ส่วนจังหวัดจะรับผิดชอบโครงการการศึกษานอกโรงเรียนที่ดำเนินการเป็นการถาวรแล้ว เขต การศึกษามีหน้าที่ให้คำแนะนำและนิเทศงานทั่ว ๆ ไปของศูนย์ การบริหารงานภายในศูนย์แบ่ง ออกเป็น 6 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายแผนงานและวิจัย ฝ่ายพัฒนาบุคลากร ฝ่ายพัฒนา วิชาการ ฝ่ายบริการเพื่อการศึกษา ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษา

✓ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด

ด้วยเหตุที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน ตามจังหวัดต่าง ๆ บางหน่วยงานก็อยู่ในความดูแลโดยตรงของจังหวัด และบางหน่วยงานขึ้นตรงกับส่วนกลาง ก่อให้เกิดปัญหาในการดำเนินงานหลายประการ เช่น การดำเนินงานประชาสัมพันธ์ให้คำแนะนำชี้แจงเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น รวมทั้งขาดการประสานงานที่ดีต่อกัน หากสามารถรวมงานการศึกษาผู้ใหญ่ทั้งหมดในจังหวัดเข้าด้วยกัน ดำเนินงานให้สนับสนุนและส่งเสริมซึ่งกันและกัน โดยจัดให้เป็นศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ทำหน้าที่ส่งเสริมให้บริการและการบริการการศึกษานอกโรงเรียนประเภทต่าง ๆ แล้ว จะทำให้งานการศึกษานอกโรงเรียนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๔ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือจังหวัดให้การบริหารงานศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ส่งเสริมประสานงาน และให้ความช่วยเหลือแก่หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งทางรัฐและเอกชน ตลอดจนจัดการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ ตามความเหมาะสมของแต่ละจังหวัด

๕ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นแล้ว 31 ศูนย์ ตั้งอยู่ในจังหวัด ฉะเชิงเทรา ราชบุรี เพชรบูรณ์ อุบลราชธานี ร้อยเอ็ด เชียงใหม่ ศรีสะเกษ พิจิตร นครราชสีมา บุรีรัมย์ ตรัง ชอนแกน นครสวรรค์ สมุทรสาคร สุรินทร์ นครศรีธรรมราช อ่างทอง พัทลุง น่าน ชัยภูมิ สตูล อยุธยา กำแพงเพชร อุทัยธานี สกลนคร อุตรดิตถ์ ภูเก็ต เชียงราย เพชรบุรี กาฬสินธุ์ และยโสธร ในแผนพัฒนาฯ ระยะที่ 5 จะจัดตั้งอีก 41 จังหวัดให้ครบทุกจังหวัด

กิจกรรมของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด

1. การให้ความรู้สำหรับเป็นรากฐานในการดำรงชีวิต เสริมสร้างให้ประชาชนเป็นคนคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น โดยการจัดการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญระดับที่ 1.- 5 และการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จที่ผู้เรียนสามารถศึกษาต่อในชั้นสูงต่อไปได้
2. การเพิ่มพูนความรู้ และเสริมสร้างทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานและการดำรงชีวิต หมายถึง การให้การศึกษาคณะที่จะช่วยผู้ใหญ่เรียนสามารถพัฒนาอาชีพและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดียิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ได้แก่ การฝึกและการเรียนในสายอาชีพต่าง ๆ ทั้งระยะสั้นระยะยาว โดยจัดในรูปของหน่วยเคลื่อนที่ ประจำที่ และกลุ่มสนใจ

3. การให้ความรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพประชาชนในด้านของข่าวสารและข้อมูลโดยการจัด
ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดเคลื่อนที่ หน่วยโสตทัศนศึกษา ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน
และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

4. การอบรมครูแทนประชากรกลุ่มเป้าหมายและวิทยากรท้องถิ่น ได้แก่การจัดอบรม
ประชาชนและตัวแทนการศึกษานอกโรงเรียนในระดับท้องถิ่น เช่น โครงการอบรมผู้ใหญ่ในชนบท
กลุ่มแม่บ้าน เกษตรกร วิทยากรกลุ่มสนใจ ประชุมสัมมนาศึกษาดูงานอำเภอ และผู้ที่เกี่ยวข้อง
อบรมกรรมกรที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

2. กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
x หลักการพัฒนาชุมชน

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น สิ่งสำคัญที่จะก่อให้เกิดการ
เปลี่ยนแปลงก็คือคน ดังนั้น สิ่งที่ต้องพัฒนาก่อนอื่นก็คือคน หลักการพัฒนาชุมชนจึงควรดำเนินดังนี้

1. สร้างอุดมการณ์ในการพัฒนาชุมชนในหมู่บ้าน เพื่อให้ประชาชนเกิดความ
ขยันขันแข็ง และเชื่อมั่นในการช่วยตัวเอง

2. ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชน

3. ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์มากที่สุด ทั้งกำลังคนและทรัพยากร
ธรรมชาติ

4. รัฐบาลช่วยเหลือในสิ่งที่เกินขีดความสามารถของประชาชนในด้านวิชาการ
และวัสดุ

✓ การจัดตั้งกรมการพัฒนาชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชนจัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม
ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2505 แยกงานส่วนพัฒนาการท้องถิ่นจากกรมมหาดไทยมาจัดตั้งเป็นกรมการ
พัฒนาชุมชน (และกรมมหาดไทยก็กลายเป็นกรมการปกครอง) ทั้งนี้เพื่อแบ่งเบาภาระหน้าที่ของ
กรมการปกครองในด้านการบำรุงท้องที่และบำเพ็ญทุกข์บำรุงสุขให้ประชาชนในหน้าที่ของกระทรวง
มหาดไทย / กรมการพัฒนาชุมชนสถาปนาขึ้นเมื่อ วันที่ 1 ตุลาคม 2505 จึงถือว่าวันที่ 1 ตุลาคม
ของทุกปีเป็นวันคล้ายวันสถาปนากรม

หน้าที่ความรับผิดชอบของกองต่าง ๆ มีดังนี้

1. สำนักงานเลขานุการกรม รับผิดชอบเกี่ยวกับงานสารบรรณ การคลัง การวัสดุ และงานอื่น ๆ ซึ่งมีอยู่ในหน้าที่ของกองใด
2. กองการเจ้าหน้าที่ รับผิดชอบในการสอบบรรจุแต่งตั้ง เลื่อนขั้น รับโอน และการออกจากราชการของข้าราชการและลูกจ้าง การจัดทำทะเบียนประวัติของข้าราชการและลูกจ้าง
3. กองปฏิบัติการ รับผิดชอบเกี่ยวกับการเปิดเขตพัฒนาอำเภอ กำหนดอัตราค่าจ้างเจ้าหน้าที่ การจัดสรรเงินอุดหนุน ควบคุมการวางโครงการ การนิเทศงานและรายงานผลงานต่าง ๆ
4. กองส่งเสริมและเผยแพร่ มีหน้าที่รับผิดชอบในการให้การศึกษาแก่ประชาชนในด้านการหลักการและวิธีการทำงานพัฒนา การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ผลงานพัฒนาให้ประชาชนทราบ
5. กองฝึกอบรม รับผิดชอบในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนทั้งก่อนประจำการ และระหว่างประจำการทุกระดับ การฝึกอบรมผู้นำท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการฝึกอบรมหลักสูตรพิเศษต่าง ๆ
6. กองวิจัยและประเมินผล มีหน้าที่ในการศึกษาวิจัย ประเมินผลการดำเนินงานพัฒนาชุมชนทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อนำไปกำหนดนโยบายและแผนงานการดำเนินงานของกรม ตลอดจนเผยแพร่ความรู้ที่ได้ศึกษาและวิจัยแล้วให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและประชาชนทราบ
7. กองอาสาพัฒนา มีหน้าที่ดำเนินการให้การสนับสนุนให้บุคคลได้ใช้ความรู้ความสามารถให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ท้องถิ่นและประเทศชาติ โดยการส่งเสริมให้มีการอาสาสมัครเข้าปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนร่วมกับประชาชน
8. กองพัฒนาเยาวชน รับผิดชอบในการสนับสนุนจังหวัดต่าง ๆ ดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมเยาวชน เช่น การจัดค่ายเยาวชนเพื่อการจัดตั้งศูนย์เยาวชน การฝึกอบรมอาสาพัฒนาเยาวชนและการสาธิตอาชีพต่าง ๆ ให้แก่เยาวชน
9. กองพัฒนาสตรีและเด็ก รับผิดชอบในการสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มสตรีในจังหวัดต่าง ๆ เช่น การฝึกอบรมกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาหมู่บ้าน การฝึกอบรมวิชาชีพด้านคัดเย็บเสื้อผ้า การประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ ตลอดจนด้านอาหารโภชนาการ และการวางแผนครอบครัว

10. สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต เป็นหน่วยงานราชการส่วนกลางที่ตั้งอยู่ในส่วนภูมิภาค เพื่อให้ความช่วยเหลือทางวิชาการอื่น เกี่ยวกับงานพัฒนาชุมชนแก่เขตพัฒนาจังหวัดที่อยู่ในความรับผิดชอบโดยใกล้ชิด ทั้งนี้โดยแบ่งเขตรับผิดชอบของสำนักงานออกเป็น 9 เขต คือ เขต 1 ตั้งอยู่ที่จังหวัดสระบุรี เขต 2 ตั้งอยู่ที่จังหวัดชลบุรี เขต 3 ตั้งอยู่ที่จังหวัดอุบลราชธานี เขต 4 ตั้งอยู่ที่จังหวัดอุดรธานี เขต 5 ตั้งอยู่ที่จังหวัดลำปาง เขต 6 ตั้งอยู่ที่จังหวัดพิษณุโลก เขต 7 ตั้งอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรี เขต 8 ตั้งอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา และเขต 9 ตั้งอยู่ที่จังหวัดยะลา

หน้าที่และความรับผิดชอบของกรมการพัฒนาชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชนมีหน้าที่ความรับผิดชอบหลัก ๆ 12 ประการ คือ

1. ประสานกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาอุปสรรคและความเดือดร้อนของประชาชนเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ตลอดจนการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินธุรกิจในส่วนของประชาชน
2. ร่วมกับประชาชนในการพัฒนาคุณภาพของคนและพัฒนาอาชีพ การอนามัยสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุขของชุมชน โดยดำเนินงานให้สอดคล้องกับแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
3. ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่นที่จำเป็นและเกินขีดความสามารถของประชาชน
4. ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน ผู้นำท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เผยแพร่และให้ความรู้ความเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินงานพัฒนาชุมชน
5. ให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาและการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตในครอบครัวแก่ประชาชน อันจะเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมและยกระดับการครองชีพและสุขภาพอนามัยของประชาชนให้ดีขึ้น
6. ส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น
7. สนับสนุนการกระจายอำนาจการปกครองตนเองส่วนท้องถิ่น โดยฝึกปฏิบัติการดำเนินงานของท้องถิ่นตามระบอบประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานแก่ประชาชน เพื่อให้มีความเชื่อมั่นและสามารถรับผิดชอบในการพัฒนาและปกครองตนเองได้ รวมทั้งปลูกฝังให้ตระหนักถึงความสำคัญของการรวมพลัง เพื่อความมั่นคงของชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

8. ศึกษาวิจัยและประเมินผลงานพัฒนาชุมชน ทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อเสนอแนวความคิด หลักการ วิธีการ รวมทั้งเปรียบเทียบผลการดำเนินงานและการคิดค้นพัฒนานำมาใช้ให้เหมาะสมกับภาวะการการของประเทศ ตลอดจนการเผยแพร่ผลการศึกษาวิจัยแก่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและประชาชนทั่วไป

9. สนับสนุนให้บุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์การให้ความรู้ความสามารถให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยให้มีการอาสาสมัครในงานพัฒนาชุมชน

10. เป็นศูนย์กลางบริหารงานพัฒนาชุมชนและทำหน้าที่ประสานงานกับกระทรวง ทบวง กรม และองค์การต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเพื่อให้โครงการต่าง ๆ ประสานสอดคล้องกัน

11. เป็นสำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการบริหารและประสานงานพัฒนาชุมชนและคณะกรรมการอื่นที่จัดขึ้น เพื่อวัตถุประสงค์ให้ดำเนินการสนับสนุนงานพัฒนาชุมชน

12. หน้าที่อื่น ๆ ตามที่รัฐบาลหรือกระทรวงมหาดไทยมอบหมาย

นโยบายของกรมการพัฒนาชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชนมีนโยบายที่จะพัฒนาประชาชนในชนบทให้มีความเข้มแข็งและเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง เพื่อรวมพลังช่วยกันในการพัฒนาชุมชนของตน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการปกครอง โดยความร่วมมือของหน่วยราชการและเอกชนในส่วนที่เกินความสามารถของประชาชน โดยมีหลักในการดำเนินงานดังนี้

1. ปลูกฝังอุดมการณ์ให้ประชาชนมีความเข้มแข็ง เชื่อมั่นในการช่วยตนเองร่วมมือช่วยเหลือกันในการสร้างความเจริญให้กับชุมชนของตน

2. ให้ประชาชนรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม และใช้สถาบันต่าง ๆ เพื่อฝึกสอนการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

3. ให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการ วางแผนและดำเนินงานเพื่อสนองความต้องการของชุมชนด้วยตนเอง

4. ให้ประชาชนรู้จักเสียสละและอาสาสมัคร เพื่อช่วยชุมชนในด้านความมั่นคง ความปลอดภัย และบริการสังคม

5. พัฒนาคุณภาพของประชาชนทุกเพศทุกวัย โดยเน้นเด็กก่อนวัยเรียน เยาวชน และสตรี
6. ให้ประชาชนรู้จักใช้วิทยาการและทรัพยากรที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตของตน เพื่อยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น
7. ให้ประชาชนปรับปรุงและสร้างเสริมสาธารณสุขสมบัติต่าง ๆ โดยเน้นปัจจัยในการผลิตทางการเกษตรกรรม
8. พัฒนากลุ่มอาชีพต่าง ๆ ให้สามารถรับมือกับตลาดการผลิต เงินทุนและการตลาด เพื่อเตรียมการไปสู่ระบบสหกรณ์ต่อไป

✓ วิธีการดำเนินงานพัฒนาชุมชน

วิธีการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในทางหลักวิชาการนั้น ปัจจัยใดดำเนินการในขอบเขตใหญ่ๆ

2 ประเภทคือ

1. การให้การศึกษ หมายถึง การให้การศึกษแก่ประชาชนในชนบทให้มีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจถึงสภาพการณ์หรือปัญหาต่าง ๆ ที่เขาเผชิญอยู่แล้วชี้ให้เห็นว่าเขาจะสามารถหาวิธีแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วยตัวของเขาเองอย่างไร ในขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนและนักวิชาการต่าง ๆ ก็จะได้จัดให้มีการประชุมหรือฝึกอบรมผู้นำของชุมชน เพื่อให้เกิดทักษะในการหาวิธีแก้ไขปัญห และยอมรับแนวความคิดใหม่ ๆ นี้ จะต้องใช้วิธีการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความสนใจและตื่นตัวขึ้นมาโดยทางข่าวสาร เอกสาร ขาววิทยุ โทรทัศน์ สารคดีวิธีปฏิบัติและเปรียบเทียบผลประชุม บรรยาย และจัดทำหนังสือ ซึ่งวิธีนี้จะช่วยเร่งเร้าให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นในอันที่จะปรับปรุง เปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ที่ไม่ดีของชุมชนให้ เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมยิ่งขึ้น

2. การรวมกลุ่ม งานพัฒนา คือ งานพัฒนาความคิด พัฒนาทัศนคติให้มีความรู้ความสามารถ มีประสิทธิภาพในขั้นพื้นฐาน การพัฒนาคนและความคิดของคนนี้จำเป็นต้องอาศัยพลังกลุ่ม เป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาความคิดของกลุ่ม ด้วยเหตุนี้ กรมฯ จึงพยายามสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นมากมายในหมู่บ้าน เมื่อมีกลุ่มเกิดขึ้นแล้ว กรมฯ จะใช้กลุ่มไปในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้คือ

(1) ไซกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ของบุคคล เช่น กลุ่มเยาวชนสตรี กลุ่มเยาวชน
กลุ่มอาชีพทอเสื่อ กลุ่มอาชีพปลูกข้าวเหลือง ฯลฯ

(2) ไซกลุ่มเพื่อสร้างกิจกรรมให้เกิดขึ้น เช่น สมาธิกลุ่มเลี้ยงไก่อาจจะปรึกษา
หารือกันเพื่อจัดตั้งร้านค้าของกลุ่ม และอาจจะขยายงานเป็นสหกรณ์ต่อไป

งานพัฒนาชุมชนไม่มีอำนาจตามกฎหมายใด ๆ ที่จะบังคับให้ราษฎรดำเนินงานพัฒนาชุมชน
หรือให้ความร่วมมือรวมแรงในงานเพื่อส่วนรวม ดังนั้น กรมการพัฒนาชุมชนจึงต้องสร้างอำนาจ
จากพลังกลุ่ม ถ้ากลุ่มแข็งแรงก็จะมีพลังอำนาจที่สามารถจะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในงานพัฒนา
ฉะนั้น อำนาจของงานพัฒนาชุมชนก็คืออำนาจของพลังกลุ่มที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้อง

แผนการดำเนินงานพัฒนาชุมชน

แผนการดำเนินงานพัฒนาชุมชนแยกเป็น 4 ระดับคือ ระดับกรม ระดับเขต ระดับจังหวัด
และระดับตำบล เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำหรับแผนระดับตำบล
มีคณะกรรมการสภาตำบลเป็นผู้รับผิดชอบ จัดทำขึ้นตามคำแนะนำปรึกษาของพัฒนากร ซึ่งแผนต่างๆ
มีอยู่ 7 แผนดังนี้

1. แผนพัฒนาเด็ก มุ่งพัฒนาเด็กชาย-หญิง อายุระหว่าง 3 - 6 ปี ให้มีความเจริญ
ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญาและความสามารถ พร้อมทั้งจะเป็นเยาวชนและผู้ใหญ่ที่ดีในภายหน้า
การดำเนินงานมีคณะกรรมการพัฒนาเด็กของตำบลและหมู่บ้านจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็ก เป็นผู้พิจารณา
รับเด็กเข้าเลี้ยงดูในศูนย์ และพิจารณาคัดเลือกสตรีในหมู่บ้านมาเป็นผู้ดูแลเด็ก โดยกรมการ
พัฒนาชุมชนจัดฝึกอบรมการเลี้ยงดูเด็กให้แก่วัยรุ่นทั่วทุกภาค การบริหารงานศูนย์พัฒนาเด็กเป็นเรื่อง
ของคณะกรรมการพัฒนาเด็ก

2. แผนพัฒนาเยาวชน มุ่งพัฒนาเยาวชนชาย-หญิง อายุระหว่าง 14 - 20 ปี ที่พ้น
วัยเรียนระดับประถมศึกษา แต่ไม่มีโอกาสได้เรียนต่อระดับสูง ให้มีความรู้ความสามารถ มีทักษะ
ในการประกอบอาชีพต่าง ๆ พัฒนาบุคลิกภาพของเยาวชนให้มีวัฒนธรรมและศีลธรรมอันดีงาม

3. แผนพัฒนาสตรี มุ่งพัฒนาสตรีที่อยู่ในวัยครองเรือน ให้สตรีในชนบทมีความรู้ทาง
เกษตรศาสตร์ เบื้องต้น และเพิ่มพูนทักษะวิชาที่ถนัดและสนใจจนสามารถยึดเป็นอาชีพถาวรได้
เป็นการเพิ่มพูนรายได้ของครอบครัว รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

4. แผนส่งเสริมความรู้ประจำตำบล (แผนศูนย์สารภี) กรมมีนโยบายแนวนอนที่จะส่งเสริมอาชีพราษฎร ตลอดจนการศึกษา การสังคมและอนามัย จึงจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมความรู้ประจำตำบลขึ้นเพื่อเผยแพร่ ข้อมูลข่าวสาร และความรู้ต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อวางรากฐานไปสู่การจัดตั้งสถาบันเกษตรกรและศูนย์ชุมชนขึ้นในตำบลในโอกาสต่อไป

5. แผนอาสาพัฒนา เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชนบทได้แสดงออกทางความคิดใจในการเสียสละ อาสาสมัครเข้ารับการฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้และพัฒนาจิตใจรวมกิจกรรมอาสาสมัครให้เกิดการอุทิศตนเพื่อเป็นหน่วยช่วยเหลือ สงเคราะห์ประชาชนผู้ยากไร้ ชาดแคลนอนแอ และประสบเคราะห์กรรมต่าง ๆ ในชุมชนของตนเองเป็นการช่วยเหลือทั้งในยามปกติและเกิดภัยพิบัติ

6. แผนการสร้างเสริมสาธารณสมบัติ มุ่งให้ประชาชนได้เข้าร่วมกำลังความคิด กำลังกาย กำลังใจ เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน ปรับปรุงสิ่งแวดล้อมเสริมสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนของตนเอง

7. แผนพัฒนาอื่น ๆ เป็นแผนพัฒนาที่มุ่งส่งเสริมกิจกรรมหลาย ๆ ประเภทรวมทั้งโครงการที่ไม่สามารถจัดเข้าในแผนใด ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น หรือเป็นโครงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า โครงการที่ร่วมปฏิบัติกับหน่วยงานอื่น ทั้งนี้เพราะงานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่มีขอบเขตกว้างขวาง เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของคนทุกเพศทุกวัยและทุกอาชีพ

3. หน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐบาล

1. กระทรวงกลาโหม สำหรับหน่วยงานที่จัดกิจกรรมเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ กองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (กรป. กลาง) และ สำนักงานทหารพัฒนาการ

1.1 กองอำนวยการและรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ ได้จัดหลักสูตรฝึกอบรมที่เกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งดำเนินการสอนในท้องถิ่นที่อยู่เขตชนบทที่ห่างไกลตามบริเวณชายแดน และในท้องถิ่นที่มีคอมมิวนิสต์แทรกแซง โดยมีหลักสูตร 2 ลักษณะคือ

วิชาหลัก ได้แก่ วิชาขอมยานยนต์ การเกษตร การกรีดยาง วิชาก่อสร้าง พลซบรายนต์

วิชาการเกษตร ได้แก่ ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ระเบียบวินัยและมารยาท

1.2 สำนักงานเกษตรพัฒนาการ เป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้เกษตรกรกองประจำการ ให้ความรู้ในวิชาชีพต่าง ๆ เพื่อจะได้นำความรู้ที่ได้รับไปประกอบอาชีพเลี้ยงตัวและครอบครัว ตลอดจนแนะนำเพื่อนบ้านใกล้เคียง เป็นผู้นำทางดินเมื่อปลดเป็นกองหนุนแล้ว โดยมีวิชาชีพที่จัดสอนแบ่งออกได้เป็น 3 โครงการคือ

1.2.1 โครงการสอนคนเกษตรกรรมในหน่วยทหาร เพื่อกลับไปเป็นครูถ่ายทอดความรู้ให้กับทหารกองประจำการ

1.2.2 โครงการชุดฝึกอบรมเคลื่อนที่ เป็นการจับชุดฝึกอบรมเคลื่อนที่ออกไปให้ความรู้แก่ทหารกองประจำการทั้ง 3 เหล่าทัพ

1.2.3 โครงการฝึกการช่างฝีมือหัตถกรรมและอุตสาหกรรมในครัวเรือน ซึ่งได้แก่ช่างซ่อมเครื่องยนต์ ช่างไฟฟ้า ช่างปูน ช่างไม้ ช่างทาสี ช่างชุบโลหะ และช่างเชื่อม

2. กระทรวงศึกษาธิการ นอกจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งมีหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงในขณะนี้แล้ว ยังมีหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและควรจะได้กล่าวถึง คือ กรมอาชีวศึกษา กรมการศาสนา และคุรุสภา

2.1 กรมอาชีวศึกษา มีหน่วยงานที่จัดกิจกรรมทางอาชีวศึกษาให้กับประชากรที่อยู่ในนอกระบบโรงเรียน คือโรงเรียนสารพัดช่าง ซึ่งเปิดสอนวิชาชีพระยะสั้นประมาณ 3 เดือนครึ่ง หรือ 225 ชั่วโมง โดยส่วนมากแล้วจะรับผู้จบเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ก็สามารถจะเรียนได้ นอกจากในบางสาขาวิชาที่มีความจำเป็นต้องการผู้มีความรู้สูงกวานั้น โรงเรียนสารพัดช่างมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดสอนวิชาชีพให้แก่ผู้ที่ยังไม่มีความรู้จนกระทั่งสามารถเพิ่มพูนความรู้และนำไปประกอบอาชีพได้ มีการเปิดสอนวันละ 3 รอบ ๆ ละ 3 ชั่วโมง

โรงเรียนสารพัดช่างในส่วนกลางมีอยู่ 4 แห่งคือ สารพัดช่างพระนคร สารพัดช่างสีพระยา สารพัดช่างธนบุรี สารพัดช่างนครหลวง สำหรับในส่วนภูมิภาคมีโรงเรียนสารพัดช่างอยู่ในจังหวัด ชลบุรี เชียงใหม่ สงขลา อุตรดิตถ์ อุบลราชธานี ลำปาง และสมุทรปราการ

ปัจจุบันโรงเรียนสาธิตฯ ได้เปิดทำการสอนอยู่ประมาณ 30 วิชา ทั้งในระดับ
พื้นฐานและระดับสูง ซึ่งโรงเรียนสาธิตฯ แต่ละแห่งอาจจะสอนไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับสภาพ
ความพร้อมของทางโรงเรียนและความต้องการของผู้เรียน สำหรับวิชาที่เปิดทำการสอนแยกออก
เป็นหมวดวิชาได้ 3 หมวด คือ

2.1.1 วิชาทางอุตสาหกรรม ได้แก่ วิชาเครื่องยนต์ วิชาวิทยุ-
โทรทัศน์ วิชาไฟฟ้า วิชาทำความเย็น วิชาเชื่อม วิชากลโรงงาน วิชากลเกษตร วิชาประปา
และสุขภัณฑ์ วิชาไม้ วิชาเขียนแบบก่อสร้าง

2.1.2 วิชาเกษตรกรรมและศิลปหัตถกรรม ได้แก่ วิชาช่างเสริมสวย
วิชาตัดผม วิชาตัดเสื้อผ้า วิชาตัดเสื้อชาย ศิลปประดิษฐ์ อาหารและขนม วิชาซ่อมเครื่อง
ใช้ในสำนักงาน วิชาเขียน วิชาภาพและวิชาเรียงพิมพ์

2.1.3 ประเภทวิชาพาณิชยกรรม ได้แก่ วิชาบัญชี พิมพ์ดีด
เลขานุการ และชาวเลข

2.2 กรมการศาสนา มีหน้าที่ดำเนินการ ส่งเสริมการศึกษาในด้านการเผยแผร
พุทธศาสนา โดยมีกฤษฎาเป็นโรงเรียนหรือศูนย์เผยแผรพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นอกจากจะ
เผยแผรหลักธรรมในพุทธศาสนาแล้วยังสอนวิชาสามัญด้วย เช่น ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์
และวิทยาศาสตร์ แก่นักเรียนที่เข้ารับการศึกษา

2.3 คุรุสภา เป็นหน่วยงานกึ่งรัฐบาลที่ตั้งอยู่ในกระทรวงศึกษาธิการ
กิจกรรมที่คุรุสภาจัดเกี่ยวกับการศึกษานอกกระบบโรงเรียน ได้แก่ จัดสอบชุดครู พ.กศ. และ
พ.ม. ให้แก่สมาชิกคุรุสภา เพื่อเป็นการเพิ่มวิทยฐานะของครูให้สูงขึ้น เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ
ในการทำงาน และมีการจัดอบรมวิชาชุดต่าง ๆ ในภาคฤดูร้อน

3. กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนอย่างมาก ซึ่งได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของกรมการพัฒนารูปแบบไปแล้ว
สำหรับกรมอื่น ๆ ที่จัดกิจกรรมด้านศึกษานอกระบบโรงเรียน ได้แก่ กรมแรงงาน กรมราชทัณฑ์
และกรมประชาสัมพันธ์

3.1 กรมแรงงาน เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือปัญหาการว่างงาน
ให้ลดน้อยลง ซึ่งกรมแรงงานได้จัดตั้งสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานขึ้น โดยกำหนดให้มีหน้าที่

รับผิดชอบดังนี้

3.1.1 ฝึกอาชีพแก่เยาวชนนอกโรงเรียน คนว่างงาน ให้มีความรู้
และความสามารถพอประกอบอาชีพได้

3.1.2 ฝึกอบรมคนงานในสาขาอาชีพต่าง ๆ ตามความต้องการของ
สถานประกอบการอุตสาหกรรม

3.1.3 ฝึกระดับฝีมือแก่ผู้ที่ทำงานอยู่แล้ว

3.1.4 ทำมาตรฐานฝีมือช่างและทดสอบฝีมือช่างให้เป็นไปตามมาตรฐาน
ที่จัดขึ้น

3.1.5 จัดทำอุปกรณ์ในการอบรมต่าง ๆ

สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน เป็ฝึกอบรมวิชาชีพสาขาต่าง ๆ มีระยะเวลาฝึกอบรม
ตั้งแต่ 20 ชั่วโมงไปจนถึง 10 เดือน วุฒิชึ่งผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมขึ้นอยู่กับวิชาชีพแต่ละสาขา
มีตั้งแต่ไม่จำกัดความรู้ จนถึงระดับ ม.ศ.3 สำหรับหลักสูตรที่ใช้ในการฝึกอบรมได้แก่ ช่างกล-
โรงงาน ช่างยนต์ ช่างไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ช่างก่อสร้าง หลักสูตรยกระดับฝีมือช่างแขนง
ต่าง ๆ หลักสูตรการฝึกหัดครูและหัวหน้างาน หลักสูตรการศึกษาที่ไม่ใช่วิชาชีพ เช่น วิชา
เลขานุการ

3.2 กรมราชทัณฑ์ เป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนทั้งด้านวิชา
สามัญ และวิชาชีพ มีการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานให้แก่ผู้ต้องโทษเพื่อให้มีความรู้
ขั้นพื้นฐานและวิชาชีพฝึกตัวไปและสามารถนำไปประกอบอาชีพที่ดีเมื่อพ้นโทษไปแล้ว

ในการดำเนินงานนั้น กองพัฒนาพฤตินิสัย เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดหาครู
อุปกรณ์การศึกษา ตลอดจนประสานงานกับกระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อขอความ
ช่วยเหลือร่วมมือในการฝึกอบรม การสอบเทียบความรู้ เป็นต้น โดยมีเรือนจำและทัณฑสถาน
ทั่วยุทธอาณาจักร ที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนรวม 97 แห่ง

3.3 กรมประชาสัมพันธ์ ทำหน้าที่จัดการศึกษาทั้งด้านวิชาสามัญ และวิชาชีพ
รวมทั้งให้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ แก่ประชาชนทั่วไปที่เข้ารับการส่งเสริมฯ หน่วยงานที่จัดการ
ศึกษานอกระบบโรงเรียนที่สำคัญ ได้แก่ กองสัมาอาชีพส่งเสริมฯ และกองส่งเสริมฯ แก่ด้วย

กองสัมาอาชีวสงเคราะห์ จัดการศึกษาในระบบโรงเรียน แยกออกเป็น

2 งาน

3.3.1 งานสงเคราะห์หญิง โดยจัดการศึกษาค้นสามัญ คือการศึกษา ผู้ใหญ่ระดับ 1 บละระดับ 2 มีการฝึกอบรมวิชาชีพต่าง ๆ ให้แก่หญิงท้องโหม ซึ่งมารับการ สงเคราะห์ในสถานสงเคราะห์หญิงมี 5 แห่ง คือ ที่บ้านปากเกร็ด บ้านเกร็ดตระการ นนทบุรี และบ้านนารีสวัสดิ์ นครราชสีมา

3.3.2 งานฝึกอบรมวิชาชีพพัฒนา จัดฝึกอบรมวิชาชีพพัฒนาให้แก่คนไทย และเป็นศูนย์กลางจัดหางานให้แก่ผู้สำเร็จวิชาชีพแล้ว เพื่อเป็นการส่งเสริมอาชีพพัฒนาตามนโยบาย รัฐบาล หลักสูตรฝึกอบรมรับจบ ป.4 ขึ้นไปใช้เวลา 4 เดือน

กองสงเคราะห์เด็กวัยเรียน ให้บริการในด้านแก้ไขความประพฤติเด็กทั่ว ๆ ไป ได้แก่ การให้คำปรึกษาแนะนำแก่บิดามารดา และเด็กโดยตรง จัดหางานให้เด็กทำ จัดหา โรงเรียนและส่งเด็กเข้าฝึกอาชีพตามสถานต่าง ๆ ดำเนินงานด้านสงเคราะห์เด็ก โดยรับเด็ก กำนางราย อนุบาล ยากจน ไร้ที่พึ่ง มีปัญหาค้นหาความประพฤติ หรือไม่สามารถจะอยู่กับครอบครัว ได้ ให้เขาอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กประเภทต่าง ๆ จัดให้ได้รับการศึกษาวิชาสามัญและฝึกอบรม อาชีพต่าง ๆ ตามความถนัด สถานสงเคราะห์เด็ก ได้แก่ บ้านปากเกร็ด บ้านราชวิถี บ้าน บางละมุง บ้านราชสีมา บ้านหนองคาย บ้านนครราชสีมา บ้านเชียงใหม่ เป็นต้น

4. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สำหรับหน่วยงานที่มีบทบาทในการให้การศึกษานอก ระบบโรงเรียนที่ควรกล่าวถึงได้แก่ กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร และกรม ส่งเสริมสหกรณ์

4.1 กรมวิชาการเกษตร ให้การฝึกอบรมแก่ประชาชนในด้านวิชาความรู้เกี่ยวกับ เรื่องหม่อนไหม ยางพารา เรื่องการใช้เครื่องจักรกลทางเกษตร เป็นการยกระดับรายได้ของ ผู้ที่เข้ารับการอบรมเพื่อที่จะประกอบอาชีพนั้นให้ดียิ่งขึ้น กรมวิชาการเกษตรได้ช่วยในด้านนี้ คือ จัดการส่งเสริมและเผยแพร่ การเกษตรที่ถูกต้องวิธีและแผนใหม่ให้กับเกษตรกร

4.2 กรมส่งเสริมการเกษตร เป็นการนำเอาความรู้ทางเกษตรจากสถาบันหรือ แหล่งคนควาพคดองที่ยอมรับว่าดีแล้ว ไปสู่เกษตรกร เพื่อให้เขาไปปฏิบัติตามไรนาของตน ซึ่งจะ

ก่อให้เกิดผลผลิตเพิ่มฐานรายได้และยกระดับฐานะให้สูงขึ้น ในกรณีที่เกษตรกรมีปัญหาด้านเกษตรกรรม กรมส่งเสริมการเกษตรจะช่วยแนะนำเกษตรกรในการแก้ไขจัดปัญหานั้นหากสามารถกระทำได้

4.3 กรมส่งเสริมสหกรณ์ ได้จัดเจ้าหน้าที่ออกไปเพื่อที่จะให้การศึกษาอบรมแก่เกษตรกรในด้านความรู้ทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติเกี่ยวกับสหกรณ์ รวมถึงการเป็นสมาชิกสหกรณ์ ให้เกษตรกรได้มีความรู้ทั้งในรายละเอียดผลผลิต ความต้องการของต่างประเทศและหลุณการเอา รัถเอาเปรียบของนายทุน พ่อค้าคนกลาง เกษตรกรอาจมีความรู้แล้วนำมาช่วยกันตั้งเป็นสหกรณ์ ขึ้นดำเนินธุรกิจทางการเกษตรให้ดียิ่งขึ้น

5. กระทรวงยุติธรรม หน่วยงานของกระทรวงที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ สถานพินิจและคุ้มครองเด็กกลาง โดยมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนที่ศาลสั่งให้รับตัว ไว้ฝึกอบรม ได้แก่การทำประวัติ การควบคุมป้องกันการหลบหนี การอภิบาลด้านการกินอยู่ หลับนอนและการรักษาสุขภาพอนามัย การบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ การสอนวิชาสามัญระดับ ป.2 ป.4 และ ป.5 การจัดสอนวิชาชีพสาขาต่าง ๆ ให้เด็กและเยาวชนสามารถนำไปประกอบอาชีพ เลี้ยงตัวภายหลังการปลดปล่อย การพัฒนาจิตใจและนิสัยให้เด็กและเยาวชนกลับตนเป็นพลเมืองดี ตลอดจนทำรายงานการปฏิบัติตัวของเด็กและเยาวชนแต่ละคน โดยจัดแบ่งให้สถานฝึกและอบรมเด็ก และเยาวชนต่าง ๆ ดังนี้

- สถานฝึกอบรมเด็กและเยาวชนรุ่นใหญ่ (บ้านกรุดา)
- สถานฝึกอบรมเด็กและเยาวชนรุ่นเล็ก (บ้านมุกดา)
- สถานฝึกอบรมเด็กและเยาวชนชาย (บ้านอุเบกษา)
- สถานฝึกอบรมเด็กและเยาวชนหญิง (บ้านปรางค์)

ในการฝึกอบรมของสถานฝึกแต่ละแห่งจัดจำแนกออกเป็น

- ก. วิชาสามัญ จัดสอนวิชาสามัญตามหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ 4 ระดับ ให้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ
- ข. หน่วยวิชาชีพ ประกอบด้วย ช่างยนต์ ช่างไม้ ช่างปูน ช่างไฟฟ้า ช่างศิลปหัตถกรรม ช่างพิมพ์ ช่างเชื่อมโลหะ ช่างวิทยุและโทรทัศน์ ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า ช่างตัดผม ช่างเสริมสวย และโภชนาการ วิชาดนตรีและเกษตรกรรม เป็นต้น

4. หน่วยงานเอกชนและมูลนิธิ

หน่วยงานของเอกชน มูลนิธิ และสมาคม ที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีอยู่มากมาย โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานคร และเมืองใหญ่ ๆ เช่น เชียงใหม่ สงขลา นครราชสีมา อุบลราชธานี ซึ่งมีการให้บริการแบบใหม่ และบริการของเสียค่าใช้จ่ายสำหรับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยหน่วยงานลักษณะนี้มีอยู่หลายรูปแบบ อาทิ

4.1 ประเภทโรงเรียน สอนทั้งวิชาชีพและวิชาการแขนงต่าง ๆ เช่น โรงเรียนสอนขับรถยนต์ โรงเรียนดนตรี สอนพิมพ์ดีด โรงเรียนเสริมสวย โรงเรียนสอนภาษาต่างประเทศ เป็นต้น

4.2 ประเภทสมาคม ได้แก่ สมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมหญิง สมาคมสตรีอุบลศึกษา สมาคม ไว คัมภีร์ ซี เอ สมาคม ไว เอ็ม ซี เอ สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์แห่งประเทศไทย เป็นต้น

4.3 ประเภทมูลนิธิ ได้แก่ มูลนิธิพิริยานุเคราะห์ มูลนิธิอนุเคราะห์คนพิการ มูลนิธิสายใจไทย มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท (วัดป่าคาราภิรมย์ เชียงใหม่)

4.4 ประเภทองค์การ เช่น องค์การส่งเสริมสหกรณ์ทอผ้า เป็นต้น

4.5 ประเภทศูนย์ หรือชมรม ได้แก่ ศูนย์เยาวชนต่าง ๆ ชมรมลูกสาวโซอาซีฟ

4.6 บริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนในหน่วยงานธุรกิจ ได้แก่ โรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งอาจจะจัดการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญให้กับคนงานในโรงงาน

หน่วยงานเอกชนที่จัดการบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น มีอยู่หลายรูปแบบด้วยกัน คือ โรงเรียนเอกชน สมาคม มูลนิธิ องค์การ ชมรมและศูนย์เยาวชน ซึ่งนับว่ามีส่วนช่วยในการดำเนินการเรื่องนี้และเป็นการแบ่งเบาภาระจากหน่วยงานรัฐบาลไคอย่างมาก นับเป็นการสอดคล้องกับนโยบายและแนวทางในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้กล่าวไว้ในนโยบายการจัดอยู่หลายข้อด้วยกัน โดยเฉพาะในข้อ ๘ ว่า "จะเร่งรัด และหาทางให้ธุรกิจ เอกชน มูลนิธิ และสมาคมมีบทบาทร่วมมือกับรัฐในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้มากยิ่งขึ้น โดยเน้นในด้านการฝึกอาชีพ"

สรุปทฤษฎี

ดังที่กล่าวมาแล้วกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนมีขอบข่าย รูปแบบ ตลอดจน หน่วยงานที่รับผิดชอบบริการค่อนข้างกว้างขวาง ซึ่งก็โดยหน่วยงานรัฐบาล หน่วยงานประเภท อาสาสมัคร ซึ่งเป็นการจัดโดยไมหวังผลกำไร ไคแกมุสนธิ สมาคม องค์การต่าง ๆ และ หน่วยงานเอกชนที่มุ่งหวังผลกำไรด้วย โดยที่มักจะเป็นโรงเรียนที่เชื่อถือเสียงได้รับการยอมรับจากผู้เรียน เพราะว่าเมื่อผู้เรียนจบหลักสูตรแล้วสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้

อย่างไรก็ตาม ในบทนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึง หน่วยงานของรัฐบาลอย่างค่อนข้างละเอียด ถึง 2 หน่วยงาน คือ กรมการศึกษานอกโรงเรียน และกรมการพัฒนาชุมชน โดยที่หน่วยงานทั้งสองนี้มีบริการเข้าถึงประชาชนในชนบทเป็นพิเศษ เพราะว่ามีการจัดอบรมและให้การศึกษาแก่ประชาชนในท้องถิ่นโดยเจ้าหน้าที่การศึกษานอกโรงเรียน และพัฒนากร รวมทั้งมีการปฏิบัติงานประสานกับผู้นำในท้องถิ่น คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส คณะกรรมการสภาตำบล ฯลฯ สำหรับหน่วยราชการอื่น ๆ ที่ให้บริการการศึกษานอกโรงเรียนก็คือ กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงยุติธรรม ซึ่งก็นับเป็นการให้บริการกับกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในความรับผิดชอบโดยเฉพาะของเจ้าหน้าที่หน่วยงานนั้นๆ

หน่วยงานเอกชนที่จัดการศึกษานอกโรงเรียนนั้น นับว่ามีส่วนช่วยรัฐบาลและทางราชการในการจัดบริการให้ครบครันมากยิ่งขึ้น แต่ทว่ามีข้อจำกัดที่นั้นจะได้รับการแก้ไข และให้การสนับสนุนต่อไป คือ การให้บริการส่วนใหญ่ยังจัดให้มีอยู่เฉพาะในส่วนกลางคือ กรุงเทพมหานคร และในกัวจังหวัดใหญ่ ๆ เท่านั้น ถ้าหากทางราชการจะนโยบายส่งเสริมไปในทุก ๆ จังหวัด ก็จะทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับบริการอย่างทั่วถึง และรัฐบาลควรดูแลควบคุมอย่างใกล้ชิดในด้านการจัดการเรียนการสอน การจัดหลักสูตรของทางโรงเรียนเอกชน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพฐานะทางบ้าน เศรษฐกิจของผู้เรียนด้วย

กิจกรรมการเรียนการสอน

๑. ผู้สอนบรรยายให้ทราบถึงประเภทของหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกโรงเรียน โดยแยกให้เห็นความแตกต่างของรูปแบบและบริการที่จัดให้ ซึ่งขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่จัดและผู้เข้ารับบริการ ในข้อสรุปเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของหน่วยงานและประเภทวิชาที่จัดบริการ

2. มอบหมายให้สนิทไปดูกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดขึ้นในส่วนกลาง เช่น โรงเรียนสารพัดช่าง สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน โรงเรียนสอนอาชีพของเอกชน ฯลฯ ถ้ามีโอกาสพานักศึกษาไปทัศนศึกษาทั้งกลุ่มใกล้ควรไปดูกิจกรรมที่รับผิดชอบโดยศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัด จะสามารถดูกิจกรรมได้ครบถ้วนมากกว่า เช่น การจัดสอนกลุ่มสนใจ การสอนวิชาชีพต่าง ๆ การจัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน การสอนเบ็ดเสร็จ เป็นต้น

3. จัดแบ่งกลุ่มให้อภิปราย เปรียบเทียบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน หน่วยงานที่ต่างกัน จะมีผลดียังไรต่อผู้รับบริการ หรือก่อให้เกิดปัญหา อุปสรรคอะไรบ้าง

4. มอบให้ดูเรียนไปศึกษาเพิ่มเติมจากเอกสารอ้างอิง หรือค้นคว้าจากเอกสารอื่น ๆ ตามที่ผู้เรียนมีความสนใจ และต้องการทราบ ทั้งนี้อาจจะไปศึกษาจากหน่วยงานนั้นได้โดยตรง จะทำให้ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องและทันต่อเหตุการณ์

การวัดและประเมินผล

1. ผู้สอนสังเกตความสนใจในการเรียน จากการรับฟังคำบรรยาย เมื่อจบการบรรยาย แต่ละตอนจะซักถามความเข้าใจการเรียนเป็นครั้งคราว

2. ให้สนิททำรายงานสรุปผลการไปดูงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ทั้งนี้จะช่วยให้สามารถประเมินผลได้ว่านิสิตมีความเข้าใจมากน้อยเพียงใด

3. สังเกตจากการสรุป และรายงานกลุ่ม หลังจากการอภิปรายประเด็นปัญหาจนแล้ว

4. ให้สนิททำรายงานในการไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากเอกสาร ซึ่งจะช่วยให้สามารถทราบได้ชัดเจนว่าผู้เรียนได้รับความรู้ความเข้าใจเรื่องใดบ้าง.

เอกสารอ้างอิง

กชกร ลังชาติ การศึกษานอกระบบโรงเรียน คัดสรรเอกสารพิมพ์ 2527, 192 หน้า
การพัฒนาชุมชน, กรม รายงานผลการดำเนินงานพัฒนาชุมชนประจำปี 2524 พิมพ์ที่ น.ส.น.
ไทยอนุเคราะห์ไทย 2525, 168 หน้า

การศึกษานอกโรงเรียน, กรม แผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนระยะที่ 5 (พ.ศ. 2525 -
2529), หนังสือจัดการพิมพ์ 2524, 82 หน้า

เรื่องนารเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียน มปท. มปพ., 50 หน้า

ทวีป อภิสัทธ์ การศึกษานอกระบบโรงเรียน หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู 2523,
342 หน้า

เบญจมา ชื่นไพบูลย์ การจัดการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกโรงเรียน : เอกสารประกอบ
การสอนวิชา กฏ. 511 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
2526, 118 หน้า (อัครสาเนา)

ปฐม นิคมานนท์ การศึกษานอกระบบโรงเรียน อักษรบัณฑิต 2522, 139 หน้า

ศุภกร ศรีแสน การศึกษานอกโรงเรียน พิมพ์ครั้งที่ 2 มปท. 2523, 259 หน้า.

สื่อมวลชนเพื่อการศึกษาในระบบโรงเรียน

ในปัจจุบันสื่อมวลชนได้เข้ามามีบทบาทต่อการจัดการศึกษามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการศึกษา
นอกระบบโรงเรียน ทั้งนี้เพราะว่าเราสามารถนำสื่อมวลชนเข้ามาใช้เป็นเทคโนโลยีทางการศึกษา
ซึ่งจะเป็นการศึกษาอีกระบบหนึ่งที่สามารถจะให้ประสิทธิผลแก่สังคมและผู้เรียนได้อย่างกว้างขวาง
ตัวอย่าง เช่น ระบบการศึกษาทางไกล (Distance Education) เป็นการพัฒนาสื่อมวลชนมา
ใช้กับการจัดการเรียนการสอนนอกระบบโรงเรียน โดยไม่จำเป็นต้องมีชั้นเรียนและสามารถให้บริการ
ได้กว้างไกล ดังเช่น มหาวิทยาลัยเปิดในประเทศอังกฤษ (The Open University) มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช และโครงการสอนทางวิทยุไปรษณีย์ (วปอ.) ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน
ที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นการพยายามนำสื่อมวลชนมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ และสังคม
ที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งประเทศต่าง ๆ โดยยอมรับแล้วว่า เป็นการลงทุนที่คุ้มค่า ดังนั้นในขณะนี้ จะได้กล่าว
ถึงสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ที่จะสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่การศึกษานอกระบบโรงเรียน

สื่อมวลชนและการสื่อสารมวลชน

สื่อมวลชน (Mass Media) หมายถึง สื่อหรือตัวกลางที่พาเนื้อหาสาระไปสู่ผู้รับสาร
จำนวนมากพร้อมกันในเวลาเดียวกัน ด้วยความรวดเร็ว เที่ยงตรง และประหยัด ซึ่งเป็นองค์
ประกอบหนึ่งในกระบวนการสื่อสารที่เรียกว่า การสื่อสารมวลชน

การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) เกิดจากการประสมของคำ 2 คำ คือ
"การสื่อสาร" กับ "มวลชน"

การสื่อสาร หมายถึง การที่บุคคลติดต่อส่งข่าวสารข้อเท็จจริง ความคิดเห็น ตลอดจน
หน้าที่ความรับผิดชอบต่าง ๆ ถึงกัน โดยอาศัยถ้อยคำ กริยาท่าทาง หรือเครื่องหมายเป็นสัญลักษณ์ของ
ข่าวสารหรือเนื้อหาสาระ

มวลชน หมายถึง กลุ่มคนซึ่งมีจำนวนมาก มักอยู่กระจัดกระจายกัน มีทั้งรู้จักมักคุ้น และ
ไม่รู้จักกัน ซึ่งนับว่ามีความสำคัญมากโดยส่งผลกระทบต่อลักษณะและวิธีการส่งข่าวสารโดยตรง
ผู้ส่งสารจะเลือกรูและหาวิธีส่งสารให้ถึงมวลชนกลุ่มเป้าหมายของตนโดยมีประสิทธิภาพ

การสื่อสารมวลชนนี้ เมื่อเรานำมาใช้ในการศึกษา เรียกว่า "สื่อมวลชนเพื่อการศึกษา" อันหมายถึง วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ ภาพยนตร์ หรือสื่อเฉพาะกิจ ซึ่งเป็นสื่อที่พาเนื้อหาสาระไปยังผู้รับ โดยเป็นไปเพื่อการเรียนรู้ หรือเพื่อการเรียนการสอน

การศึกษามวลชน หมายถึงระบบการจัดการศึกษาที่มุ่งไปสู่ผู้เรียน ซึ่งเป็นประชาชนจำนวนมาก ให้ได้รับการศึกษาในเนื้อหาข้อความต่าง ๆ ในเวลาเดียวกันหรือต่างกัน โดยไม่จำกัดสถานที่ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างสังคมหรือประเทศชาติให้ดีขึ้น โดยมีเป้าหมายให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ ในความรู้ทาง ๆ ทัวไปที่พัฒนาสติปัญญา กำลัง ความคิดเห็นในกันต่าง ๆ และฝึกฝนความรู้ และทักษะในความรู้วิชาชีพ ตลอดจนให้ประชาชนมีโอกาสได้รับการศึกษาขั้นต่อเนื่องมากขึ้น

ลักษณะ ของการศึกษามวลชน ซึ่งเป็นผลมาจากการอ่านนโยบายของสื่อมวลชน ที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ สรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1. สามารถแพร่กระจายวัสดุการศึกษาที่เหมาะสมกับความสนใจ - ความถนัดของผู้เรียนแต่ละคนได้เป็นจำนวนมาก
2. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนที่อยู่ ณ ที่ใด ๆ ก็ได้ ได้รับประโยชน์ทางการศึกษาเท่าเทียมกัน ทำให้ประชาชนทั่วไปมีโอกาสได้เพิ่มพูนความรู้ตามความต้องการ
3. เปิดโอกาสให้ผู้สอนที่มีความสามารถ มีวัสดุอุปกรณ์การศึกษาที่ดี และวิธีถ่ายทอดเอกสารที่มีประสิทธิภาพในการผลิตสื่อการศึกษา
4. เปลี่ยนบทบาทของครูผู้สอนมาเป็นผู้ช่วยสอน และผู้ช่วย ในกระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ
5. เชื้ออำนาจให้วัสดุการศึกษาในการผลิตรายการได้มากรูปแบบ ซึ่งจะช่วยเพิ่มความรู้ความเข้าใจแก่ผู้เรียนได้มากเป็นพิเศษ
6. สามารถใช้รูปแบบการผลิตสื่อการศึกษาได้มากประเภท เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีที่สุด
7. สามารถให้การศึกษากฎผู้เรียนจำนวนมากได้โดยไม่จำกัดเวลา ระบบชั้นหรือสถานที่เรียน

8. สื่อมวลชนมีขอบข่ายกว้างขวาง สามารถให้ความรู้ถึงผู้คนจำนวนมาก จึง
ประหยัดค่าใช้จ่าย

ประเภทของสื่อมวลชน แบ่งได้เป็น 5 ประเภท คือ

1. สิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ เช่น ป้ายโปสเตอร์
แผ่นปลิว เป็นต้น

2. วิทยุกระจายเสียง มี 2 ระบบ คือ ระบบคลื่นยาว (A.M.) และระบบคลื่นสั้น
(F.M.) อาจรวมไปถึงวิทยุสนามควม วิทยุสามารถไปถึงคนจำนวนมากในเวลาเร็ว

3. วิทยุโทรทัศน์ ใหทั้งภาพและเสียง มีทั้งภาพขาว ดำ และสี ให้ความรู้และความ
บันเทิงเริงใจมาก ทั้งยังใช้เล่นกับเครื่องบันทึกภาพควม (Video Tape Recorder)

4. ภาพยนตร์ ได้แก่ภาพยนตร์ที่ฉายทั่วไป ใหทั้งเสียงและภาพที่เคลื่อนไหว มีทั้ง
ภาพยนตร์สี และขาวดำ มีหลายขนาด เช่น ขนาด 16, 35 และ 70 มม.

5. สื่อเฉพาะกิจ เช่น ลิเก เพลงขอ หมอลำ หนังตะลุง ฯลฯ เป็นการแสดง
ที่ให้ความบันเทิง และอาจให้ความรู้หรือสิ่งที่เป็สาระแก่มวลชนได้โดยอาจจะสอดแทรกความรู้
เข้าไปในเนื้อเรื่องและบทเพลงต่าง ๆ ตลอดจนผูกเรื่องราวที่เป็ความรู้สำหรับประชาชน

เนื่องจากสื่อมวลชนแต่ละประเภทมีคุณลักษณะที่แตกต่างกัในการให้บริการด้านการศึกษา
นอกระบบโรงเรียน นอกจากนั้นสภาพปัญหา และแนวโน้มในการใช้สื่อมวลชนก็จะเป็นไป
ตามประเภทของสื่อชนิดนั้น ๆ เพื่อที่ใหผู้อ่านเข้าใจสื่อมวลชนที่นำมาใช้ด้านการศึกษาในระบบ
โรงเรียน จึงขอกล่าวถึงสื่อแต่ละประเภทโดยละเอียด ได้แก่ วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์
หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ ภาพยนตร์

1. วิทยุกระจายเสียง

ตามสภาพความเป็นจริงประชาชนไทยประมาณร้อยละ 80 เป็นผู้มีโอกาสน้อยในการ
เรียนรู้อะไรสักอย่างในชนบท วิทยุกระจายเสียงจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญทางการศึกษา เพราะ
วิทยุกระจายเสียงสามารถเอาชนะระยะทางและกาลเวลาได้ แม้บางแห่งการคมนาคมยังไม่ถึง
แต่วิทยุไปถึง ประกอบกับประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งอาศัยอยู่ในชนบทอยู่ในฐานะที่มีเครื่องรับวิทยุ
ได้ เนื่องจากระบบเครื่องรับวิทยุแบบทรานซิสเตอร์กำลังได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ราคา

ก็ไม่แพงนัก ทั้งยังไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องการใช้กระแสไฟฟ้า วิทยุกระจายเสียงจึงได้เปรียบสื่อบรรณอื่น ๆ ในงานที่จะกระจ่ายโอกาสทางการศึกษาไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่ได้ในเวลาอันรวดเร็ว และประหยัด

ประเทศไทยใช้วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อในการให้การศึกษาแก่ประชาชนใน 3 ลักษณะคือ

- 1) เพื่อการศึกษาในระบบโรงเรียน มีการจัดทำรายการวิทยุกระจายเสียง เพื่อเป็นอุปกรณ์การศึกษาในโรงเรียนขึ้น โดยจัดให้สัมพันธ์และสอดคล้องกับหลักสูตร ประมวลการสอน และภาควิธีการสอน เป็นบริการที่จัดส่งถึงที่คือห้องเรียน ตัวครูและนักเรียน
- 2) เพื่อศึกษานอกระบบโรงเรียน การจัดรายการศึกษาแบบกลุ่มสนใจเฉพาะเรื่อง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับงานอาชีพและสภาพแวดล้อม
- 3) เพื่อการศึกษาประชาชน จัดรายการทางการศึกษามุ่งให้ความรู้ทั่วไป ให้คำแนะนำ และกระตุ้นให้เกิดความคิดใหม่ ๆ ในเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ การคมนาคม การปกครอง กฎหมายและความเป็นพลเมืองดี การวางแผนครอบครัว ฯลฯ แต่การจัดสรรเวลา ยังไม่มีการประสานงานระหว่างสถานี จึงทำให้รายการเหล่านี้ไม่มีผู้รับฟังเท่าที่ควร

การนำวิทยุกระจายเสียงมาเป็นสื่อในการให้การศึกษาแก่ประชาชนในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว เป็นการช่วยแก้ไขอุปสรรคในการศึกษาในระบบโรงเรียนได้วิธีหนึ่งในเรื่องมาตรฐานการศึกษา อีกทั้งเป็นเครื่องมือในอันที่จะให้โอกาสแก่ประชาชนในชนบทห่างไกล และผู้พิการเรียนแล้วได้ศึกษาเล่าเรียนตลอดชีวิต เพื่อให้ทุกคนสามารถนำความรู้ไปเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุขพอสมควร

แต่วิทยุกระจายเสียงซึ่งเป็นของรัฐก็ไม่สามารถทำหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่ประชาชนได้อย่างเต็มที่ ประเทศไทยมีวิทยุกระจายเสียงกว่า 200 สถานี ส่วนใหญ่ดำเนินการเพื่อการค้า การจัดรายการต้องเป็นไปตามความต้องการของผู้อุปถัมภ์รายการ ซึ่งมุ่งให้ผู้รับฟังมากที่สุด นอกจากนี้ยังมีปัญหาและอุปสรรคอีกหลายด้านที่รัฐควรต้องนำมาพิจารณาหาทางแก้ไข ปรับปรุงและส่งเสริม เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาการศึกษา การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศไทย

ปัญหาเกี่ยวกับวิทยุกระจายเสียง

1. ปัญหาการบริหาร

1) ประเทศไทยมีสถานีวิทยุกระจายเสียงกว่า 200 สถานี แต่การใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษและการพัฒนาประเทศยังมีน้อยมาก เนื่องจากรัฐยังไม่มีนโยบายแน่นอนในการใช้วิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษและการพัฒนา

2) การดำเนินงานการใช้วิทยุกระจายเสียงมีหลายหน่วยงานด้วยกัน แต่มิได้มีการประสานงานกัน

3) ระบบการควบคุมสถานีวิทยุกระจายเสียงยังขาดประสิทธิภาพ

4) ผู้บริหารงานかんจัดรายการของสถานีส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความรับผิดชอบ

ในการดำเนินงาน

5) การดำเนินงานส่วนใหญ่ของวิทยุกระจายเสียงยังตกอยู่ในอิทธิพลของผู้อุปถัมภ์รายการ

6) วิทยุกระจายเสียงจากต่างประเทศมีอิทธิพลต่อประชาชนมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของประเทศ โดยเฉพาะจากประเทศใกล้เคียง

2. ปัญหาการรายการ

1) การผลิตและการเสนอรายการยังขาดเป้าหมายและแบบแผนที่แน่นอน เนื้อหาที่ผลิตขึ้นมายังไม่ตอบสนองความต้องการของสังคมในการพัฒนาประเทศ

2) อุปกรณ์และงบประมาณการใช้ภายในการผลิต การส่งและการรับรายการยังไม่เพียงพอ

3) นักกระจายเสียงยังขาดแรงจูงใจและไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐให้มีความก้าวหน้า

4) คุณภาพของนักกระจายเสียงหรือผู้จัดรายการยังไม่มีมาตรฐานเท่าที่ควรจะเป็น

แนวนโยบายการใช้วิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษา

1. รัฐควรจัดให้มีการปรับปรุงระบบบริหารวิทยุของหน่วยต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ และให้อำนาจต่อการศึกษาของประชาชนและควรกำหนดนโยบายการใช้วิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษาและการพัฒนาให้แน่นอน

2. รัฐพึงส่งเสริมให้มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่ใช้วิทยุกระจายเสียง
3. รัฐควรจัดให้มีการปรับปรุงระบบการควบคุมสถานีวิทยุกระจายเสียงให้รัดกุมยิ่งขึ้น
4. รัฐพึงมีนโยบายที่แน่นอนที่จะให้การผลิตและการเสนอรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษและพัฒนาประเทศไปถึงประชาชนโดยทั่วถึง

5. รัฐพึงจัดสรรงบประมาณอุดหนุนการดำเนินงานวิทยุกระจายเสียงของชาติให้เหมาะสม

6. รัฐพึงหาทางให้กับการกระจายเสียงหรือผู้จัดรายการได้มีโอกาสศึกษา เพิ่มพูนความรู้ด้านการกระจายเสียงในทุกระดับและทุกสาขา

2. โทรทัศน์ ในปัจจุบันสถานีโทรทัศน์ในประเทศไทย กล่าวได้ว่าเป็นทรัพยากรสื่อมวลชนที่มีอยู่มากพอสมควร คือ สถานีโทรทัศน์ในกรุงเทพมหานคร 4 แห่ง และในส่วนภูมิภาคอีก 5 แห่ง อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานของสถานีโทรทัศน์จำเป็นต้องอาศัยรายได้จากค่าเช่าเวลาในการจัดรายการและค่าโฆษณาเกือบทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าบางสถานีจะได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลก็เป็นรายได้ส่วนน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับรายจ่ายในการดำเนินงาน จึงเป็นสาเหตุให้รายการเพื่อการศึกษามีอยู่น้อยและไม่เพียงพอ และเท่าที่ดำเนินการอยู่ก็ยังคงขาดการควบคุมมาตรฐานการจัดรายการ

ปัญหาเกี่ยวกับโทรทัศน์

1. เนื่องจากสถานภาพแต่ละสถานีไม่เหมือนกัน และรัฐไม่มีนโยบายที่แน่นอนจึงทำให้สถานีแต่ละแห่งไม่สามารถทำหน้าที่สื่อมวลชนได้โดยถูกต้องและสมบูรณ์
2. สถานีโทรทัศน์ต้องหารายได้เลี้ยงตนเอง จึงจำเป็นต้องจัดรายการโอเนอนตามความต้องการของผู้อุปถัมภ์รายการ ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งหวังผลทางด้านการค้าเป็นสำคัญ ทำให้สถานีไม่สามารถจัดรายการเป็นประโยชน์เพื่อการศึกษาได้เท่าที่ควร
3. สถานีโทรทัศน์มีทรัพย์สินครอบคลุมค่า ส่วนใหญ่ใช้เครื่องถ่ายเทคนิคนาฬิกาเล็กซึ่งได้ผลไม่เต็มที่ เป็นเหตุให้ประชากรที่อยู่ในรัศมีของการรับมีจำนวนน้อยหรือรับได้ก็ไม่มีคุณภาพดีพอ นอกจากนั้นปัญหากระแสไฟฟ้ายังมีไม่ทั่วถึงและเครื่องรับโทรทัศน์มีราคาสูงทำให้การรับโทรทัศน์ไม่แพร่หลาย

4. การดำเนินงานของสถานีโทรทัศน์แต่ละแห่งไม่มีการประสานงานให้สอดคล้องกันที่จะให้รายการเพื่อการศึกษาได้ประโยชน์อย่างเต็มที่แก่ประชาชน
5. รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษายังมีงบประมาณไม่เพียงพอในการดำเนินงาน
6. การผลิตและการเสนอรายการที่จัดทำในประเทศยังขาดเป้าหมายและวิธีการที่ถูกต้อง ส่วนรายการที่ผลิตจากต่างประเทศยังขาดการควบคุมที่เพียงพอ เนื้อหาของรายการจึงไม่ตอบสนองความต้องการของสังคมในการพัฒนาประเทศ
7. รัฐยังไม่มีนโยบายแน่นอนในการใช้โทรทัศน์เพื่อการศึกษาและการพัฒนาประเทศ

แนวนโยบายการใช้โทรทัศน์เพื่อการศึกษา

1. รัฐควรส่งเสริมให้มีการปรับปรุงระบบบริหารของสถานีโทรทัศน์ให้เป็นประโยชน์และเอื้ออำนวยต่อการศึกษาศึกษาของประชาชน และควรกำหนดนโยบายการใช้โทรทัศน์เพื่อการศึกษาและพัฒนาให้แน่นอน
2. รัฐพึงส่งเสริมให้สถานีโทรทัศน์ต่าง ๆ มีการประสานงานให้สอดคล้องกันที่จะให้รายการเพื่อการศึกษาได้ประโยชน์อย่างเต็มที่แก่ประชาชน
3. รัฐควรจัดให้มีระบบการตรวจสอบรายการ ให้ได้มาตรฐาน
4. รัฐควรจัดให้มีการวิจัยและการประเมินผลรายการโทรทัศน์ต่าง ๆ เพื่อนำผลที่ได้มาใช้ในการปรับปรุงรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา
5. รัฐควรส่งเสริมให้มีการฝึกอบรมผู้จัด ผู้ผลิตและผู้ใช้รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา
6. รัฐพึงมีนโยบายที่แน่นอนที่จะให้การผลิตและการเสนอรายการโทรทัศน์เป็นการตอบสนองความต้องการของสังคมในการพัฒนาประเทศ
7. รัฐพึงจัดสรรงบประมาณอุดหนุนการดำเนินงานโทรทัศน์เพื่อการศึกษาให้เพียงพอ
8. รัฐพึงส่งเสริมให้มีการขยายรัศมีการส่ง-รับ โทรทัศน์ให้ครอบคลุมทั่วประเทศเพื่อประชาชนสามารถรับรายการโทรทัศน์ได้ทั่วถึงยิ่งขึ้น
9. รัฐพึงหาทางให้ประชาชนและชุมชนต่าง ๆ มีเครื่องรับโทรทัศน์ให้ทั่วถึง
10. ในระยะยาว รัฐควรให้เครื่องช่วยโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและให้การออกอากาศครอบคลุมทั่วประเทศ

มาตรการ เพื่อส่งเสริมให้โทรทัศน์จัดบริการทางการศึกษา

1. จัดให้มีหน่วยงานในการผลิต การซื้อและการแลกเปลี่ยนรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา
2. จัดให้มีการใช้โทรทัศน์เพื่อการศึกษาในมหาวิทยาลัยเปิด และเพื่อการศึกษาในระดับอื่น ๆ ปัจจุบันมีอยู่ร่วมกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาจริยาฯ
3. กำหนดให้สถานีโทรทัศน์ต่าง ๆ จัดสรรเวลาเพื่อให้การศึกษาทั้ง 3 ประเภทโดยแน่นอนหรือตรงกันแล้วแต่กรณี
4. จัดให้มีเครื่องรับโทรทัศน์ติดตั้งตามศูนย์การศึกษาประชาชน เพื่อให้สอดคล้องกับแนวดำเนินงานตามโครงการศึกษานอกโรงเรียน
5. จัดให้มีหน่วยตรวจสอบรายการ และการวิจัยและประเมินผล
6. จัดให้มีการฝึกอบรมนักโทรทัศน์เพื่อการศึกษา
7. จัดให้มีหน่วยบริการการรับโทรทัศน์
8. จัดให้มีเครือข่ายโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและให้หออากาศครอบคลุมทั่วประเทศ
9. หนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ในประเทศไทยเป็นกิจการสื่อมวลชนประเภทหนึ่งซึ่งมีการพัฒนาตัวเองมานานจนได้รับความเชื่อถือโดยทั่วไปว่า มีความสำคัญเป็นสถาบันหนึ่งที่จำเป็นสำหรับการปกครองในระบบประชาธิปไตย การให้ความสำคัญดังกล่าวนี้เกิดจากความเชื่อในเรื่องสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่จะต้องแสดงออกได้อย่างเสรีประการหนึ่ง หนังสือพิมพ์เป็นเสมือนแหล่งกลางแห่งการแสดงออกซึ่งสิทธิเสรีภาพนั้นอีกประการหนึ่ง หนังสือพิมพ์เป็นเสมือนประสานสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผูถูกปกครอง และยังมีบทบาทที่จะแสดงให้เห็นถึงสาธารณสมบัติได้อีกด้วย หนังสือพิมพ์จึงเป็นสื่อมวลชนที่มีบทบาทสำคัญซึ่งมีผลกระทบทั้งในทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

โดยหน้าที่หลักและความรับผิดชอบของหนังสือพิมพ์แล้ว กล่าวได้ว่าหนังสือพิมพ์มีหน้าที่หลักอย่างน้อย 3 ประการด้วยกัน คือ

1. ทำหน้าที่ในการเสนอข่าวแก่สาธารณชน
2. ทำหน้าที่ในการเสนอแนะแนวทางแก่สังคมในรูปของบทความ ความคิดเห็นหรือข้อเท็จจริงต่าง ๆ

3. ทำหน้าที่ในการให้ความบันเทิงและบริการต่าง ๆ แก่สาธารณชน

จะเห็นได้ว่า หน้าที่ของหนังสือพิมพ์ดังกล่าวข้างต้นนั้นก่อให้เกิดการหลังไหลของข่าวสารในสังคมเป็นสำคัญ การหลังไหลของข่าวสารเช่นว่านี้ส่วนหนึ่งเป็นไปในแง่ของการสอนให้เรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของทักษะใหม่ ๆ การเกษตร การอนามัยหรือการศึกษาต่างก็ให้ข่าวสารในการยกระดับความรู้ต่าง ๆ เรงรักและส่งเสริมให้ประชาชนแสวงหาคำแนะนำเพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น การหลังไหลของข่าวสารอย่างกว้างขวางนั้นเองคือการสร้างบรรยากาศเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการพัฒนาประเทศ เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ชัดอีกข้อหนึ่งว่า สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนาตัวเอื่อนั้น นอกจากหน้าที่หลักดังกล่าวข้างต้นแล้ว หนังสือพิมพ์ยังควรต้องทำหน้าที่สำคัญ เน้นในเรื่องของการให้การศึกษาแก่คนในสังคมนั้นอีกด้วย

สำหรับสิ่งพิมพ์นั้น ความเข้าใจโดยทั่วไปมักจะหมายถึงสิ่งพิมพ์ที่เป็นรูปเล่มในลักษณะหนังสือต่าง ๆ ซึ่งพิมพ์ขึ้นเผยแพร่หรือจำหน่ายโดยทั่วไป สิ่งพิมพ์เหล่านี้ก็อาจมีความสำคัญส่วนหนึ่งในการแพร่ขยายโอกาสทางการศึกษาออกไปอย่างกว้างขวาง และสามารถเสริมความรู้ให้แก่ผู้สนใจคนทั่วไปได้โดยตรงกับหนังสือพิมพ์ เพราะฉะนั้นหากได้มีการส่งเสริมสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ให้เป็นไปในทิศทางเพื่อการศึกษาและการพัฒนาความรู้ของคนในสังคมแล้ว สิ่งพิมพ์ก็จะเป็นสื่ออีกชนิดหนึ่งซึ่งมีศักยภาพสูงในการนำมาใช้เพื่อการศึกษาได้เช่นกัน

ขอเท็จจริงที่เหมือนกันอย่างหนึ่งสำหรับหนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ก็คือ ทั้งหนังสือและสิ่งพิมพ์ยังมีจำนวนจำหน่ายและการกระจายออกไปอย่างจำกัด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหนังสือพิมพ์ยังมีราคาแพงสำหรับชาวชนบทส่วนใหญ่ของประเทศและการจัดส่งทำได้ในขอบเขตจำกัด ส่วนสิ่งพิมพ์ของทางราชการนั้นก็จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มบุคคลตามเป้าหมายบางกลุ่มเท่านั้นเอง

ปัญหาเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์

จากรายข้อเท็จจริงปัจจุบันดังกล่าว ทำให้พอมองเห็นปัญหาดังนี้

1. เนื่องจากการดำเนินการหนังสือพิมพ์เป็นแบบ สรีนียมแล มีการควบคุมที่หละหลวมอยู่บ้าง จึงทำให้เนื้อหาของหนังสือพิมพ์เกินไปเพื่อการค้าตามจุดมุ่งหมายของผู้ดำเนินการ ทำให้เนื้อหาของหนังสือพิมพ์ไม่โดดเด่นหรือให้ประโยชน์ทางการศึกษาอย่างมากพอสมควร

2. หนังสือพิมพ์ยังไม่กระจายอย่างกว้างขวางออกไปในท้องถิ่นชนบท เนื่องจากความสามารถในการจัดส่งจำกัดและค่าใช้จ่ายในการจัดส่งสูง ไม่คุ้มกับการลงทุนและจำนวนจำหน่าย นอกจากนั้นราคาของหนังสือพิมพ์ยังแพงเกินไปสำหรับชาวชนบท

3. เนื้อหาของหนังสือพิมพ์ในเมืองใหญ่มักจะไม่ค่อยมีเรื่องอันเกี่ยวกับความจำเป็นของท้องถิ่นชนบทอันห่างไกล นอกจากนั้นหนังสือพิมพ์ในส่วนภูมิภาคยังมักเลียนแบบการจัดทำตามแบบหนังสือพิมพ์ในเมืองใหญ่อีกด้วย จึงทำให้เนื้อหาของหนังสือพิมพ์ในส่วนภูมิภาคมักไม่ค่อยตรงกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น

4. หนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ของทางราชการยังไม่สามารถกระจายออกไปอย่างแพร่หลายเท่าที่ควร เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องงบประมาณ นอกจากนั้นยังไม่ได้พัฒนารูปแบบการหลังไหลของข่าวสารและระบบการไหลเวียนกลับมาเป็นแบบสื่อสารสองทาง

5. รัฐยังไม่สามารถจัดตั้งศูนย์อ่านหนังสือของชุมชนทาง ๆ ทั่วถึงเพื่อเป็นแหล่งที่หนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่น ๆ จะหลังไหลเขาไปตามศูนย์ดังกล่าวได้

6. กฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ยังอยู่ในลักษณะของการควบคุมทางการเมืองและมักจะได้รับการปฏิบัติอยู่ในฐานะที่เป็นสถาบันมากกว่าเป็นนิติบุคคล

7. ยังขาดการประสานงานและความร่วมมือระหว่างหนังสือพิมพ์และแหล่งข่าวทางการศึกษาของรัฐในการให้ข่าวสารด้านการศึกษาและเนื้อหาสาระเพื่อการศึกษาแก่สาธารณชน

8. หน่วยงานของรัฐที่มีสิ่งพิมพ์เพื่อการศึกษายังมิได้มีการประสานงานและร่วมมือในการจัดทำและจัดส่งสิ่งพิมพ์ไปถึงประชาชนส่วนใหญ่ในท้องถิ่นชนบท

9. หนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ประเภทที่ส่งเสริมการอ่านออกเขียนได้ และมีเนื้อหาสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการในชีวิตประจำวันยังมีอยู่น้อยมากเมื่อเทียบกับประชากรส่วนใหญ่ในท้องถิ่นชนบท

แนวโน้มนโยบายการใช้หนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์เพื่อการศึกษา

1. รัฐควรส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐบาลจัดทำสิ่งพิมพ์เพื่อการศึกษาให้มากขึ้น โดยเฉพาะสิ่งพิมพ์ประเภทส่งเสริมการอ่านออกเขียนได้หรือสิ่งพิมพ์สำหรับผู้ที่ชั้นวัยเรียนไปแล้ว ซึ่งมีประมาณร้อยละ 80 ของประชากรทั้งหมด เผยแพร่สิ่งพิมพ์เพื่อการศึกษา ข่าวสารและ

เนื้อหาสาระเพื่อการศึกษาแก่สาธารณชน

2. รัฐควรส่งเสริมในหน่วยงานของรัฐที่มีสิ่งพิมพ์เพื่อการศึกษา มีการประสานงานและร่วมมือในการจัดทำและจัดส่งสิ่งพิมพ์ไปให้ประชาชนในท้องถิ่นชนบทอย่างกว้างขวางและทั่วถึง

3. รัฐควรส่งเสริมการอ่านหนังสือของประชาชนให้มากขึ้นด้วยการส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์อ่านหนังสือของชุมชนขึ้นให้แพร่หลาย และหาทางให้หนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์หลังไหลไปยังศูนย์อ่านหนังสือนั้น ๆ

4. รัฐควรส่งเสริมให้มีการจัดทำหนังสือพิมพ์ชนบทที่มีเนื้อหาส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนาท้องถิ่นชนบท โดยคำนึงถึงความต้องการและความจำเป็นของท้องถิ่นชนบทนั้น ๆ และจะจัดทำวิธีการที่จะให้โดยลคินกลับมา (Feedback) อย่างสม่ำเสมอ เพื่อปรับปรุงและแก้ไขเนื้อหาและการดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าหมาย

5. รัฐควรส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาทุกระดับจัดทำสิ่งพิมพ์เพื่อการศึกษาหรือใช้หนังสือพิมพ์เสริมหลักสูตร หรือจัดทำหนังสือพิมพ์ในโรงเรียนเป็นกิจกรรม เสริมหลักสูตรและควรเสนอแนะแนวทางการใช้หนังสือพิมพ์ให้เป็นประโยชน์แก่การศึกษา

6. เฉพาะสิ่งพิมพ์เพื่อการศึกษา รัฐควรพยายามหาทางลดต้นทุนในการผลิต เพื่อให้สิ่งพิมพ์เพื่อการศึกษาที่มีราคาถูกลง

7. รัฐควรส่งเสริมหนังสือพิมพ์ที่มีเนื้อหาทางการศึกษาแก่สาธารณชนมากขึ้น

8. รัฐควรส่งเสริมในหน่วยงานของรัฐทุกแห่งให้ความร่วมมือกับหนังสือพิมพ์ในเรื่องเนื้อหาทางการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียน

4. ภาพยนตร์ ในประเทศไทยได้มีการสร้างภาพยนตร์มาแล้วกว่า 50 ปี ซึ่งส่วนมากแล้วเน้นไปทางบันเทิงและเพื่อความบันเทิงมากกว่า ส่วนภาพยนตร์การศึกษาและสารคดียังไม่มีเอกลักษณ์และความสนใจ ส่วนใหญ่หน่วยงานของรัฐเป็นผู้สร้างและก็ยังไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควร เนื่องจากทางฝ่ายทางผลิตตามกำลังงบประมาณที่ได้รับอย่างจำกัด ซึ่งไม่เพียงพอที่จะดำเนินการผลิตให้มาตรฐานและได้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่

ภาพยนตร์จึงเป็นสื่อมีคุณภาพทางการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพราะเป็นสื่อที่สามารถดึงดูดและสร้างความสนใจของผู้ชมและช่วยให้เกิดความเข้าใจในระบอบอันสั้น

นอกจากนี้ยังสามารถนำไปใช้สอนในห้องเรียน (Instructional Film or Classroom Film) ใช้ในการฝึกอบรม (Training Film) และในการเผยแพร่ให้ความรู้ทั่วไปแก่ประชาชน อาทิ ภาพยนตร์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ปัญหาเกี่ยวกับภาพยนตร์

1. ภาพยนตร์ต่างประเทศเข้ามาฉายในประเทศไทยโดยเสรี จึงทำให้ภาพยนตร์ต่างประเทศเข้ามารถตลาด เป็นเหตุให้ภาพยนตร์ไทยหาโรงฉายยากขึ้น และยังเป็นการสูญเสียเงินตราออกนอกประเทศในอัตราสูงโดยไม่จำเป็น
2. ภาพยนตร์ไทยยังไม่ได้มาตรฐาน เนื่องจากยังขาดสถาบันสำหรับศึกษาหาความรู้และให้คำแนะนำ อาทิ เทคนิคการสร้างภาพยนตร์ ฯลฯ
3. การฉายภาพยนตร์ทุกแห่งมุ่งให้แต่ความบันเทิงและโฆษณาสินค้าเท่านั้น ไม่เอื้ออำนวยในการให้การศึกษาประชาชน
4. ภาพยนตร์ไทยยังไม่แพร่หลายเนื่องจากขาดการส่งเสริมจากรัฐ ทำให้โรงการตลาดภาพยนตร์ต่างประเทศไม่รู้จักและยอมรับภาพยนตร์ไทย
5. ภาพยนตร์ไทยส่วนใหญ่เป็นภาพยนตร์ประเภทนวนิยายที่ขาดคุณค่าและค่านิยมที่ดี
6. ทางด้านภาพยนตร์การศึกษาส่วนใหญ่ที่ผลิตขึ้นก็เพื่อประกอบการบรรยายและเสนอข่าวสารผลงานทางราชการ จึงไม่คุ้มกับงบประมาณที่ลงทุนไป และการผลิตเพียงก๊อปปี้ก็ยังไม่เอื้ออำนวยในการนำไปใช้ประโยชน์ได้กว้างขวางพอ
7. ขาดเครื่องมืออุปกรณ์และกำลังคนในการผลิตภาพยนตร์ให้ได้คุณภาพและมาตรฐาน เนื่องจากงบประมาณของรัฐต้องจัดสรรไปให้ทุกหน่วยงานที่มีการผลิตภาพยนตร์
8. รัฐไม่เห็นความสำคัญของการผลิตภาพยนตร์ และไม่ให้ความสนับสนุนเท่าที่ควร
9. ขาดการประสานงานและความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่มีการผลิตภาพยนตร์และแต่ละแห่งไม่มีโครงการและวัตถุประสงค์ในการผลิตภาพยนตร์ไว้อย่างแน่นอน

แนวนโยบายในการส่งเสริมภาพยนตร์

1. รัฐควรส่งเสริมให้มีการผลิตภาพยนตร์สำคัญเพิ่มมากขึ้น

2. รัฐควรส่งเสริมให้มีการใช้ภาพยนตร์เพื่อการศึกษา
3. รัฐควรหาทางส่งเสริมและเผยแพร่ภาพยนตร์ไทย
4. รัฐควรมีนโยบายเกี่ยวกับการใช้ภาพยนตร์และวัสดุอุปกรณ์ในการผลิตภาพยนตร์ให้
แน่นอน
5. รัฐควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาการงานการผลิตภาพยนตร์ในชั้นอุดมศึกษา
6. รัฐควรจัดให้มีศูนย์ภาพยนตร์แห่งชาติ (National Film Centre)
7. รัฐควรส่งเสริมช่วยเหลือและหาทางให้มีการลดต้นทุนการผลิตภาพยนตร์การศึกษา
และสารคดี

✓ ประโยชน์ของสื่อมวลชนกับการศึกษาระบบโรงเรียน

* เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ ได้กล่าวถึงประโยชน์ของสื่อมวลชนเพื่อการศึกษาและการพัฒนา
ชนบท โดยที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการพัฒนาได้อย่างดียิ่ง (เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์
2518) อาจสรุปได้ดังนี้คือ

1. สื่อมวลชนสามารถช่วยเพิ่มโอกาสของการได้รับการศึกษาให้มากขึ้น เพราะ
เป็นระบบที่สามารถเข้าถึงประชาชนและนักเรียนได้จำนวนมาก และสามารถช่วยปรับปรุงคุณภาพ
ของการสอนโดยกระจายอุปกรณ์การสอนที่ดีที่สุดออกไปกว้างขวาง

2. สื่อของการสอนทั้งกลายวิธีมีอิทธิพลมากพอในวงการทางการศึกษา เนื่องจาก
สามารถเข้าถึงมวลชนทุกคนได้พร้อมกัน เป็นการลดล้างวิธีการสอนแบบดั้งเดิม

3. เป็นการช่วยครูในชนบทให้จัดระเบียบงานของตนเองให้ดีขึ้น จากการสอนโดย
อาศัยสื่อมวลชน และการไต่ถามงานกับสื่อมวลชนดังกล่าวจะทำให้ครูเหล่านั้นลดความรู้สึกล่าช้า
ทอดทิ้งลงไปโดยบาง

4. จากการใช้สื่อมวลชนนั้น เปรียบเสมือนเชื้อชนวนที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
ในส่วนอื่น ๆ ของระบบการศึกษา เช่น หลักสูตร วิธีการสอนแบบใหม่ ๆ

5. นอกจากเพื่อการสอนในชนบทแล้ว ระบบสื่อมวลชนยังสามารถใช้เป็นประโยชน์ใน
วัตถุประสงค์อย่างอื่น ๆ ได้อีกด้วย เช่น การฝึกอบรมครูประจำการ การสอนหนังสือให้กับ
นักศึกษาผู้ใหญ่ การรณรงค์ส่งเสริมค่านิยม หรือการวางแผนครอบครัว เป็นต้น

สรุปเปรียบเทียบ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ในยุคปัจจุบัน นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คนในสังคมต้องปรับปรุงและพัฒนาตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว สื่อมวลชนนับเป็นเครื่องมือสำคัญในการให้การศึกษาได้เป็นอย่างดี จึงควรที่จะนำเอาเทคโนโลยีและวัสดุอุปกรณ์ใหม่ ๆ มาใช้ โดยเฉพาะ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และภาพยนตร์ ซึ่งนับว่าเป็นสื่อการสอน (Instruction media) ที่มีประสิทธิภาพสูงที่จะช่วยในการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

สื่อมวลชนยังเป็นประโยชน์ในการให้การศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) แก่ประชาชนในการเสริมความรู้ ความคิด ทักษะ และทัศนคติ เพื่อช่วยในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม การแก้ไขปัญหาและการดำรงชีวิตในสังคมตามระบอบประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี

เนื่องจากสื่อมวลชนที่มีอยู่ส่วนมากเป็นธุรกิจเอกชน และการดำเนินการมีความมุ่งหมายเพื่อธุรกิจการค้า รัฐจึงจำเป็นต้องจัดให้มีการใช้สื่อมวลชนเพื่อการศึกษาของคนส่วนใหญ่ด้วย ซึ่งมีข้อเสนอแนะเพื่อการดำเนินงานดังนี้คือ

1. ในระยะยาวรัฐควรจัดตั้งหน่วยงานด้านสื่อมวลชนเพื่อการศึกษาขึ้น โดยหน่วยงานนี้รวบรวมเอาสื่อมวลชนทุกชนิดเข้ามาจัดทำทางการศึกษาโดยเฉพาะ เป็นการเสริมเติมการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2. ควรให้ทุนแทนจากคณะกรรมการสื่อมวลชนทุกประเภทเข้าร่วมเป็นกรรมการในระดับต่าง ๆ ของคณะกรรมการการศึกษาออกโรงเรียนและคณะกรรมการคณะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อมวลชนเพื่อการศึกษา

3. ควรจัดให้มีการฝึกอบรมครูที่จะต้องทำการสอนทางวิทยุ และโทรทัศน์ เพื่อให้การใช้สื่อมวลชนเพื่อการศึกษาได้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และตรงตามเป้าหมายที่ต้องการ

4. จัดให้มีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและความสำคัญของสื่อมวลชน รวมทั้งการฝึกอบรมข้าราชการ ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน

5. ผลักดันบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ มีทัศนคติและอุดมการณ์ที่ดีไปปฏิบัติงานด้านสื่อมวลชนให้มากขึ้น

6. งบประมาณที่จะนำมาใช้ทางด้านการสื่อสารมวลชนของรัฐ ควรจะได้รับการพิจารณาให้ได้
สัดส่วนความคุ้มกันไปกับงบประมาณของการศึกษานอกโรงเรียน เพราะสามารถให้บริการกับ
ประชาชนได้อย่างกว้างไกล

กิจกรรมการเรียนการสอน

1. ผู้สอนบรรยายเพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีบทบาทต่อการศึกษาระบบโรงเรียน โดยชี้ให้เห็นข้อดี ข้อจำกัดของสื่อแต่ละประเภท
2. มอบหมายให้ผู้เรียนร่วมกันอภิปรายกลุ่ม โดยวิเคราะห์ถึงสื่อมวลชนแต่ละประเภทว่ามีบทบาท และสภาพที่เป็นจริง มีปัญหา อุปสรรคในการให้การศึกษาระบบโรงเรียนอย่างไรบ้าง
3. ให้ผู้เรียนค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมจากเอกสารที่มอบหมาย หรือศึกษาจากสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ว่า สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ได้ทำหน้าที่ให้การศึกษานอกโรงเรียนอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนหรือไม่

การวัดและการประเมินผล

1. ผู้สอนสังเกตความสนใจในขณะที่บรรยาย และซักถามความเข้าใจเมื่อบรรยายจบเป็นตอน ๆ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถาม และร่วมแสดงความคิดเห็นได้
2. ประเมินความเข้าใจในบทเรียนจากการให้ผู้เรียนสรุปสาระสำคัญในตอนท้ายของการอภิปรายกลุ่ม
3. ตรวจรายงานที่มอบให้ไปค้นคว้าเพิ่มเติม จะทำให้ทราบถึงความเข้าใจและ พัฒนาการทางด้านการคิดและการวิเคราะห์สภาพปัญหาต่าง ๆ ทางด้านการสื่อสารมวลชนของผู้เรียนแต่ละคน.

เอกสารอ้างอิง

กชกร สังขชาติ การศึกษานอกระบบโรงเรียน แท้ทีโสภาคการพิมพ์ 2527, 192 หน้า
เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ คู่มือการสอนเพื่อการศึกษและการพัฒนาตนเอง สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น
2518

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมเรื่องการใช้สื่อ
มวลานเพื่อการศึกษ มปท. 2521, 72 หน้า

เจียรศรี วิวิธสิริ สื่อสำหรับการศึกษผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ คณะศึกษาศาสตร์
มศว ประสานมิตร 2527, 145 หน้า (อค์สำเนา)

Bernardino, F. G. and Ramos M.S. Nonformal Education in the Philippines
Bulacan, Reyvil Bulakena Publishing, Corporation. 1981, 229 p.

จิตวิทยาการเรียนรู้ผู้ใหญ่

ในการจัดดำเนินการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น ส่วนใหญ่แล้วผู้เข้ารับบริการ และผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะเป็นผู้ใหญ่ ตลอดจนกระทั่งผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ (Adult Learner) ก็มักจะเป็นจำนวนมากด้วยเช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน จะต้องมีความรู้และความเข้าใจในพัฒนาการและการเรียนรู้ของคนในวัยผู้ใหญ่ ซึ่งนับได้ว่าเท่าที่มานาจิตวิทยาผู้ใหญ่ยังไม่ค่อยได้รับความสนใจจากนักศึกษามากเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะว่าการเรียนจิตวิทยาสำหรับคนที่จะไปทำการสอน ค่อนข้างจะมุ่งไปที่จิตวิทยาเด็ก จิตวิทยาวัยรุ่นกันเสียเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเน้นหนักไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักเรียนในระบบโรงเรียนมากกว่า

อย่างไรก็ตาม ถ้าหากเราจะมาพิจารณากันให้ดีแล้วย่อมจะเห็นได้ว่า วัยผู้ใหญ่เป็นช่วงเวลาที่ยาวนานที่สุดสำหรับมนุษย์เราทุกคน ตลอดจนเป็นช่วงเวลาที่สามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมได้มากที่สุด และเป็นเวลาที่เราจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันตลอดไปด้วย แต่เท่าที่มานา ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัยผู้ใหญ่ยังมีอยู่ค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะในด้านการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่ ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ดังนั้นในบทนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงเรื่องราวที่เกี่ยวกับวัยผู้ใหญ่ โดยเฉพาะในด้านการเรียนการสอน พัฒนาการ ที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ การเปลี่ยนแปลงในวัยผู้ใหญ่ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ และเทคนิคในการสอนผู้ใหญ่

พัฒนาการและการกิจในวัยผู้ใหญ่

เกี่ยวกับพัฒนาการในวัยผู้ใหญ่ นั้น ได้มีนักจิตวิทยาพัฒนาการหลายท่านศึกษาและทำการวิจัย ทั้งนี้โดยแยกออกเป็นสาขาต่าง ๆ ตามความสนใจและความสามารถของนักจิตวิทยาแต่ละท่าน นักจิตวิทยาที่ทำการศึกษาด้านพัฒนาการของมนุษย์เท่าที่ควรกล่าวถึงและสาขาวิชาที่ท่านถนัด คือ กิเซลล์ (Gesell) ศึกษาพัฒนาการทางกายของมนุษย์ บีเนต (Benet) สนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความเจริญทางอารมณ์และสติปัญญา ซัลลิแวน (Sullivan) และ

อีริกสัน (Erikson) สนใจและทำการศึกษากำหนดพัฒนาการทางจิตวิทยาของบุคคลในวัยต่าง ๆ สำหรับเฮฟวิงเฮิร์ท (Havighurst) เป็นนักจิตวิทยาที่ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของมนุษย์ในแง่ของสังคมวิทยา ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทภาระหน้าที่ของคนในวัยผู้ใหญ่ ทั้งนี้เขาได้แบ่งพัฒนาการของบุคคลออกเป็นระยะ ๆ รวม 6 ระยะด้วยกัน โดย 3 ระยะแรกเกี่ยวกับวัยเด็กจนถึงวัยรุ่น สำหรับ 3 ระยะหลังนั้นเกี่ยวข้องกับพัฒนาการในวัยผู้ใหญ่โดยเฉพาะ ซึ่งแยกระยะเวลาของแต่ละช่วงได้ดังนี้

1. วัยผู้ใหญ่ตอนต้น (Early Adulthood) อายุ 18 ถึง 35 ปี
2. วัยผู้ใหญ่ตอนกลาง (Middle Adulthood) อายุ 35 ถึง 60 ปี
3. วัยชราหรือวัยผู้สูงอายุ (Later Maturity) อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

ภารกิจเชิงพัฒนาการ (Developmental Task) สิ่งที่จะช่วยให้ถึงพัฒนาการมนุษย์ในวัยต่าง ๆ ได้อย่างดียิ่ง ก็คือ "ภารกิจเชิงพัฒนาการ" ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับการกิจที่บุคคลทั่ว ๆ ไปควรจะทำปฏิบัติ หรือควรจะทำในแต่ละช่วงของระยะพัฒนาการ และหากบุคคลประสบความล้มเหลวหรือไม่สามารถประกอบภารกิจหน้าที่นั้น ๆ ได้ ก็อาจจะก่อให้เกิดปัญหาคานพัฒนาการในแต่ละขั้นตอน

ต่อไปนี้จะได้พิจารณาพัฒนาการในวัยผู้ใหญ่ทั้ง 3 ระยะตามที่ Havighurst ได้แยกไว้ โดยใช้เกณฑ์เกี่ยวกับการกิจเชิงพัฒนาการเป็นแนวทางในการศึกษาถึงภาระหน้าที่ต่าง ๆ ของผู้ใหญ่แต่ละวัย

1. ภารกิจเชิงพัฒนาการในวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ผู้ใหญ่ในวัยอายุประมาณ 18 - 35 ปี มีภาระหน้าที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

- การเลือกหาคู่ครอง หรือเพื่อนสนิท
- การเรียนรู้ที่จะอยู่อาศัยกับคู่ครอง สามี - ภรรยา ได้อย่างดี
- เริ่มต้นการมีชีวิตรอบครัว
- มีภาระหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ๆ และลูก ๆ
- การแสวงหาที่พัก รวมทั้งการมีบ้านเป็นของตนเอง
- การเริ่มต้นที่จะมีอาชีพเป็นที่แน่นอนและมั่นคง

- มีความรับผิดชอบในฐานะการเป็นพลเมืองดี
- การเสาะแสวงหากลุ่มทางสังคม (Social Group) ที่เหมาะสมกับอุปนิสัยของตนเอง เช่น การเป็นสมาชิกสมาคมหรือสโมสรทาง ฯ

2. ภารกิจเชิงพัฒนาการในวัยผู้ใหญ่ตอนกลาง ผู้ใหญ่ในวัยนี้ซึ่งมีอายุประมาณ 35 - 60 ปี มีภาระหน้าที่สำคัญ ๆ ดังนี้คือ

- การได้รับความสำเร็จในฐานะการเป็นพลเมืองดี หรือการมีความรับผิดชอบต่อคนสังคม การได้รับชื่อเสียง
- เริ่มมีหลักฐานมั่นคง และพยายามรักษาสถานภาพด้านเศรษฐกิจ รวมทั้งมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีและเหมาะสมกับฐานะ
- ให้ความช่วยเหลือแก่ลูก - หลานที่มักจะอยู่ในระยะวัยรุ่น และพยายามทำตัวเองให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีความสุข
- มีการใช้เวลาว่างและมีกิจกรรมสันทนาการที่เหมาะสมกับวัย และความสนใจ
- มีการยอมรับและการปรับตัวเอง ให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของผู้ใหญ่ในวัยนี้
- มีการปรับตัวให้เหมาะสมกับการเป็นผู้ใหญ่ที่มีบทบาทเป็นพ่อ - แม่ คือยอมรับสภาพความเป็นจริงของการเปลี่ยนแปลงทาง ฯ ภายในครอบครัว

3. ภารกิจเชิงพัฒนาการในวัยชรา ผู้ใหญ่ในวัยชรา คือผู้ที่มีอายุเกินกว่า 60 ปีขึ้นไป ควรจะมีบทบาทและภาระหน้าที่ดังต่อไปนี้

- เรียนรู้ และปรับตัวเกี่ยวกับความเสื่อมโทรมทางกายภาพ ความเข้มแข็งและสุขภาพร่างกายทั่ว ๆ ไป
- มีการปรับตัวเองเกี่ยวกับการเกษียณอายุจากการทำงาน และเงินรายได้ที่ลดน้อยลงไป
- มีการปรับตัวในด้านการเสียชีวิตของบุตรหรือลูกที่อาจจะต้องเกิดขึ้น และตัวเองต้องเป็นพยาย
- การมีบทบาท และมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับบุคคลที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน ซึ่งมีความสนใจใกล้เคียงกัน

- มีการพบปะ เพื่อการปรึกษาหารือกับคนในวัยเดียวกัน หรือทำกิจกรรมเพื่อสังคมร่วมกันบ้างเป็นครั้งคราว

- มีการกำหนดสถานที่อยู่อาศัย ในสภาพที่ตนเองพอใจ โดยอาจจะอยู่อาศัยร่วมกับลูก ๆ หลาน ๆ เพื่อนฝูง หรือในหมู่บ้านคนชรา เป็นต้น

สมมุติฐานที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

จากการศึกษาคนชราและทำการตรวจสอบจากสิ่งบอกเหตุหรือสมมุติฐานหลาย ๆ ด้านที่เกี่ยวข้องกับผู้ใหญ่ ย่อมจะทำให้ได้รับข้อมูลที่ เป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่มากยิ่งขึ้น ศาสตราจารย์ เดย์ (H.I. Day, 1971) นักจิตวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยโตรอนโต แคนาดา ได้ทำการศึกษาค้นคว้าและได้นำเสนอแนวคิดซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์ในการตรวจสอบเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่อย่างมี (Useful Hypotheses About Adult Learning) ซึ่งทำให้ให้นักการศึกษาผู้ใหญ่มีความเข้าใจในเรื่องของการเรียนรู้ดีขึ้น สมมุติฐานที่มีอยู่ต่าง 5 ประการ นั้น ได้แก่

(1) ช่วงชีวิตของผู้ใหญ่ (The Life Span) ไม่เป็นที่น่าแปลกประหลาดเลยที่จะกล่าวได้ว่า เรามีความรู้น้อยมากเกี่ยวกับผู้ใหญ่ หรือมีข้อมูลอยู่บ้างเพียง ไม่มากนักที่เกี่ยวข้องกับช่วงชีวิตของผู้ใหญ่ ตรงกันข้ามกับเรื่องราวของเด็ก ๆ ได้มีนักจิตวิทยาทำการศึกษาค้นคว้าไว้มากมาย จนกระทั่งในทศวรรษที่ผ่านมานี้เอง จึงได้มีนักจิตวิทยาให้ความสนใจเพิ่มมากขึ้น อาทิเช่น มีการกล่าวถึง ปัญหาต่าง ๆ ในวัยชรา หรือจิตวิทยาพัฒนาการตลอดช่วงชีวิตจากการศึกษาของ Pressey (1957) และ Thompson (1963)

จากการศึกษาถึงปัญหาต่าง ๆ ในช่วงชีวิต ทำให้ทราบถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อสติปัญญาของผู้ใหญ่ อันมีผลทำให้การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ค่อนข้างยากกว่าคนหนุ่มสาว ปัญหาอันสำคัญคือการเสื่อมถอย (Decline) ซึ่งเป็นลักษณะธรรมชาติของชีวิตนั่นเอง และการเสื่อมถอยนั้นพบว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญ ๆ อยู่ 3 ประการ สำหรับผู้ใหญ่ โดยเขียนย่อ ๆ ได้ว่า " 3 D's" อันได้แก่

1.1 การไม่ได้ใช้ (Disuse) ความล้มเหลวเกี่ยวกับความสามารถต่าง ๆ นั้น มีสาเหตุสำคัญมาจากการไม่ได้สิ่งนั้นเป็นเวลานาน

1.2 โรคภัยไข้เจ็บ (Diseases) ความเจ็บป่วยนับว่าเป็นอุปสรรคที่ทำให้
การเสื่อมถอยไถ่มาอย่างยิ่งขึ้น ในวัยผู้ใหญ่

1.3 การขาดความสนใจ (Disinterest) เนื่องจากไม่มีแรงจูงใจที่สูงมาก
พอจึงมักจะทำให้ไม่ค่อยเกิดความสนใจในกิจกรรมต่าง ๆ

(2) การเปลี่ยนแปลงบทบาท (Changes in Role)

การเปลี่ยนแปลงบทบาทที่สำคัญ ๆ ซึ่งบังเกิดขึ้นแก่ผู้ใหญ่ มักจะไ้แก่การบรรลุนิติ
จุดสุดท้ายในอาชีพการงาน ชายผู้ใหญ่ได้รับอิสรภาพและเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบไป
การยอมรับสภาพชีวิตครอบครัวที่ลูก ๆ แยกตัวออกไปในบางครั้งผู้ใหญ่ก็เกิดความสับสนในบทบาท
ฐานะทางสังคม หรือระดับฐานะทางเศรษฐกิจและระดับฐานะทางสังคมใดเสมอ ๆ เกี่ยวกับ
เรื่องนี้ โนลส์ (Malcolm S. Knowles) นักการศึกษาผู้ใหญ่ที่มีชื่อเสียงชาวสหรัฐ ได้แยก
ประเภทของบทบาทต่าง ๆ ความคู่กับสมรรถภาพของบทบาทนั้น ซึ่งได้นำเสนอข้อที่ประชุมของ
องค์การยูเนสโก ณ ประเทศเยอรมันนี เมื่อปี ค.ศ. 1972 สำคัญสำคัญของข้อเสนอแนะมี
ดังต่อไปนี้

บทบาท

สมรรถภาพ

1. ผู้เรียน	การอ่าน การเขียน การคิด-คำนวณ การรับรู้ การมี
ความคิดรวบยอด การประเมินผล จินตนาการ
2. การรู้จักตนเอง (Self-
identity)	การวิเคราะห์ตนเอง การมีความรู้สึก การสร้างเป้าหมาย
ในชีวิต การทำให้คุณค่าของชีวิตเด่นชัด การแสดงออก
3. ความเป็นเพื่อน	ความรัก ความเห็นอกเห็นใจ การรับฟัง การให้ความ
ร่วมมือ การแบ่งปัน การให้ความช่วยเหลือและสนับสนุน
4. การเป็นพลเมืองดี	การมีส่วนร่วมที่ดี การเป็นผู้นำ การตัดสินใจ การอภิปราย
แสดงความคิดเห็น การมองเห็นคุณค่าอื่น ๆ
5. สมาชิกครอบครัว	การบำรุงรักษาสุขภาพ การวางแผน การจัดการ การ
ให้ความช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว การใช้จ่าย
การประหยัด ความรักที่มีต่อบุคคลอื่น ๆ การมีความรับผิดชอบ

ประสบการณ์ของผู้ใหญ่อาจจำแนกออกได้เป็น 3 ด้านคือ

- 4.1 ผู้ใหญ่ทั้งหลายจะมีประสบการณ์อย่างมากมาย
- 4.2 ผู้ใหญ่จะมีประสบการณ์ที่แยกออกเป็นประเภท ๆ ใดแตกต่างกันไป
- 4.3 ประสบการณ์ของผู้ใหญ่มีการจัดเรียงลำดับ (Organized) แตกต่างกัน

5. การเป็นผู้เรียนด้วยตนเอง (Self:- Learner)

จุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษาผู้ใหญ่ หรือการศึกษาประเภทใด ๆ ก็ตาม มีความมุ่งหมายที่จะทำให้ผู้ใหญ่เรียน ดำเนินการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยเกิดการเรียนรู้จากภายในตัวผู้เรียนเอง ซึ่งการที่ผู้ใหญ่เรียนจะมีลักษณะเช่นนี้ได้ เขาควรจะเป็นนักคิด เป็นนักสร้างสรรค์และขยายสมรรถภาพการเรียนรู้ไปตลอดชีวิตด้วย

สิ่งที่มีความสัมพันธ์กับการเป็นผู้เรียนด้วยตนเองอย่างมาก คือ "บทบาททางสังคม" (Social Role) จากการศึกษาคนคว่าส่วนมากได้ทำให้เห็นบทบาททางสังคมบางอย่าง เช่น การเป็นพ่อ - แม่ การเป็นครู (สามี - ภรรยา) ทำให้บุคคลซึ่งต้องแสดงบทบาทนั้นสามารถเรียนรู้และวางตัวได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งบุคคลส่วนมากก็ตระเตรียมตัวเองในการเรียนรู้บทบาทเหล่านี้ได้อย่างรวดเร็ว และสามารถแสดงบทบาททางสังคมเหล่านี้ได้อย่างดีด้วย

การเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

การมีอายุมากขึ้น (Aging) ของมนุษย์เรานั้น ความจริงแล้วเป็นกระบวนการอันต่อเนื่องกันของร่างกาย กล่าวคือนับตั้งแต่มนุษย์เริ่มการปฏิสนธิไปจนกระทั่งสิ้นชีวิต กระบวนการนี้มีส่วนทำให้เนื้อที่รับต่าง ๆ ของคนเราได้ทำหน้าที่ต่าง ๆ ไปตามขั้นตอน คือเริ่มตั้งแต่ก่อนการมีปฏิภาวะจนกระทั่งถึงการมีปฏิภาวะ และเริ่มเสื่อมโทรมลงไปเรื่อย ๆ สำหรับความมุ่งหมายที่สำคัญในการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางกายของผู้ใหญ่ ก็เพื่อที่จะได้ทราบถึงอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เสื่อมโทรมไปตามวัยเหล่านั้น ส่งผลกระทบและมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่อย่างไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อที่เราจะหาทางแก้ไขและช่วยเหลือผู้ใหญ่สามารถเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น โดยจะขอกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับกล้ามเนื้อ กระดูก ฟัน ผม ผิวหนัง การเคลื่อนไหว สายตา และการมองเห็น และการได้ยินเสียง จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงบางด้านอาจจะมีผลต่อการเรียนรู้โดยตรง - แทว่าบางด้านก็ก่อให้เกิดผลข้างเคียงต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะได้อธิบายถึง

องค์ประกอบในการเปลี่ยนแปลงแต่ละด้านต่อไป

1. กล้ามเนื้อ (Muscles) เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น แขน ขา และส่วนอื่น ๆ ของร่างกาย ได้แก่กล้ามเนื้อในการเคลื่อนไหวทั่ว ๆ ไป ระยะที่เจริญสูงสุดในการที่กล้ามเนื้อมีความแข็งแรงนั้น โดยปกติจะอยู่ในวัยอายุระหว่าง 25 - 30 ปี ถึงแนวกล้ามเนื้ออาจจะเพิ่มขนาดได้จนถึงอายุประมาณ 50 ปีก็ตามแนวภายหลังจากอายุ 30 ปีแล้ว ความแข็งแรงในการเคลื่อนไหว หรือความยืดหยุ่น (Elasticity) จะขึ้นอยู่กับกิจกรรมด้านการใช้ร่างกาย ความเสื่อมโทรมของกล้ามเนื้ออาจจะลดต่ำลงประมาณ 10 % ในช่วงอายุระหว่าง 30 - 60 ปี อย่างไรก็ตาม เรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคลก็มีอิทธิพลอยู่มากมาย จากการศึกษาวิจัยส่วนมากได้พบว่าความเสื่อมโทรมของกล้ามเนื้อมักจะพบมากในกล้ามเนื้อส่วนหลัง และกล้ามเนื้อขา ส่วนการเปลี่ยนของกล้ามเนื้อส่วนรูปทรง (Posture) นั้นมักจะสัมพันธ์กับผลจากนิสัยของบุคคลที่ปฏิบัติอยู่ในชีวิตประจำวัน

2. กระดูก (Bones) เกี่ยวกับกระดูกนั้นได้มีการศึกษามาก และพบว่ามีผลอย่างมากต่อพฤติกรรมของบุคคล โดยเฉพาะในการศึกษาแบบระยะยาวยิ่งจะมีผลมากขึ้นจากการศึกษาของ "Fels Institute" ในเมืองโรโฮไอโอ ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยการใช้ผู้ถูกทดลองอเมริกัน มีวชนจำนวน 462 คน เพื่อบำบัดการศึกษาในด้านการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของกระดูก ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้ได้พบว่าผู้ใหญ่ที่มีอายุประมาณ 40 - 45 ปี จะมีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่ภายหลังจากนั้นคือช่วงอายุประมาณ 45 - 60 ปี การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของกระดูกจะมีมากขึ้น นอกจากนี้พบว่าผู้ใหญ่ที่เป็นหญิงจะมีกระดูกเล็กกว่า จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความแข็งแรงได้มาก อันที่จริงแล้วกระดูกนั้นมีการเปลี่ยนแปลงและเสื่อมถอยลงทั้ง 2 เพศแต่ถ้าเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างมากและเป็นไปอย่างรวดเร็วในเพศหญิง และได้พบด้วยว่าความแข็งแรงของกระดูกคนเรานั้นจะมีมากที่สุดในช่วงอายุประมาณ 35 ปี

3. ฟัน (Teeth) เป็นอวัยวะส่วนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับร่างกายของเรา ทั้งในด้านการโครงสร้าง และหน้าที่การทำงานของฟันก็มีความสำคัญมากเช่นเดียวกับดวงตา ฟันมักจะก่อให้เกิดปัญหาขึ้นได้อย่างมากในเมื่อเกิดอาการเจ็บปวด อันเนื่องมาจากฟันผุหรือฟันอักเสบ ดังนั้นผู้ใหญ่ควรจะได้ให้ความสนใจดูแลสุขภาพฟันให้มากเพียงพอ จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ

เรื่องฟันของคนเรานั้นพบว่า โดยเฉลี่ยแล้วเมื่อคนคนอายุประมาณ 45 - 55 ปี ปรากฏว่า ฟันแท้โคหักไปแล้วเป็นจำนวนเกินกว่า 20 %

4. ผม (Hair) เป็นดัชนีสำคัญที่แสดงถึงการมีอายุมากขึ้นของบุคคล โดยที่สามารถสังเกตเห็นได้โดยง่ายที่สุด ลักษณะบางประการเช่น หัวล้าน และการมีผมหงอกเป็นเครื่องหมายประกันอย่างดีในเรื่องของการมีอายุเพิ่มมากขึ้น สาเหตุของเรื่องนี้มักจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับ 2 องค์ประกอบใหญ่ ๆ คือ กรรมพันธุ์ (Genetics) เช่นการมีหัวล้านของบุคคล หรือ ลักษณะประเภทของเมษนิคต่าง ๆ นอกจากนั้นก็จะเกี่ยวข้องกับการมีสุขภาพดี เช่นการไหลเวียนของโลหิตภายในร่างกาย (Blood Circulation) วาปกติหรือไม่

5. ผิวหนัง (Skin Texture) เป็นส่วนที่พิจารณาได้จากลักษณะใบหน้าที่เปลี่ยนแปลงไปของบุคคล สังเกตโดยทั่วไปมักจะวัดการมีอายุของคนเราจากลักษณะของผิวหนัง เช่นเกี่ยวกับการสังเกตลักษณะของผผ การพิจารณาลักษณะของผิวหนังนั้นนอกจากได้จากสีของผิวหนังซึ่งปัจจุบันก็สามารถแก้ไขปัญหานั้นได้บ้างแล้วด้วย การใช้สไลด์กรรมตกแต่งผิวหนังส่วนต่าง ๆ นอกจากนั้นผิวหนังยังเป็นสิ่งที่มีผลกระทบต่ออวัยวะส่วนอื่น ๆ อย่างมากด้วย เช่น การช่วยให้ความอบอุ่นและป้องกันความร้อน-หนาวของอากาศ การทำให้แรงดันโลหิตเป็นไปตามปกติ การช่วยให้เกิดความรู้สึกสัมผัส

การป้องกันและรักษาผิวหนังก็อาศัยพวกน้ำมันทาหรือวชนิตต่าง ๆ และพวกเครื่องสำอาง แควาสึงเหล่านี้จะช่วยบำรุงรักษาโคเฉพาะผิวหนังส่วนนอกเท่านั้น เพราะวาผิวหนังส่วนในต้องการโลหิตมาหล่อเลี้ยงเป็นปริมาณถึงหนึ่งในสามของปริมาณโลหิตที่มีในร่างกาย ดังนั้นถ้าหากการไหลเวียนของโลหิตลดลง ก็ย่อมจะมีผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของผิวหนังด้วย

6. การเคลื่อนไหวร่างกาย (Movement Patterns) ลักษณะการเคลื่อนไหวของร่างกายเช่น การเดิน ก็เป็นค้วมที่ถึงการมีอายุมากขึ้นได้ เพราะวาเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระดูกและกล้ามเนื้อที่ช่วยในการเคลื่อนไหวโดยตรง จากการศึกษาโคพบว่าโครงสร้างทางกระดูกของคนเราจะสูญเสียความแข็งแรงไปประมาณ 50 % เมื่อมีอายุโค 70 ปี ซึ่งมีผลทำให้ความสามารถในการเคลื่อนที่ของเสื่อมถอยลงไปด้วย จึงมีผลลัพท์ต่อกิจกรรมทาง ๆ เช่น การเดิน การวิ่ง การเต้นรำ นอกจากนั้นก็จะทำให้บุตรบางคนเกิดอาการเป็นอัมพาตเพิ่มขึ้นตามอายุ

รวมทั้งพวกโรคปวดตามไขข้อ สิ่งที่จะส่งผลต่อลักษณะการเคลื่อนไหวอย่างมากก็จะเกี่ยวข้องกับ
กรณีของกระดูกสันหลังเป็นสำคัญ เช่นการออกกำลังกายเป็นประจำช่วยให้การเคลื่อนไหวไว
ความเจ็บปวดบางอย่างจะทำให้ร่างกายไม่อาจเคลื่อนไหวได้เป็นปกติ

✓ 7. สายตาและการมองเห็น (Changes in Vision)

การตรวจความมียีนส์สภาพอยู่ในชั้นศึกษาใดนั้น นอกจากสุขภาพทั่ว ๆ ไปแล้ว การมี
ดวงตา (Eye) ที่มีสมรรถภาพสมบูรณ์ดี นับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก จากการศึกษามพบว่า
การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ สายตา เกี่ยวพันกับการมีอายุมากขึ้นมากกว่าลักษณะทางกายอื่น ๆ

ไมล์ส (Walter R. Miles) โลกกล่าวว่าการสามารถมองเห็นได้อย่างดีเป็นเครื่อง
วัดถึงสรีรวิทยาทางกายของอายุของบุคคล และหมายถึงการมีร่างกายเหมาะสมกับวัย สายตาจะทำ
หน้าที่และเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในระยะวัยเด็กตอนต้น และเริ่มเจริญช้าลงแล้วต่อไป
ในระยะช่วงอายุ 13 - 18 ปี หลังจากนั้นแล้วก็จะเริ่มเสื่อมลงเรื่อยๆ จนกระทั่งอายุ
40 ปี หลังจากนั้นก็จะยิ่งเสื่อมลงอย่างรวดเร็วมากจนกระทั่งอายุ 55 ปี จะลดลงไปเรื่อยๆ

หน้าที่ในการทำงานนี้จะลดลงในประสิทธิภาพของการเห็นที่เฉพาะเจาะจง อันเป็นผล
เนื่องมาจากอวัยวะต่าง ๆ ทางด้านการแลเห็น เช่นเยื่อสายตาเพิ่มความเข้มข้นมากขึ้น การ
สูญเสียน้ำในตา การสูญเสียไขมันและความยืดหยุ่น นอกจากนั้นแล้วของตาขาว (Pupil)
จะมีขนาดเล็กลง ทำให้การแลเห็นไม่ชัดเจน กระจุกตา (Cornea) ซึ่งอยู่หน้าแก้วตาจะลด
ความมันในการส่องสว่างลงด้วย หนังตา (Eyelid) เปรียบบางลงและไม่ค่อยจะมีความยืดหยุ่น
ด้วย หน้าที่ของสายตาโดยทั่วไปนั้นเมื่ออายุมากขึ้น จะได้รับความกระทบกระเทือน ส่วนมาก
เกี่ยวกับความแหลมคมในการแลเห็นภาพ (Visual Acuity) คือทำให้มองเห็นภาพไม่ค่อย
ชัดเจน โดยเฉพาะถ้าหากการส่องสว่างจากแสงไม่มากพอ ส่วนการมองเห็นภาพโดยทั่ว ๆ ไป
ก็แทบลงไปด้วย รวมทั้งการปรับสภาพของสายตาก็ไม่ดีเท่าที่ควร การมองเห็นสีต่าง ๆ
ก็ผิดพลาดไปโดยมากขึ้นด้วย

การเสื่อมโทรมทางกายภาพนี้เกิดขึ้นได้อย่างมากในช่วงอายุระหว่าง 40 - 50 ปี
จากการศึกษาพบมากพบวณอายุเกิน 35 ปี ก็เกิดขึ้นไ้มากกว่าวัยตน ๆ ด้วย นอกจาก
นั้นภายหลังจากอายุ 20 ปีแล้ว ความแหลมคมในการแลเห็นภาพก็มักจะลดลงเรื่อยๆ ด้วย จาก

การศึกษาทางชันสายตาของนักจิตวิทยา ชื่อ ไมล์ส (W.R.Miles, 1952) ที่กระทำกับคนงาน
ในโรงงานอุตสาหกรรม ได้พบว่าความเสื่อมถอยสายตามีสิ่งที่น่าสนใจดังนี้คือ

กลุ่มอายุ	เปอร์เซ็นต์ของการแลเห็นปกติ
อายุต่ำกว่า 20 ปี	77
อายุ 20 - 24 ปี	68
25 - 29	61
30 - 34	60
35 - 39	55
40 - 44	50
45 - 49	35
50 - 54	25
55 - 59	18
อายุ 60 ปี ขึ้นไป	6

จากการรู้งานนี้เปอร์เซ็นต์ของการแลเห็นปกติ ที่ควรสนใจอยู่ 3 ประการคือ

1. ในช่วงระหว่างอายุ 20 ปี เปอร์เซ็นต์ของการแลเห็นอยู่ในระดับดีมาก โดยสูงถึง 77 %
2. ในช่วงอายุประมาณ 35 ปีนั้น เปอร์เซ็นต์ของการแลเห็นอยู่ในระดับปานกลางคือ ราว ๆ 55 - 60 %
3. ในช่วงอายุประมาณ 55 ปีนั้น เปอร์เซ็นต์ของการแลเห็นมีการเสื่อมโทรมมากและระดับของการแลเห็นตอนช่วงต่ำคือราว ๆ 18 - 25 %

8. การได้ยินเสียง (Changes in Hearing)

นอกจากการเปลี่ยนแปลงสมรรถภาพทางการแลเห็นแล้ว รองลงมาที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดคือความสามารถในการได้ยินเสียง ในคนทั่ว ๆ ไปนั้นระดับสูงสุด ของความสามารถทางนี้จะอยู่ในช่วงก่อนถึงอายุ 15 ปี แล้วจะเริ่มเสื่อมลงเรื่อย ๆ จนกระทั่งอายุ 65 ปี

การที่ไม่สามารถจะได้ยินเสียงอย่างดีพอเพียง ก่อให้เกิดความยากลำบากที่จะทำความเข้าใจในการพูดคุย นอกจากนั้นแล้วคนที่มียายุมากมักจะมีแนวโน้มว่าการตอบสนองต่อเสียงจะช้าลงด้วย ซึ่งมีขีดความสามารถในการได้ยินเสียงเสื่อมลงเท่านั้น แต่อาจยังช้าลงในการได้ยินและการแปลความหมายของเสียงนั้น ๆ รวมทั้งการตอบสนองต่อเสียงด้วย

จากการศึกษาพบว่า โศภพวาทะสูงจะได้ยินเสียงในระดับเสียงต่ำ (Lower Pitch) ชัดเจนลงด้วยลง ส่วนผู้ชายจะเกิดความเสื่อมกับเสียงระดับสูง (High Pitch) เหตุการณ์ที่น่าสนใจเกี่ยวกับความจริงในเรื่องนี้ก็คือว่า ผู้หญิงสูงอายุจะมีการพบปะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้สูงอายุด้วยกัน ส่วนผู้ชายสูงอายุก็จะเกี่ยวข้องกับผู้ชายเองมากขึ้นด้วย นอกจากนั้นอาจจะพบได้ว่าในบางครั้งก่อให้เกิดความไม่ประสานกัน หรือมีความขัดแย้งกันในคู่สมรสที่มีอายุมากขึ้น อันเนื่องมาจากการได้ยินเสียงที่ไม่ชัดเจนในคนระดับเสียงนั่นเอง

ผลที่เกิดขึ้นกับพฤติกรรมของคนคนหนึ่ง มักจะเป็นผลทางจิตวิทยามากกว่าผลทางกายภาพโดยตรง การได้ยินเสียงต่าง ๆ ไม่ชัดเจน จะมีอิทธิพลต่อความเชื่อมั่นของบุคคล รวมทั้งความรู้สึกที่ไม่มั่นคงและขาดความปลอดภัย นอกจากนั้นแล้วบุคคลก็อาจจะเกิดความรู้สึกว่าเขาจะไม่สามารถเรียนรู้อะไรใหม่ ๆ ได้อีกแล้ว ซึ่งจะทำให้เขาไม่กล้าหรือไม่แน่ใจที่จะเรียนต่อสถานการณ์ในการเรียนรู้ใหม่ ๆ โดยเฉพาะในกิจกรรมที่เขาต้องกระทำต่อหน้าคนเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดความรู้สึกสับสน ไม่มั่นใจ และขาดความเชื่อมั่น

การได้ยินเสียงที่ไม่ชัดเจนยังอาจจะเกิดผลเสียอื่น ๆ ขึ้นอีก ได้แก่ความรู้สึกว่าตัวเองโดดเดี่ยว ถูกทอดทิ้งจากบรรดาเพื่อนฝูงทั้งหลาย นอกจากนั้นเขายังจะเกิดความกลัวคนอื่น ๆ กระทั่งกระษัตริย์หรือในทวารายตัวเขาอยู่เสมอ บางคนที่ไม่ได้รับความเดือดร้อนอย่างมากอาจจะถึงขนาดเกิดอาการผิดปกติทางประสาทและจิตใจได้ จนกระทั่งเป็นโรคจิตเกี่ยวกับความเข้าใจผิด (Paranoia) หรืออาจจะเกิดปฏิกิริยารุนแรงกับคนต่าง ๆ ที่ไปทอดทิ้งเขาไป

ทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่

ทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่นั้น กล่าวได้ว่าเริ่มมีการศึกษาค้นคว้าและพัฒนาการมาจากแนวความคิดเดิมของ ธอร์นไดค์ (Edward L. Thorndike, 1928) จากงานเขียนเกี่ยวกับ "การเรียนรู้ของผู้ใหญ่" (Adult Learning) ซึ่งอันที่จริงก็อาจจะเกิดไปจากข้อเรื่อง

หนังสืออยู่บาง เพราะชาวอเมริกันได้ทำการศึกษากี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่โดยตรง แต่ว่า
ค่อนข้างจะเน้นการศึกษาถึงความสามารถในการเรียนรู้เสียมากกว่า โดยเน้นให้เห็นว่าผู้ใหญ่
สามารถเรียนรู้ได้ ซึ่งก็นับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากเหมือนกัน

หลังจากนั้น ธอร์นไดค์ก็ได้พิมพ์งานเกี่ยวกับ "ความสนใจของผู้ใหญ่" (Adult
Interests. 1935) และโซเรนสัน (Herbert Sorenson) ก็ได้พิมพ์ผลงานเกี่ยวกับ
"ความสามารถของผู้ใหญ่" (Adult Abilities. 1938) ซึ่งเป็นการยืนยันและสนับสนุนความ
คิดที่ว่าผู้ใหญ่สามารถที่จะเรียนรู้ได้นั่นเอง ดังนั้นภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองแล้ว
นักการศึกษาผู้ใหญ่จำนวนมากก็ได้ศึกษาค้นคว้าจนได้พบหลักฐานทางวิทยาศาสตร์เพิ่มขึ้นอีกว่า
ผู้ใหญ่สามารถเรียนรู้ได้ รวมทั้งได้พบวาระบวนการเกี่ยวกับความสนใจและความสามารถ
นั้นแตกต่างออกไปจากการเรียนรู้ของเด็ก เป็นอันมาก

นอกจากวิธีการทางวิทยาศาสตร์แล้ว ก็มีแนวความคิดทางค่านิยมที่เป็นศิลป์ในการเรียนรู้
ซึ่งเป็นการค้นคว้าวิธีการในการรับความรู้ใหม่ ๆ และการวิเคราะห์ถึงความสำคัญของประสบการณ์
ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับว่า "ผู้ใหญ่เรียนรู้อย่างไร" (How Adult Learn)

ผู้ที่มีความสนใจทางค่านิยมนี้ได้ทำการศึกษาค้นคว้าจนกระทั่งมีผลงานพิมพ์เผยแพร่ก็คือ ลินเดอร์แมน
(Eduard C. Linderman) โดยได้เขียนหนังสือชื่อ "ความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่"

(The Meaning of Adult Education. 1926) แนวความคิดของ ลินเดอร์แมน ได้รับ
อิทธิพลค่อนข้างมากมาจากนักปรัชญาการศึกษาที่มีชื่อเสียงคือ จอห์น ดีวี่ (John Dewey)

สิ่งที่ลินเดอร์แมน เน้นอย่างมากก็คือว่า ในการเรียนรู้นั้นควรเริ่มตนจากสถานการณ์ต่างๆ
(Situations) มากกว่าเริ่มจากเนื้อหาวิชา ซึ่งวิธีการเรียนการสอนโดยทั่ว ๆ ไป มักจะ
เริ่มตนจากครูและเนื้อหาวิชาเป็นอันดับแรก และมองผู้นักเรียนเป็นส่วนที่สอง ในการเรียนแบบ
เดิมนี้ นักศึกษาจะต้องปรับตัวเองให้เข้ากับหลักสูตร แต่ว่าในการศึกษาผู้ใหญ่ นั้น หลักสูตรควรจะ
ได้สร้างขึ้นมาจากความสนใจ และความต้องการของนักศึกษาเป็นสำคัญ นักศึกษาจะพบว่าตัวเอง
มีสถานการณ์เฉพาะ อันเกี่ยวกับหน้าที่การงาน งานอดิเรก หรือ สันทนาการ ที่วิตครอบครั
ชีวิตในชุมชน สถานการณ์ต่าง ๆ นี้จะช่วยให้ นักศึกษาได้ปรับตัวและการศึกษาผู้ใหญ่ควรเริ่มจาก
จุดนี้ ส่วนงานตำราและคูสอนนั้นถือว่ามีหน้าที่และบทบาทรองลงไป

แหล่งความรู้ที่มีคุณค่าสูงสุดในการศึกษาผู้ใหญ่คือ ประสบการณ์ของผู้เรียนเอง และมีข้อคิดที่สำคัญว่า "ถ้าหากการศึกษาคือชีวิตแล้ว ชีวิตคือการศึกษาก็คือการศึกษา" (If Education is Life, then Life is Education) และสรุปได้ว่า ประสบการณ์นั้นคือตำราที่มีชีวิตจิตใจสำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่

สาระสำคัญจากทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่

จากแนวความคิดของลินเดอร์แมน ทำให้ได้ข้อสันนิษฐานที่สำคัญ ๆ และเป็นกฎเกณฑ์สำหรับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ รวมทั้งจากการวิจัยในระยะต่อ ๆ มา ทำให้ โนลส์ (Malcolm S. Knowles, 1978) ได้พยายามสรุปเป็นพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่สมัยใหม่ (Modern Adult Learning Theory) ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้คือ

1. ความต้องการและความสนใจ (Needs and Interests) ผู้ใหญ่จะถูกชักจูงให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี ถ้าหากว่าตรงกับความต้องการและความสนใจในประสบการณ์ที่ตามมา เขาจะเกิดความพึงพอใจ เพราะฉะนั้นควรจะมีการเริ่มต้นในสิ่งเหล่านี้ก่อนเหมาะสม โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมทั้งหลาย เพื่อให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้นั้นจะต้องคำนึงถึงสิ่งนี้ด้วยเสมอ

2. สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้ใหญ่ (Life Situations) การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะไคน์ลี้ ถ้าหากถือเอาตัวผู้ใหญ่เป็นศูนย์กลางในการเรียนการสอน (Life - Centered) ดังนั้นการจัดหน่วยการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ควรจะยึดถือสถานการณ์ทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้ใหญ่เป็นหลักสำคัญ มีชีวิตเนื้อหาวิชาทั้งหลาย

3. การวิเคราะห์ประสบการณ์ (Analysis of Experience) เนื่องจากประสบการณ์เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณค่ามากที่สุดสำหรับผู้ใหญ่ ดังนั้นวิธีการหลักสำหรับการศึกษามากผู้ใหญ่ ก็คือการวิเคราะห์ถึงประสบการณ์ของผู้ใหญ่แต่ละคนอย่างละเอียด ว่ามีส่วนไหนของประสบการณ์ที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอนได้บ้าง แล้วจึงหาทางนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

4. ผู้ใหญ่ต้องการเป็นผู้นำตนเอง (Self - Directing) ความต้องการที่อยู่ในส่วนลึกของผู้ใหญ่ก็คือ การมีความรู้สึกของการที่จะสามารถนำตนเองได้ เพราะฉะนั้นบทบาทของครูจึงควรอยู่ในกระบวนการสืบหาหรือค้นหาคำตอบรวมกันกับผู้เรียน (Mutual Inquiry) มากกว่าการทำหน้าที่ส่งผ่านหรือเป็นสื่อสำหรับความรู้ แล้วทำหน้าที่ประเมินผลว่า เขาค่อยตามหรือไม่เพียงเท่านั้น

5. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Difference) ความแตกต่างระหว่างบุคคลจะมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในแต่ละบุคคล เมื่อมีอายุเพิ่มมากขึ้น เพราะฉะนั้นการสอนนักศึกษาผู้ใหญ่จะต้องจัดเตรียมการในคนนี้อย่างดีพอ เช่น รูปแบบของการเรียนการสอน (Style) เวลาที่ใช้ทำการสอน สถานที่สอน และประการสำคัญคือ ความสามารถในการเรียนรู้ในแต่ละชั้นของผู้ใหญ่ ย่อมเป็นไปตามความสามารถของผู้ใหญ่แต่ละคน (Pace of Learning)

อย่างไรก็ตาม ลินเคอร์แมน ก็ได้พูดถึงความแตกต่างกันระหว่างการศึกษาผู้ใหญ่กับการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชน แต่เขากล่าวถึง "การศึกษาแบบดั้งเดิม" (Conventional Education) ว่าวิธีการเรียนการสอนยังไม่เหมาะสม ซึ่งอาจจะหมายความว่า เด็ก ๆ หรือเยาวชนที่เป็นนิสิตนักศึกษาทั่ว ๆ ไปนั้นจะเรียนรู้ได้มากขึ้น หากใช้วิธีการทั้งห้านี้ตามทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่

วิธีการสอนผู้ใหญ่และวิธีการสอนเด็ก (Andragogy and Pedagogy) X

วิธีการสอนผู้ใหญ่หรือ "Andragogy" นั้นเป็นแนวความคิดใหม่ในการเรียนการสอนที่พยายามจะชี้ให้เห็นความแตกต่างออกไปจากวิธีการสอนเด็กหรือ "Pedagogy" อย่างไรก็ดี คำว่า "Andragogy" นี้เป็นคำที่ใหม่มากในวงการศึกษามือไทยเรา เพราะคำว่านี้เริ่มใช้เป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1967 โดยการให้ความหมายเดิมจากนักการศึกษาผู้ใหญ่ชาวยูโกสลาเวียชื่อ "ซาวีลวิก" (Dusan Savicevic) ส่วนผู้ที่นำเข้ามาสู่วงการศึกษายุ่งผู้ใหญ่ของสหรัฐอเมริกา คือ โนลส์ โดยการตีพิมพ์ลงในหนังสือชื่อ "Adult Leadership" เมื่อปี ค.ศ. 1968 และคำนี้ก็ได้รับความนิยมกันมากขึ้นเรื่อย ๆ ในบรรดาสถาบันการศึกษาผู้ใหญ่ทั้งในยุโรปและสหรัฐอเมริกามากมายหลายแห่งด้วยกัน

การที่เรื่อนำคำว่า "Andragogy" มาใช้นั้นก็เพราะว่าคำว่า "Pedagogy" ที่เคยใช้ช้อยู่เดิมในวงการศึกษานั้น ไม่สามารถจะนำเอามาใช้ในการสอนผู้ใหญ่ได้ก็พอนั่นเอง สำหรับคำว่า "Pedagogy" นั้นมีรากศัพท์มาจากคำในภาษากรีก คือคำว่า Paid (=Child) + Agogus (= Leader) ซึ่งมีความหมายว่า "ศาสตร์และศิลป์ในการสอนเด็ก ๆ" (The art and science of teaching children)

ส่วนคำว่า "Andragogy" นั้นก็มาจากรากศัพท์ภาษากรีกเช่นเดียวกันคือคำว่า Aner (= Man) + Agogus (= Leader) ซึ่งมีความหมายว่า "ศาสตร์และศิลป์ในการสอนผู้ใหญ่"

(The art and science of teaching adults) ถ้าจะพิจารณากันอย่างลึกซึ้งแล้วก็มีใช้คำใหม่ นัก เพราะว่ามีการใช้อยู่ในประเทศเยอรมันนี้ตั้งแต่ ค.ศ. 1833 มาแล้ว และในระยะทศวรรษที่เพิ่งผ่านมานี้ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นอีก ในประเทศยูโกสลาเวีย ฝรั่งเศส ฮอลแลนด์ นอกจากนั้นแล้วเมื่อปี ค.ศ. 1970 ที่ University of Amsterdam ได้จัดตั้งภาควิชาใหม่มีชื่อว่า "ภาควิชาการสอนเด็กและการสอนผู้ใหญ่" (Department of Pedagogical and Andragogical Science) สำหรับทางคานหลักการและทฤษฎีทางคานการสอนผู้ใหญ่ รวมทั้งเทคโนโลยีที่นำมาใช้ ยังนับว่าใหม่มาก

ข้อตกลงเบื้องต้นสำหรับการสอนผู้ใหญ่ (The Assumptions of Andragogy)

ตามทฤษฎีการสอนผู้ใหญ่ นั้น มีอยู่ 4 ประเด็นใหญ่ ๆ ที่มีความสำคัญ และเป็นความเชื่อที่ได้รับการยอมรับว่าแตกต่างออกไปจากการสอนเด็ก ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

1. การเปลี่ยนแปลงคานโนภาพแห่งตน (Changes in Self - Concept) ..

ข้อสันนิษฐานนี้คือความบุคคลเจริญเติบโตและบรรลุนิติภาวะไปสู่คานโนภาพแห่งตนจากการอาศัยหรือพึ่งพาบุคคลอื่น ๆ ในวัยเด็กทารก และนำไปสู่การเป็นผู้นำตัวเองได้มากขึ้น

ทฤษฎีการสอนผู้ใหญ่ คาดว่าจุดที่บุคคลบรรลุนิติภาวะในคานโนภาพแห่งตนในทางควรเป็นผู้นำตัวเอง ก็คือลักษณะทางจิตวิทยาของการเป็นผู้ใหญ่ ถ้าหากเขาเกิดความรู้สึกว่าตัวเองไม่ได้รับการยอมรับในสถานการณทาง ๆ เลย เขาอาจจะเกิดความเครียดและอาจจะต่อต้าน และสิ่งที่สำคัญคือ ต้องพยายามทำให้ผู้ใหญ่เกิด "Self - directing" ในการเรียนการสอนให้มากที่สุดด้วย

2. บทบาทของประสบการณ์ (The Role of Experience)

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับเรื่องของการมีประสบการณ์ ก็เพราะว่าเชื่อว่าบุคคลที่เริ่มบรรลุนิติภาวะเขาก็จะสะสมประสบการณ์ที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ซึ่งประสบการณ์นั้นนับว่าเป็น "แหล่งที่มีคุณค่าสูงยิ่งสำหรับการเรียนรู้" (Rich Resource for Learning) รวมทั้งเป็นการช่วยขยายโลกทัศน์ของผู้ใหญ่อื่น ๆ ให้กว้างขวางมากขึ้น เพื่อการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ทั้งหลายด้วย

3. ความพร้อมในการเรียน (Readiness to Learn)

ข้อตกลงเบื้องต้นนี้ ก็คือว่าบุคคลจะมีวุฒิภาวะและเกิดความพร้อมในการเรียนรู้อันเป็นผลมาจากการพัฒนาทางชีววิทยา และแรงกดดันทางคานความต้องการเกี่ยวกับวิชาการ ส่วนที่เกิดความ

พร้อมมากขึ้นก็คือ ผลพัฒนาของภาระหน้าที่ (Tasks) ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับบทบาททางสังคม ความแตกต่างกันระหว่าง Andragogy กับ Pedagogy ก็คือในการสอนผู้ใหญ่ที่เรียนมีความพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ โดยหากเขาเกิดความต้องการ ส่วนในการสอนเด็กนั้นเรามักจะยึดถือเอาว่า เด็กควรจะต้องเรียน (Ought to) ในสิ่งนั้นสิ่งนี้ เพราะคิดว่าอาจจะมีประโยชน์กับอนาคตของ เด็กต่อไป

ในการสร้างให้เกิดความพร้อมนั้น มิได้หมายความว่าเราจำเป็นต้องคอยอยู่เฉย ๆ เพื่อให้เกิดพัฒนาความพร้อม แต่ว่ามีวิธีการกระตุ้นในรูปแบบของการกระทำใด อาจจะในลักษณะของความมุ่งหวังในระดับสูง และกระบวนการวินิจฉัยตัวเอง (Self-Diagnostic) อย่างที่ แมค คลีสแลนด์ (David Mc. Clelland. 1970) ได้พัฒนาทฤษฎีที่ได้ประสบผลสำเร็จอย่างสูง สำหรับการช่วยให้ผู้ใหญ่พัฒนาตัวเอง ซึ่งเขาเรียกว่า "แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์" (Achievement Motives)

4. การส่งเสริมให้การเรียนรู้มีความเหมาะสม (Orientation to Learning)

ข้อตกลงเบื้องต้นประการสุดท้ายนี้ก็คือว่า เด็ก ๆ จะได้รับการวางเงื่อนไขให้ได้รับการเรียนรู้ ในลักษณะของการยึดเอาเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลาง (Subject - Centered) ในขณะที่ผู้ใหญ่ส่วนมากมักจะมี การเรียนรู้โดยอาศัยปัญหาเป็นศูนย์กลาง (Problem -Centered) ความแตกต่างที่เห็นได้ชัด เป็นผลสืบมาจากความแตกต่างของการเห็นคุณค่าของเวลานั่นเอง เด็กจะเรียนรู้โดยเห็นว่าการนำเอาความรู้ไปใช้สอยให้เกิดประโยชน์นั้น อาจจะเลื่อนหรือผลัดผ่อนไปก่อนได้ ตัวอย่างเช่น นักเรียนชั้นประถมเรียนรู้ไว้เพื่อจะนำเอาไปใช้ไต่ถามในวัยรุ่น หรือเพื่อจะสามารถเข้าไปเรียนต่อชั้นมัธยมได้ ส่วนการเรียนรู้ระดับมัธยมก็เพื่อให้มีคุณสมบัติพอเข้าเรียนวิทยาลัยหรืออุดมศึกษาได้ และการเรียนในระดับมหาวิทยาลัยก็เพื่อจะเป็นพื้นฐานในการทำงานและประกอบอาชีพ หรือสำหรับการเป็นผู้ใหญ่ที่เหมาะสมยิ่งขึ้น

ตรงกันข้าม ผู้ใหญ่เข้ามาเรียนและยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมทางการศึกษา ก็เพราะว่าเขาขาดความรู้และประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหายุ่งยากในปัจจุบัน ดังนั้นเขาจึงต้องการที่จะนำไปใช้ในอนาคตก่อนใกล้ หรือโดยเร็วที่สุด หมายความว่าต้องการนำเอาไปใช้อย่างปัจจุบันทันทีทันใด ดังนั้นเขาจึงต้องการได้รับการเรียนรู้โดยอาศัยปัญหาเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน

✓ แนวคิดในการสอนผู้ใหญ่จากทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

คาร์ล โรเจอร์ ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาในกลุ่มมนุษยนิยม ได้ในแนวทางความคิดเกี่ยวกับการสอนว่า เป็นการให้ความหมายที่ค่อนข้างกว้างใหญ่มากมายด้วยกัน และดูเหมือนว่าจะไม่ค่อยมีความสำคัญเท่าใดนัก โดยเฉพาะในโลกปัจจุบันที่อาศัยอยู่กับสภาวะแวดล้อม จะมีการเปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา ดังนั้นจุดหมายของการศึกษาคควรจะเป็นการอำนวยความสะดวกเพื่อการเรียนรู้ พร้อมทั้งให้ความหมายเกี่ยวกับบทบาทของครูที่สอนนักศึกษาผู้ใหญ่ว่าควรจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกเพื่อการเรียนรู้ (Facilitator of Learning) นอกจากนั้นโคกลาวถึงบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างผู้อำนวยความสะดวกกับผู้เรียนว่า //ขึ้นอยู่กับทัศนคติของผู้อำนวยความสะดวกรวม 3 ประการที่เป็นคุณสมบัติสำคัญ คือ

1. การให้ความไว้วางใจ และความนับถือยกย่องแก่ผู้เรียน
2. การมีความจริงใจต่อผู้เรียน
3. การมีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจ รวมทั้งการตั้งใจฟังผู้เรียนพูด

นอกจากทัศนคติ 3 ประการที่กล่าวมานี้แล้วโรเจอร์ได้ชี้ให้เห็นแนวทางเพื่อการอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้รวมทั้งสิ้นอีก 10 ประการ ดังต่อไปนี้คือ

1. ผู้อำนวยความสะดวก ควรเริ่มต้นในการสร้างบรรยากาศภายในกลุ่มเพื่อให้เกิดประสบการณ์ที่ดีในชั้นเรียน
2. ผู้อำนวยความสะดวก ควรช่วยให้เกิดจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน ของแต่ละบุคคลในชั้นเรียน รวมทั้งจุดมุ่งหมายของกลุ่มด้วย
3. ผู้อำนวยความสะดวก ควรจะดำเนินการเรียนการสอนไปตามความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน เพราะว่ามีคามหมายสำหรับนักศึกษาอย่างมาก และถือว่าเป็นพลังแรงจูงใจที่จะก่อให้เกิดผลสำเร็จทางการเรียนอันสำคัญยิ่ง
4. เขาจะต้องพยายามจัดการเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้ (Resource for Learning) ให้เป็นไปได้อย่างกว้างขวางและดูเหมือนเป็นเรื่องง่าย ๆ สำหรับผู้เรียนด้วย
5. เขาควรต้องมีความเข้าใจตนเองในฐานะเป็น "แหล่งความรู้ที่มีความคล่องตัวและยืดหยุ่นได้" ในการที่สมาชิกในกลุ่มอาจจะสามารถนำมาใช้ให้เกิดคุณประโยชน์ต่อการเรียนรู้

6. ในการแสดงออกต่อสมาชิกในกลุ่มผู้เรียน เขาจะต้องยอมรับทั้งทางคำมั่นเนื้อหาวิชาการ และในค่านิยมทัศนคติหรืออารมณ์ของผู้เรียน คือพยายามที่จะก่อให้เกิดความพ้องกันทั้งสองด้าน สำหรับ สมาชิกแต่ละคนและรวมทั้งกลุ่ม

7. เพื่อที่จะทำให้บรรยากาศในห้องเรียนดำเนินไปด้วยดี ผู้อำนวยความสะดวกสามารถ ช่วยให้เกิดขึ้นได้ ด้วยการเปลี่ยนฐานะตนเองเป็นเสมือนหนึ่งผู้เรียน เช่นมีฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่ม โดยการร่วมแสดงความคิดเห็นได้เช่นเดียวกับผู้เรียนแต่ละคน

8. เขาควรจะได้เริ่มต้นแสดงความรู้สึก ให้เกิดขึ้นในกลุ่มเมื่อมีความคิดเห็น แต่ไม่ใช่โดยการบังคับหรือวิธีการข่มขู่ ซึ่งความคิดที่แสดงออกมานั้นสมาชิกอื่น ๆ อาจจะยอมรับฟังหรือไม่รับฟังก็ได้

9. ตลอดเวลาของการมีประสบการณ์ร่วมกันในห้องเรียน ผู้อำนวยความสะดวกจะต้องมีความไว (Alert) อยู่ตลอดเวลา ในการแสดงออกเพื่อการรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง

10. ในฐานะที่ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้ เขาจะต้องพยายามรับรู้ และยอมรับว่าตัวเองก็ย่อมจะมีข้อจำกัดอยู่หลายประการด้วยเช่นกัน

ขอแตกต่างระหว่างการสอนผู้ใหญ่และการสอนเด็ก

เพื่อให้ผู้อ่านได้แลเห็นความแตกต่างที่สำคัญ และเกณฑ์ระหว่างวิธีการสอนผู้ใหญ่กับการสอน เด็กในด้านต่าง ๆ คือด้านข้อตกลงเบื้องต้นตามทฤษฎี จึงขอนำตารางเปรียบเทียบตัวแปรด้านต่าง ๆ ของโนลส์ (M.S. Knowles, 1978) มาใช้ในการพิจารณาประกอบ ซึ่งตารางนี้จะได้อธิบายให้เห็น ความแตกต่างอย่างชัดเจนดังต่อไปนี้

ตาราง : แสดงการเปรียบเทียบข้อถกเถียงเบื้องต้น (assumptions) ระหว่างการสอนผู้ใหญ่
กับการสอนเด็ก

ข้อถกเถียงเบื้องต้น	การสอนเด็ก	การสอนผู้ใหญ่
มโนภาพแห่งตน	ไม่เป็นอิสระ	มีความสามารถในการนำตนเอง เพิ่มมากขึ้น
ประสบการณ์	มีคุณค่าไม่มากนัก	ผู้เรียนมีแหล่งของความรู้ที่มี คุณค่ายิ่ง
ความพร้อม	การพัฒนาทางชีววิทยา ก่อให้เกิดแรงกดดัน ทางสังคม	มีการกิจเชิงพัฒนาการเป็นไป ตามบทบาททางสังคม
การมองเห็นคุณค่า ของเวลา	สามารถเลื่อนไปหรือ รอคอยได้	ต้องการนำไปใช้ในทันทีทันใด
วิธีการเรียนรู้	ใช้เนื้อหาวิชาเป็น ศูนย์กลาง	ใช้ปัญหาเป็นศูนย์กลาง

เทคนิคในการสอนผู้ใหญ่

การสอนที่ตีความหมายว่าอย่างไร ? หรือลักษณะของสถานการณ์การเรียนรู้ที่ดีเป็นอย่างไร ?
คำถามเหล่านี้จะช่วยในการวิเคราะห์เกี่ยวกับประสบการณ์ของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น ซึ่งทำให้เรา
ได้รู้ถึงสถานการณ์โดยทั่ว ๆ ไปในการเรียนการสอน สิ่งที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เป็นหลักเกณฑ์ในการ
สอนผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นข้อเสนอแนะของโนลส์ (M.S. Knowles. 1954) ที่เขาได้เขียนไว้ใน
หนังสือชื่อ "Informal Adult Education" มีรายละเอียดทั้งสิ้น 12 ประการดังต่อไปนี้

1. นักศึกษาควรมีความเข้าใจและเห็นด้วยกับจุดมุ่งหมายของวิชาที่เรียน นั่นคือถ้าต้องการให้ผู้ใหญ่เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว เขาควรจะได้ทราบถึงจุดมุ่งหมายทั่วไปของวิชานั้น โดยที่เขาต้องมองเห็นภาพโดยส่วนรวมได้อย่างชัดเจน และทิศทางที่จะดำเนินไปในการเรียนรู้ ดังนั้นจึงมีความสำคัญในการอธิบายถึงรายละเอียดของวิชา เป้าหมายที่แจ่มชัดให้ผู้เรียนได้รับทราบในการพบกันครั้งแรก

นอกจากนั้น ถ้าหากว่าผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนอยู่แล้ว เขาก็จะมีส่วนในการตั้งเป้าหมายเฉพาะของการเรียนวิชานั้น ๆ ผู้เรียนย่อมจะเกิดความมั่นใจว่าการสอนเป็นไปในทิศทางที่เขาต้องการทราบ การอภิปรายปัญหาทั้งหลายในคอนต้นวิชาจะช่วยให้ได้เห็นเป้าหมายเฉพาะเจาะจง และมีความหมายต่อผู้เรียนมากยิ่งขึ้นด้วย

2. ผู้เรียนควรมีความต้องการที่จะเรียนรู้ (Want to Learn) ในการศึกษาผู้ใหญ่ เรามักจะคาดคะเนว่านักศึกษาส่วนมากมาเข้าเรียนด้วยความต้องการที่จะเรียน เนื่องจากว่าโดยทั่วไปแล้วเขามาด้วยความสมัครใจ อย่างไรก็ตาม ในบางครั้งครูที่สอนผู้ใหญ่ก็อาจจะต้องเผชิญกับการให้กำลังใจ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดความต้องการเรียนด้วย ความต้องการนี้ต้องเกิดจากความรู้สึกที่ว่า ตัวเองมีความสามารถที่จะบรรลุความสำเร็จได้ โดยการได้รับความเห็นใจและเข้าใจจากครูผู้สอน

3. บรรยากาศในการเรียนและสถานการณ์ของการเรียนควรเป็นกันเอง เนื่องจากการมีปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม เป็นแหล่งของการเรียนรู้ที่มีความสำคัญยิ่ง ผู้สอนควรมีความรับผิดชอบในการสร้างบรรยากาศ และอำนวยความสะดวกสำหรับการอภิปรายกลุ่ม หักสนคติ การยอมรับและความเคารพยกย่อง จะเป็นบุคลิกภาพที่สำคัญของครูผู้สอนในการสร้างบรรยากาศความเป็นกันเอง นอกจากนั้นแล้ว ครูผู้สอนสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้จักกันคุ้นเคยกันได้ โดยการให้ผู้เรียนแนะนำตัวกันเอง และให้อธิบายรายละเอียดย่อ ๆ เกี่ยวกับประสบการณ์และความสนใจ ถ้าหากผู้สอนแสดงบทบาทของตัวเองในฐานะผู้เรียนมากกว่าความเป็นผู้สอนแล้ว เขาย่อมจะได้รับความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

4. สภาพการณ์ทางกายภาพทั่ว ๆ ไป ควรเป็นที่พึงพอใจสำหรับผู้เรียนได้แก่การจัดโต๊ะเก้าอี้ และเครื่องมือเครื่องใช้ ควรจะได้รับการพิจารณาเพื่อให้ผู้เรียนได้รับความสุขสบายตามที่ผู้เรียนต้องการมีความสัมพันธ์กับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม ตัวอย่างเช่น ถ้าต้องการให้สมาชิกได้แลกเปลี่ยน

ความคิดเห็นกันโดยเสรีแล้ว ผู้เรียนควรหันหน้าเข้าหากันเพื่อจะได้อภิปรายอย่างเต็มที่

5. ผู้เรียนควรจะได้มีส่วนร่วมในการเรียน และมีความรับผิดชอบต่อการบวนการเรียนรู้ เพราะว่าวิธีการที่ดีที่สุดในการเรียนรู้คือการกระทำ (Learning by doing) ถ้าหากผู้เรียนได้กระทำ บางอย่างหรือพูดแสดงความคิดเห็นบางอย่าง ก็ย่อมจะดีกว่าการที่เพียงแต่นั่งเฝ้ามองคนอื่น ๆ หรือนั่งฟังคนอื่นพูดเฉย ๆ เท่านั้น โดยทั่วไปนั้นผู้เรียนที่กระตือรือร้นและมีชีวิตชีวาจะเรียนรู้ได้มากกว่า ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้มากขึ้น ถ้าหากเขาารู้สึกว่าตัวเขาต้องมีความรับผิดชอบต่อการกระบวนการภายในกลุ่ม ด้วยเหตุนี้ ผู้สอนที่ฉลาดควรจะใช้วิธีการหลาย ๆ ด้านเกี่ยวกับกิจกรรมกลุ่ม กลุ่มที่สามารถจัดดำเนินการ ได้ด้วยตัวเอง จะได้รับประสบการณ์ในการเรียนรู้มากกว่ากลุ่มที่ต้องอาศัยครูผู้สอน

6. การเรียนรู้ควรจะมีสัมพันธภาพเกี่ยวข้อง และใช้ประสบการณ์ของผู้เรียนให้เป็นประโยชน์ในการเสนอแนวความคิดและความรู้นั้น ถ้าหากมีความหมายต่อผู้เรียนแล้ว ผู้สอนควรจะได้ช่วยให้ เข้ากับประสบการณ์ของผู้เรียนทั้งหลายด้วย ผู้ใหญ่โดยทั่ว ๆ ไปนั้น เรียนโดยอาศัยความสัมพันธ์ ระหว่างประสบการณ์ใหม่กับประสบการณ์เดิม หรือด้วยการโยงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่ยังไม่รู้ไปหา สิ่งที่อยู่แล้ว นอกจากนั้น ประสบการณ์ของผู้เรียนที่เสนอต่อชั้นเรียน นับว่าเป็นแหล่งของความรู้ที่มี คุณค่ามาก สมาชิกของชั้นเรียนผู้ใหญ่ย่อมจะมีประสบการณ์ที่มีคุณค่าแตกต่างกันออกไป ที่จะทำให้ทุกคนได้รับประโยชน์ร่วมกันด้วย

7. ครูผู้สอนควรจะมีเนื้อหาวิชาที่ตนสอนเป็นอย่างดี ถ้าหากครูจะช่วยแนะแนวการเรียน การสอนให้ชัดเจนดี เขาจะต้องมีความรู้ในวิชาที่สอนอย่างเชี่ยวชาญ ต้องรู้ถึงเอกสารและตำราทาง วิชาการในสาขานั้นอย่างดี เพื่อจะได้ช่วยแนะนำแหล่งความรู้ให้แก่ผู้เรียนที่จะได้ค้นคว้าต่อไป รวมทั้งจะได้จัดการเรียนการสอนให้ดำเนินไปอย่างเหมาะสมด้วย

8. ผู้สอนควรมีความกระตือรือร้นเกี่ยวกับวิชาที่สอน และการสอนวิชานั้น ๆ ด้วยโดยที่ ความกระตือรือร้นนั้นสามารถถ่ายทอดไปยังผู้เรียนได้ด้วย ครูที่แสดงให้เห็นชัดเจนว่า ตัวเองมีความ กระตือรือร้นและพึงพอใจในการสอน จะมีผลทำให้นักเรียนเห็นผู้กระตือรือร้นและเอาใจใส่ในการ เรียนด้วย ความกระตือรือร้นนั้นนับได้ว่าเป็นแรงจูงใจที่ดีที่สุดสำหรับการเรียนรู้

9. นักศึกษาผู้ใหญ่ควรจะได้เรียนรู้ไปตามระดับความสามารถของตนเองเนื่องจากในชั้นเรียน ของนักศึกษาผู้ใหญ่ นั้น มีความแตกต่างในด้านของประสบการณ์การศึกษา ความถนัดทางด้านการเรียน

ความสนใจและความสามารถอย่างมากมาย ดังนั้นการจัดการเรียนการสอน จึงควรจะได้คิดถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลในแง่ต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว สำหรับนักศึกษาที่เรียนได้เร็วก็อาจจะกระตุ้นให้เรียนด้วยความก้าวหน้าเช่นให้เรียนโดยโครงการเฉพาะตัว ส่วนนักศึกษาที่เรียนช้าก็ควรได้รับความมั่นใจว่า การศึกษาผู้ใหญ่ไม่ใช่การเรียนเพื่อแข่งขันกับคนอื่น ๆ แต่ว่าเป็นการพัฒนาเพื่อความก้าวหน้าของตัวเอง

10. วิธีการสอนที่ใช้กับนักศึกษาผู้ใหญ่ควรแตกต่างและแปรผันกันไป ในแต่ละโอกาสหรือสถานการณ์ของการสอน ครูที่สอนนักศึกษาผู้ใหญ่สามารถเลือกใช้วิธีการสอนได้หลายรูปแบบตามความเหมาะสม ตัวอย่างเช่น การสอนถึงปัญหาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย หรือบ้านพักในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ครูผู้สอนอาจจะใช้วิธีการบรรยายเกี่ยวกับเรื่องราวเหล่านั้น ประกอบกับการฉายภาพยนตร์ การอภิปรายปัญหาต่าง ๆ จากสมาชิกในกลุ่ม รวมทั้งการจัดทัศนศึกษาประกอบ ครูที่ดีและมีความชำนาญการสอนจะสามารถเลือกใช้วิธีการต่าง ๆ ให้เป็นไปตามสถานการณ์และความต้องการของผู้เรียน เพราะว่า การทำเช่นนี้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและกระตุ้นให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมตลอดเวลา และเป็นไปตามความแตกต่างของบุคคลด้วย

11. ครูผู้สอนควรมีความรู้ลึกทางด้านการเจริญงอกงาม นับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อทัศนคติของครู ที่เขาควรจะยอมรับว่าประสบการณ์ในด้านการสอนนั้นช่วยให้เขามีโอกาสในการพัฒนาตัวเอง ถ้าหากครูกคิดว่าตัวเองเป็นเสมือนผู้เรียนคนหนึ่งด้วยแล้ว ปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อนักศึกษาจะเป็นการกระตุ้นได้มากกว่า การที่เขามีความคิดว่าตัวเองมีความรู้ดีที่สุด นอกจากนั้นแล้วทัศนคติของครูยังเป็นที่เข้มแข็งในการชี้ถึงบรรยากาศของกลุ่มและทัศนคติของนักศึกษาด้วย

12. ครูผู้สอนควรมีแผนงานที่ยืดหยุ่นได้ เกี่ยวกับการสอนซึ่งจะช่วยให้ทั้งครูและนักศึกษาได้มีแนวความคิดที่เด่นชัดว่าเขากำลังทำอะไรอยู่ และจะทำอะไรต่อไป ถ้าหากสามารถเปลี่ยนแปลงการสอนได้ โดยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่ตกลงร่วมกัน รายวิชาส่วนมากที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของผู้ใหญ่นั้น การดำเนินการสอนมีแนวโน้มที่จะไม่ตายตัว และแผนการสอนนั้น ๆ อาจจะเปลี่ยนไปได้ตามความเหมาะสม เพราะว่าแผนการสอนอาจจะเป็นเพียงแนวทางคร่าว ๆ เท่านั้น

สรุปท้ายบท

พัฒนาการและการเรียนรู้นักศึกษาผู้ใหญ่เป็นความรู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยตรง ซึ่งเนื้อหาและแนวความคิดส่วนใหญ่ในบทนี้ได้นำไปสู่เป้าหมายดังกล่าว โดย

ในตอนแรกได้กล่าวถึงลักษณะและภารกิจเชิงพัฒนาของผู้ใหญ่และวัยว่ามีความรับผิดชอบและบทบาทอะไรบ้าง ทั้งนี้เพราะว่าบทบาทของผู้ใหญ่ย่อมจะมีผลกระทบโดยตรงกับการเรียนรู้ และในการจัดกิจกรรมควรจะได้คำนึงถึงองค์ประกอบกันนี้ไว้ด้วย

สมมุติฐานที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ก็คือสิ่งที่ชาวบอเกใหญ่ที่มีส่วนรับผิดชอบในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรจะได้ให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งประกอบไปด้วยระยะเวลาที่ยาวนานในช่วงชีวิตของผู้ใหญ่ การเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ ภูมิภาวะของผู้ใหญ่ ประสบการณ์ และการที่สามารถเป็นผู้เรียนด้วยตนเอง ดังนั้นเมื่อเราได้ทราบถึงสมมุติฐานเหล่านี้แล้วก็ควรจะได้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อกิจกรรมการสอนนักศึกษาผู้ใหญ่ต่อไป สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของผู้ใหญ่ ก็นับว่ามีอิทธิพลในการเรียนรู้ได้อย่างมากด้วยเช่นกัน

ทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่นั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมากในการที่จะทำให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จ ดังที่โนลส์ ได้เสนอไว้แล้วคือ ความต้องการและความสนใจ สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้ใหญ่ การวิเคราะห์จากประสบการณ์ การที่ผู้ใหญ่ต้องการเป็นผู้นำตนเอง ตลอดจนความแตกต่างระหว่างบุคคล สำคัญจากทฤษฎีนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการสอนผู้ใหญ่ ถ้าหากท่านสามารถนำไปประยุกต์กับเทคนิคการสอนผู้ใหญ่ ซึ่งได้กล่าวไปแล้วโดยละเอียด และสิ่งสำคัญประการสุดท้ายที่ไม่ควรจะลืมก็คือ ครูผู้สอนนักศึกษาผู้ใหญ่ควรจะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้เท่านั้น (Facilitator)

กิจกรรมการเรียนการสอน

1. ผู้สอนบรรยายเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงความสำคัญของตัวนักศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักสำหรับการศึกษานอกระบบโรงเรียน และชี้ให้เห็นสาระสำคัญใหม่ที่ดีควรให้ความสนใจเป็นพิเศษ เช่น ทฤษฎีการเรียนรู้ในวัยผู้ใหญ่

2. มอบหมายให้ผู้เรียนร่วมกันอภิปรายกลุ่มย่อย ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบทเรียนนี้ เพื่อเป็นการย้าความเข้าใจและทัศนคติที่ดีในการสอนผู้ใหญ่ สำหรับหัวข้อการอภิปรายอาจจะได้แก่

- การสอนผู้ใหญ่ง่ายกว่าการสอนเด็กจริงหรือไม่
- สมมุติฐานในการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ น่าเชื่อถือหรือไม่
- ทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ จะนำมาใช้สอนนักศึกษาผู้ใหญ่ไทยได้อย่างไร

3. มอบหมายให้ผู้เรียนไปศึกษาสภาพการสอนนักศึกษาผู้ใหญ่ ในกิจกรรมการศึกษานอกระบบ โรงเรียนที่จัดอยู่จริง เช่น การสอนวิชาชีพประเภทต่าง ๆ การสอนการศึกษายุใหญ่ระดับต่าง ๆ ทั้งนี้ โดยให้เข้าไปสังเกตการณ์ในห้องเรียนประกอบการสัมภาษณ์ทั้งครูผู้สอน และตัวนักศึกษา แล้วนำมา ทำเป็นรายงานในลักษณะ 'Case - Study'

4. ให้ผู้เรียนไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากเอกสารอ้างอิงทาบบทและจากเอกสารและตำราอื่น ๆ ที่เหมาะสมต่อไป

การวัดและการประเมินผล

1. สังเกตความสนใจของผู้เรียนในขณะที่ฟังคำบรรยาย และซักถามความเข้าใจเมื่อจบการบรรยายในแต่ละหัวข้อควย

2. สังเกตการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในการอภิปรายกลุ่มย่อย และการสรุปในตอนท้ายว่าได้สาระสำคัญตามวัตถุประสงค์หรือไม่

3. ประเมินผลจากรายงานที่ผู้เรียนนำมาส่ง โดยพิจารณาว่าได้ใช้ความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการศึกษาสภาพจริงอย่างไรบ้าง เช่น มีการใช้หลักทฤษฎีมาประกอบการเสนอรายงานผลการศึกษาอย่างไร

4. ซักถามความรู้เพิ่มเติมที่ผู้เรียนไปศึกษานอกห้องเรียนตามที่มอบหมายให้.

เอกสารอ้างอิง

กชกร สังขชาติ การศึกษานอกระบบโรงเรียน สักดิ์โสภณการพิมพ์ 2527 192 หน้า
เชิษรศรี วิวิธสิริ จิตวิทยาการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มศว ประสานมิตร 2527,
200 หน้า (อักษราเนา)

ศุภร ศรีแสน การศึกษานอกระบบโรงเรียน (พิมพ์ครั้งที่ 2) มปท. 2523, 259 หน้า
สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ หลักการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ โอเคียนส์ไตร์ 2524, 80 หน้า
อุณา นพคุณ การเรียนรู้การสอนผู้ใหญ่เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กรุงเทพมหานครการพิมพ์ 2527,
210 หน้า

Kidd, J.R. How Adults Learn. New York : Association Press, 1976.

Knowles, Malcolm S. The Adult Learner : A Neglected Species Texas : Gulf
Publish Company, 1978.

การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาประเทศ

ความมุ่งหมายที่สำคัญของการจัดการศึกษาให้กับประชากรไม่ว่าจะอยู่ในวัยใดก็ตาม เพื่อที่จะพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ ซึ่งย่อมถือได้ว่าจะนำไปสู่การพัฒนาสังคม หรือการพัฒนาประเทศนั้นเอง อย่างไรก็ตาม แท้ที่จริงมาแล้วปรากฏว่าการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยเฉพาะการศึกษาภาคบังคับหรือการประถมศึกษา นั้นยังไปสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ ตลอดจนการเรียนการสอน ที่ทำให้อยู่ไม่ค่อยสัมพันธ์กับสภาพชีวิตจริงของนักเรียนในชนบท ดังนั้นการศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่ดำเนินการโดยหน่วยงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐบาล หรือ หน่วยงานเอกชนก็ตาม จึงเป็นความหวังใหม่ที่จะสามารถช่วยให้การพัฒนาประเทศเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ในบทนี้จะกล่าวถึงแนวคิดและกรดำเนินงานต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศ โดยผลสืบเนื่องจากการจัดกิจกรรมทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน ทั้งนี้ไม่ว่าการศึกษานั้นจะดำเนินงานโดยหน่วยงานใดก็ตาม นอกจากนั้นแล้วผู้เขียนยังต้องการจะชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาประเทศที่จะกล่าวถึงอีกต่อไปนั้น จะระบุถึงในลักษณะของการพัฒนาชุมชน และการพัฒนาชนบทเป็นส่วนใหญ่ หรืออาจจะกล่าวถึงอย่างมีความหมายใกล้เคียงกัน เพราะว่าความจริงแล้วชุมชนต่าง ๆ ในชนบทย่อมจะถือได้ว่าเป็นสังคมหน่วยเล็ก ๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยนั่นเอง ดังนั้นถ้าหากชุมชนและชนบทได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมแล้ว ย่อมจะส่งผลดีต่อประเทศในที่สุด

สำหรับความคิดในเรื่องของการพัฒนาชนบทนั้น เป็นความคิดที่เกิดจากความต้องการที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการปกครองในท้องถิ่นชนบทด้วยพลังของมวลชนในชนบทนั้น ประกอบกับความช่วยเหลือจากทางรัฐบาล โดยยึดปรัชญาพื้นฐานและความเชื่อในคำมั่นสัญญาว่า คนเราทุกคนไม่ว่ายากมีเงิน คอยการศึกษาเพียงใด ก็ยังมีพลังและความต้องการที่จะปรับปรุงวิถีชีวิตของตนให้มีความก้าวหน้าสูงขึ้น ถ้าหากว่าได้มีโอกาสและได้รู้เช่นอย่างถูกต้อง ปรัชญาของการพัฒนาจึงยึดถือว่า การช่วยให้ประชาชนได้บรรลุความสำเร็จในชีวิตมากเพียงใดก็เป็นสิ่งที่ดีมากเพียงนั้น เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของเพื่อนมนุษย์ในสังคมด้วยกันพึงช่วยเหลือกัน.

ความหมายของการพัฒนา

การพัฒนา (Development) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น โดยเปลี่ยนแปลงในแนวความคิดและเปลี่ยนแปลงในการกระทำ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นนั้นจะต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงใน 4 รูปแบบดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงนั้น ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางวิชาการ หรือในทางวิทยาศาสตร์ โดยสามารถพิสูจน์และทดสอบได้ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามข้อเท็จจริง
2. การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องเหมาะสมกับสถานการณ์ เช่น การส่งเสริมอาชีพควรจะพิจารณาอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และความต้องการของตลาด
3. การเปลี่ยนแปลงนั้นเหมาะสมกับขีดความสามารถ เช่นการแนะนำให้ชาวบ้านใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการประกอบอาชีพ ต้องพิจารณาเลือกเทคโนโลยีที่ชาวบ้านสามารถรับได้ ซึ่งไม่แพงและไม่ยากจนเกินไป
4. การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ถ้าหากไม่ตรงกับสิ่งที่ชาวบ้านต้องการ การเปลี่ยนแปลงนั้นก็อาจจะเกิดขึ้นได้

ปรัชญาและแนวคิดในการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน (Community Development) มีความมุ่งหมายและให้ความสำคัญเกี่ยวกับคนในการสร้างความมั่นคงแก่ชุมชน ประกอบกับแนวความคิดที่ว่ามนุษย์ทุกคนควรมีสิทธิและความเสมอภาคกันในเรื่องของโอกาส พร้อมกับการนำเอาแนวความคิดทางจิตวิทยามาประกอบกันแล้ว จึงสามารถที่จะประมวลรวมปรัชญาในการพัฒนาชุมชนออกได้เป็น 2 ข้อใหญ่ (ยูวัน วูติเมธี 2526; 3)

1. การพัฒนาชุมชนนั้นให้ความสำคัญเชื่อมั่นในตัวบุคคลว่าเป็นทรัพยากร (Human Resources) ที่มีความสำคัญที่สุดในความสำเร็จของการดำเนินงานทั้งปวง และมีความเชื่อมั่นมนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตัวเองได้ตามขีดความสามารถทางกายภาพของตน ทั้งนี้หากโอกาสอำนวยและมีผู้คอยชี้แนะให้ถูกแนวทาง
2. การพัฒนาชุมชนเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนปรารถนา และต้องการความยุติธรรมที่จะมีชีวิตอยู่ในสังคม ต้องการอยู่ในสังคมด้วยความสุขกายสบายใจ (Social Satisfaction)

และต้องการอยู่ในสังคมโดยการเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในสังคมนั้น

จากปรัชญาเบื้องต้นทั้ง 2 ประการนี้ ก็สามารถนำไปเป็นนารการในการกำหนดหลักการดำเนินการพัฒนาชุมชน เพื่อให้สามารถเป็นแนวทางและกลวิธีในการดำเนินงานพัฒนาในทุก ๆ ด้าน สำหรับแนวคิดในการพัฒนาชุมชนนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับประชาชนในการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษานานาชาติ ดร. ยุวัฒน์ วุฒิเมธี นักพัฒนาชุมชนซึ่งมีประสบการณ์โดยตรงในการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท ได้กล่าวถึงหลักการที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้ (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี 2526 : 4 - 5)

1. การพัฒนาชุมชนนั้นเป็นกระบวนการ (Community Development as a Process) แนวความคิดนี้มองการดำเนินงานพัฒนาชุมชนไปในลักษณะปกติที่สภาพการณ์ต่าง ๆ ปกติและเอื้ออำนวยต่อกัน แต่เป็นแนวความคิดที่มีความสำคัญมากในการพัฒนาชุมชน กล่าวคือตามแนวความคิดนี้การดำเนินงานจะต้องต่อเนื่องกัน จะขาดช่วงขาดตอนมิได้ เริ่มตั้งแต่กระบวนการนำคนมาใช้ ที่จะต้องมีการพัฒนาทั้งทางจิตใจ วินัย ของคนให้สอดคล้องกับการพัฒนาวัตถุไปด้วย และในขณะเดียวกันต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในมากที่สุดทั้งในด้านการคิดริเริ่มการตัดสินใจ การปฏิบัติและการร่วมรับผิดชอบทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความศรัทธาเชื่อมั่นในตัวเองของประชาชนและเป็นการขจัดความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับรัฐบาล

แนวความคิดในลักษณะที่เป็นกระบวนการนี้ เป็นการมองการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในรูปของการต่อเนื่องและการแก้ไขปัญหาหรือหาวิธีการดำเนินงานใหม่ ๆ ที่เกื้อกูลกับงานที่ทำมาก่อน ๆ อยู่เสมออย่างไม่ขาดระยะและโดยทันที เพราะโดยความเป็นจริงแล้ว กิจกรรมทุกอย่างเมื่อกำเนินไประยะหนึ่งก็จะเกิดความเฉื่อย หากไม่แก้ไขก็จะกลับคืนสู่สภาพเดิมอีกคือเกิดมีภาวะระงับงั้นของกิจกรรมขึ้น ดังนั้นในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น นักพัฒนาจึงต้องเป็นผู้ที่ช่างคอยสังเกต ช่างคิดค้นหาวิธีการใหม่ ๆ ที่ต่อเนื่องเกื้อกูลงานของตนอยู่ตลอดเวลา

2. การพัฒนาชุมชน เป็นกรรมวิธี (Community Development as a Method) ก็เป็นแนวความคิดอีกชั้นหนึ่ง หลักสำคัญของการดำเนินงานตามวิธีนี้ก็คือ การสร้างความหวังหรือสร้างสภาพจิตใจในการดำเนินงานแก่ประชาชนเพื่อเป็นการเร้าความสนใจและความร่วมมือในการดำเนินงานของประชาชน โดยนัยแนวความคิดนี้ การพัฒนาชุมชนนอกจากจะต้องทำเป็น

กระบวนการแล้ว จะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานให้ชัดเจน และยิ่งไปกว่านั้น จะต้องกำหนดบรรทัดวิธีเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งควย (Means to Ends) การกำหนด วัตถุประสงค์นั้นจะเป็นการกระทำโดยรัฐบาลเพื่อให้เป็นการสอดคล้องกับนโยบาย ทิศทาง การเมืองแห่งรัฐ ขนบธรรมเนียมประเพณี และสถานการณ์แวดล้อมทาง ๆ ของชุมชน แต่ อย่างไรก็ตามจะต้องตั้งอยู่บนความคิดริเริ่มและร่วมปฏิบัติร่วมกันขออย่างมากที่สุด

3. แนวความคิดในลักษณะที่เป็นโครงการ (Community Development as a Program) การพัฒนาชุมชนตามแนวความคิดนี้ นอกจากจะต้องยึดมั่นตามแนวความคิดในรูป ที่ไปกระบวนการแล้ว การดำเนินงานจะต้องยึดหลักวิธีการและเนื้อหาสาระ ซึ่งก็หมายความว่า การดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องไม่ละทิ้งกระบวนการความร่วมมือของประชาชนและ การต่อเนื่องของกิจกรรม แล้วจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ ปริมาณของงาน พร้อมกับกำหนดบรรทัดวิธีดำเนินงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ควย ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นชัดลงไป ในขอบข่ายของงานที่จะทำเพื่อให้ประชาชนมองเห็นช่องทางเข้าร่วมงานใญ่ถูกต้องตามขีดความสามารถของตนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จะทำให้คนทุกคนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมตามขีดความสามารถและความถนัดของตน

จากแนวความคิดนี้ ชี้ให้เห็นได้ว่าการพัฒนาชุมชนที่จะใช้เป็นแนวทางในการดำเนิน กิจกรรมต่าง ๆ นั้นจะต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ

1. มีแผนงาน (Planning)
2. ความเชื่อมั่นในตนเองในการเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชน (Self Confidence)
3. การสนับสนุนทางวิชาการ (Technical Support)
4. การประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (Coordination of Agencies Concerned).

4. แนวความคิดในลักษณะที่เป็นขบวนการ (Community Development as a Movement)

แนวความคิดในกลุ่มของการพัฒนาชุมชนในแนวนนี้เป็นการนำเอาวิธีการพัฒนาชุมชน เข้าไปใช้ดำเนินกิจกรรมบางอย่างภายใต้สถานการณ์ที่ประชาชนบังเกิดความเฉื่อยชา หรือไม่

ความตระหนักในปัญหาของชุมชน โดยวิธีการนี้การดำเนินงานก็อาจจะละเอียดกระบวนการบางอย่างของการพัฒนาบางในระยะเริ่มแรกก็ได้ แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินงานจะต้องกำหนดเป็นโครงการขึ้น พร้อมกำหนดวิธีการปฏิบัติและขอบเขตปริมาณงาน และที่สำคัญที่สุดก็คือต้องมีการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดแรงคล้อยใจอย่างแตกฉาน (Emotional Dynamic) เพื่อให้ตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนและแรงคล้อยใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม

หลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชน

จากปรัชญา และแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนดังกล่าวข้างต้นนั้น ได้เป็นแนวทางในการกำหนดหลักการและวิธีการดำเนินงานพัฒนาชุมชนขึ้น ซึ่งจะขอยกตัวอย่างหลักการขององค์การสหประชาชาติที่ได้ประชุมกันเมื่อเดือนมีนาคม 2500 ได้ให้หลัก 10 ประการในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้

1. โครงการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องสอดคล้องกับความต้องการอันแท้จริงของประชาชนและเริ่มจากโครงการง่าย ๆ ก่อน
2. โครงการพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องเป็นโครงการเอนกประสงค์ คือมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน หรือปรับปรุงความสุขความเจริญได้ในหลาย ๆ ด้านพร้อม ๆ กัน
3. การพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องเริ่มดำเนินการเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชนไปพร้อม ๆ กับการดำเนินการตามโครงการ
4. ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในโครงการต่าง ๆ ที่จัดขึ้น เพื่อเป็นการสร้างพลังชุมชนและจัดรูปสถาบันหรือหน่วยงานปกครอง หน่วยงานบริหารของประชาชนขึ้น
5. ต้องแสวงหาผู้นำในท้องถิ่นและพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำในท้องถิ่นขึ้น ตามลักษณะของกิจกรรมและความจำเป็นของชุมชน
6. ต้องยอมรับและเปิดโอกาสให้สตรีและเยาวชนได้เข้ามามีบทบาทร่วมในโครงการพัฒนาชุมชนให้มากที่สุด เพราะสตรีมีบทบาทต่อการขยายตัวของงานและแนวความคิดต่าง ๆ ส่วนเยาวชนนั้นจะสามารถเป็นกำลังรับช่วงงานและขยายผลงานได้เป็นอย่างดี
7. รัฐบาลจะต้องจัดบริการไว้ให้พร้อมเพื่อคอยเสริมงานของประชาชน เป็นหลักประกันในประสิทธิภาพความสำเร็จของงานและกำลังใจ

8. การวางแผนงานเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่น รวมทั้งการจัดบริหารงานในทุกๆระดับจะต้องมีความต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

9. ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น ควรสนับสนุนให้องค์การเอกชน องค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นระดับชาติ และนานาชาติได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย

10. ในการวางแผนเพื่อการพัฒนาชุมชนนั้น ต้องมีการวางแผนดำเนินงานให้เกิดความเจริญพร้อม ๆ กันไปทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความเจริญให้ได้ระดับกับทุกส่วนของประเทศ

การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน

ในเรื่องนี้ คุณหญิงอารี กุลกัณฑ์ อธิการบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้กล่าวถึงไว้ในบทความเกี่ยวกับ "การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน" ซึ่งผู้เขียนจะขอสรุปมาจากหนังสือรวมบทความการศึกษานอกโรงเรียนเล่ม 4 (อารี กุลกัณฑ์ 2525 : 95 - 99)

หลักการขององค์การสภาการศึกษาผู้ใหญ่ระหว่างประเทศ (International Council for Adult Education : IC AE) ถือว่าการพัฒนาชนบทแบบผสมผสานเป็นวิธีการที่จะนำไปสู่การพัฒนาประชากรในชนบทและท้องถิ่นชนบทอย่างสมบูรณ์โดยยึดหลักการประสานงานกัน ด้วยเหตุดังกล่าว หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนจึงจำเป็นต้องร่วมมือกัน "พัฒนาชนบทแบบผสมผสาน" ขึ้น เพื่อเป็นการรวมกลุ่ม รวมพลัง รวมทั้งเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนในชนบทรู้จักช่วยตนเองและสังคม โดยมีหน่วยงานต่าง ๆ ร่วมมือประสานงานกันอย่างใกล้ชิด

การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน เป็นการนำประโยชน์ไปสู่ชีวิตของประชาชนและชุมชนโดยยึดถือตัวประชาชนเป็นหลัก ให้ความสำคัญพหุคุณค่าและความสามารถของแต่ละคน ซึ่งจะสามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ตามแนวคิคลังกล่าวนี้จะทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกในความเป็นเจ้าของชุมชน และต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนด้วย

ประชาชนจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนใดขอเป็นเหตุทางของชุมชน รัฐบาลชุมชนคืออะไร ต้องรู้ว่าคนจะช่วยเหลือชุมชนพัฒนาได้อย่างไร ทั้งในด้านความรู้สึกนึกคิด อาชีพ การเมือง การปกครอง และวัฒนธรรมเพื่อให้สังคมเจริญตามเป้าหมาย ในการที่จะทำให้ประชาชนได้รู้จัก

ตนเองนั้น การศึกษาเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยพัฒนาความรู้ ความคิดต่าง ๆ ให้เขา การศึกษาจะเป็นตัวเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนกับตัวประชาชนเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาไปในทิศทางที่พึงประสงค์ ทั้งนี้จะต้องเริ่มกันที่ประชาชนในชนบท ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ก่อให้เกิดการพัฒนา X

ดังนั้น ในหลาย ๆ ประเทศจึงได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาชนบทแบบผสมผสานขึ้นโดยใช้การศึกษาเป็นสื่อ นำ แต่เนื่องจากประชาชนในชนบทส่วนมากเป็นประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน การศึกษาที่จะสามารถเกิดผลและเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อชีวิตของประชาชนในชนบทก็คือ การศึกษานอกโรงเรียน ทั้งนี้เพราะการศึกษานอกโรงเรียนจะมีบทบาทสำคัญในการสร้างเสริมประชาชนของประเทศให้มีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนั้น การศึกษานอกโรงเรียนยังเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาของชุมชนและประชาชนที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยและองค์ประกอบต่าง ๆ มากมาย เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว การศึกษานอกโรงเรียนจึงต้องประสานกับกิจกรรมอื่น ๆ ของหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนา

นอกจากการศึกษานอกโรงเรียนแล้ว กิจกรรมอื่น ๆ ของหน่วยงานต่าง ๆ ก็จะมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน ในประเทศไทยก็เช่นกัน จากสภาพการดำเนินงานเท่าที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าไม่มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้าไปร่วมพัฒนาชนบทมากมายหลายหน่วยงาน ซึ่งแต่ละหน่วยงานต่างก็มีแผนงาน โครงการและวิธีดำเนินการแตกต่างกัน ทำให้เกิดความสับสน ขาดข้อ สัมพันธ์ของงบประมาณและแรงงาน การร่วมมือและการประสานงานเท่าที่ผ่านมาก็ยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร การพัฒนาเท่าที่ผ่านมา ส่วนใหญ่มักจะพยายามรวมประชาชนในระดับหมู่บ้าน จัดตั้งเป็นกลุ่มประเภทต่าง ๆ มากเกินกว่าที่ประชาชนจะรับรู้และดำเนินการให้เกิดประสิทธิภาพอย่างแท้จริง การดำเนินงานมุ่งให้ประชาชนเป็นฝ่ายที่จะรับบริการมากกว่าที่จะมุ่งสนับสนุนประชาชนให้มีโอกาสช่วยเหลือตนเอง ซึ่งมีหลักการที่แท้จริงของการพัฒนาชนบท

ปัจจุบัน ประเทศไทยได้ริเริ่มในการที่จะพยายามทำงานร่วมกันแบบผสมผสานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะเข้าไปพัฒนาชนบท เพื่อขจัดปัญหาความขาดแคลนขององค์กรที่ดำเนินการด้านการพัฒนาชนบทและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์แก่ชาวชนบทอย่างแท้จริง

ดังนั้น การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานจึงกำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน ดังนี้

1. งานการศึกษา

1.1 เพื่อพัฒนาประชาชนให้มีความรู้ ความสามารถในการคิดแก้ปัญหา สามารถช่วยเหลือตนเองและครอบครัวด้วยการมีอาชีพเป็นหลักฐานและสามารถช่วยยกระดับสังคม

1.2 เพื่อให้โอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนในชนบทอย่างทั่วถึง และเพื่อประชาชนได้ใช้ประโยชน์จากการบริการ การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรการศึกษาอื่น ๆ ให้อย่างเต็มที่

1.3 เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักหน้าที่และรู้จักรับผิดชอบในฐานะที่เป็นพลเมืองที่ดีในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2. งานการพัฒนาตนเองและชุมชน

2.1 เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด

2.2 เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักการเสียสละ การร่วมมือ และมีศรัทธาต่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม

2.3 เพื่อส่งเสริมและเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้าใจความต้องการของท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและตนเอง ด้วยการรวมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผนพัฒนา รวมแก้ปัญหาของสังคมของท้องถิ่น กับหน่วยราชการหรือหน่วยงานเอกชน และรู้จักดำเนินงานที่ร่วมกันทำนั้นต่อไปด้วยตนเองได้

2.4 เพื่อส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐ เอกชน และประชาชน ที่ทำงานด้านการพัฒนาชนบท ตระหนักถึงความสำคัญในการร่วมมือกันทำงานแบบผสมผสานทั้งการวางแผนงบประมาณ การบริหาร และการดำเนินงาน การติดตามผลและประเมินผล เพื่อจะได้ใช้ทรัพยากรอันจำกัดของชาติอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลแก่ชาวชนบทอย่างมากที่สุด

อย่างไรก็ดี แม้ว่าการดำเนินงานเท่าที่ผ่านมาจะเป็นเพียงการเริ่มต้นและยังมีอุปสรรคปัญหาอยู่บ้าง แต่ก็เป็นนิมิตหมายที่ดีในการที่จะช่วยให้รัฐได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริงและเป็นธรรม และเมื่อได้ดำเนินการ

พัฒนาชนบทแบบผสมผสานให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวแล้ว ก็จะมีผลโดยตรงต่อความจริงของ
ประเทศในที่สุด

ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาชนบทกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

เนื่องจากการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นมีคุณลักษณะพิเศษบางประการ ซึ่งผู้เขียน
ขอกล่าวถึงดังนี้

1. เป็นการมุ่งส่งเสริมเสรีภาพ และการตัดสินใจเลือกของผู้เรียนเอง
 2. มุ่งส่งเสริมการคิดเป็น โดยถือว่าบุคคลแต่ละคนควรจะตัดสินใจและคิดด้วยตัวของเขาเอง ไม่ควรรับฟังการตัดสินใจจากคนอื่น
 3. มุ่งสนองตอบความต้องการอันแท้จริงของผู้เรียน มิใช่จำกัดตามความต้องการของผู้จัด
 4. มุ่งส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ
 5. มุ่งส่งเสริมการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการจัดการศึกษา
- จากที่กล่าวมาแล้วนี้ คงจะเห็นได้ว่าเป็นแนวคิดและหลักการที่มีความสัมพันธ์สอดคล้อง
กับการพัฒนาชุมชน และการพัฒนาชนบท ซึ่งได้กล่าวถึงมาแล้วในตอนต้นท้อย่างยิ่ง และสามารถ
จะนำความคิดในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนไปสู่ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบทได้
ดังที่ สุนทร สุนันท์ชัย ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ในบทความเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างยุทธศาสตร์
การพัฒนาชนบทกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน" (สุนทร สุนันท์ชัย 2525 : 112 - 129)
โดยได้สรุปว่างานพัฒนาไม่ว่าสาขาใดก็ตามจะมีปรัชญาและแนวคิดที่คล้ายคลึงกับงานการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้จะช่วยให้เห็นแนวคิดและแนวปฏิบัติของการพัฒนาชนบทใน
แต่ละสาขาต่อไป ซึ่งจะกล่าวถึงในด้านการพัฒนาชุมชน การพัฒนาด้านการเกษตรและสหกรณ์
การพัฒนาการสาธารณสุข และการพัฒนาการปกครอง

1. การพัฒนาชุมชน

ปรัชญาและแนวคิดในการพัฒนาชุมชนที่นับว่าสำคัญที่สุดก็คือการมีส่วนร่วมของประชาชนใน
การพัฒนา ประชาชนจะต้องมีบทบาทในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนกำหนดเป้าหมาย วางแผน
และดำเนินการ หลักการสำคัญที่ยังควาสำเร็จให้เกิดขึ้น ในการพัฒนาชุมชนก็คือ การช่วย
เหลือตนเอง ความร่วมมือและขยันหมั่นเพียรของประชาชนในชุมชน

ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนไม่ได้อยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือการปฏิบัติของชุมชนใดเท่านั้น ที่สำคัญที่สุดก็คือความพึงพอใจที่บุคคลได้รับการยกย่องให้เกียรติสมศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

องค์การสหประชาชาติได้ให้นิยามคำว่าพัฒนาชุมชนไว้ว่า "การพัฒนาชุมชนเป็นกรรมวิธีที่มุ่งจะสร้างความเจริญในทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชนเป็นส่วนรวมโดยชุมชนนั้นจะต้องเขามามีส่วนรวมอย่างแท้จริง (ถ้าเป็นไปได้) ความคิดริเริ่มนั้น ควรจะเป็นของชุมชนเอง"

พิจารณาตามข้อความที่ยกมาจะเห็นว่าแนวคิดหลักในการพัฒนาชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา และในการดำเนินงานไปสู่เป้าหมาย ประชาชนจะต้องช่วยเหลือตนเองเป็นสำคัญจะหวังพึ่งแต่ทรัพยากรภายนอกอย่างเดียวไม่ได้ ดังนั้นคุณลักษณะสำคัญของสมาชิกของชุมชนที่จะช่วยให้การดำเนินงานเป็นผลสำเร็จก็คือ การคิดช่วยตนเอง ความร่วมมือกันระหว่างสมาชิกในชุมชน และความขยันหมั่นเพียรในการงาน

วิธีการพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการกระจายอำนาจทางการปกครอง เพราะประชาชนในชุมชนใดมีส่วนที่จะวินิจฉัยตัดสินใจกิจการที่เกี่ยวข้องกับตัวของเขาเอง แนวคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจลงไปสู่ส่วนท้องถิ่นให้ท้องถิ่นวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน กำหนดเป้าหมาย จัดทำแผน และดำเนินการจึงเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานของประเทศ ทำให้ประชาชนได้สำนึกในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของเขา เขาจะตระหนักว่าตัวของเขาเป็นบุคคลและตัดสินใจในกิจการที่เกี่ยวข้องกับตัวของเขาเอง

2. การเกษตรและสหกรณ์

ปรัชญาของการส่งเสริมการเกษตร ก็คือการดำเนินการให้สนองตอบความต้องการของท้องถิ่น ตามทรัพยากรแวดล้อม ณ ที่ประกอบอาชีพของเกษตรกรแต่ละราย การส่งเสริมการเกษตร เป็นบริการต่อเนื่องและตลอดชีวิต มิใช่เมื่อส่งเสริมให้ครั้งหนึ่งแล้ว ก็เป็นอันเสร็จสิ้น จะต้องดำเนินการแบบไม่รู้จักจบ เจ้าหน้าที่จะส่งเสริมการเกษตรไม่สามารถจะรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง จำเป็นจะต้องแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้หลาย ๆ แหล่งมาแนะนำประชาชน

ถ้าวิเคราะห์จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่าวิธีการส่งเสริมการเกษตรกับวิธีการของการศึกษานอกโรงเรียนเป็นวิธีที่คล้ายคลึงกัน เช่น การให้ความรู้โดยเฉพาะเจาะจงตามสภาพ และปัญหาของผู้รับบริการ การให้การศึกษาจะต้องกระทำต่อเนื่อง ไม่มีสิ้นสุดจนตลอดชีวิตของผู้รับบริการ

แต่การพัฒนาทางการเกษตรย่อมจะมีอุปสรรคหลายประการ เช่น

1. ขนาดไร่นาเล็กลงไป ทำให้มีรายได้น้อย

2. ผลผลิตต่ำ เนื่องมาจากสมรรถภาพของเกษตรกรเอง และการขาดบริการของรัฐ (เช่น บริการสินเชื่อ ระบบชลประทาน การขนส่ง การตลาด ฯลฯ)

3. ลักษณะการประกอบกรยังเป็นแบบต่างคนต่างทำมากกว่าที่จะรวมกันเป็นกลุ่มเป็นสถาบัน รัฐบาลได้พยายามหาทางจัดความยากจน และความไม่เป็นธรรมในสังคมให้หมดสิ้นไปด้วย วิธีการต่าง ๆ เช่น การส่งเสริมการเกษตร การให้การศึกษาผู้ใหญ่ การพัฒนาชุมชน สำหรับวิธีที่ได้ผลมากที่สุดก็คือ การสหกรณ์ โดยการดำเนินการสหกรณ์ให้บรรลุผลสำเร็จนั้น จำเป็นจะต้องมีอุดมการณ์ในการร่วมมือกัน การช่วยเหลือตนเอง และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

เมื่อพิจารณาวิธีการทางการเกษตรและสหกรณ์รวม ๆ กันแล้วจะเห็นได้ว่า เน้นหนักไปในด้านการรวมกลุ่มในชนบท มุ่งพัฒนาทางด้านลักษณะนิสัย และความคิดให้แก่วลสมัคริ ยุทธศาสตร์เช่นนี้จึงมีความสอดคล้องกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพราะเป็นการมุ่งส่งเสริมคนให้รู้จักคิดเป็น ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้รับบริการ มีประโยชน์ในการพัฒนาการรวมกลุ่มสหกรณ์

3. การสาธารณสุข

การพัฒนาการสาธารณสุขออกไปทั่วประเทศ มักจะประสบอุปสรรคสำคัญอยู่หลายประการ ประการที่สำคัญคือการขาดแคลนบุคลากรทางสาธารณสุข ไม่เพียงพอที่จะให้บริการแก่ประชาชน ใทุกท้องถิ่น การผลิตและการจ้างบุคลากรทางสาธารณสุข จะต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ซึ่งต้องใช้เวลานานปีกว่าจะสามารถดำเนินการให้แพร่หลายทั่วถึงทุกชุมชน

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว กระทรวงสาธารณสุขจึงได้ริเริ่มโครงการสาธารณสุขมูลฐานขึ้น

โครงการสาธารณสุขมูลฐานมีแนวคิดหลักอยู่หลายประการ ประการแรกปัญหาการสาธารณสุข เป็นปัญหาของชุมชนและชุมชนควรจะได้รับฝึกสอนแก้ไขปัญหของตน ประการที่สอง โดยจารีต

ประเพณีของท้องถิ่น. การสาธารณสุขมูลฐานเป็นสิ่งที่ประชาชนได้เคยปฏิบัติจัดทำอยู่แล้ว เช่น การเฝ้าระวังโรค การช่วยเหลือซึ่งกันและกันเมื่อเจ็บป่วย ดังนั้นการดำเนินการสาธารณสุขมูลฐาน จึงมีสิ่งใหม่ แต่เป็นสิ่งที่ประชาชนคุ้นเคยอยู่แล้ว

ยุทธศาสตร์ที่ใช้ในโครงการสาธารณสุขมูลฐาน เน้นหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นที่จะกำหนดปัญหาการอนามัยของตนเอง และร่วมในการสร้างโครงการสาธารณสุขมูลฐานในท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหของตนเอง เพื่อกำเนินการตามโครงการนี้ จะเน้นการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่น วัสดุอุปกรณ์ของท้องถิ่น "แนวคิดของสาธารณสุขมูลฐาน มีใช้เพียงแต่จะเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับอนามัยและทักษะขั้นพื้นฐานเท่านั้น แต่มุ่งที่จะพัฒนาให้บุคคลในชุมชนรู้จักตัดสินใจและดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับอนามัยของตนเอง"

เพื่อกำหนดการให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว กระทรวงสาธารณสุขได้แต่งตั้งบุคคลในท้องถิ่นเป็นผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (มสส.) และ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มสส. ทำหน้าที่เป็นผู้แจ้งข่าวสารสาธารณสุขแก่ชาวบ้านในเขตที่รับผิดชอบ เผยแพร่ความรู้ แนะนำชักจูงประชาชนในสถานสาธารณสุข อสม. มีหน้าที่เช่นเดียวกับ มสส. แต่เพิ่มบทบาทการให้บริการต่อประชาชน เช่น บริการรักษาพยาบาล บริการวางแผนครอบครัว จำหน่ายยาสามัญประจำบ้าน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ปลูกฝีและฉีดวัคซีนแก่ประชาชน

ผู้ที่ เป็น มสส. หรือ อสม. ต้องเป็นผู้ที่สมัครใจและเต็มใจที่จะรับใช้เพื่อนบ้านโดยไม่หวังผลตอบแทนจากรัฐ สิ่งที่รัฐจะให้นั้นมีเพียงสิ่งจูงใจบางอย่างเพื่อประกอบการดำเนินการเท่านั้น แต่ อสม. อาจได้รับค่าตอบแทนบริการจากเพื่อนบ้านของเขาเอง การดำเนินงานแบบนี้เป็นวิธีสนับสนุนให้ประชาชนช่วยเหลือตนเอง หรือเพื่อนบ้านของตนและส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดบริการเพื่อชุมชนด้วย

พิจารณาวิธีการของสาธารณสุขมูลฐาน จะเห็นว่าเป็นกิจกรรมเน้นบทบาทของชุมชน เน้นความร่วมมือของชุมชน เน้นการใช้ทรัพยากรและตัวบุคคลของชุมชนโดยวิธีการอาสาสมัคร เน้นการช่วยเหลือตนเองและเพื่อนบ้าน กล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นวิธีมอบให้ชุมชนรับภาระช่วยเหลือตนเองในการสาธารณสุขนั่นเอง

ยุทธศาสตร์เช่นนี้ ย่อมจะสอดคล้องกับแนวความคิดของการพึ่งพาตัวเอง การร่วมมือร่วมใจภายในชุมชน อันเป็นแนวคิดในการพัฒนาทั่ว ๆ ไปนั่นเอง

4. การปกครอง

การปกครองตำบลและหมู่บ้าน ยังถือเป็นการบริหารราชการส่วนภูมิภาคมิใช่การปกครองท้องถิ่น อย่างไรก็ตามรัฐบาลก็ประสงค์จะให้มีการกระจายอำนาจทางการบริหารลงไปสู่การปกครองระดับตำบลหมู่บ้านด้วย ตามประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 326 ให้มีการจัดตั้งองค์กรที่เรียกว่า "สภาตำบล" มีหน้าที่

1. บริหารงานของสภาตำบล หรือดำเนินการตามที่ได้รับมอบหมายจากผู้ว่าราชการจังหวัด
2. พิจารณาให้ความเห็นชอบโครงการและงานเกี่ยวกับการพัฒนาตำบล
3. ให้ความร่วมมือและประสานงานในโครงการ สนับสนุนให้มีการร่วมมือจากองค์กรการอาสาสมัคร หรือองค์กรสาธารณสุข ตลอดจนพิจารณาแก้ไขปัญหาขอขจัดของและอุปสรรคที่เกี่ยวกับการพัฒนาตำบล
4. เผยแพร่การดำเนินงานพัฒนาของทางราชการให้ประชาชนในตำบลทราบ
5. ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ที่กำหนดไว้สำหรับคณะกรรมการตำบล

6. ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการจะได้อำนาจ

แนวโน้มที่เห็นได้ชัดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจไปสู่หน่วยการปกครองระดับล่างสุด ก็คือ การที่รัฐบาลได้มอบอำนาจให้สภาตำบลพิจารณาโครงการใช้เงินงบประมาณพิเศษ เพื่อจัดทำงานให้ประชาชนทำระหว่างฤดูแล้งที่เรียกในภาษาสามัญว่า "เงินย่น" และการมอบอำนาจให้พิจารณาใช้เงินของท้องถิ่นที่ได้รับจัดสรรจากองค์กรการบริหารส่วนจังหวัดเพื่อการพัฒนาตำบล และแนวโน้มที่รัฐบาลจะจัดสรรงบประมาณแผ่นดินในรูปเงินก้อนไปให้จังหวัดดำเนินการจัดสรรตามความต้องการของท้องถิ่น (สภาตำบล) เป็นผู้วางแผนและเสนอแผนขึ้นไปยังอำนาจและจังหวัดพิจารณา

สภาตำบลจึงเป็นหน่วยบริหารระดับล่างสุด และอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด ทิศทางหนึ่งที่จะสนับสนุนให้มีการกระจายอำนาจจากกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ไปสู่ภูมิภาค ย่อมจะทำได้โดยกระทรวง ทบวงกรม ซึ่งมีกิจกรรมอยู่ในพื้นที่ตำบล มอบหมายให้สภาตำบลเป็นผู้ร่วมพิจารณาความต้องการของตำบล ตลอดจนร่วมวางแผนโครงการและดำเนินการตามโครงการนั้น ๆ สภาตำบลซึ่งเป็นศูนย์บริหารในระดับล่างสุด จะได้นี้อีกโอกาสตัดสินใจเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตนเอง

และทำหน้าที่ประสานงานในทุกแขนงที่มีอยู่ในพื้นที่ของตำบล

สรุปทหายบท

เป้าหมายสุดท้ายในการให้การศึกษาในระบบโรงเรียนก็เช่นเดียวกับเป้าหมายของการพัฒนา นั่นคือมุ่งที่จะให้ประชาชนหรือผู้รับบริการ ผู้เข้าร่วมในโครงการสามารถได้รับ "ความสุข และอยู่ดีกินดี" ดังนั้นโครงการทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดขึ้นจึงเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา การพึ่งพาตนเองของชุมชน ความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนา เป็นอิสระในการตัดสินใจเลือก ซึ่งเป็นการแสดงถึงการยอมรับนับถือในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของบุคคล ยอมรับความมีเหตุผล รู้ผิดชอบชั่วดี สามารถเลือกสิ่งที่ดีงามสำหรับตนเอง และชุมชนได้

สำหรับคุณลักษณะของสมาชิกในสังคมหรือประชาชนทั่วไป เพื่อให้สอดคล้องกับปรัชญาหรือแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา และอิสระในการตัดสินใจเลือก ดังนั้นการจัดกิจกรรมทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรจะต้องส่งเสริมให้ประชาชนเกิดคุณลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ รู้จักคิดเป็น สร้างสรรค์และริเริ่ม มีวินัยในตนเอง มีความเป็นอิสระและคิดพึ่งพาตนเอง มีความร่วมมือร่วมใจ เคารพในความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น ฯลฯ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ผู้สอนบรรยายให้ทราบถึงความสำคัญของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ โดยเน้นหนักไปทางด้านการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท ทั้งนี้เพราะว่าประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอาศัยอยู่ในชนบท

2. จัดแบ่งกลุ่มให้สิทธิอภิปรายกลุ่มย่อย หลังจากจบการบรรยายแล้ว เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักวิเคราะห์และสรุปประเด็นสำคัญของปัญหาตนเอง โดยมีผู้สอนช่วยเป็นพี่เลี้ยง และคอยให้คำแนะนำและกำลังใจ ซึ่งมีหัวข้ออภิปรายดังตัวอย่างต่อไปนี้

- ใครคือคนที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาชนบทมากที่สุด
- การพัฒนากับการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความสัมพันธ์กันอย่างไรบ้าง
- การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีส่วนช่วยในการพัฒนาชนบทอย่างไร
- ท่านจะนำความรู้ที่ได้จากวิชา กศ. 311 ไปช่วยพัฒนาชุมชนได้อย่างไร

3. มอบหมายให้ผู้เรียนไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากเอกสารอ้างอิง หรือค้นคว้าจากเอกสารอื่น ๆ ตามที่ผู้เรียนมีความสนใจ และต้องการทราบ

การวัดและการประเมินผล

1. ผู้สอนสังเกตความสนใจในการเรียนจากการรับฟังคำบรรยาย เมื่อจบการบรรยาย แต่ละตอนก็จะซักถามความเข้าใจจากผู้เรียนเป็นครั้งคราว

2. สังเกตความเข้าใจ จากการบรรยายสรุปของตัวแทนแต่ละกลุ่ม ทั้งนี้หลังจากที่ผู้เรียนได้อภิปรายกลุ่มตามประเด็นปัญหาที่มอบให้ไปแล้ว

3. ประเมินผลจากการทบทวนรายงานการค้นคว้าเพิ่มเติมของผู้เรียน ก็จะทำให้ทราบว่าผู้เรียนมีความเข้าใจในแนวคิดของการพัฒนาประเทศถูกต้องหรือไม่ รวมทั้งสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์เพื่อการพัฒนาได้อย่างไร.

เอกสารอ้างอิง

กชกร สังขชาติ การศึกษานอกระบบโรงเรียน ศักดิ์โสภณาการพิมพ์ 2527, 172 หน้า
การศึกษานอกระบบโรงเรียน, กรม การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม รวบรวมบทความการศึกษานอกระบบโรงเรียน

เล่ม 4 เพชรสยามการพิมพ์ 2525, 482 หน้า

ปฐมน นิคมานนท์ การศึกษานอกระบบโรงเรียน อักษรบัณฑิต 2522, 139 หน้า

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี หลักการพัฒนารัฐชนและ การพัฒนาชนบท ห.ส.น. ไทยอนุเคราะห์ไทย 2526, 114 หน้า

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (แปล) การศึกษาผู้ใหญ่สำหรับประเทศกำลังพัฒนา โอเคียนส์ไทร์ 2524, 136 หน้า

Coombs, Philip H. (et.al.) New Paths to Learning for Rural Children and Youth. U.S.A. International Council for Educational Development, 1973 133 p.

Simkins, Tim Nonformal Education and Development Manchester Monograph, Direct Design Ltd., 1977 77 p.

ปัญหาและแนวโน้มของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนส่วนมากแล้วมักจะมีปัญหาและอุปสรรคโดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย ประเทศไทยเองก็ถือว่าต้องเผชิญกับสภาพต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดปัญหาในการดำเนินการเช่นเดียวกัน แม้ว่าในบทก่อน ๆ ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงปัญหาในการดำเนินการมาแล้วบ้างแล้วก็ตาม แต่หากเราพิจารณาสภาพปัญหาทั้งหลายในลักษณะภาพรวม ก็ย่อมจะเป็นการง่าย ๆ และเป็นการสรุปปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้น ตลอดจนสะดวกต่อการที่จะเข้าใจถึงแนวโน้มของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในอนาคตว่าควรจะดำเนินไปในทิศทางใด ดังนั้นในบทสุดท้ายนี้ จะกล่าวถึงปัญหาทั่ว ๆ ไปที่เกิดขึ้นในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ปัญหาที่เกิดขึ้นกับการจัดการศึกษาของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ต่อจากนั้นจะพิจารณาถึงแนวโน้มและทิศทางในอนาคตของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งเนื้อหาและแนวคิดในบทนี้จะช่วยสร้างความเข้าใจที่สมบูรณ์ให้ผู้อ่านยิ่งขึ้น

สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทย

ในการดำเนินงานด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาผู้ใหญ่ที่มีหน่วยงานต่าง ๆ ร่วมกันจัดอยู่นั้น มีปัญหาและอุปสรรคอยู่หลายด้านด้วยกัน ทั้งนี้อาจจะสรุปได้ดังนี้คือ

1. เกี่ยวกับนโยบายและการวางแผนการศึกษานอกระบบโรงเรียนยังไม่ชัดเจน จึงไม่สามารถนำไปดำเนินการตามแผนได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าหน่วยงานต่าง ๆ ขาดความเข้าใจในนโยบาย ปรัชญา และแนวปฏิบัติ ในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน
2. ด้านกลุ่มประชากรเป้าหมายและผู้รับบริการ แม้ว่ามีหลายหน่วยงานร่วมกันจัดดำเนินงานอยู่ แต่ทว่าส่วนใหญ่แล้วมักจะจัดให้กับกลุ่มอายุไม่เกิน 6 ปี และอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป สำหรับประชากรในวัย 7 - 14 ปีที่ไม่ได้อยู่ในระบบโรงเรียนมักจะถูกละเลย นอกจากนั้นแล้วกลุ่มประชากรที่อยู่ในชนบทห่างไกลและในแหล่งเสื่อมโทรมก็ยังไม่ค่อยได้รับการบริการอย่างทั่วถึงอีกด้วย
3. ลักษณะของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของแต่ละหน่วยงาน ส่วนใหญ่แล้วต่างก็จัดเป็นเพียงงานที่เสริมงานหลักในหน่วยงานของตนเองเท่านั้น นอกจากนั้นการปฏิบัติงานก็มักจะเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ มากกว่าที่จะร่วมมือช่วยกันทำ จึงไม่สามารถขยายงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

4. ในการประสานงาน รวมทั้งการกระจายงานและการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ปรากฏว่า ยังไม่มีหน่วยงานใดมีหน้าที่รับผิดชอบการประสานงานโดยตรงทั้งระดับประเทศ และระดับท้องถิ่น ทั้งนี้จึงทำให้การกระจายการจัดและการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นไม่มีการวางแผน หรือข้อตกลงใด ๆ ว่า ควรใช้ทรัพยากรภายในท้องถิ่นได้มากน้อยเพียงใด

5. การวางแผน การดำเนินโครงการและการประเมินผล ยังขาดข้อมูลเบื้องต้นและ ข้อมูลรายละเอียดทั่ว ๆ ไป จึงทำให้การจัดทำนโยบายและการวางแผนไม่สมบูรณ์และขาดความชัดเจนเพียงพอที่จะนำไปทำแผนปฏิบัติการร่วมกันระหว่างหน่วยงานอื่น ๆ แผนที่ทำก็ไม่สามารถนำไปใช้ได้กับทุกหน่วยงาน จะนำไปใช้ได้เฉพาะหน่วยงานเท่านั้น นอกจากนี้แล้วการประเมินผลโครงการที่จัดไปแล้วก็มีอยู่น้อย รวมทั้งไม่สามารถนำผลที่ได้จากการประเมินผลไปปรับปรุงอย่างแท้จริง

6. ความสัมพันธ์และสนับสนุนกันระหว่างงานการศึกษาในระบบโรงเรียนกับการศึกษาในระบบโรงเรียน ยังมีปัญหาติดขัดกับบรรดากระเบียนข้อบังคับของหน่วยงานต่าง ๆ ที่จัดการศึกษา นอกโรงเรียน รวมทั้งยังไม่มี การวางแผนโครงการให้ประสานต่อเนื่องกับการศึกษาในระบบโรงเรียน จึงทำให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนรับภาระและบรรเทาความต้องการของประชากรในระบบโรงเรียนได้ไม่มากเท่าที่ควรจะเป็น

7. เนื่องจากไม่ทราบความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมาย ในการที่จะทราบความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียนได้ทุกคนนั้นเป็นเรื่องยาก เพราะว่าพฤติกรรมของมนุษย์เรานั้นส่วนหนึ่งมีพฤติกรรมแบบแฝงอยู่ด้วย แม้จะใช้วิธีการสำรวจหลาย ๆ วิธี เช่น แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ หรือการสังเกตนั้นในบางกรณีก็ไม่สามารถจะทราบความต้องการที่แท้จริงของบุคคลทั้งหมดได้ และความล้มเหลวหรือการสูญเสียไปเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนก็คือ การจัดหลักสูตรและโครงการไม่ตรงกับสภาพความต้องการอันแท้จริงของผู้เรียน

8. การขาดผู้เชี่ยวชาญและอุทิศตนให้กับงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนอย่างจริงจัง เพราะงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นงานที่ต้องอาศัยการเสียสละ และทุ่มเททั้งกำลังกายและความคิด ซึ่งผู้ทำงานการศึกษานี้ใหญ่มากครั้งต้องใช้เวลาตอนเย็นหรือช่วงกลางคืนออกไปนิเทศหรือติดตามผลงาน บางครั้งก็ต้องเสี่ยงภัยอันตรายรอบด้าน

9. ขาดการสนับสนุนในด้านงบประมาณและการเงินอย่างพอเพียงเพื่อการดำเนินงาน ทั้งนี้ เพราะว่าการดำเนินงานกิจการใด ๆ ก็ตาม เรื่องงบประมาณนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะสนับสนุนและส่งเสริมให้การดำเนินงานนั้นประสบผลสำเร็จ

10. เกี่ยวกับงานบริการข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ทางสื่อมวลชนในหนังสือพิมพ์ยังมีปัญหาคำนระบบการรับส่งมาก นอกจากนั้นยังขาดวิธีการสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนช่วยกันดูแลรักษาสิ่งให้บริการนั้น ตลอดจนการรู้จักใช้ประโยชน์ให้สมคุณค่าของข้อมูลข่าวสาร

ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

กรมการศึกษานอกโรงเรียนซึ่งมีภาระหน้าที่ในการจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อให้บริการแก่ผู้อยู่นอกระบบโรงเรียนภาคปกติ ได้สรุปเกี่ยวกับปัญหา และอุปสรรคในการปฏิบัติงานร่วมกับทางจังหวัด และเขตการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ขาดเจ้าหน้าที่ที่ตรวจเยี่ยมโดยสม่ำเสมอ
2. การควบคุมปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ห้องสมุดยังไม่รัดกุมพอ เช่น การขอยืมตัวไปใช้ทำงานที่อื่น เป็นต้น
3. บางจังหวัดนำงบประมาณที่จัดสรรไปให้จังหวัด สำหรับห้องสมุดและที่อ่านหนังสือไปใช้ในรายการอื่นก่อน
4. จังหวัดที่ไม่มีศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด (ศนจ.) ไม่มีผู้ติดตามผลควบคุม แนะนำการใช้หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ 3 - 4

สาเหตุของปัญหา

1. บางจังหวัดขาดเจ้าหน้าที่ธุรการด้านการศึกษานอกโรงเรียน และในบางแห่งเจ้าหน้าที่เฉื่อยชา
2. เจ้าหน้าที่ในงานด้านต่าง ๆ ยังไม่เพียงพอกับปริมาณงาน รวมทั้งการประสานงานระหว่างศูนย์ฯ ภาคกับศูนย์ฯ จังหวัด ยังไม่ดีเท่าที่ควร
3. ยังไม่มีการตกลงกันถึงสายงานและระบบบริหารเพื่อการประสานงานระหว่างทางศูนย์ฯ กับทางจังหวัด และสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดอย่างแน่ชัด

4. บุคลากรในสำนักงานจังหวัดยังไม่เข้าใจถึงบทบาทอำนาจความรับผิดชอบของศูนย์ ฯ

5. ศึกษาธิการจังหวัดและศึกษาธิการอำเภอ เป็นจำนวนมากคิดว่างานการศึกษาของโรงเรียนเป็นงานฝาก มีอิทธิพลที่ความรับผิดชอบโดยตรง

จากสภาพปัญหาเท่าที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่ามีอยู่หลายประการด้วยกัน อย่างไรก็ตาม สำหรับขอบข่ายของการศึกษานอกโรงเรียนปัจจุบันยังครอบคลุมเฉพาะในเขตตัวเมืองเป็นส่วนมาก แต่ยังไม่ขยายไปถึงเป้าหมายบางกลุ่มในชนบท โดยเฉพาะกลุ่มประชากรในเขตชนบทยากจน การจัดการศึกษาของกรมการศึกษานอกโรงเรียนทั้งด้านปริมาณและคุณภาพอาจมีมากในเขตเมือง แต่ยังคงล้าหลังที่จะลงไปถึงประชากรในหมู่บ้าน จะเห็นได้ว่ากลุ่มผู้เรียนในโครงการใหญ่ยังเป็นประชากรในตัวเมือง มีฐานะค่อนข้างดี มีอาชีพมั่นคง ดังนั้นการจัดโครงการแนวว่าจะมีจำนวนมากและหลายประเภทจึงยังไม่ถึงกลุ่มประชากรผู้ยากไร้และอยู่ในเขตชนบทที่ห่างไกลจริง ๆ

โฉมหน้าของการศึกษานอกโรงเรียนในอนาคต

ศาสตราจารย์ ดร.พจน์ สະเพียรชัย เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ เนื่องในโอกาสที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนมีอายุครบ 3 ปี (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2525 : 141 - 143) โดยมีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

1. ในด้านการขยายงานนั้น ควรพิจารณาเรื่องการจัดสัดส่วนการขยายปริมาณ กล่าวคือ ขยายในส่วนที่ยังขาดตกบกพร่องหรือส่วนที่ยังจัดไม่ครบถ้วน ถ้าส่วนใดที่จัดแล้วก็ควรจะได้พิจารณาลดสัดส่วนลงบ้าง โดยหันเหไปสู่กลุ่มประชากรที่ขาดโอกาสให้มากขึ้น นอกจากนั้นต้องสำรวจและจัดกลุ่มเป้าหมายตามลำดับความสำคัญที่จำเป็น และพยายามหารูปแบบให้มีความเหมาะสม ตลอดจนควรจะได้จัดโครงการต่อเนื่องให้ครบวงจรของงานอาชีพนั้น ๆ ด้วย อนึ่งการวางแผนในการดำเนินงานควรจะต้องมีความละเอียดจนสามารถประสานงานกับหน่วยงานอื่นที่ทำอยู่ได้

2. ด้านการวางแผนโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นในระดับชาติ หรือระดับภาค หรือระดับหน่วยงานเพื่อปฏิบัติการ จะต้องยึดหลักการดำเนินงานไปในแนวเดียวกัน คือ การวางแผนตามสภาพเศรษฐกิจสังคมของประเทศ ทั้งนี้โดยจะต้อง

2.1 มีการสำรวจสภาพความเป็นไปของสภาพเศรษฐกิจสังคม และความร่วมมือนิยมร่วมใจของประชากรในชุมชนเป็นหลัก เพื่อเป็นการวางขอบเขตการจัดโครงการในการให้บริการตามความเหมาะสม

2.2 จะต้องยึดหลักการกระจายความเสมอภาคเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่สังคม ให้โอกาสแก่ผู้ที่พลาดโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียน ผู้ที่ยากจนและผู้ที่อยู่ชนบทห่างไกล หรือไม่เคยได้รับการบริการทางการศึกษาเลย

2.3 จะต้องยึดหลักการใช้ทรัพยากรของประเทศอันมีจำกัด โดยจะต้องคำนึงว่าการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนนั้นเป็นการลงทุนทางสังคมประการสำคัญประการหนึ่งในการพัฒนา เพื่อให้ใครคนหรือประชากรของประเทศที่มีคุณภาพ ดังนั้นจะต้องคำนึงถึงผลตอบแทนที่สังคมจะได้รับจากการลงทุนดังกล่าวให้โดยประโยชน์สูงสุดด้วย

3. ควรจะต้องดำเนินการให้สามารถจัดการศึกษาได้อย่างสมบูรณ์แบบ ทั้งด้านการศึกษาเพื่อการเสริมส่วนที่ยังขาดตกบกพร่องของการศึกษาในระบบโรงเรียน และเพื่อเอื้ออำนวยให้ประชากรมีคุณภาพชีวิต ดังนั้นการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนคงจะต้องคำนึงถึงหลักการบางประการในเรื่องดังต่อไปนี้

3.1 ความต้องการที่จะต้องเน้นถึงความจำเป็นที่ประชากรทุกคนจะต้องได้รับการศึกษาเพื่อให้อยู่ทันกับเบื้องตนในการดำรงชีวิต มีความจำเป็นเช่นเดียวกับความจำเป็นของมนุษย์ที่จะต้องปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน เนื่องจากในปัจจุบันการศึกษาในระบบโรงเรียนยังไม่อาจสนองตอบความต้องการทางพื้นฐานของสังคมได้อย่างเพียงพอ จึงจำเป็นต้องขยายงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่มีค่าใช้จ่ายและการลงทุนทางการศึกษาค่ากว่าในระบบโรงเรียนออกไปให้เหมาะสมกับสภาพในการพัฒนาชนบท รวมทั้งให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจสังคมของแต่ละชุมชน

3.2 รูปแบบการจัดงานและโครงการ จะต้องจัดงานและโครงการให้สามารถยืดหยุ่นได้ตามสภาพความจำเป็นในแต่ละชุมชน เพื่อหลักการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในชนบทเป็นสำคัญ รูปแบบของการจัดการศึกษานี้นอกจากจะจัดเพื่อพัฒนาการอ่านออกเขียนได้ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น รู้จักการประกอบอาชีพและสร้างอาชีพใหม่ ๆ ให้สามารถมีรายได้เป็นตัวเงินได้จริง แล้วยังจะต้องคำนึงถึงเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ที่นับว่าเป็นความรู้เบื้องต้นในการรักษาคุณภาพชีวิตเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมของชุมชนด้วย

3.3 การประสานงาน เพื่อให้การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนบรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่สมบูรณ์ในอนาคต หน่วยงานที่จัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนจะต้อง

มีการวางแผนและดำเนินงานร่วมกันตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ในรูปแบบที่สามารถจะเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายประชากรได้อย่างครบถ้วน มีการประสานสัมพันธ์กับการพัฒนาการด้านอื่น ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นการพัฒนาไปสู่ชนบทย่างผสมผสานที่ถูกต้องซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาประเทศชาติโดยส่วนรวมควาย

แนวโน้มและทิศทางของการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทย

เนื่องจากสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับการปฏิบัติงานทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนเมื่อยุคก่อนชางมากควยกัน ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบโรงเรียน ยังคงเป็นของใหม่อยู่พอสมควรถึงแม้ว่าความจริงแล้วจะได้เคยจัดมานานแล้วในรูปแบบของการศึกษาผู้ใหญ่ก็ตาม ดังนั้นการปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จจึงมีใช้สิ่งที่ยากนัก ทั้งนี้เพราะว่ามีองค์ประกอบอยู่หลายด้าน ทั้งด้านหน่วยงานที่จัดบริการ และประชากรเองก็มีส่วนสำคัญรวมอยู่ควย อย่างไรก็ตามแนวโน้มและทิศทางที่ควรจะได้พยายามมุ่งไปสู่อาจสรุปได้ดังนี้

1. จะต้องพยายามให้มีการกระจายบริการของสังคมอย่างเป็นธรรมระหว่างชนบทและตัวเมือง ระหว่างกลุ่มเป้าหมายของการศึกษาในระบบโรงเรียน และนอกโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา และเป็นการลดช่องว่างในชนอยลง
2. ต้องสร้างกลไกทางบริหารให้สามารถระดมสรรพกำลังและทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างสะดวก และคล่องตัว ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงให้มีการใช้อาสาสมัคร แหล่งวิชา วิทยากร วัสดุอุปกรณ์ อาคาร สถานที่ร่วมกันระหว่างหน่วยงานของรัฐ เอกชน และท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ และประชาชนไกรวมมือในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนมากขึ้น
3. ต้องเน้นความร่วมมือกันระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียน และการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้โดยให้มีการยอมรับความคิดและความสำคัญของคนและกันบนพื้นฐานที่เท่าเทียมกัน การศึกษานอกระบบโรงเรียนควรได้รับศักดิ์และสิทธิ์เช่นเดียวกับการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยมีอิสระในหลักการและความคิดของตนเอง ไม่ตองเกินตามรอยการศึกษาในระบบโรงเรียน

4. ต้องพยายามจัดและหาทางส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ กัน เพื่อสนับสนุนให้ประชาชนมีโอกาสที่เท่าเทียมกันในการศึกษา โดยเน้นการส่งเสริมให้สื่อมวลชนต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว ให้มีบทบาทส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการจัดรายการทางวิทยุและหนังสือพิมพ์ ซึ่งจะช่วยเผยแพร่งานการศึกษานอกโรงเรียนที่เป็นประโยชน์แก่การดำรงชีวิต และติดตามข่าวสารข้อมูลในสังคมให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

5. ต้องหาทางส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพให้มากขึ้นทั้งที่เป็นหลักสูตรวิชาชีพโดยตรง และที่ผสมผสานอยู่กับหลักสูตรวิชาสามัญอื่น ๆ การจัดการศึกษาวิชาชีพควร เน้นด้าน การเกษตร มากยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยเน้นการพัฒนาและวิธีการผลิตจากสิ่งที่เกษตรกรมีอยู่และหาทางปฏิบัติไปสู่การพัฒนาที่ดีขึ้น

6. พยายามหาทางส่งเสริมให้หน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งองค์กรที่เป็นกลไกการบริหาร ในท้องถิ่น และประชาชนกลุ่มเป้าหมายเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้มากยิ่งขึ้น โดยการใช้กลไกทางการบริหารที่มีอยู่แล้ว เช่นสภาตำบล คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน คณะทำงานเพื่อส่งเสริมการพัฒนาชนบทประจำตำบล หรือผู้นำกลุ่มชาวบ้านที่ไม่เป็นทางการ กลุ่มบุคคล เหล่านี้ควร เป็นผู้ร่วมกันกำหนดความต้องการ การสำรวจข้อมูล การติดตามผลและประเมินผลโครงการ ซึ่งจะช่วยให้ดำเนินการศึกษานอกระบบโรงเรียนอย่างมีคุณค่าและประสิทธิภาพต่อความต้องการของประชาชน

7. หาทางส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้เป็นส่วนหนึ่งของ การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานร่วมกับหน่วยพัฒนาอื่น ๆ โดยยึดหลักการที่ว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเป็นฝ่ายสนับสนุนในการพัฒนา "คน" ในชนบทเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนส่วนมากสามารถช่วยตัวเองได้ และร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนให้ต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ

แนวนโยบายการศึกษานอกโรงเรียนในแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 6

1. ส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน ด้วยการจัดบริการในพื้นที่เฉพาะ ให้ความสนับสนุนแก่ชุมชนในการจัดบริการในพื้นที่ทั่วไป และให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาสำหรับบิดามารดา

2. ดำเนินการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ และกิจกรรมจัดการไม่รู้หนังสือในรูปแบบต่าง ๆ ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 5 เพื่อให้ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศสามารถอ่านเขียนภาษาไทย ทั้งนี้จะเน้นการรณรงค์ในกลุ่มชนทางภาษา และผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นซึ่งตกค้างยังไม่ได้รับการจากการรณรงค์ในแผน 5

3. แสวงหามาตรการที่จะจัดให้เยาวชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนภาคปกติได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยทั่วถึง ได้รับการศึกษาต่อเนื่องตามความจำเป็น และมีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถในรูปแบบต่าง ๆ

4. เร่งรัดการพัฒนา และการให้สื่อเพื่อการศึกษา โดยให้ความสำคัญแก่เอกสารสิ่งพิมพ์ สำหรับชาวชนบท สื่อทางไกล และนวัตกรรมทางการศึกษาที่มีศักยภาพในการขยายบริการที่มีคุณภาพอย่างมีประสิทธิภาพ

5. ส่งเสริมให้ทุกชุมชนมีแหล่งข่าวสารข้อมูลพร้อมกับเอกสารที่ทันต่อเหตุการณ์ เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมการอ่าน และการพัฒนาชีวิตและสังคม

6. ส่งเสริมให้มีแหล่งวิทยากรและนันทนาการในรูปแบบต่าง ๆ ในส่วนภูมิภาคเพื่อให้ประชากรสามารถค้นคว้าความรู้ด้วยตนเอง

7. แสวงหามาตรการที่จะส่งเสริมและประสานงานให้สื่อมวลชนทั้งของรัฐและธุรกิจเอกชนมีความรับผิดชอบและมีส่วนร่วมในการให้การศึกษาแก่ประชาชนให้มากยิ่งขึ้น

8. ปรับปรุงแบบและแนวทางส่งเสริมวิชาชีพของประชาชน การทำมาหากินให้มีผลต่อการอยู่ดีกินดี การเพิ่มพูนรายได้ การมีงานทำ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการปรับปรุงคุณภาพและมาตรฐานของการฝึก บรรจุเนื้อหาและกระบวนการที่เหมาะสมกับสภาพและโอกาสในการหารายได้ ฝึกใหญ่เรียนรู้เห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ สร้างลักษณะนิสัย และเจตคติที่ดี แน่แนวเพื่อให้ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับโอกาส และแหล่งการประกอบอาชีพ ส่งเสริมการฝึกวิชาชีพที่ครบวงจร และวางระบบที่จะแบ่งความรับผิดชอบระหว่างหน่วยงานที่จัดบริการให้รับช่วงกัน

9. ส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม ในกิจกรรมการศึกษา นอกโรงเรียนทุกประเภท

10. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตามอัธยาศัยและสามารถทำงานให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ตลอดจนแสวงหามาตรการที่จะจัดให้เยาวชน ประชาชน เห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องช่วยเหลือผู้สูงอายุตลอดอายุขัย

11. กระจายโอกาสในการวางแผนและการบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียนของหน่วยงานของรัฐและเอกชนไปสู่ท้องถิ่นอย่างเป็นขั้นตอน เสริมสร้างสมรรถภาพของกลไกในการบริหารงานระดับต่าง ๆ และส่งเสริมให้องค์กรท้องถิ่นและองค์กรของเอกชนได้มีบทบาทในการสำรวจสภาพปัญหา การจัดลำดับความสำคัญและการกำหนดความต้องการในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

12. ส่งเสริมให้งานการศึกษาในระบบโรงเรียน งานการศึกษานอกโรงเรียนและงานบริการของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ประสานสัมพันธ์สอดคล้องและต่อเนื่องกันตามแนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิต

13. จัดวางระบบนิเทศ ติดตามผล การประเมินผลและการจัดระบบข้อมูลในทุกระดับ เพื่อประกอบการตัดสินใจในการวางแผนและบริหาร

14. ให้ชุมชนและผู้เรียนร่วมรับภาระในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน บางประเภท เพื่อให้จักรวรรดิพยากรณ์ของรัฐไปสู่พื้นที่และกลุ่มชนที่ขาดโอกาสและมีความจำเป็นเร่งด่วน

15. ระดมสรรพกำลังและทรัพยากรจากชุมชนสถาบันศาสนา หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เพื่อให้บริการแก่ประชาชนนอกโรงเรียนให้มากยิ่งขึ้น

16. ให้องค์กรในการบริหารพัฒนาชนบท เป็นศูนย์กลางการประสานงานการศึกษานอกโรงเรียนในระดับจังหวัด และระดับท้องถิ่น ทั้งนี้โดยให้คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษานอกโรงเรียนมีหน้าที่ติดตามผล การประสานงาน เพื่อปรับปรุงแก้ไข

17. ให้การสนับสนุนแก่การวิจัย การพัฒนาหลักสูตร และการพัฒนาบุคลากรในงานการศึกษานอกโรงเรียนให้มีเนื้อหาที่สอดคล้องและปริมาณที่สอดคล้องกับการขยายปริมาณการปฏิบัติการ
สรุปท้ายบท

จากสภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน จะเห็นได้ว่า เนื่องจากการวางแผนและนโยบายไม่ชัดเจน ทำให้การดำเนินงานไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

การประสานงานระหว่างหน่วยงานยังขาดผู้รับผิดชอบการดำเนินงานในระดับประเทศ สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนกับการศึกษาในระบบโรงเรียนยังมีปัญหาในการจัดดำเนินงานอันเป็นผลมาจากระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ ไป ในด้านการจัดสรรงบประมาณก็นับว่าเป็นอุปสรรคในการดำเนินงานเช่นเกี่ยวกับการขาดบุคลากรผู้เสียสละในการปฏิบัติงาน

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีปัญหอุปสรรคหลายประการ แต่ก็ยังพอมองเห็นแนวโน้มและทิศทางที่ดีในอนาคต ทั้งนี้จะเห็นได้จากแนวโน้มของการศึกษานอกโรงเรียนในแผนพัฒนาฯ ระยะที่ 6 ซึ่งจะส่งเสริมการศึกษาก่อนวัยเรียนรวมกับการศึกษาที่ให้กับบิดามารดา ตลอดจนการส่งเสริมการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสืออย่างต่อเนื่องด้วย ในด้านการวางแผนการศึกษา นอกโรงเรียนก็จะส่งเสริมให้มีการประสานงานร่วมกันทั้งทางฝ่ายรัฐและฝ่ายเอกชน จะส่งเสริมองค์กรส่วนท้องถิ่นให้มากยิ่งขึ้น ด้วยการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน โดยให้มีการกระจายและจัดสรรทรัพยากรให้มีความเหมาะสม รวมทั้งให้เกิดความสอดคล้องกับแผนพัฒนาชนบทยากจนของทางรัฐบาล ดังนั้นจึงพอจะมองเห็นอนาคตที่ดีใสของงานการศึกษานอกโรงเรียนอันจะเป็นส่วนช่วยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ โดยเฉพาะในกลุ่มบุคคลที่ขาดโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียน

กิจกรรมการเรียนการสอน

1. ผู้สอนบรรยาย และชี้แจงเพื่อให้ผู้เรียนได้ทราบถึงสภาพปัญหา อุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ตลอดจนบรรยายให้ทราบถึงแนวโน้มของการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของไทย

2. ให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น ร่วมกันอภิปรายถึงปัญหาอุปสรรคที่ได้พบเห็นจากกิจกรรมที่ได้ทำมาแล้วในบทอื่น ๆ หรือจากการไปทัศนศึกษาและหาทางวิเคราะห์ว่าควรแก้ปัญหาเหล่านั้นอย่างไร

3. ให้ผู้เรียนร่วมกันอภิปรายและวิเคราะห์เกี่ยวกับแนวโน้มและทิศทางในอนาคตของการศึกษานอกโรงเรียน โดยอาศัยข้อมูลต่าง ๆ จากแผนการศึกษาชาติ และแผนพัฒนาฯ ทางเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ร่วมกับการมีประสบการณ์และความรู้ที่ได้รับจากในวิชา กณ. 311

4. ใ้ผู้เรียนศึกษาเพิ่มเติมจากหนังสือและเอกสารประกอบอื่น ๆ ตลอดจนการสัมภาษณ์
สนทนากับผู้ที่ปฏิบัติงานทางด้านการศึกษานอกโรงเรียนของหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อจะได้รับ
ประสบการณ์โดยตรงในการเรียนวิชานี้

การวัดและการประเมินผล

1. สังเกตจากความสนใจ รวมทั้งการเอาใจใส่ของผู้เรียน ในขณะที่ได้รับฟังคำบรรยาย
จากผู้สอน และซักถามปัญหาต่าง ๆ เมื่อบรรยายจบแต่ละหัวข้อ
2. สังเกตความกระตือรือร้นในการแสดงความคิดเห็นของผู้เรียน จากการที่มอบหมาย
ให้อภิปรายประเด็นปัญหาาร่วมกัน
3. สังเกตจากการเข้าร่วมอภิปรายกลุ่ม และการเสนอรายงานสรุปว่ามีความเข้าใจ
มากน้อยเพียงใด มีการยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกคนอื่น ๆ และมีการเสนอแนะแนวคิด
ของตนเองต่อกลุ่มมากน้อยอย่างไร.

127

$$\begin{array}{r} 126.5 \\ 2 \overline{) 253} \\ \underline{4} \\ 13 \\ \underline{12} \\ 10 \end{array}$$

เอกสารอ้างอิง

การศึกษานอกโรงเรียน, กรม การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม รวมบทความการศึกษานอกโรงเรียน

เล่ม 4 เพชรสยามการพิมพ์ 2524, 482 หน้า

เรื่องนารูเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียน มปท. มปพ., 50 หน้า

สามปีกรมการศึกษานอกโรงเรียน โรงพิมพ์ชาวพาณิชย์ 2525, 173 หน้า

ทวีป อภิสิทธิ์ การศึกษานอกระบบโรงเรียน หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู 2523,
342 หน้า

เบญจมา ชันไพบูลย์ ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกโรงเรียน : เอกสารประกอบการ
สอนวิชา กญ. 511 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
2526, 118 หน้า (อค์สำเนา)

Bernardino, F.G. and Ramos M.S. Nonformal Education in the Philippines.
Bulacan, Reyvil Bulakena Publishing Corporation, 1981 229 p.

Singh, R.P. and Neerja Shukla. Nonformal Education - an Alternative
to Formal System. New Delhi, Bahri Publications. Private Ltd.,
1977 88 p.

บรรณานุกรม

กชกร สังขชาติ การศึกษานอกระบบโรงเรียน ศักดิ์โสภากาการพิมพ์ 2527, 192 หน้า
การพัฒนาชุมชน, กรม รายงานผลการดำเนินงานพัฒนาชุมชนประจำปี 2524 พิมพ์ที่
ท.ส.น. ไทยอนุเคราะห์ไทย 2525, 168 หน้า

การศึกษานอกระบบโรงเรียน, กรม การประเมินผลที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านทั่วประเทศ
2524 กองแผนงานและวิจัย 2524, 81 หน้า (อค์สำเนา)

คู่มือการดำเนินงานตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบแบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 - 4

โรงพิมพ์ชาวพาณิชย์ 2526, 246 หน้า

คู่มือการดำเนินงานการศึกษานอกระบบแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน วิกตอรีการพิมพ์
2523, 100 หน้า

เรื่องนารูเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน มปท. มปพ., 50 หน้า

แผนพัฒนาการศึกษานอกระบบโรงเรียนระยะที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) หนังสือ-
การพิมพ์ 2524, 82 หน้า

วิวัฒนาการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทย โรงพิมพ์คุรุสภา 2527,
143 หน้า

สามปีกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน โรงพิมพ์ชาวพาณิชย์ 2525, 173 หน้า

การศึกษานอกระบบ, กอง กรมสามัญศึกษา รวมบทความการศึกษานอกระบบ เล่ม 2 โรงพิมพ์
กรมศาสนา 2519, 456 หน้า

เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ สื่อมวลชนเพื่อการศึกษาและการพัฒนาชนบท สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น
2518

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม เรื่องการศึกษา
นอกระบบโรงเรียน มปท. 2521, 104 หน้า

การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม เรื่องการใช้สื่อมวลชนเพื่อการศึกษา มปท. 2521,
72 หน้า

จิราภา รัตนสิริ การพัฒนาการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2504 - 2523

วิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร 2525, 440 หน้า

เชียรศรี วิวิธสิริ จิตวิทยาการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มศว ประสานมิตร
2527, 200 หน้า (อักษรสำนวนา)

_____ สื่อสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกโรงเรียน คณะศึกษาศาสตร์

มศว ประสานมิตร 2527, 145 หน้า (อักษรสำนวนา)

ทวีป อภิลิทธิ์ การศึกษานอกโรงเรียน หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู

2523, 342 หน้า

เบญจมา ชันไพบูลย์ ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกโรงเรียน • เอกสารประกอบ

การสอนวิชา กญ. 511 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

2526, 118 หน้า (อักษรสำนวนา)

ปฐม นิคมานนท์ การศึกษานอกโรงเรียน อักษรบัณฑิต 2522, 139 หน้า

พัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน, กอง กรมการศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาเพื่อชีวิตและ

สังคม : รวบรวมบทความการศึกษานอกโรงเรียน เล่ม 4 เพชรสยามการพิมพ์ 2525,
482 หน้า

_____ รูปแบบและแนวคิดทางการศึกษานอกโรงเรียน : ประสพการณ์จากพื้นฐานของการ

แสวงหา เพชรพัฒนาการพิมพ์ 2523, 132 หน้า

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท ท.ส.น. ไทยอนุเคราะห์ไทย

2526, 114 หน้า

สุกร ศรีแสน การศึกษานอกโรงเรียน พิมพ์ครั้งที่ 2 มปท. 2523, 259 หน้า

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคกลาง เอกสารทางวิชาการ, การดำเนินงานโครงการ

รณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ ฝ่ายพัฒนาบุคลากร 2527, 92 หน้า (อักษรสำนวนา)

_____ รายงานการติดตามผลและประเมินผลการดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ

ขั้นพื้นฐาน ฝ่ายบริหารเพื่อการศึกษา ราชบุรี 2524, 76 หน้า

สามัญศึกษา, กรม แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อชีวิต มปท. มปพ., 268 หน้า (อักษรสำนวนา)

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (แปล) การศึกษาผู้ใหญ่สำหรับประเทศกำลังพัฒนา โอเคียนส์ไตร์

2524, 136 หน้า

_____ การวางแผนและการประเมินผลการศึกษาผู้ใหญ่ โอเคียนส์ไตร์ 2525, 168 หน้า

_____ หลักการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ โอเคียนส์ไตร์ 2524, 80 หน้า

อนุตา นพคุณ การเรียนการสอนผู้ใหญ่เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กรุงเทพมหานคร 2527,

210 หน้า

_____ การศึกษานอกระบบโรงเรียน โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล 2523, 207 หน้า

Bennett, Nicholas. Barriers and Bridges for Rural Development

Bangkok, Krung Siam Press, 1978 199 p.

Bernadino, F.G. and Ramos M.S. Nonformal Education in the Philippines.

Bulacan, Regvil Bulakena Publishing Corporation, 1931 229 p.

Coles, E.K.T. Adult Education in Developing Countries. Oxford,

Pergamon Press Ltd., 1977 199 p.

Coombs, Philip H. (et.al.) New Paths to Learning for Rural Children and

Youth. U.S.A. International Council for Educational Development,

1973 133 p.

Cropley, A.J. Lifelong Education. Oxford, Pergamon Press Ltd., 1977

196 p.

Cropley, A.J. (ed.) Towards a System of Lifelong Education; Some

Practical Considerations. Oxford, Pergamon Press Ltd., 1980

219 p.

D'Aeth, Richard. Education and Development in the Third World. Westmead,

Farnborough, Saxon House, 1978 127 p.

Dave, R.H. (ed.) Foundations of Lifelong Education. Oxford, Pergamon

Press, 1976 382 p.

- Dent H.C. Education in England and Wales. London, Hodder and Stoughton, 1977 171 p.
- Duke, Chris and Vorapipatana, Kowit. Non-Formal Education in Asia and the Pacific. Bangkok, UNESCO, 1982 71 p.
- Freire, Paulo. Pedagogy of the Oppressed. Middlesex, Penguin Books Ltd., 1978 153p.
- Hiemstra, Roger. Lifelong Learning. Nebraska, Professional Educators Publications Inc., 1976 114 p.
- Illich, Ivan. Deschooling Society. Middlesex, Penguin Books Ltd., 1979 116 p.
- Kidd, J.R. How Adults Learn. New York : Association Press, 1976 318 p.
- Knowles, Malcolm S. The Adult Learner : A Neglected Species. Texas : Gulf Publish Company, 1978 244 p.
- Knowles, Malcolm S. The Modern Practice of Adult Education : Andragogy Versus Pedagogy. New York, Association Press, 1970 384 p.
- Locke, M. and Pratt J. A Guide to Learning after School. Middlesex, Penguin Books Ltd., 1979 330 p.
- Lovell, R.B. Adult Learning. London, Croom Helm Ltd., 1980 170 p.
- Niehoff, R.O. Non - Formal Education and the Rural Poor. College of Education, Michigan State University, 1977 248 p.
- Rogers, J. Adults Learning. Milton Keynes, The Open University Press, 1979 256 p.
- Rogers, Jennifer and Groombridge, Brain. Right to Learn : the Case for Adult Equality. London, Arrow Books Ltd., 1976 202 p.

Rudd, J.B. and Hall, O.A. Adult Education for Home and Family Life.

New York, John Wiley & Sons Inc., 1976 114 p.

Shah, A.B. (ed.) Non - Formal Education and the NAEP. New Delhi,

Dhawan Printing Works, 1980 245 p.

Simkins, Tim. Nonformal Education and Development. Manchester

Monographs, Direct Design Ltd., 1977 77 p.

Singh, R.P. and Neerja Shukla. Nonformal Education - an Alternative to

Formal System. New Delhi, Bahri Publications Private Ltd.,

1979 88 p.

UNESCO. Adult Education in Asia and the Pacific. Bullentin of the Unesco

Regional Office, Bangkok, 1982 205 p.

